

॥७
१४

“अथ वाल्मीकिरामायणे युद्धकाण्डः ॥”

हस्तलिखितस्य समयः - संवत् १५९५ = A.D. १५३८

Valmiki Ramayana - Yuddh Kandh.

११७
१४

श्रीमद्वाल्मीकिरामयण्युद्धकांडप्रारंभः

११७
१४

ण्ममः शिवाय ॥ इति तं ब्रह्मवता तेन हरिणा लोकश्ररिणा ॥ अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गु
 णात्मना ॥ १ ॥ सासेन्ये सागरं तार्ण्ये रामे दशरथात्मजे ॥ अमाद्यौरावणः आमान् अबवात्तु
 कसारणो ॥ समग्रं दुस्तरं तार्ण्ये समुद्रं वानरं बलं ॥ अमृतपूर्वो रामेण सेते बद्धः साग
 रे ॥ अश्वेयमिदं कर्म कृतं रामेण सारणा ॥ सागरे सेतुबंधेन संकुष्टमिव मे मनः ॥ ॥ ज्ञातमि
 वश्यमनिसंख्येयं तन्मया वानरं बलं ॥ भवंति वानरं सेन्यं प्रविश्यान्नुपलक्षितो वा
 नरं ॥ तनुमास्त्राय परिसंख्यातुमर्हय ॥ बलं यात्राविधानं न यो धनानि वनिश्वयं ॥ परि
 णामं वार्यं वयेव मुख्याः क्षत्रवंगमाः ॥ मंत्रिणो ये वराभस्ये ये वसुग्रावमाश्रिताः ॥ ये पूर्व
 मज्जि वृत्तं ते ये वशूराः क्षत्रवंगमाः ॥ सज्जसे त्वर्थे या बद्धः सागरे वरुणास्त्रये ॥ निवेशय
 ष्याते षां वानराणां महावने ॥ कश्च सेनापतिस्तेषां वानराणां गतायुषां ॥ ^{उद्यम} व्यवसायं वराभस्य वार्यं
 हरणा निवृत्तं तस्य वसो मित्रे स्तवतो ज्ञातुमर्हयः ॥ एवं ज्ञात्वा यथा तवं शत्रुमागंतुमर्हयः ॥
 इति तेन यथा तवं शत्रुमागंतुमर्हयः ॥ इति तेन समादिष्टो राक्षसोऽमुकसारणो हरिरूपधरो

म ॥ प्रपन्नलक्षणं ॥ यत्र तद्धारं ॥

पुरं लंकां स प्राकारं स तोरणं ॥ उत्पाद्य संक्रामयितुं सर्वं तिष्ठं त्रिवानराः ॥ यादृशं आर्हिरामस्य वार्यं प्रहरणानिव ॥ हनिष्य
ति पुरं लंकां ॥ एकस्मिंश्च तत्रैव ॥ रामलक्ष्मणगुह्यं सा सुग्रीवो ववाहिना ॥ मन्यामहे सुदुर्धर्षां सेनैरपि सुरासुरैः ॥ य
त्कंसेतुसथाबद्धो दशयोजनविस्तृतः ॥ शतयोजनमायामस्तासीं सेनावसागरं ॥ निविष्टदक्षिणे तीरे समुद्रस्य नदी
पतेः ॥ तार्यस्य तरमाणास्य बलस्यांतो न विद्यते ॥ राज्ञन्गुप्तस्य रामेण लोकपालोपमेन हि ॥ प्रहृष्टयोधाधुनि वनौक
सां महात्मनां संयति युधमिच्छतां ॥ अलं विरोधेन शमो विधायतां मदीयतां दशरथाय मे धितो ॥ ॥ अर्धे आरामाय
णो युधकांडे नारप्रवेशेनामसर्गः ॥ ॥ तत्रैव पथ्यमल्लो वंसारणेन सुभाषितं ॥ निशम्य रावणो वाक्यं पर्यभाषत सा
रणां ॥ यदि मां मित्रं जारन् देवगंधर्वदानवाः ॥ नेवसातां प्रयकेयं सर्वलोकत्रयादपि ॥ वंडासोऽप्यपरिजस्तस्तां दृष्ट्वा
हरिवाहिनां ॥ प्रतिप्रदानं सातायाः मन्यसे साधुनिर्दितः ॥ कोहिनामसमर्थो मां समरे केतुमुसहेतु ॥ स्फुटं कृतं ह्यपि
न कः समर्थः केतुमुधतः ॥ इच्छाम परमकुक्षः उक्तिः परमासनात् ॥ आरुरोहत तत्र आमानं प्रामोदं हि मपांडुरावा
हुतात् समुसैवं रावणो यदि दृष्ट्वा ॥ ताभ्यां वराभ्यां सहितः सदृशं बलं महत् ॥ पर्वतां च समुद्रं च संवृतं वानरैः
भिः ॥ तदपारमसंख्यं वानराणां महद्वलं ॥ निशम्य रावणो राजा सारणं पर्येष्टुं त ॥ एषं देवानराः शूराः केमु
ख्याश्च स्रवंगमाः ॥ केहर्षमनिवर्तते केमहोसाहसमताः ॥ देवान् चैव्याः ॥ अकेनात्र केमानुषबले स्मिताः ॥ केषां शृणो २
तिसुग्रीवः केमहायूथयूथपाः ॥ किममान्त्वमेव रये प्रश्ननाः ॥ स्रवंगमाः ॥ अवातत्राहसें प्रसन्नवचनं परिष्टुं त ॥ रावण
प्राख्यातुमुपवक्राममात्मानं मुख्यान् स्रवंगमान् ॥ एष योनिमुखो लंकां न दंस्तिष्ठति वानरः ॥ यूथपानां सहस्राणां

शृणोयति
ना ॥

देवपोरुषाः ॥

संख्यावर्तिनः ३

धोरौ प्रविष्टौ वा कृत्तुं बलं ॥ ततः सोऽवा नरं सेन्यं अनित्यं रोमहर्षणं ॥ संख्यातुं नाधिगच्छेतां तावु ॥ मोक्षकसारणो ॥ नि
ष्ठतं तौ पर्वताग्रे निरुद्धौ रेणुगुहासु ॥ समुद्रस्य वतीरेषु वनेषु पवनेषु ॥ दृष्ट्वा ते रिपुबलं तव मानं सह
सराः ॥ तदहं यमपारं हि दुर्जयं वानरं बलं ॥ सारणं च शुकं चैव संख्यातुं नाधिगच्छेतां ॥ एकवर्षं महारणं
कृतं ते हरिः पृथगे ॥ राक्षसौ तो महाबाहो ॥ संख्यातुं ने वरा कृतां ॥ वरं मा तं वतीर्षे न वरिष्यं तं वसंश्चराः ॥ निवेगवन्तं
निविष्टं विरामानं न भ्राममहे यमव्ययं ॥ तो ददर्श महाभायो प्रतिक्रान्तिविनाशणः ॥ ग्राहयिष्यामहा ते जवा
नारे अनगोपामे ॥ आववहेष्य रामाय तावु मोक्षकसारणो ॥ निगृह्णातो न हरिनिः ॥ उपा नातो न राघवो ध्राय
मानो महाबाहो ॥ महाबाहो त्वरैस्तदा ॥ तो दृष्ट्वा व्यथितो वारो निराशो जावितस्पृहा ॥ अत्र वा तु प्रहसन् रामः सर्व
भूतहितैरतः ॥ बलं सर्वमिदं दृष्ट्वा हरिसेन्यं समं ततः ॥ संख्यायस्व पुराणं कां यथेष्टं गतुं मर्हथ ॥ वक्ष्याहो व
प्रमुं वा मिदं गोस्मिन् रज्जुना वारो ॥ वक्तव्यो राक्षसे दोषं यथोक्तं वचनं ममा ॥ य एतं वं समाश्रित्य सातां मम ऊ
हर्षसे ॥ तदृशं यथा कामं स सेन्यं असबांधवः ॥ शौभ्र ते न गरीलं कां स प्राकारां स तोरणां ॥ सराक्षसबलं पश्य रा
रैर्विधंसितां मया ॥ धोरं कोधं प्रमोक्षामि स सेन्ये वयिरावण ॥ अत्र नाते यथा वज्रं दानवे शिव वासवः ॥ इति प्रतिसमा
दिष्टौ राक्षसौ मुकसारणौ ॥ आगम्य न गरीलं कामं तां राक्षसाधिपतिं ॥ विनाशणं गृह्णातो तो वक्ष्याहो राक्षसे चर
दृष्ट्वा धर्मी तनां मुक्तौ रामेणा मित ते कृसा ॥ एकस्मान्न गतास्तत्र व वारुः पुरुषर्षभाः ॥ लोकपालो यमा वाराः संप्रा
प्तमिति विक्रमाः ॥ रामो दशरथिः ॥ आपान् लक्ष्मणोऽप्यविनाशणः ॥ सुग्रीवश्च महातेजा महेंद्रसमविक्रमाः ॥ एते राक्षसाः

मनुयांतिमहाबलः

कपिलोदधकेसरः निवृत्तः प्रेक्षते लंकां त्रिगर्जन् पुनः ॥ एष ठष्ठगिरिं सद्यं पर्वतं वसुदर्शनं ॥ राज्ञः
स ततमध्यास्ते रंभोनामेष यूथपः ॥ त्रिंशत्कृतसहस्राणि वानराणां शतानि च ॥ रातं रातसहस्राणां त्रिंश
बृहद्विंशत्यपः ॥ परिवार्यो नुगच्छंति लंकां मर्दित्र मोक्षसा ॥ यस्तु कर्णो विवृणुते र्जनते वपुनः ॥ ननु स
हरेदृष्टिं न वयथादिश्ववति ॥ महानावो वीतमयोरम्परा लूष पर्वतं ॥ राज्ञः स ततमध्यास्ते हरो
नामेष यूथपः ॥ एतस्य बलिनः सर्वे निर्जयानाम वानराः ॥ राज्ञः दशसहस्राणि वारिंशच्छतानि च
एषोष्पाशं स ते लंकां स्वेनानाकेन मर्दित्रं ॥ यस्तु मेघश्वाकाशं बहुभ्रमयं तिष्ठति ॥ मध्ये वानरकोटीनां सुरा
णामिव वासकः ॥ एष पर्वतमध्यास्ते परिवार्य मनु तमं युद्धेऽसहोनामपनसोनाम यूथपः ॥ यूथपा
यपत्रेष्टं येषां यथानिनागराः ॥ यस्तु नामा मधिष्ठाय वमं तिष्ठति रोमयन् ॥ स्फितस्तारे समुद्रस्य दिता
यश्च सागरः ॥ एष मंदरसंकाशो विनतो नाम यूथपः ॥ ऊर्ध्वं पिवति पार्श्वं सोमदीनां उत तमो नदी ॥ षष्टिः श
तसहस्राणां बलमस्य वानो कसां युध्याया कयति त्रैकः ॥ क्रमरोनाम वानरः ॥ यस्तु गेरिकवर्ष्मिन् वपु
र्वारयते नृशं गवयो नाम तेजस्वी कुक्ष्यामनिवर्तते ॥ एनं रातसहस्राणां स तन्निस्त्री पयुपासते ॥ यूथ
पायू पत्रेष्टं मनुयांति महाबलं ॥ इमे महाराजं महापराक्रमः कपिप्रवारास्तवर्जं उ कीर्तिताः ॥ विवृ
द्धदृष्ट्या बलिनः सुदुर्जयारणे समग्रेरपि देवदानवेः ॥ तद्धानरं सैन्यमुदीक्ष्य त्रीमं बलं नवायं वस
माक्षतेषां ॥ क्रवावसंख्यां वततः सराजं दधारकोपं नृशमल्पबुद्धिः ॥ इत्युर्वे आसमाय तौ युद्धकांडे से
न्यदर्शनो नाम ॥ ॥ हंत ते संजवक्ष्यामि त्रेक्ष्य मातास्य यूथपान् ॥ रात्रवार्थं परिक्रान्ता ये नरद्वंति जीवि ३

शतेन परवारितः। यस्य घोषेण महता सप्राकाराः स तोरणानि लंकाप्रकं पते सर्वा सा शैलवनकानना। सर्वशारवा
मृगेऽस्य सुग्रीवस्य महावनः। बलान्नेति ह्येते मूरो न तोनामिषवृषपः। एतेन सेतुर्बद्धो यन्विश्वकर्मसु तेन वि
समुद्रेण सुताश्चैव महात्मा वीरर्षभः। एष स विस्वयं लंकां प्रार्थयन्निवर्तिष्यति। गिरिः पृंगवतीकाशः पप्रकिं
ठक्कसंनिभः॥ यः पुलिंघं नदीरम्या गिरिं पर्येति नाबुद्धं। लंका मनिमुखः कोपात् अनाच्छ्रितं विजंजते। स्फोटय
यपि संरञ्जोत्तांगूलाग्रं पदे पदे। यस्य लोण्डनशृङ्गेन स्वनं तीव्रदिशो दृशः॥ एवं वानरराजेन सुग्रीवेणानिषे
वितः॥ वारः पद्मसहस्रेण वृतः शंक्रशतेन च। युवराजो गङ्गेनामवा माह यति संयुगे। येन विष्टभ्यगा नानि नयं
ति वरुसंति न। उक्ताय परिजंजति कोधेन हरिपुंगवाः॥ एते ह्युग्रसहाराजन्धराः शृङ्गेन वानराः। प्रहोरात्
सहस्राणि दशकोटिरातानि न। यं पुरस्कृत्य गच्छंति वाराश्च वनवारिणः। सुतेनुर्नो मूढो वारसर्वानरवृषपः।
एषोप्याशंसते लंकां स्वेनानाकेन मदीर्घं। से तोरजतसंकाशः श्वपलो दीर्घलो मैनेन। बुद्धिमान् वानरश्रेष्ठः त्रि
षु लोकेषु विश्रुतः॥ कर्णे सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति वानरः। विमघवानराणां कं स्वबलानि प्रहर्षयन्। यो न
दीगो मतां रम्यां रम्यं पर्येति पर्वतं। एष संकोचनो नाम नानादिज युतगिरिः। तत्र राघवं प्रशास्येष्टकृमे
दो नाम वृषपः। एष कोटि सदस्राणां सहस्रं संप्रकंति। यस्य केशा दशव्यामा दीर्घलो गूलमाश्रिताः
ताम्रानीलांसिताश्चेताः प्रकोष्ठीधोरकर्मणः। अदीर्घो रोकणश्रृङ्गः संग्राममजि कां कृति। वेगवान्ना
मर्तं केश सुग्रीवस्य सखा बली। एषैवार्शंसते लंकां स्वेनानाकेन मदीर्घं। यस्त्रेष्टः सिंहसंकाशः

ऋतसंवादनो नामवानराणां पिता महः। याधेन मंबुद्धकारं गजं तमिव तोषद। सेन्यं निवेशयानं नज्जम्
 तं वप्रपश्यति। एषवानरमुख्यानां पञ्चकोटिप्रकर्षवि। इन्द्रजे उरि निष्पातो युद्धे परमदुर्जयः। यो राजा
 पर्वते ज्योतो बद्ध किं नरसेवते। यस्य विक्रममाणा स्पशक स्पेव पराक्रमः। एष गंधर्वकन्यायां उत्पन्नः कृष्ण
 वमना। तदा देवांसुरे युद्धे साध्यकाले शतक्रतोऽयस्य। वे अवटो राजा जं बभूवु पतिषेवते। विहारशिलो न
 रदो आताते राक्षसेश्वर। एष ह्येवमवतो राजा बलवानवानरर्षभः। सेनापतिदुः प्रकपो नातो नामिषवानरः।
 दतः कोटी सहस्रेण हराणां समुपस्थितः। एषो प्योरां सतेलं कां खेनाना केन मर्दिजं। योगंगामनु पर्येति
 त्रासयन् गजदूथपान। हस्तिनां वानराणां च पूर्वोत्तरं मनुस्मरन्। एष यूथपतिर्नेता गजोगिरिगुहाशयः
 हिरण्यवाहिनी मुख्या नदी ह्येवमवती महान्। अशारब्जा जमासाधे पर्वतं मंदरोपमां रमते वानरश्रेष्ठो दिवि
 राक्षसवस्यं। एनं शतसहस्राणां सहस्रमभिवर्तते। एष दुर्धर्षो राजान प्रमाथानाम यूथपः। वातेने
 बोधतं मेघं यमेन मनुपश्यति। विवर्तमानं बहुशो यति तद्धुलं रजः। एष ते सुबलबोधो धाराणां ताला म
 हाबलाः। शतशतसहस्राणां कोटीकोटिशतं तथा। एनं समुपतिष्ठंति गवाक्षेनाम यूथपः। एषैवारास
 तेलं कां खेनाना केन मर्दिजं। वाहिनीनां स्पविपुला लंकामिच्छति मर्दिजं। अमरावरिता यत्र सर्वकालफला
 क्रमाः। यं सख्यं उत्पन्नं मंत्रं अनु पर्येति पर्वतं। प्रमया यस्य दृश्यं ते कावनामृगपक्षिणाः। यस्य प्रक्रमहा
 त्मानो नयजंति महर्षयः। तत्रिषराजानुरमते कावने मृगपर्वते। मुख्या वानरमुख्यानां केसरीनाम मूथ
 पः। राजान षष्टि सहस्राणि रम्याः कावनपर्वताः। ते धाम जोगिरि श्रेष्ठस्त्रिभिवानधरकृसां। तत्रि के कपिलाः ४
 श्रेताः स्तोम्रा स्पामधुपिंगलाः। निवसंति गिरि श्रेष्ठे तादृक् दंष्ट्रानखाशुक्रः। सिंहाश्च वज्रदंष्ट्रा व्याघ्राश्च वज्र
 रासदा।

दोर्ध्वयस्पर्शकुश्यामाः बालानां गूढमाश्रिताः ताग्रनालासिनां श्वेताः प्रकाश्याधोरकर्मणाः विप्रकाश्या
काशंतेस्तस्यैवमरावयः योऽष्टतेजुगर्भंतिशतशोहरियुष्मपाः क्रमांनुधम्यसहस्राशालतलशि
लायुष्मः नालानिवमहाभेदान योस्त्रं पश्यसिष्टेष्टतः असितोऽन्नसंकाशान् युद्धेष्टपराक्रमान्
नखदंष्ट्रायुष्मन्वीरान्तीव्रकोपान् भयावहान् असंख्येयान् निर्दोषान् स्थितान् सागररोधस्थि
पर्वतेषु वयेकेनित् नदीषु विमलासुत एतेवामनिवर्तेते राजन् युद्धे सुदुर्जेयाः एषां मध्ये स्थितो
राजानीमाहोमोमदृशिनः पर्जन्यश्च जीमूतेः समंतात्परिवारितः स क्व वं तं गिरि श्रेष्ठं अध्वसेन
र्मदां पिबन् ॥ सर्वेऽर्थाणामधिपतिश्च आनामैष दूथपः यवीयानस्पृज्यता पश्येन पर्वतोपमो आ
नासमानरूपेण वशिष्टं उपराक्रमे एषावेज्जंबुवान्नाम महादूथपयूथपः प्रशांतो गुरुवतीन सं
ग्रामेनापराजितः एतेन सहाय्यं सुमहत् कृतं राकेण धीमता देवासुरेज्जंबुवताल ब्राह्मशतशोव
राः आरुह्य पर्वताग्राणि किंप्रति विपुलाः शिलाः वृक्षांश्च विविधकारान् नमयोरुद्विज्जतिन राक्ष
सानां वसंश्चाः पिशानानां नलोमराः अग्रानीकेषु तिष्ठन्ति बलिनो नाम विक्रमाः अस्मिन्त्यस्य बह
वो विवरं यग्निदेवसः यत्रैकमग्निसंरब्धं क्षवमानमवस्थितं प्रेक्ष्य तेवानराः सर्वे स्थितं दूधपयूथ
पः एष राजन् सहस्राक्षमुपास्ते वसुतामिने बलवान् वीर्यवान् नीमो हरिः पद्मनिभाननः यः स्थितं
योऽनेन शैलं गच्छन् पार्श्वेन सेवते ऊर्ध्वं तथैव कायेन गच्छन् व्याघ्रोति योऽन्नं यस्मान्न परमं भूतं
न जम्ब्यादिह दृश्यते येन युद्धं महद्भूतं पुरावेशं कृत्वा यत्पराजयं नो प्राप्नो महानेव स दूथपः ॥

तवान्तं कां पूर्वैसीतां वद एवान् ॥ एतं पश्य पुराष्टं कपिप्रयागं तं पुनः ॥ अष्टः केसरिणः पुत्रो वाताह्वान इति
श्रुतिः ॥ हनुमानि निति विख्यातो लंघितो येन सागरः ॥ कामरूपी बलीवैव कामगः अपि वानरः ॥ अनिवार्यग
तिश्चैव यथा ॥ निलगतिस्तथा ॥ उद्यतं नास्क्रोबा लोष्टाष्टे वोत्पतितः किल ॥ अनासाधैव पतितो नास्क्रोद
यने गिरो ॥ पतितस्पकपेरस्य हनुरेकः शिलातले ॥ किं विद्म गोष्ठं हतो हनुमाने षतेन न ॥ इत्येवा
यम ॥ योगेन मायेष विदितो हरिः ॥ नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो पलक्षितं ॥ आशंसयेषां वै कौलं को
मर्दित्रमोजसा ॥ यस्त्र स्पानं तरः सूरः श्यामः पद्मनिनेक्ष्णः ॥ इदं वाक्कृत्वा मतिरथो लोके विश्रुतापो
रुषः ॥ यस्मिन् सनातनो धर्मो यो धर्मो नातिवर्तते ॥ अस्त्रग्रामः स संसारो यस्मिन् नारे प्रतिष्ठितः ॥ यो भिन्ना
जगन्बाणेर्वसुधां नावदारयेत् ॥ यस्य मृगोरिव क्रोधः शक्रस्यैव पराक्रमः ॥ यस्य भावो जिनस्त्वनात्
सीताश्रमस्थिता वया ॥ सोयं दशरथी रामो यो दुर्वामनिवर्तते ॥ यास्येव दक्षिणे पार्श्वे सुधजां वृन्दधामः
विशाला वदोस्ताम्रादो नीलकंठितमूर्धजः ॥ एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम आतात्राणसमो हितः ॥ न ये सुख्यम
युद्धेन कुरालः सर्वास्त्रविधिपारगः ॥ अमर्षी दुर्जयोजेता विक्रान्तः समरे बली ॥ रामस्य दक्षिणे बाहु
नियं प्राणवतिश्चरः ॥ नृत्वे पराधवस्यार्थे ॥ जीवित्रं परिरुहति ॥ एषोऽप्यारुसते युद्धे निहतं सर्वराक्षसा
न् ॥ यस्तु स वा मासो पार्श्वे रामस्य त्रियतिष्ठति ॥ रक्षोगणवृत्तोऽनाततायेव स विनाशकः ॥ अमता राजा ॥
जेन लंकाया मनिषेवितः ॥ वामेव प्रतिसंरञ्ज्यो रामसा विव्यभागतः ॥ यत्र पर्यसिति हतं लक्ष्मणा समनतरं ॥

आराविषाश्वात्पृष्ठाः धोररूपा लवंगमाः तत्रेप नियमन लेभा स्करं उ पति एति । अर्कस्य गतिमन्विक्रन् निधनं नम
 हाकपि । यो विशाला मुपा मन्नात् संग्रामे ह सिवानरे । तारायां ऊ नितो वार सुखेण । मवानरः निषर्वे रावतः आमा
 नूहराणां वातरं ह सो । कामरूपा महा वार्यः संघर्षो समरो नितः । सराऊ नृ पृथिव्या विख्यातो नाम्ना शत बलिस्तु
 यः । वतः कोटी सहस्रै सुलं कां धार्यते कपिः । उक्ता मुख अरुषमः शरजोगंधमादनः । एकैक एषां यो धा
 नां कोटी निर्देश निवृत्तः । अध्यान्वे नानर अष्टा विंध्य पर्वत वासिनः । नराक्यं ते बहु ब्राह्म संख्या उल्लु विक्क
 माः । एते महाराज महानुभावा महाबला आप्रतिमा अयुधे । शास्त्रा मृगाः पर्वत संनिकाशाः । अकीर्तिता मुख
 तमाः पृथिव्याः । ॥ इति आरामायणे वाल्मीके युद्ध कांडे सैन्य वर्णनो नाम ॥ सारणस्यांतरं दृष्ट्वा राक्षस
 स्य महात्मनः । बलमा लोकयन् सर्वं मुको ववन मभवीत् । स्फितान् पश्य सिताने तान् मतानि वमहा द्विजौ पा
 न् । न्यग्रोश्च निवर्गगेयान् शालान् हिमवतानि व । एते दुः प्रसहारा ऊ न् बलिनः कामरूपिणः । दिव्य दान
 वरां काशान् दृश वक्र स्पवानराः । एते कोटि सहस्राणि नवपे नवसत्तव । तथारां क स ह स्याणि त धातु
 दशतानि न । यो उ पश्य सितिष्ठ तो कुमारौ देवरूपिणौ । मे दृश्य द्वि विद श्रितो नितयो विध ते समः बल
 रास मुकुटा ताव मृत आशाना व्रमौ । अशंस ते पुरा जं कां ए तो मर्दि उ मे उ सा । सु मुखो विमुखो अत्र मृ
 क पुत्रो पि उः स मा । प्रे क तो न गरां लं कां कोटी निर्देश निवृत्तो । श आशंस ते पुरा जं कां ए तो मर्दि उ मे
 उ सा । एते सुग्रीव स विवाः किं किं ध्या नितला स्तथा । हरयो देव गंधर्वै रु सन्नाः पन्न गे स्तथा । यं उ पश्य
 = सितिष्ठंतं प्रमिन्नमिव कं ऊर । यो बलात् ह्यो मये तु क्रुधः समुद्र मपि ते उ सा । एष धर्षि

वक्तुमशक्तवस्तुव । आचार्यगुरुवोरुवाच यानां पयुर्पासितः । यसारं सर्वशास्त्राणामानुजाय न गच्छते । गृहोत्तनापि ^{अनुज}
 विज्ञातं सारं शास्त्रस्य वोरुवाच । इदं रोः सनिवेर्तुं कोमर्षोर्दृष्ट्या धियेत्तदं । किं मां मय्यत्र नयं नास्ति मामुक्ता पुरुषेव ^न
 वः । यस्य विशासने जिज्ञासयच्छति शुभाशुभं । अप्येव दहन् स्पृष्ट्वा वनेति हं तिपादपाः । राज्ञेयं परामृष्टानतिष्ठं
 यं पराधिनः । हन्यामहमिमां पापो शत्रुपक्षप्रशंसको । यदि पूर्वोपकारो मे न कोधमुपनाशयेत् । ध्वंसये
 तो सुदुष्टो सन्निकर्षो दिताममं । उज्जो न दृष्टमिमां स्मरन् पृक्तानिवा । हतावेव कृतघ्नो मम स्नेहप
 रागुत्सवः । तेनेव मुक्ते सत्राडोता बुभुक्षुः सारणो । रावराज्यशष्टे न वृत्तिर्यज्जानि नंदितो । अत्र वा उ सप्रप ^{निःसले}
 स्कंदश ग्रावामहोदरं । उपस्थाय मे शत्रुं वारास्वति विवृक्ताः । ततश्चाराः संवरिताः व्यामाः पार्थिवं शासनात् । ^{विश्रान्ति}
 पस्विताः प्राकृतयो वधैर्यिवाज्याशिषः । तानत्रवा यतो वाक्यं रावराज्यं साधिपः । विना नान् वयं यिनः श्रेयान् नः
 मक्तान विगतसाधसान् । कृन्नागक तरामस्पवा वसायं परीक्ष्यथ । मंजे के न्यंतरास्तस्य श्रीतिं केन सदा गतः । क
 वस्य ये धरज्जनों कतरे रोष्यते पथा । विज्ञाय निपुणं सर्वमागतं व्यमरोषतः । वारेण विदितः शत्रुपंडिते वै सु
 दिग्गते धाधिपे । युधे वल्लेन युधेन समासाद्य निरस्यते । वारास्त्रुते तथेच्छकं वरुणराक्षसे श्वरं । कृत्वा प्रदक्षिणं
 जग्मुः यत्र रामः सलक्ष्मणः । तो सुवेलस्य शैलस्य समापे रामलक्ष्मणौ । आसौ ते हरि सेन्ये न संवृत्तो सवि ^{उपनि}
 सविभाषणौ । प्रकृन्नां श्वर वसस्य तान् ददर्श विभाषणः । ते हि मायाधरा दृष्टराक्षसे नैराक्षसाः । विभाष ^{शितः}
 णेन संश्रान्तिगृहीता यदृच्छया । वानरैरर्दिता स्नेजं विक्तांते लब्धु विक्रमैः । दद्यापरेण रामेण ददर्श विवा
 वमृततः । मुक्तास्ते राक्षसास्तेन धर्मजेन महात्मना । पुनर्लोकमनुप्राप्ताः श्वसंतो नष्टवैतसः । ततो दशग्रा

सर्वशस्त्रामर्गैः शरणं नृणां नृपराजितं तेजसा यशसा बुद्ध्या बलेनाभिहितेन नृपः कपान्ति संधत्ते हि
मवानेति नृपर्वतान् किंकिंशयः समध्वजे गुहानानरसंकुला दुर्गोपर्वत दुर्गस्कोकामरूपामहाबलः
यास्यैषाकां वनामालाशोभने शतपुष्करा कोनादेन मनुष्याणां यत्र लक्ष्म्यतिष्ठिता एतां मालानतारं न कपि
रार्धवशात् स्वतः रामेण बालिनं हवा सुग्रावे प्रतिपादितं शतं शत सहस्राणां कोटीमाहुर्मनीषिणः शतं
कोटी सहस्राणां शंकरि यमिधायते शतं शंकर सहस्राणां वृंदमाहुर्मनीषिणः शतं वृंद सहस्राणां महावृं
दमिहोच्यते महावृंदमिहोच्यते सहस्राणां शतं पद्ममिहोच्यते शतं पद्म सहस्राणां महापद्ममिहोच्य
ते एष कोटि सहस्रेण तत्पारां शतं तेन नृपः एष वृंद सहस्रेण महावृंद शतेन नृपः एष पद्म सहस्रेण महापद्म
शतेन नृपः एष सैन्येन सर्वेण सुसंयुक्तेन पार्थिवः सुग्रावो वानरैः स्वैः संप्रहाराय भुवतः इमां महारा
जसमाक्षवाहिनीं समुन्नतां प्रकृतिं गच्छेत्तत्प्राप्त्यनन्तरं परमो विधायतां यथा ऊच्यस्या नरणे पराज
यः ॥ इति आरामायणे युद्धकांडे सुकवाक्यं नाम सर्गः ॥ सुकेन नृपसमाख्यातं दृष्ट्वा तं हरिवाहिनां समाप
त्तं वरामस्पृशत रं स्वविभाषणं लक्ष्मणं महाबाह्यं मुजं रामस्पृष्ट्वा तं सर्वानरराजानं सुग्रावेनाप
राजितं ॥ इषदागत्संज्ञासो जातकोधप्रशवणाः गर्भया प्रासते ऊखा कर्थाते सुकसारणे तावुवावदश
ग्रावो मनुजा सं प्रकपितः रोषगजदयावासां रं ब्रह्मजं यन्निव नाने तस्य दशनाम सवि विरूपजा वि
भिः विप्रयं नृपतिं वक्तुं निग्रहं नृपते प्रभुं रि एतां प्रतिकूलानां युद्धार्थं ममि वत्ततां उवाच नृपः स दशनाम

पश्यामोऽज्ञावातेषां बलाबलं अवश्यं बलसंख्यानं कर्तव्यं जयलिप्सतां ॥ आये बभूवुः शार्ङ्गलोरावरो नो तमे श्वरः ॥
 इदं ववनमारेने वकुं रावणसंसदि ॥ रुद्रराजं स्पृष्टुं पुत्रोऽस्मि राजन् राज्ञां सुदुर्जयः ॥ पितृमहसुतश्चात्र राजा ॥
 वानितिविक्रतः सहस्रांशुसुतश्चात्मानं सुग्रावो वानरे श्वरः ॥ राक्षसानामनावायसबलः समुपस्थितः ॥ सुखे
 रात्रापि धर्ममा पुत्रो धर्मस्य वार्यस्य केन ॥ दृष्टः सो मा त्मजः ॥ आत्रराजं न दधिमुखो हरिः ॥ सुमुखो वि
 मुखश्चैव वेगद्वारा वानरः ॥ मृकवीनररूपेण तनुमेषां प्रवेक्षितः ॥ स्वयं भुवामहाराज मृग्योः पुत्राश्च ते
 स्मृताः ॥ पुत्रोऽङ्गताशनश्चैव नीलः सेनापतिः स्वयं ॥ अनिलस्य पुत्रोऽत्र हनुमानितिविक्रतः ॥ नृपराजकस्पृ
 द्धं धौ बलवानंगदो युवा ॥ मंदश्च द्विविदश्चैव वारौ तावश्चिनोः सुतो ॥ पुत्रावेव स्वतस्यात्र पंचकालोत्तको
 पमात्रगजोगवाक्षसषमशरजोगंधमादनः ॥ श्वेतो धोतिर्मुखश्चात्र मास्करश्चात्मा जगुजो ॥ वरुणस्य पु
 पुत्रोऽत्र हं मकटः प्रतापवान् ॥ विश्वकर्मा सुतश्चात्र नलोनाममहाकपिः ॥ येन सेतुर्महानुबद्धः सागरे वरु
 णावतये ॥ दशवानरकोट्योऽत्र मृगराणां युद्धकांठराणां ॥ आमतो देवपुत्राणां शेषनाखात्रमुसहे ॥ पुत्रो दश
 रश्चात्र सिंहसंहननो युवा ॥ हृषणो निहतो येन श्वरश्च त्रिशरास्तथा ॥ वाली वनिहतो येन कर्बधश्च महा
 बलः ॥ विशधश्चैव दुर्धरो राक्षसो नंतविक्रमः ॥ नास्ति रामस्य सदृशो विक्रमेण कश्चन ॥ वकुं न शक्यो रा
 मस्य विक्रमे सदृशो लुबि ॥ जनस्कनगता येन वनस्काराक्षसाहताः ॥ सेषत्रांसमरे योद्धुं प्रवृत्तः सग
 रो बली ॥ लक्ष्मणश्चापि धर्मात्मा मातंगानामिवर्षनः ॥ यस्य बाणाय यथाप्यनजो वेदपि वासवः ॥ राक्षसा
 नां विशिष्टश्च तव आतावि गोषणाः ॥ परिणद्धपुरं लंकां राक्षस्य हितैरतः ॥ इति सर्वं समाख्यातं तवेदं वि
 षता बलं ॥

कृष्णव्र
जः

वमुपस्थिताः पुनः शराबहिर्निवृत्तानि शरावरागिरेः सुग्रीवेत्यस्य सभापवासित्वेन्यवेदयन्नाम बलं नव
द्वलं ॥ इति वात्सीकाये युद्धकाण्डे चारुपरो नाम ॥ वाक्केमाणं विषं संतु शार्ङ्गलोककर्षितं त्रयोऽ
निरुते रंगेः शसंतमिव पन्नगं उवाच वत्स सन्नेवरावणो नाम दर्शनः अथ धावस ते वत्से दानं
सिनिशावरः नालिकश्चिदमित्राणां क्रुधानां वसमागतः ॥ इति ते नानुशिष्टस्तु ववो मंदमुदारयन्नाम
हारादसंशार्ङ्गलं शार्ङ्गलोवाक्कमब्रवात् न ते वार विजं शक्याराज न वानर पुंगवाः विक्रान्ता बलवन्त
अराधवेणापिरक्षिताः नापि संभाषिजं शक्याः संश्रयोपि न त्वन्यते सर्वतो रक्ष्यते पृथ्वा वानरैः पर्वतो
पामेः प्रविष्टमात्रो ज्ञातो हं बले तस्मिन् नवारिते तथा गृहातो बलिनिर्बुद्धा विप्रकर्षितः ऊनु निष्ठुं
निर्द्धृतेः ताले अपि हतो भूरा ॥ विप्रगातास्मि हरिर्निर्बलवद्भिरमर्षाणोऽमयिवाव सर्वत्र नातो हं रा
म संसदि रुधिराकृतसर्वांगो विह्वलश्चलितेन्द्रिय हरिर्निर्वध्यमानश्च याव्यमानः कृताञ्जलिः शरावरा
परित्रातोऽवन्ते वं यद्वक्ष्यामि एष वृद्धिः शिवान्निश्चयं पूरयिष्यामि हास्यं वं श्वोरमाश्चिन्त्यं लंकायाः रामसि
तिसा युध्वगा रुडं बृहमास्काय वानरैर्बाहुनिर्वृतः मां विज्यमहातेजालं कामेवोपवर्तते पुरुषाकारमाया
तः द्विश्रमे कतरं कुरु सातां वासं प्रयच्छस्व युध्वं वासं प्रददं तां मनसा नोत्पपाते वं तत् क्रुनारादसाधि
पः शार्ङ्गलं सुमहदाक्यं अथोवाच सरावणः यदि मां प्रतियोस्यं ते देव मेधवेदानवाः नेव सातां प्रददस्य
मि सर्वलोकजयादपि ॥ एवमुक्त्वा महातेजोरावणः पुनरब्रवात् ॥ वारिताम्रवता सेनामूराः केतववान्
राजकादृशाकतिवासेना वानरास्ते दुरासदाः कस्य पुत्रा अपोनाश्च तव माख्यादि राक्षसा तथा वप्रति

नाषण
उत्तर

नामयात्रे यमात्रिप्रकृत्यसि। रवरहं तासतेनतीराधवः समरेह तः। किंच ते सर्वथा मज्जं दप्यसे निहितो म
या। वसनेनात्मनः सातेममभार्यो न विष्यसि। अल्पपुण्यनिष्ठं तार्थं मूढे पंडितमानिनि। एतान् न तुर्वधं सा
ते श्वोरं वृत्रवधं यथा। उपायातेः समुद्रांतं मां हंतं किल राधवः। वानरे प्रपन्ना तेन बलेन महता वृतः। संनि
विष्टं समुद्रस्य तीरमासाद्य ददितं। बलेन महता रामो ब्रह्मयस्तं दिवाकरे। अथाध्वना परिश्रितं श्वरं
त्रेक्षितं बलं। सुखसुखं समासाद्य वारितं त्रयमं वरे। तत्प्रहसन् प्रपन्ना तेन बलेन महता बलं। बलम
आगतं रात्रौ यत्र रात्रा सराधवः। पट्टिशाः परिध्याश्चैव गदादंडमहायसाः। व्याघ्राणां जालानि शृण्वानि भ्रातृ
ः कटमुज्जराः। शक्तृष्टितो मराश्च वक्राणि पुरातनानि। अधम्योद्यम्य रक्षोनिवीनरेषु निपातिताः। अथ
सुतस्य रामस्य प्रहसनेन प्रमाथिना। असक्तं हतं हसनेन शिरस्त्रिभुजं महासिना। उत्पतंस्तुडितः पृथे निपतं
आयच्छ्रुत्वा। दिशं विप्ररुतः पूर्वाक्ष्णः क्षवागेः सह। सुग्रावो ग्रावयासीते जगद्भ्यां लवगाधिपः। निरस्त
हं भुराकोशे हं भुगानुराकृते हतः। वंज्यानुस्सुडानुभ्यां मुत्पतन् पतितो मुनिः। पट्टिरोर्बहुमिच्छिन्नः पति
तः पादपोयथा। भेदश्च द्विविदश्चानो निहितो वानरो रणे। प्रश्नसंतो न दंतो न रुधिरौघपरिहृतो। प्र
सिनाभ्याह नतु चिन्नः प्रकाशः सुमहाबलः। अभिष्टानतिमेदिन्यापुनरापनशो यथा। नारावेर्बहुमिच्छिन्न
शतेर्दृष्टिरामुखः। कमलसुमहातेजानिकुलः सायकेः रुतः। अंगदो बहुमिच्छिन्नः शूलैरासाधराकसे। पति
तोरुधिरौजराकृतो निपतितांगदः। हाये रण्यैस्तथानागे रथैश्चक्रेस्तथा परैः। शयानां मृदितस्तनवप्रकरागो ग
णेरिव। प्रसूताश्च परेऽतः तद्वन्मनाऽव्ययतः। अनुपपन्नारक्षोभिः सिंहैरिव महाधिपाः। सागरे पतिताः के

सुवेलेधिहितं शिखेशेषकार्ये भवान् गतिः ॥ श्यार्वैरमायरो युद्धकांडे वास्त्रागमो नाम ॥ ततस्तमहो
व्यबलं लंकाधिपतये वरः ॥ सुवेले राघवं शिखे निविष्टं यथवेदयन् ॥ वारेभ्यो रावणः कृवा प्राप्तं रामं
हावलं ॥ ज्ञाताया सोमवर्किं वित्तु सतिवानिदमब्रवीत् ॥ मंत्रिणः आमेतोभ्यासं समायात्र समाहिताः ॥
आसन्नो मंत्रकालो हि संश्रारि पवो मम ॥ तस्य तत्तु रासनं कृवा मंत्रिणोभ्यागमन्कृतं ॥ ततः समंज
यामास सविनेः सह रावणः ॥ मंत्रयिवाव दुर्धर्षः कृतं तसमनंतरं ॥ अथ तं प्रेषयामास गजनेरावणे
बली ॥ अथ तं प्रेषय तत्र कुरु राक्षसे न हि राघवः ॥ वित्राषण मुवावेदं किमेतद्भूतमकृतं ॥ सीतापहा
रको राजन् रावणो राक्षसे श्वरः ॥ तदारोप्य धनुः क्षिप्रं संश्रयामास सायकं ॥ पत्रिवातेन तत्किन्नं कृत्वा
सूर्यसम्प्रभं ॥ तदा प्रशंसयामास राघवं राक्षसे श्वरः ॥ शत्रोरपि गुणावाभ्याग्राह्या दोषावाभ्यागुरोर
पि ॥ कृत्वा केदो मया दृष्टो दूरापाता वरा धव ॥ विसर्ज्य विवा सतिवान् प्रविवेश स्वमाजयं ॥ ततो राक्षसमान
धविष्कृत् किं महाबलं ॥ माया विनं महाभाय मब्रवीत् राक्षसाधिपः ॥ मोहयिष्यामहे सीतां मायया जन
कात्मजां ॥ मायामयं रामसिरो गृहीत्वा राक्षसकृतं ॥ मां वेसं भूपतिं श्रेयाः ॥ महबसं शरं धनुः ॥ एवमुक्तु
ष्वेयाह विष्कृत् किं निराकरः ॥ तस्मै उष्टे न वज्राज्जगददावय भूषणं ॥ अशोकवनि कां नापि सीतादर्शने
लालसः ॥ नेरुताना मधिपतिः प्रविवेश महाबलः ॥ ततो देवामदेन्याहो ददर्श धन दानुजः ॥ मतीस्स
भनुध्यांती अशोकवनि कागता ॥ उपास्पमानां धोराभिः राक्षसाभिरदूरतः ॥ उपस्थितं ततः सीतां ब्रह्मर्षे
नामहर्षयन् ॥ इदं नवननं रुष्टं उवाच जनकात्मजा ॥ अधोमुखी स्त्रियां बाली उपविष्टा पराङ्मुखी सांभवा

माहेन
तर्षयन्

नुरियंन
रा

स्विना उगम उग नो बाला किन्नेव कदली यथा सा मुक्तु तौत् समुक्ताय प्रतिलभ्यवनेतना तद्विरः समुपाश्रय विल
लापाय ते कृता हा हा तास्मि महा बाहो वारव तमनुवता इयं ते पश्चिमा वस्का हतास्मि विधवा कृता प्रथमं मरणा
योः पुत्रः पुण्य मिति क्रतिः मयिक स्मादृष्ट त्राया कालेना सिनि पातितः दुःस्वादुः खं प्रपन्ना यो मग्ना यो शोक सागरे
राक्षसी रसं हय ह तस्त्रं मम करणात् योपि मा भुधत आतं सोपि वं किन् पातितः हा अश्म मम केरुत्पावया
वसेन राधव वसेने व विना धेनु विव साव सला कृताः आदिष्टं दार्धमायुस्ते यैर विंय पराक्रमं अनुत्तं ववने
तेषां अल्पायुरसि राधव अष्टष्ट मृकमापन्नः कस्माच्च नयशास्त्र वित् व्यसनाना मुपाय इः कुरुतः परिवर्जने
अथवानश्यति वृक्षा प्राश्यापि सतस्तव पवत्येव महा कालो मृतानि प्रभुरव्यय उ परोषे महा बाहो मविहा
यसुदुःखितां त्रियामिव सुभां नो रीष्टि वाष्टि वा अरु तथा त्रं संपरि श्रधरो जया सुनरां सया कालरात्र्या म
मा कृधनीतः कमलनेवनः क्रगत स्वमहा बाहो मा विहाय त पश्चिनी कृतमिव रे गो म मिं बालेना पार्थिव
मः अविर्तं स ततं ये जगं प्रमात्यानुले पाने इदं तत्रापि रत्नं ते विनिकर्षं महा तले आर्येण ननु पित्रा वमार्य
प्राये अराजनिः पुण्य वद्विः क्रिया वद्विः नूनं स्वग्रे समागतः दिवि न कृत्तु तश्च महा कृत्तु तां हवः पुण्यं महा यज्ञे
राजर्षि वंशं वमात्मनः समवेदसे किं मोन शेषसे राजन् किं न मोना मिमाषसे बालां बालस्य संयातां सवर्मा
सह ना मितां संकृतं गृह्णता पाणिं अरिष्यामि त्रयया स्मरं मम का कृत्तु नयमा मपि दुःखितां कस्मान्मां वं
विहाये केण तो गति मतां वर अस्मा लोका यरं लोकं अका मा मिह धर्मिकं वंदना गुरु सदिश्वंगं परिश्रुतं
मया पुरा कथां निस्तरारं ते रुनं विपरि कथ्यते अग्निष्टोमादि मिर्गो हे रिष्टवाना न ददहि गोः अग्नि होत्रेण

महा यज्ञे
कृता निषे
कः

७

वित्तगगनकेविद्यमिताः रुद्रावृक्षानुसमारुढाः नानरिव्यतिमिश्रिताः सागरस्पृशतरेषु सागरोपवनेषु न
 पिङ्गोकास्तेविरूपाकिर्बहुनिर्बलबोहताः ॥ एवंतेनिरितोमर्त्ताप्रसैन्योममसेनयाप्रसृतोऽरजोध्वस्तमिदं
 स्फारुतंशिरः ॥ ततःपरमदुर्ध्वोरावणोराक्षसेध्वरः ॥ पृथ्व्यास्तत्रावेदेव्याराक्षसामिदमब्रवीत् ॥ राक्षसंघोर
 कर्माणांविध्वज्जिह्वंशवेणय ॥ तेनतत्राध्ववशिरः संग्रामात्स्वयमारुतं ॥ विध्वज्जिह्वस्तोगृह्य शिरस्तत्रशरासनं
 प्रणामंशिरसाठवा रावणस्याग्रतस्क्रितः ॥ तमब्रवीत्तोरजारावण आग्रतस्क्रितं ॥ विध्वज्जिह्वं महाजिह्वं समा
 पप्ररिवर्त्तिनं ॥ अग्रतः कुरुसातायाः राघ्नं दशरथेः शिरः ॥ अवस्थापश्चिमांमर्तुः ॥ कपरोसाप्रपरपुत्र ॥ एवमु
 क्तं तत्र दहः तस्मिन्प्रियदर्शनं ॥ उपनिक्षिप्य सातायाः क्रिप्रमंतरधीयत ॥ रावण आपि विद्वेपमास्वरं कर्तुं
 कंतदा ॥ त्रिषुलोकेषु विख्यातं रामास्ये तदिविभवन् ॥ सविध्वज्जिह्वेन शिरः सकर्तुं कं ॥ विशार्यमाणं सशरं मरणा
 तातले ॥ निवेद्यमात्तस्याः समरे हतं पतिं ततो ब्रवीत्तोजव ॥ मे वशानुगां ॥ इथावे सामायते युद्धं कौंडे माया
 शिशोर्दशैर्नामसर्गः ॥ सातासातकिरोदृष्टा तत्र कर्तुं कमुत्तमं ॥ नयने मुखवर्णं वपुः कस्तसदृशं शरीरं ॥
 मुखमिंद्रवर्णं सोमं नहुः कमललोचनाः ॥ केशान् केशांतदेशं वतं वत्तजमणिं शुभ्रं ॥ स्निग्धं प्रसृतमांशं
 वपांडुरानुदरानां स्रष्टा ॥ एतेः सर्वे रजिजानेः प्रेमिण्यसुदुःखिताः ॥ विजगद्गीथाके केयां केशांती कुर
 रायथा ॥ सकामा षलु किकेया अनार्योऽखलु मविष्यति ॥ कलमुसादि तं सर्वं यथा कलहशालया ॥ अनार्योः
 किं त्रिके केयाः ॥ कतं रामेया विप्रयं ॥ मज्जहाव्रारसं वातो राघवो यं विवासितः ॥ एवमुक्ता उवेदेहावेपमाना तप

नो ऊयाय योश्च परिगृह्य विष्टिताः ॥ इति आर्षे युद्धकांडे साता संमोह नो नाम ॥ ॥ तां त्रेवं मोहितां ज्ञावा सरमाना मराक
 सा आस सादाथ वेदेहा प्रियां समयना सखा साहितव कृता मित्रं सातथार कृमा लया रादु सारावणा दिष्टो सानुको
 सादृष्टता ॥ सादृष्टं सखा सातां सरमानं नृवेत सं ॥ उपविशोक्तितां वडवामिव पांशुषु ॥ तामुवाव तदा दृष्ट्वा स
 रमा प्रियवादिना ॥ माविषादं विना लाहि कुरु अजन कान्मजे ॥ उक्ता यज्ञाव गो न चं प्रयुक्तो यज्ञया स रुरु ॥ सखि स्ते
 हेन तद्गौरु मया सर्वं स्वयं कृतं ॥ लीनयो गहने मृत्यो नय मुसुज्य रावणात् ॥ तव हे तो विना लाहि न हि मे प्रवित्रं प्रि
 यं ॥ संभ्रांतं योपनिः संतो यदस्मादा कृते श्रुतं ॥ तत्र मे विदितं सर्वं उपनि कर्म प्रेषिलि ॥ नराकां सोत्तिकं कर्तुं रामस्य
 विदितात्मनः ॥ तथैव पुरुषं व्याघ्रे तस्मिन्निवोपपद्यते ॥ तेवमूरा हरि व्याघ्रा वानराः पाद पायुधः सुरादेवेश्वरेण वरामे
 तापरिपालिताः ॥ पानवृत्तं मुक्तः आमानमहोरस्कप्रतापवान् ॥ धन्यो संह तव तौरुमतां ते मुवि ॥ अविश्रुतः अकितो
 रकितानि यमात्मनश्च परस्परा ॥ लक्ष्मणेन सह आवा ऊशलीनाश्च तव वित ॥ जेता परबालो धानां ऊशलो ह्य
 पलक एव ॥ नह तो राघवः साते आमान रात्रु निबर्हताः ॥ प्रयुक्ता बुद्धिदानी न सेर्वं नृव विरोधिना ॥ इत्यं तेन नृशं
 सेन माया माया विना कृता ॥ शोकस्ते निहितः सद्यः कल्पा तां त्रामुपस्कृतं ॥ क्वं ते मज्जते लक्ष्माः प्रियं प्रतिकरं कृतं
 संताप्यः सागरं राम सहवान रसेनया ॥ सन्निविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणं ॥ सदृष्टः परिपूर्यार्थः काकः
 समहाबलः ॥ प्रेषितः सागरां तेषु राक्षसैरुपलक्षितः ॥ तेस्ततः प्रेषिता गुप्ता हरा हता प्रदक्षिणाः प्रवृत्तिस्ते
 पानाताः सानि सारः पुरस्मह ॥ एतां कृवा दृष्टुं श्रेणिं प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ॥ एष मंजय ते सर्वेः सखि विः सत्संवाणः ॥ १० ॥
 इति कृवा रास रमा मे पिलो नृवेत सं ॥ सर्वे धागेन योक्षनां स राक्षसं आवय रतां ॥ ताडिता वास्तथा मेधाः
 कृवा प्रतिमयं स्वनं ॥ उवाव सरमा सातां दृष्ट्वा मधुरवादिना ॥ सन्नाहजननाद्ये षा जे रवा मामवादिना ॥ एना न

संस्कारगर्हस्त्वनोपलक्ष्यसे। अत्राद्यमुपपन्नानां त्रयाणामेकमागतं॥ परिवर्त्यति कोशाल्यालक्ष्मणं शोकलालसा तस्याः
संपरिष्टक्या हरणं मम राक्षसा तवानाख्यास्यते वारसो सके राक्षसेर्वधो सावाह तं सुतं अवाप्नोत धाराक्षसेर्ध
तां रुदयेनावदायेत कोशाल्या नत्र विष्यति साधुधा तयमांशं रामस्योपरिरावण सुप्रियस्य प्रियां त्रायी कुरु कल्याण
मुत्तमं शिरस्यस्मिन् शिरोदेहि काये कायं निवेशय रावणानुगमिष्यामि गतिं नर्तुं मर्हतामनः मुहुर्ते मपि नेहामि
ऊवि उपापजाविता समानवधं पतिना कुरु कल्याण मुत्तमं अतं मया वेद विदो ब्राह्मणानां पि उर्गहे व्यासास्त्रा
णां प्रियो नर्तो तासां लोका महोदयाः कृमायस्मिन् मया यागः सयं धर्मकृतः कृता अहिंसा विवर्ततानमृते कथ
ति मे म इति सा दुःखसंतप्त विललापाय वेदुणा नर्तुः शिरोधनुश्चैव संवेद्य कुरुन कां प्रजा एवं लालप्यमाना यासा
तायां तव रावणं अत्रि न काम नर्तोरं बलाध्वं कुरु कृतो जलिः एतस्मिन्नं तरे क्षास्ते रावस्य निवेदयतु कार्यमिष्या वमद
यिकंधोरं संजयाश्चांत लोचनः विजयस्वार्थपुत्रेति सोमिनाथ प्रणम्य व आ ववहे तदा कथं राक्षसे जाय विस्मितः
अमाद्यैः सहितः सर्वैः ब्रह्मसमुपस्थितः किं विदाय यिकं कार्यं आविख्या सुरिहागतः एवमुक्त सुमनगवान्
निर्जंगाम सरावणः सहा मायं ब्रह्मस्तं उददृशौ दूरतः स्थितं सर्वैः समेयरक्षो निर्मं त्रिभिः कृतनिश्चयः स मां
प्रविष्य विदधे विदित्रा राम विक्रमं अंतर्धानं उक्तीर्षे तब कामुक मुत्तमं ऊगाम राक्षसे तस्मिन् निःकां ते समनंतरं
राक्षसें सुमनगवान निःकम्प सकृत् तव रजः संमंत्रयामास तदा हितं लेर्मं विभिः सह अविदूरे स्थिता ह्यस्य बलाध
दाहितैः पिताः अत्रैवा तान्ति शम्ये वरावणो राक्षसेश्वरः शश्वं जेरा निनादेन स्फुटकोलाहलेन मे समानवधं शे
नानि विमर्शेन कृमो हिवः ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वचः समास्त्रितान् नर्तयितुं रताः बलाधिपास्ते बलयोगमात्म

निवेद्य सकलं रामे प्रतिष्ठा नानिवर्तितां न हि मे क्रममाणा निरा लंबे विहाय सि समर्थो गति मने तं वायुरप्य
 ति श्रुत्वा गः ॥ एवं क्वा लो तां सीता सर मा मञ्जवा ततः मधुरं लक्ष्म्या वा वास्मिन् पूर्व मिदं वनः समर्थो गति मने कं
 तं श्रुत्वा सुरसा तलं अवगच्छामि कर्तव्यं सर्वं ते स्थान मदं तैरे मप्रियं यदि कर्तव्यं यदि मित्रा स्मिता न व ॥ वतो
 हं ज्ञातुमिच्छामि किं करोतीति रावणः ॥ मां मोहयति दुष्टात्मा पीतमात्रे व वारुणा संतर्जयति मां नित्यं न र्सं यद्यपि
 वा स ऊत् राक्षसानिः सुखे रात्रिः यो मारुत नि नित्यशः ॥ उद्विग्रा शं कया वास्मिन् न व स स्वं मनो मग् यद्नय
 मा मनु प्राप्त मशोक वनिका गती ॥ तदिच्छामि कथं तस्य निश्चयो वस्य यो न वेत् ॥ निवेदयेथाः सर्वं मे परो मे स्प
 दन्तु ग्रहः ॥ तामेवं वादिनां सीतां सर मां न लुना पिता ॥ उवाच व वनं तस्याः श्रुत्वा सा वाक्यं विष्कवा ॥ एष ते यदग्नि
 प्रायस्तस्माज्जहामि ज्ञान किं ॥ दृष्ट्वा शत्रोरग्नि प्रायमुपावर्त्तौ मिमेषिलि ॥ एवमुक्ता ततो गवा समापंतस्य रक्ष
 सः ॥ मुश्चावकथितं सर्वं रावणस्य समं त्रिणः ॥ सा श्रुत्वा निश्चयं तस्य निश्चयं तं वदुरात्मनः पुनरेवागमद्विषं श
 शोक वनिकां मुग्धां ॥ सा प्रविष्टा ततस्तत्र ददर्श ज्ञान काळजां ॥ प्रतीक्षमाणां तामेव पद्महा नामि व श्रियं ॥ तत्र सा
 ता पुनः प्राप्तां सर मां त्रिय वादिनां ॥ परिश्रय वसुस्तिग्धं ददौ वस्त्रय मासनं ॥ दृष्ट्वा सानां सुखं सर्वं मास्या हि म
 म तत्र तः ॥ कुरस्य निश्चयं तस्य रावणस्य समं त्रिणः ॥ उपविष्टा हि सा तत्र आसने स्वर्मां रूषिते ॥ वक्तुं वि निश्चयं
 तस्य रावणस्योपनृक् मे ॥ नो सहय ह तो मोकुं युद्धे वा मिति मे धिलि ॥ सा माश्रय न शंसस्य निश्चयं यं सु निश्चि
 तः ॥ एषा तस्य स्मिरा बुद्धि मय्यभावा दुपस्थिता ॥ न ते न शक्या वं मोकुं मनिरस्तेन संयुगे ॥ मा विंतां ऊरु वेदे हि स
 वं थारा वनः शिरैः ॥ निहत्य रावणं सीते चो प्रिया मुपलस्यते ॥ एतस्मिन् न तरे शष्टे मे री शं स्व समा कलः राव व
 ग्रह ते नार

स्वासन
विरहितो

११

दंतांगंभाराशुतोयदनिःस्रवाः कल्पांते मत्तमार्तेगायुज्येते रथवाजिनः तत्र तत्र वसन्तः संपतंति पदातयः
अनाकेः पूर्वते सर्वे राजमार्गः समंततः वेगावद्भिर्महावगे मेहो बैरिवसागरः शस्त्राणां वप्रसन्नानां वर्मणां
वर्माणां तथा रथानां भूषितानां वभूषितानां वरकसां प्रभा विसृजतां परपन्नानां वर्मसमुद्धितां वनं निद्वेहते
वदिर्यथा रूपं विभावसे ध्वजानां शृणु निर्घोषं रथानां शृणु निःस्वनं हेयानां हेषाणां शृणु त्र्यंस्वनं तथा
उद्यतायुधशस्त्राणां राक्षसं दानुयायिनो रक्षसां संभ्रमोद्येष उमलो लोमहर्षणां श्रीस्त्रां भज उरोकश्चारक्ष
सामार्तं गेभयं रामाक्रमं लपत्राकिदेवानां निववासवात् अवजे उज्जितकोधस्त्राभवित्र्य पराक्रमः अकिरादि
धिपूर्वेण लंकामधिगमिष्यति विक्रमिष्यति रक्षसुभर्ता ते सह त्वं दमणः यथा शत्रुषु विक्रान्तो विष्णुना सह संवा
वः आगतस्ये हरामस्माद्विप्रमंकगतां सखि अहं द्रव्यामि सिद्धार्थं त्रांशो विनिपातिते अक्रणानंदजानि व
वं वत्त्रियिष्यसि शोभने समागम्य परिश्रुता तस्योरसि महात्मनः विरामोद्य से सा ते विपुलां जघनं गता धृता
मेकां बहन्नासान् वेणी रामशुभानने तस्य दृष्ट्वा मुरवं देवि पूर्यं वं प्रमिबोधतं मोक्षसे सह सा शोकं निर्मी
कमिव पन्नगा रावणं समरे ह्वान विरादे वामे धिलि त्रया समेतः प्रययाराधवो लिप्स्यसे ते सुखं समागता
वं समेण शोभिष्यसि वरानने अवर्षेत ते व महापुनर्वर्षेण मैथिलि गिरिवरमभितो हिवर्तमानो हयश्च
मंजुलमाशुभः करोति तमिह शरणमग्रे हि सते दिवसकरं व्रजवाप्ययं प्रजानां श्रार्थं बुधकांडे सरमा
वाक्यं नाम अथ तां ताव सतापां तेन वाक्येन मोहितां सरमा द्वाव वक्रे पृथिवो धोरि वां त्रसा ततस्तस्याहितं
कुतु प्रिकार्षं ताहितं वनः उवाच काले काले हास्मितपूर्वो जिभाषिणी उसहे यमहंगवा च वा क्यमसिते कपो

नां उद्धे गोजनितो महान् ॥ ते संप्रति दुराधर्माः प्रदीप्ताश्च दुराधर्माः तपसानावितामानो धर्मस्यानुग्रहे रताः अ
 विधेन यजते न याज्ञे सै सै विजातयः ॥ जुहते शौचविधिवत् वेदां श्रोत्रे रधीयते ॥ अग्निमयवरहो सिध
 त्रयोषा निनादयत् ॥ दिशो विप्रथते सर्वाः सनयनोरिवो ह्रस्वैः ॥ रुषाणां मग्निकल्पानां मग्नितोत्रमुपस्थितं ॥ आ
 दत्तेरहसांते जोषो धो वाक्कवन ऊगत् ॥ तेषु ते पुनरदेशेषु पुण्येषु सुदृढजने ॥ नायमानं तपस्तपसता
 पयति राक्षसान् ॥ उत्पातान् शोधतान् दृष्ट्वा घोरान् बहुविधान् बृहन् ॥ विनाशमनुपश्यन्ति सर्वे धीराः कसा
 महत् ॥ स्वराग्निस्तनिताघोरो मेघाः ॥ अतिमयं कशः शोणितेनाग्निवर्षेति त्वं कामुक्तेन सर्वेश ॥ वज्रतां वाह
 नानां वेप्रपतं यच्छ बिंदवः ॥ धस्तावस्ताविव स्मिन्नप्रभाति यथा पुरा ॥ सर्वे नष्टमयं मन्ये सेन्यते
 राक्षसेश्चर ॥ विश्वं राममहं मन्ये मानुषं देहमाश्रितं ॥ न समानुषमात्रो वैराघ्रवो दृढविक्रमः ॥ येन
 बधः समुद्रस्य ससेतुः समहाद्रुतः ॥ ऊरुध्वनरराजेन सिंधिरामेण रावणं ॥ यंबधति निविष्टे सि
 हितमुक्तो निरावरः ॥ साताकृते महाप्राहु महान् यमुपस्थितं ॥ तद्येमानि निमित्तानि जह्ये राक्ष
 सेभ्यः ॥ सेश्वर ॥ बिडागो मायवो गृध्रा वासंति वसुधैरव ॥ प्रविश्य तं कांसमये समवासाः शकुर्वते ॥
 कालीस्त्रापां दुर्दैतेः ॥ अहसद्यग्रतः स्मिताः ॥ रथ्या सुबालैर्केनिशं बहुशः परिकल्पते ॥ गृहं पुबलिक
 म्मोक्षि त्रेताः पर्युपमुंजते ॥ स्वरागोषु प्रजायंते भूषिकान् कुलेषु च ॥ माजीराक्षपिनि सादं मूकराश्च ध
 निः सह ॥

॥ न ऊटपाणा लहस्ते श्राम्यते ॥

मश्राहूकाले ॥ ३

स्मृतं क
 ता
 विमयाः

यदि विना
 रं प्रतिनि
 विशेषे
 नानि नि
 वसि। त
 हितमुक्तं
 रु।

स्थात्रवसै न्येकं पयनसर्वरक्षसान् । ततो महावातसमारितेन घोरैः ताराष्ट्रेन समुक्ति तेन विषादमागा सकला
 महापुरी वनो कसो शष्टमष्टममाणा ॥ ४ ॥ आर्षे रामायणे सरमावाक्यं नाम । तेन नैरीनिनादेन शंखनादे
 नरावता मुहुर्तं ध्यानमास्काय सविबानभ्यवेकत ॥ अथ तान सविवांस्तत्र सर्वानामाध्यावत् ॥ उगसं नादय
 न्सर्वान् अत्रवाजादुसे श्वर ॥ तराणं सागरस्यास्य विक्रमं बलसंनयं ॥ यदुक्तं तौरामस्य भवं तस्तन्मया कृतं
 तार्षे सागरं रामः से उनावानरेः सह ॥ अमधीस गणः सोयं सामायेनाभविषति ॥ निर्यो उराकसाः सर्वे नि
 शिता युधपाणय ॥ निहंतं वानरबलं तो नो नो रामलक्ष्मणे ॥ ततः प्राज्ञः सुहस्तिगेष्वमाल्यवान्नामराक्षसः
 उवाच रावणं मे त्रीवृद्धमायौ बहुकृत ॥ विधास्वमि विना तो यो राजा राजन्वयानुगः ॥ स राक्षसि परमेश्वर्यमरा
 श्वकुरुते वरोः ॥ संधानो हिकालेषु विग्रहं श्रारिभिः सह ॥ अपरु वधनं कर्तुं प्रहदैश्वर्यममृतं ॥ हायमा
 नेन पर्येषो राजा संधिसमेनवा ॥ नरा नुरभि वमंतव्यः स्वयं कुरुत विग्रहं ॥ तन्मह्यं रोचते संधिस्तवरा रामः
 मे रागान्ता ॥ यदर्थमत्रियुक्तांस्तु सास्मेसा दातुं दूयतां ॥ तस्य देवर्षयः सर्वे गंधर्वाश्च जयेषिणः ॥ विरोधं
 गागमस्तेन संधिस्ते तेन रोचतां ॥ असृज्जगवान्पादौ धावे वहि पितामह ॥ सुराणामसुराणां वधभीष
 णी रतान्ते ॥ धर्मो वेगसते धर्मं ततः कृतममृ युगं अधर्मी ग्रसते धर्मं तत्र ॥ जेता प्रवर्तते ॥ सवेद्याव
 रतालोके धर्मो निरकृतः पुरा ॥ अधर्मः प्रहृतश्च तेनास्मत्तमसावृतः ॥ संजमादा द्वि वृद्धसो धर्मो रामव्यपा
 श्रयः ॥ निवर्धयति पदं स सुराणां सुरजावतः ॥ विषयेषु असक्ते नय किं विकारिणा वय ॥ रुषाणां भक्षिकत्वा

आदाय तं वनासातां प प्रहानामिव त्रियं किमर्थं प्रतिदास्यामिराघवाय नयादिह । एतं वानर कोटिभिः ससुग्रीवं सज
 क्षणं । पशुपते त्रिदिवो निस्त्रिं निहितं राघवं मया । द्रुपदे यस्पनतिष्ठंति देवता अपि संयुगे । रावणो मानुषं प्राप्य
 मयमाहारये कथं । द्विधाम्ने धेयमप्येवं न न मे यत्तु कस्य नित् । एष मे सहजो दोषस्वभावो दुरतिक्रमः । य
 दितावसमुद्रस्य सेतुर्बद्धो यद्वद्धया । शमेण विस्मयः कोत्र प्रतस्ते नयमागतं । कामं राम इहोत्तमः सह
 वानरसेनया । प्रतिजानामिते सर्वे न जावन् प्रति यास्यति । एवं ज्वलंतं संरुद्धं क्रुद्धं विज्ञाय रावणं । आदि
 तो माल्यवांस्तृप्तं तस्माद्देशादपाकमत् । ऊयाशिषा वराजानं वर्धयित्राय योवितं । माल्यवान् नम्यन्नुज्ज
 तो ऊगामस्वं निवेशनं । रावणस्तु सहामात्रेर्मंत्रयित्रा विमृश्य च । लंकायामत्र लंगुलिं करयामास राक्ष
 सः । प्रहस्तं व्यादिदेशाथ पूर्वद्वारे रिसदनं । दक्षिणे तु महावार्यो महापार्श्वे कोदारो । पश्चिमे तु तथा द्वारे
 पुत्रमित्रं कृतं स्वयं । व्यादिदेश महामायां राक्षसेर्बद्धुमिदं । उत्तरे वापि न द्वारे व्यादिश्य मुकसारणे । स्व
 यमत्र न विषेहमिति तान्मंत्रिणो ब्रुवात् । एवं विधनं लंकायां कृत्वा राक्षसा पुंगवः । कृतार्थं मन्यते मानं क
 तां तव रामागतः । राक्षसं तु विरूपाक्षं महाबल पराक्रमं । मध्ये संस्थापयामास बद्धुभिः सह राक्षसैः । विस
 र्जयामास ततः समंत्रिणो विधनमाज्ञाय पुरस्य पुष्पले । ऊयाशिषामंत्रिजनेन पूजितो ऊगाम सोतः पुरम
 क्षिमतदा ॥ इति आरामायणे युद्धकांडे लंकाविधनं नाम सर्गः ॥ क॥ नरवानरराजोत्तम उवाच सुतः

= परिमं तादुत्ता नान् ई द्या ५

किंनरा राक्षसाश्चैव समेताश्चरणैः सह पांडुरारक्तपादाश्च विहगाः कालनोदिताः राक्षसा नो विनाश
यविहगाः कालनोदिताः कपोता गृहवारिणः वा वीकनातिवासंति सारिका वेरुमसु स्किताः पतंत्य विधि
ताश्चैव निर्जिताः कलहेषिणः करालो विकटो मुंडः पुरुषः पुरुषः रुक्मपिंगलः रङ्गो गृहाणि सर्वाणि का
काले काले न्वेदते अथ ग्रंथि अपरंति युधमानं दिनो दिजः क्रव्यादानं दृष्टि व्यंति मां सानि गड
वाडिनां इदं व वस्तु खनि वेधमा ल्य भवान् पराक्षर रङ्गो धिपतेः स्कितो ग्रंथ अनुत्तमेष्ट तम पूरुषो
बली बभूवुः सौ सम वेद्य रावणं सतधवो माल्यवतो मिना पिते दृशान नोन प्रशंसं सौ मीर्यते
मृशं ऊगर्ह वसदुष्टमानसो मुग्धु रन्य बव नो भदरयत् ॥ का आर्षे आसामाय गो युधकांडे मा
त्यव द्वाक्यं नाम ॥ तत्र माल्यवतो वाक्यं हित मुक्तं दृशान नं नाम धर्षयत् दुष्टा व्या कालस्य वरा मा
गतः सबध्न नृकटिं वक्रे क्रोधस्य प्रतिलक्षणां अमर्षीत्य रिच ताहो माल्यवंत मया ब्रवतु ॥ हितु
क्षा उयदिदं न तत्पुरुषमुच्यते परपदं प्रशस्येवं न तत् औत्र सुखं मम ॥ मानुषं कृपयां राम मे कंश
कं हेतुन रवा मृगाश्रियं समर्प्य मन्यसे केनैयं कृपिना वनाश्रयं राक्षसा माश्चरं मां वदेव तानां न यं करो अहीनं
मन्यसे केन हानं मां सवै विक्रमे वारक्षे षे टा नाशं के पक्षपातेन वारिपोः ब्रव्याहं पुरुषाण फलः परशो
साहितेन वा अभैवंतं पदं दृष्ट्वा हि पुरुषं को निधस्यति पंडितः शास्त्रत ब्रह्मो विनाशो साहनादुरं आश
= अधिक विमवासा प्रदानेन २ सबं खना वा देव काले यद्दिन लनो विक्रमः कार्यं संपादन सामर्थ्ये २

कं हेतुन
मृगाश्रियं
वारक्षे षे

आपद्यपि धियो विवर्तनात् । १ आदिमध्वनस्तानं युद्धं तन्निष्पत्तये । २

सत्रेणोरवात् । सद्यः शान्त्यस्य सर्वाणि रावणस्य दुरात्मनः । अत्र मनुर्नैकैर्ब्रह्मैव रोषाय वा मे नोषये । समर्थो ह्य
सिवायैष सुसाणामपि साधये । तद्भवान् हरि वाराणां बलेन महता वृतः । विद्वोभ्यराक्षसी सेनां तं वधिष्य
सिरावणं । रावणावरजे वाक्यमेवं क्व वतिराधवः । शत्रूणां प्रतिषेधार्थमिदं वचनमब्रवीत् । कपाना
मुग्रबोधयौ तां सहस्रेर्बहुनिर्वृतः । नालः प्रहसंस्तव गोराक्ष सं प्रतिबाधतां । अंगदेवालिने युत्रोव
लेन महता वृतः । दक्षिणे बाधतां दारे महापायश्च महोदरे । हनुमान्श्चिर्मंदारं संपाद्य पवनामकुम्भ
निविश वधमेयात्मा कपि निर्बोद्धुनिर्वृतः । देयदानवसंघानां रूषीणां वमहात्मनां । विप्रकारप्रियः
कुत्रो वरदानबलान्वितः । परिक्लमति यः सर्वान् लोकान् संतापयन् प्रजगत् । तस्य राक्षसराजस्य रावणस्य
वधे वृतः । उत्तरं नगरद्वारं अहं सोमित्रिण सह । निपाद्योपगमिष्यामि रावणो यत्र राक्षसः । वानरैर्द
श्रुतः । कार्यमाहवे । दृश्यं नश्यति युद्धे तं संज्ञा विवानरे बले । वानरा ह्येव नश्चिर्द्ध्वजधने स्मिन् न विष्यति ।
वयं त्वं राक्षसां मध्ये सप्तयोस्यामहे जनाः । अहं विवसह आत्रा तद्धरो नामि तोडसा । आत्मनाप्येवमत्रा
यं सखाममविनाशणः । सर्वकार्यसमृद्धये प्रेवमुक्ता विनाशणं । सुवेला रोहणे बुद्धिं वकार मतिमां सद्य
ततः सरामो महता बलेन प्रकाशय सर्वो पृथिवीमहोमा । प्रहृष्टरूपोऽङ्गमलं कां विनाशणं वार विधि
नियुज्य ॥ ॥ अथैव आरामायणे युद्धकांडे सैन्यप्रविभागवितानामसर्गः ॥ ॥

लोकानिराकरणार्थं पुनः सुवेला रोहणं कृतवान् रामः । २ अर्धादिविवर्तितः । २ परमार्थतो न हर्षशोकाय तनः ।

आरम्भः ॥ ४

कपिः ऊर्ध्ववानरुद्धराजश्च रावणावरजस्तथा अंगदो विविदो मे दौलक्ष्ण्येनो नाल एव न अमित्र विषयं प्र
 द्या समवेता अमित्रवत् इयं सा तद्व्यते लंका पुरी रावणपालिता मानुषा सुरगंधर्वैरमरैश्चापि दुर्जया
 पुरी मेवं विधायोत्तमं त्रयिध्वं विनिर्जये नियं संनिहितो ह्यत्र रावणो रावयन् प्रज्ज्वातयाते पुष्कलाणे पु
 रावणावरजैर्जवात वाक्यं हे वर्षसंयुक्तं पुष्कलाद्यैर्विभाषणः अन्तश्च ह्यत्रैव संपातिष्य सस्तथा पा
 बालं काममायामे पुरी पुनरिहा गताः नृबारा कुनयः सर्वे अविष्टा स्ते महापुरी विध्वनं विहितं यच्च दृष्ट्वा
 तसमुपस्थिताः स विध्वनं यदा दृष्ट्वा रावणस्पृष्टुरा मत्तः राज्ञेः कथितं सर्वे व्यथा तेषां वत कृणु एवं प्र
 हस्तो बलवान् द्वारमात्रिय विवृतिं दक्षिणं तमहा बाल्यो महापार्श्वमहोदयो इति कृत्य श्रिमं द्वारं राक्षसेर्ब
 हुनिर्वृतः पटिशसिधनुष्याणि राक्षितो रावणमजः राक्षसानां सहस्रेभ्यः सहस्रेर्बहुनिर्वृतः उत्तरं
 नगरद्वारं रावणः स्वयमास्थितः विरूपाक्षमुमहता शूलराक्षिधनुष्मता बलेन राक्षसेः सार्धं मध्यमं गुल्म
 माश्रितः एतामेवं विध्वं गुहिलं कायां समुदाहृत्य मामकाः सविवाः सर्वे शाश्वं पुनरुपागताः सहस्रं कुंजरा
 णां उत्तरथानामयुतं तथा हयानां वायुतं तत्र समग्रा कोटिरक्षसा विजृम्भता लज्जलक्ष्म्य संग्रामे श्रजिवर्ति
 नः इष्टराक्षसराजस्य नियमेव निशावराः एकैकस्य त्रयुद्धार्यं राक्षसस्य विशोपते परिवारसहस्राणां
 सहस्रमुपतिष्ठते एतां प्रवृत्तिलं कायामनुशोच्य विभाषणः रामं कमलपत्रादुमिदं पुनरुवाच ह ऊवे
 रं त्रयद्वारामरावणः प्रययुध्यत षष्टिः रातसहस्राणि तदानीं विरक्षसा यस्तैर्कमेणावीर्येणातेजसा
 कार्यं संपादनीं साहेना सामर्थ्येना प्रतापेना

समजोमानि समं तात्बुद्धयर्थि॥ समा निबद्धनि सर्वाश्रितव्येयस्मिन्वनो स नीनरुहन् काय तति नक्ति॥

रि श्रेष्ठः प्राकारमपरं कृतं ॥ ते दृष्ट्वा वानराः सर्वे राहू सान्नुद्युक्ताः कश्चि रात्रि ससज्जुर्विपुलान्नादानां तत्र रामस्य प-
श्यतः ॥ ततोस्तमगमस्तूर्यः संध्यायात्रतिरंजितः ॥ एषे वंद्यप्रदोपावाह्यपासमग्निवर्तत ॥ सनेत्रग्रहनदत्र-
नमोदश्यतसागरे ॥ द्वितायमिवनाकाशं सवंद्यग्रहतारकं ॥ ततः सरामोहरिवाहिनापतिः विनाषण्यश्चर्दि-
पतिश्च जंबुवान् ॥ सत्तद्वमणोयूथपयूथसंरुतो सुवेलेष्टेष्टेन्यवसधयासुरवं ॥ इत्यार्वे श्रीरामायणयुद्ध-
सुवेलासेहर्षनाम ॥ ३॥ ॥ तेरात्रिभुस्विताः सर्वे सुवेलेहरियूथपाः ॥ तं कायांददधुर्दूरात्क्षराण्युपवना-
निव ॥ समाग्रेमानिरम्याणि विराता न्यायतानिव ॥ दधिरम्याणि ते दृष्ट्वा बभूवुर्जीतविस्मयाः ॥ नंपकारोक्त-
बहुतांशालतालवनायुतां ॥ तमातवनसंक्रान्तानक्तमालकसंरुतां ॥ हिंतालेरजुर्नेः सार्धैः सत्तपार्थेयपु-
ष्पिते ॥ तिलकैः कर्मिकारेश्च तथापाटलिविक्रमैः ॥ शुभ्रमेष्टुषिताग्रैश्च ततापरिकरे क्रमैः ॥ तं काकानन-
जिः पुष्पैः यथं प्रस्थाभरावता ॥ विविज्जुक्त्वा सुमोपेतैः रक्तपल्लवकोमलैः ॥ शालानिवनालानि विवित्रावनरा-
जय ॥ जालकमंडरपुष्पं फलं किशालं यानिव ॥ धारयंश्च गमास्तत्र नरा इव विनृषणं ॥ तावन्नरसंकाशं म-
नोऽहं नंदनोपमं ॥ वनं सर्वतुल्यं रम्यं शुभ्रमेष्टुषदं कलं ॥ दद्यूहकोयष्टि साहेर्नयमाने शब्दहाणे ॥ तथाप-
रम्यते ॥ श्वेव शुभ्रमेतद्वनं महत् ॥ तानिमत्तविहंगानि च भरावरितानिव ॥ गंगराजामिलीनानि कुरुरीसेषि-
तानिव ॥ कोलकौशे विद्युष्टानि सारसामिरुतानिव ॥ विविशुस्ते ततस्तानिव नान्यपवनानिव ॥ प्रहृष्टा मुदिता ॥ १५
नाराहृत्यः कर्मरूपिणः ॥ तेषां निवसतां तत्र वानराणां माहेजसां ॥ पुष्पसंसर्गसुरभिर्वावोप्राणसुरवो-
धयमज्जुग्मेष्टमस्त्रनं ॥ अमिलितबहुपुष्पाशस्वाकोमलपत्राणि ॥ रात्रहंसवृंदकजिहानि ॥ २

- वक्रवेगविस्फातेः पनत्ताने गे कृता यशनिः ५

स उक्तं चासु वेतस्य बुद्धिमाः रोहणं प्रति लक्ष्मणानुमते रामं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ विभाषणेन धर्मज्ञमनुरक्तं
निशान्वरं मंत्रं वक्तुं तं वमधुरं शृङ्गयागिरा सुवेतं साधुशेलेन मिमं सानुशेते श्रितेः अधिरोहताम
हे सर्वे वस्यामोच निशामि मां लंका मालोकयिष्यामि निलयं रावणस्य च येन मे जावितांता यशता भार्या य
शश्चिना येन धर्मो निविशते न ऊलं ऊलं लक्ष्मिना राक्षसानां नया बुद्ध्या येन तज्जितं कृतं तस्माद्विव
र्धते रोषः स्मृत्वा तं पापराक्षसं यस्यापचारान्ता नस्य सर्वान् धन्यामिराक्षसान् ॥ एतेर्वै जाशं निशक्रे रसु
रानिव वासवः एकमुक्त्वा कुरुते पापं कालपारावशं गतं नास्व स्यात्मा पतारेण ऊलं येन विनश्यति ॥ एवं संवत्स
यन्नेव सर्वं क्रुद्धो रावणं प्रति रामः सुवेतमारोह द्वासा र्थं कृतमावन्नः ॥ एतोलक्ष्मणस्येन मन्वगच्छ समाहितः
स शरं धनु रयम्य सुमहद्विक्रमोपमं ॥ अन्वरोहन् सुग्रीवः सामायः स विभाषणः ॥ हनुमानं गदोनालो मेदो
धिविद एव न गजोगवाहोगवयरूपमोगंधमादनुः ॥ पनसः क्रुमुदश्चैव पृथुश्च हरियूथपः ॥ एते वान्ये च
हवो वानराणां विक्रमाः ॥ अन्वरोहन् ऊवोदयाः शतं यतो महाशिलाः ॥ ततः सुवेतमास्तुद्य रामस्य सहवान् ॥
रिः निषसादगिरेस्तस्य शृंगे समशिलात्तले ॥ ततः कपिगणाः सर्वे समावृत्त्य वियोजनं ॥ आरोहन् सुवेतं उल्ल
वं तोदद्विगामुखाः ॥ ते वायुवेगप्रवणाः तं गिरिं गिरिचारिणः ॥ आध्यरोहन् तरातशः सुवेतं यत्र राघवः ॥ ते च
दूर्ध्वं गच्छन्ते न गिरिमारुह्य सर्वतः ॥ दृष्टुं शिषरा तस्माद्विलग्नमिव तां पुरं ॥ तां सुवप्रां वरधारां प्राकारवर
शामितां ॥ लंका राक्षससंघं स्मिदन्तुः ॥ हरियूथपाः प्राकारवलना संस्थेः तमोनाले निशान्वरे ॥ दृष्टुं स्तेह

सुमीक
वैक

व्याघ्रस्यैव रुक्मरा ॥ १२ ॥ मंडलपरिवेषवया ताराग्रहमंडलमेव न ज्ञा ॥ ४ ॥ संज्ञा ॥ अविस्मृता भवति वै दकना ॥ ॥

प्रधेवानररक्षसां वाताश्च परुषावांतिकं पै ते नवसुंधरा ॥ पर्वताग्राणि वै पै ते नर्द्धंति धरिणीधराः ॥ मेघाः रुक्माप्रतकि
दीप्तादिशं शा परुषा परुषस्वनाः ॥ आदित्यपथमाविश्य ऊनयोतामहद्वयं ॥ कुराः क्रूरं प्रवर्षति मिश्रं रुधिरबिंदुभिः ॥ रक्तवै
दनसंकाशा संस्था परमदारुणा ॥ कलबनिपतयेत दादित्या दग्निमंडलं ॥ दानादानस्वराघोरास्त्रप्रशस्तामगविजः
रज्ज्यामत्र रास्तरश्च संतापयति नक्षमाः ॥ रुक्मरक्तांशुपर्यंतो यथा लोकास्मप्येये ॥ रुक्मरुद्धौ प्रशस्तश्च परिवेषः
नक्षत्रेण सुलोहितः ॥ आदित्यमंडले लीनः परपलक्ष्मणदृश्यते ॥ नक्षत्रमानैश्च धावन्निनक्षत्राणि पृथक्ते ॥ युगोत्तरवल्लोका
नां परपलक्ष्मणदृश्यते ॥ कंकाः श्येनासथागृध्राः नावेः परिवरंति वा ॥ शिवाश्चाप्यशिवारावं प्रणदंति महास्वनाः ॥
रुक्मं गधदुराधर्षा पुरं रावणपालिता ॥ अमित्रा मोऊवेनेव सर्वतो हरिनिर्वृताः ॥ श्येवं उवदन् वीरो लक्ष्मण
लक्ष्मणाग्रजः ॥ तस्मादवततारा मुपर्वताग्रान्महाबलः ॥ अवतीर्य उधर्मात्मा तस्माच्छैलात्सराधवः ॥ परेरध्व
पुरस्कृत्य मद्रोभ्यं ददर्श बलमात्मनः ॥ संगृह्य उ ससुग्रावं तदारा मोमहद्वयं ॥ अतस्के पुरतो धन्वा लंका मभिमुखः पुरं ॥ तं
विनाषणसुग्रावो हनुमान् ऊबुवान् नतः ॥ रुक्मराजो गदना लो लक्ष्मणाश्चान्वयुस्तदा ॥ ततः पश्चात्सुमहता पृत
नर्द्धं वलोकसां प्रकाधमहतो मृत्तिप्रयाया येन राघवः ॥ शैलशृंगाणि रातराः प्रवृद्धांश्च महारुहान् ॥ ऊगृकुः ऊ
ऊरजकाः वानरा बाहुशालिनः ॥ ते वदध्वं एकालेन रामः सुग्राव लक्ष्मणाः ॥ रावणस्पुरो लंकां आसै रु सुदुरास
दां पताका मालिनो रम्या उद्यानरा तशो मितं ॥ विन वषां सङ्क्रापां उववा कारते रणां ॥ तां सुरैरपि दुःप्रेक्षां दृष्ट्वा रा
मप्रनोदिता ॥ यथानिवेशं संपाद्य न्यवसंत वानो कसः ॥ दशयोजनमाक्रम्य मंडलं वानरं बलं ॥ परिदृश्य तदा लंकां ॥
युधाया नि ससार ह ॥ लंकाया स्तूत रक्षारं शैलशृंगमिवोन्नतं ॥ रामः सहानुजो धन्वा ऊगोपवरु रोधवा लंका मुपनि
= लंका निवासिनां प्रविश निर्गमनं संरुध्वा र

तेष्वां निवेशस्तत्रासाद्य विभागेरने कशः अकंपयं स्तेवं कांते निर्नादेर्नदेतां वराः स र्प्यं त्रिष्व तथा यत्पि मेह
 नरत्नपाडिताः उत्पपातरजश्चोर्ध्वं कपोतरुणसंनिभं अन्ये उह रिवाण्णां विक्ताह रियथपा सुग्रीवेणा
 म्पुन्रुजातालं कौजुः प ताकिनां विनासयं तो विहगां स्त्रासयं तो भृगदि पान् आस्फोटयं तो वलांत सर्वे
 रणसमुसकाः कंपयं तश्चलं काया वनान्फ पवनानि न तेर्गच्छि महायूथैः महावराण पाडि सस्र
 नेवरणोत्पिष्टा वकंपे वसमंततः रुढासिंहावराहाश्च महिषाः सर्जाः भृगाः तेन राष्ट्रे न विवक्षाः कुमुदा
 तादिशोदश शिखिरासत्रिक यस्तु प्रांशुरे को न भस्पर्शः समंताद्भ्रम संक न्नो महाज्जलद सनिभः श्वेत
 शोर्ध्वं विस्तासी विमलादिय संनिभः श्वेत्क आमान् महांश्चैव दुः शयः शक्तनेरपि मनसापि दु रा रोहः
 साश्लः किमु कर्माणा निविषयस्य शिषरेलंका रावणो पालिता सापुरा गोपुरे श्वित्रे विविध कारतोरणेः
 कां वनेन वजालेन राजते न न शोभिता आसादे च विमाने च लंका परम शोभिता धानेरिवाल पापाये मध्यमं वि
 आकाशं पदं यस्यासं न सहसे त आसादः सर्व कां वनः केलाश शिखरा कारो दृश्यते खमिबो लिखन विद्यः सरा
 रु सेंद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः श तेन रक्ष सां नि यं यः समग्रे रण रक्ष्यते तां समुद्रो समुद्रार्थो लक्ष्म वानुलक्ष्म
 णाग्रजः रावणस्य पुरी रामो द दर्श सहवानरेः तोर द पू सां विदु सं विधानां आसादमालाभि रेलं कृतां न पुरी
 महायं व क पाटयु सां द दर्श रामः सहितो बलेन इति आसमाय तो युद्ध को डे लंका वलो क नो नाम सर्गः ॥ ३ ॥ अथ
 तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मण पूर्वजः लक्ष्मणं संपरि श्रज्य ववो व दद तं जितः अविगाह्यो दकं त्र स्म वनानि फलव
 तिन बलं न अविनोदं वृद्धा तिष्ठाम लक्ष्मण लोक दय करं नामं नयं पश्याम्यु पस्कितं निबर्ह रां प्रवाराणां

॥ इतमुक्तेन संतर्जितं । प्रथोनां क्रमयोगः तस्य तदनि श्रय राक्षसधर्मः । पूर्वोक्तमुक्तेन तर्जयेत् । पश्चादंडपातयेत् । देवतादिभिरप्यन्या विनां दंडः क
 तानां सह संतर्जितं कां सममिव तर्जयेत् । वानरे बलवद्भिः सा बभूवुः कृमपाणिभिः । सर्वतः संवृता लंका दुःखवेशा पिवायुना । राक्षसा विस्मयं कुमुदः सह सा विनिपाडिताः । वानरे मेघ संकाशः शकवोर्य पराक्रमे । सह सैर्बहुभिः शिवात्रनाल
 मेघनि निस्सदा गिरिकट श्रमागो श्रवानारे राक्षसादिः । लंकायां नागवक्त्रे । माहावस्ये वक्त्रे । सागरास्ते वमि
 नस्य यथा स्या सविलसन् । तेन राक्षे न महता स प्राकारास्तोरणा । लंका श्रमयिता सर्वा रक्षसा नागतं त्रयं । रा
 मलक्ष्मणगुतासा सुग्रीवेण ववाहिना । बभूवुः दुर्धरे तु मासर्वे रपि सुरासुरेः । राक्षसनि वेरिपेव सैन्ये स्वर
 दृसां वधे । संगेय मंत्रिभिः सार्धं निश्चियवपुनः । आनंत र्यमभिप्रेतुः । क्रमयोगार्थं तत्र विदुः । विनाश एषां नुम
 ते राक्षसधर्म मनुस्मरन् । अंगदेवा लितनयं समाह्वया ब्रवीध्वजगक्र साग्य दरायां ब्रूहि मधुनादिदं । लंकायि
 वापूरी लंकां नयं यत्रागतव्यथः । आह्वयं गत आकं भूभूषे नष्टवेतसं । रुषाणां देवतानां न गंधर्वा सरसांतुष
 नागानां मलयकृणां राजानं रजनीकरः । यत्र यापठतं मोहाद्वलितेन राक्षसा नूनं ते घगतो दप्यः स्वयं मेव ईश्वरः
 अपकाररक्षानकुः । तस्य दंडधरस्ते हं भार्या हरण करिष्ये । दंडधरयि जंती बलं कादारे व्यवस्थितः । पदवी देवतानां व
 रुषाणां विनराक्षसा । राजर्षिणां वसर्वे सांगमिषामियुधिस्त्रि । बलेन येन मे सीता मायवाराक्षसा धम । माम
 पकामयिवाव रुतवास्तु विदरोय । अराक्षसमि मं लोकं कर्तोस्मि निशितेः शारे । न वे करण मभ्येपि मामुपादा
 यामेयिली । लंके श्रयं परिअज्ज रुतराज्यो रुतासनः । रक्ष स्वजावितं मूढ ममनिर्या अमेयिली । धर्मात्मा रक्ष
 सां प्रेष्टुं शोभयं विनाश एतः । लंके श्रयं महधर्मान् मद्रुतुः पालयिष्यति । न हिरा र्धमधर्मेण मोकुं कणम
 पितृया । राक्षसं भर्ष सहायेन दृष्टेना विजि तोमनः । युध्य स्ववाधृतिं ठवा शौर्यं मालं ब्यराक्षस । मकरे स्त्रं राणे
 शांत सतः एतो भविष्यति । यथा विरासिलो कां स्त्री न भूय पक्ष्म वा मनोजवः । मम वद्ध पथं प्राप्य न मे जीवन
 ॥ अत्रोना ॥ २ ॥

विनां दंडः क
 राणा यः
 तमहमपि
 करिष्या
 ईश्वरः
 स्त्रिये नवा
 अदवा
 विमोक्ष

श्रेतारुं विं॥ केला ॥ १५

विरेत्रामेदशरथात्मजे । लक्ष्मणानुवरेवरेययिताः सर्वराक्षसा । नान्योऽपि मादित्तद्वारं समर्थः परिरुद्धि । राव
राधिष्ठि । तद्विवरुणेन वसागरं । राक्षसैः सायुधैरुग्रैः । अत्रिगुप्तसमंततः । वार्यविक्रमसंपन्ने पातालमिव दानवैः
राक्षसैर्विविधकारैः । मुहुर्मेसामहावमूः । समंताद्भुत्रिगुप्तासार्पेर्नो गवता यथा । विशस्तानि न यो धानां बहूनि
वि विधानि तु । तस्या मायुधजातानि त्रिगुणिदृष्टो तदा । पूर्वद्वारमारुहन्नालो हरि नमूपातिः । मेदश्च विविद
श्रीमान् श्वेतगिरिप्रिवोरुणो । अंगदो दक्षिणं द्वारं ऊग्राह्यतनाष्टवः । रुषमेरागवाक्केलागजेन पुनसेनव । हनु
मान्पश्चिमद्वारं ररुह बलवानकपिः । प्रथमश्च प्रमाथी वयत्रास्यस विवाबुभो । मध्यमेव स्वयंगुले सुग्रावः
समतिष्ठतः । सहसर्वैः कपि श्रेष्ठैः सुपथ्यैः सनोपामैः । वानराणां षट्त्रिंशत्कोट्यः स्त्राः सहस्रपापैः । निष्ठा
द्योपनिविष्टाश्च सुग्रावो यत्र वानरः । शासनादथ रामस्य सुग्रावः स वित्राषणः । द्वारे द्वारे हवंगानां कोटी कोटी
निवेशयत् । पश्चिमेन उरामस्य सुग्रावः सहजं बुवान् । अहरे मध्यमे गुल्मे तास्के बहु बला उराः । ते उवानर
शार्ङ्गलाभशार्ङ्गलावदंष्ट्रिणः । शृतावाकमशिलाश्च प्ररुष्टा योद्धुमुद्यताः । सर्वे विरुतिलागूलाः सर्वे दंतनखायुधैः
सर्वे विरुतिवर्ष्माणां सर्वे न विरुताननाः । दशनागबलाके वित्के विद्वराणुगोतराः । के विन्नागसहस्रस्य बभूव
सुल्यविक्रमाः । संतिवोधबलास्तस्मै तत्रथावायुबलोपमाः । अथमेयबलाश्चान्ये तत्रासन् हरिदूषपाः । अक्रु
तश्च विविधश्च तेषामासा समागमः । तत्र वानरसैन्यानां शलमानामिवोजमः । प्रतिपूर्यमिवाकारा संक्रान्ते वने
दिना । लंको प्रतिनिविष्टा संपतद्भिश्च वानरैः । शतं शत सहस्राणां पृथुगृह्वानो कसां । लंकाद्वाराण्युपाङ्गु
रन्येजगुः समंततः । अन्ये वन्ये पुटेशु संन्यस्ता सुमहाबलाः । संकायतगिरिः सर्वैः स्ते समंताधानो कसो । अमु

महानदा
सरबता

अरुनस
विलाश

स्तत्रवानरेः कामरूपिनिः तद्वद्वाराणि सर्वाणि सुग्रावववनात्कपिः पर्यकामतुद्धर्षेन कृत्राणावनंदमात्रं त
 थाद्वाराणि सर्वाणि सुग्रावववनात्कपिः ॥ रंभः पर्येति संरुष्टो हर्षयन् समस्तान् मृगंश्च द्रौतणीशतं विषांसमवेक्ष्य
 वानो कसां लंकां मुपनिविष्टवान् सागरं वातिवर्ततां राक्षसां विस्मयं तु गमुः त्रासं कृणुस्तथा परे ॥ तं उसेना
 निराक्षेपकपीनां युद्धकांक्षिणां लंकां मुपनिविष्टवान् नैर्ज्ञानप्रदविरे ॥ तस्मिन् हि कपिनिर्व्याप्तं प्राकारप
 रिषांतरं दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे प्रासादवत्प्रगताः ॥ तस्मात्किं कपिनिर्व्याप्तं चालं कारवत्तपालितं ॥ स्तिमिताश्च
 तिष्ठावनिशेवसद्वरासदा ॥ तस्मिन् महामाषाणिके प्रवृत्ते कोलाहले राक्षसाश्च रुधिराणां प्रणद्धास्तं सि
 म्हायुधनि युगांतकालप्रतिमानि निर्ययुः ॥ इति आरामायणे युद्धकांडे लंकावरोधे नाम सर्गः ॥ वत
 वस्ताः स्ते राक्षसाः सर्वे गवारावत्प्रमदिरं न्यवेदयन् पुरीरुद्धो रामेण सह वानरेः रुद्धं वनगरीं कवाजातको
 धेदशाननः विधनं द्विगुणं तत्राकारं बाधरोहयत् ॥ सदृशं च तालं कोसरेण वनकाननं ॥ असंख्येये
 हरिगाणेः सर्वतो युद्धकांक्षिभिः ॥ सद्यश्च वानरेः शूरेः काननं कपिलीकृतं कथं दृपयितव्यं स्यादिति विंता
 परो न वत् ॥ सन्ति तयि वासुविरं धैर्यमालं न्यरावणः ॥ हरिश्च ध्यानिरामं वददृशीयतलो वनः ॥ वेदुनो राक्षसे
 नस्य ताव्यनाकानि नागराः ॥ राघवप्रिय कामार्थं लंकां मातुस्तु द्रुस्तदा ॥ ते ताम्रवक्रास्ते मामा रामार्थं यत्तु
 विवाः ॥ लंकां मे वाभ्यवर्तते शालतालशिलायुधः ॥ ते कामेः पुष्पिताग्रे श्च मुष्टिभिश्च महाबलाः ॥ प्राकराग्रा १७
 ण्यसह्यानि ममं पुस्तोरणानि च ॥ आह्वयं दंतः स्रवं तश्च गर्जतश्च लवंगमाः ॥ लंकां मे वाभ्यवर्तते महामारण
 संनिनाः ॥ काननानि प्रमदं तस्योरणानि बलं ॥ सुखाः ॥ केलाशशिषराभानि गोपुराद्यालकानि च ॥ परिखाः

ब्रवामि ब्रह्मि तं वाक्यं क्रियतां पूर्वदैहिकं सुहृष्टः क्रियतां लोको जावितं मयि संस्कृतं ॥ इत्युक्तः स उतारे यो रामे
 ल्या क्लिष्टकर्मणा ॥ उगा माकारा माविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥ सोमि पय म हर्त्तेन आभवा वणमंदिरं द्यु
 र्गो सीन मस्य स्फुरावणं सति विः सह ॥ ततस्तस्या विहरे स नि पय हरिराट् सुतः ॥ दाता ग्निसदृशस्तस्का वंगदः
 कनकांगदः ॥ तत्राप्रववर्न सर्वं मन्कनाधिकमुत्तमं ॥ सामा यं आवया मास नि विद्याधिकमात्मना ॥ हतो हं कोशलं प्रस्य राम
 स्यात्किष्टकर्मणा ॥ वालि पुत्रो गदो नाम यदि ते श्रोत्रमागतः ॥ आहवां राघवो रामः ॥ कोशलानंदवर्धनः ॥ तिस्रथयदियु
 धा स्वभृशं सत्पुरुषो भव ॥ तं ता हं वां सहा मायं स पुत्र आट् बांधवं ॥ निरुद्धि ग्रास्य यो लोका मविष्यति हते वयि देवदान ॥
 वगंधर्वा स यद्वोरुग पट्टिणां ॥ शल्प मधो धरिष्ठा मिमुनीनां वेक कंटकं ॥ विभाषणस्य निश्चयं मविष्यति हते वयि ॥
 न वे स कथय वेदे हां प्रणि पय प्रदा स्यति ॥ इत्येवं पुरुषं वाक्यं कृवा रो हरि पुंगवे ॥ अमर्षवशमापन्नो निराकर गंगो
 श्वरः ॥ ततो रोषा मिता आहः ॥ शशास ॥ सति वां स्तदा ॥ गृह्यता मे पि दुर्मे श्व वध्यता मपि वा सठत् ॥ ते रो ल शृंग वं श्री राम ॥
 ग्नि मिध मिवांगदं ॥ आलले बुस्त तो घोरा श्ववारो रजनी वराः ॥ आहया मा सतारे यः स्वयं मात्मान मात्मनः ॥ बले निदर्शयन्
 वारो निशा ववर गणे तदा ॥ सतान् बाहु दये सक्ताना दाय पत गानि व ॥ आसा द शोल संकाशं उत्पपातांगदस्तथा ॥ ते
 ते रिक्ता धि निर्हृता स्तस्य वेगेन राट् साः ॥ भूमो निपतिताः सर्वे तदनिः ॥ श्रेष्ठ ज्ञा विताः ॥ आसा द शिखरे आम दंगद सुपदा
 हनत् ॥ उत्पपा तपदा कां तं दश आ वस्य परपतः ॥ भूक्ता आसा द शिषरं नाम विश्राव्य नात्मनः ॥ आस्फोटया मा सतदा विन
 धा वक्रमे तु नः ॥ निःपाद्य वर णोऽष्टौ राम स्या मित ते ज सः ॥ कथमा मा सत सर्वं यदृत्तं राट् सालये ॥ रावण सुपरं
 न के को ध आसा द धर्षणात् ॥ विनाश मात्मनः शंकन् निश्चास परमो भवत् ॥ राम सुबहु मिहृष्टे विनदन्निह वंगमे ॥
 चतोरि पुवध काटी युधाये वाभ्यवत यत् ॥ सुषे रा सुमहा वीर्यो गिरि कृये पमो हरिः ॥ बहुभिः संहतः

अपतापरहि
नदी

पर्वतशृंग
शरीरं

रमिजुद्धश्च मुष्टिभिः ससंघातस्त्रुमलोमांसशोणितकर्दमः। रक्षसां वानराणां बबभ्रुवाङ्गतदर्शिनः॥ वानोक
सांतव उ संनिनादोर्लकागतानां निरावराणां। प्रह्वेडितास्फोटितनर्दितानां द्वाभ्यां महद्भ्यामिव सागराभ्यां॥ ॥
यार्धे आसामायले युद्धकांडे अथ मसंघातरेनाम॥ ॥ युध्यतां वतदातेषां वानराणां महात्मनां। राक्षसानां बभ्रुवा
थ बलकोपः सुदारुणः। ते हयैकावनापाडेः गङ्गे आङ्गतदर्शिनः। रात्रि आदित्र्यसंकाशेः कवविश्वमनोहारेः
नानाशस्त्रधराधोरा मेघाश्च सविधतः॥ विनिर्य युर्महानादेनादित्यतो महातलं। राक्षसाग्रामकर्माणो रावणस्य ज्ये
ष्ठिणः। वानराणामपि बभ्रुवामस्य ऊयमिच्छतां। अभ्यध्वत द्वाधोरा राक्षसानां बध्वति॥ एतस्मिन् न तरेते धामन्योन्यम
भिध्वतां। रक्षसां वानराणां बध्व युद्धमवर्तत। अंगदेनेन किं साधं बालिपुत्रेण राक्षसः। अयुध्यत महातेजाव
हिमानिव पर्वतः। प्रजंघेनापि संपाति वीरो दुर्मर्षेण नव। ऊं बुभुक्षिन् मायसो हनुमानपि वानरः। संगतः सु
महान् ऊं क्षोराक्षसो रावणमुजः। समरेताक्षवेगेन मित्रघ्नेन विभाषणः। तपनेन नलः साधं राक्षसेन महा
बलः। निऊं मेन महातेजा नालै हरिरश्च युध्यत। सुग्रीवो वानरेंद्र सुवहसेन समागतः। संगतः संयुगे आमा
न विरूपाक्षेण लक्ष्मणः॥ अग्निके व सुदुर्ध्वो रश्मिके उ सुराक्षसः। सुतश्चोय रुक्मैश्च रामेण सह संगतः
वज्रमुष्टिमुर्मदेन विविदेनाशनिप्रजः। गङ्गेनादित्र्यसंकाशो वारः। अतपनस्य। विधन्मालासुखेणेन वान
रेण समागतः। अयुध्यत महातेजा शक्रेणानुवि र्यथा। ऊं बुभुक्षिन् मकराक्षेण लक्ष्मः। ऊं मेन संगतः। नरांतके
नपनसः संसर्करक्षसा हरिः। देवांतको गवाक्षेण त्रिशाराशरमेण वारक्षसाकं पनेनाहो युयुसुः। ऊं सुदोह
रिः। रुषभो वानरश्चैसागरेण समागतः। धृतिकायेन विनतो रं च। अत्रैव समागतः। धृष्टाक्षेण समासक्तः॥

पूरयंतश्चगंगारविपुलोदकाः पांशुभिस्सृणकाष्टे अपर्वताग्रे श्वानराः शतसाहस्रदूषिश्चकोटीयूषेश्चस
र्वशः कोटीशवृताश्चान्ये लंकामारुहदुसदा ॥ उययतिबलोराभोलक्ष्मणश्चमहाबलः राजजयतिसुअवोरा
धवेणानुपालितः ॥ इत्येवंश्रोषयंतश्चगर्जंतश्चक्षवंगमाः अभ्यध्रवंतलंकायाः प्राकारं कामरूपिणः स्वा
रबाहुः सुबाहुश्चनलश्चवनगोवरः पूर्वद्वारमसंधंतयूषपायूषसंवृताः पश्चिमं कुमुदोद्वारं कोटीभि
र्देशभिर्वृतः आवयबलवास्तस्मैवानराणां माहेऊसां ॥ दक्षिणं द्वारमागम्य वारः शतबलिः कपिः आव
यबलवास्तस्मैकोटीभिसप्तभिर्वृतः उत्तरं द्वारमावयारामः सोमित्रिणा सह ॥ आश्रित्य बलवान् तस्मै
सुग्रीवश्चमहाबलः गोलंगूले महाराजो गवाक्षो भामदरनिःवृतः कोटीसहस्रेण तस्मै रामस्य पार्श्वे तः ॥
संनद्धस्तुमहावीर्यो गदापाणिर्विभीषणः ॥ आह्वयताक्षोरामस्य तस्मै पार्श्वे महाबलः रुक्माणां त्रीमवेगानां
क्षमः शत्रुनिर्हता ॥ तस्मै रामसमापेत्तु कोटीभिर्देशभिर्वृतः ॥ गजो गवाक्षो गवयः सरजो गंधमादनः ॥ भ्रमोदधि
मुखो वारः केसरी पनसस्तथा ॥ एते हरिवराश्चक्रः स्कंधवारनिवेशनं ॥ ततः कोपपरीताभारावणो राक्षसा
धिपः ॥ नित्यं तं सर्वसैन्यानां क्रतुमाह्वयतदा ॥ निरीकृता तदा सेना युक्ता रावणनोदिता ॥ सा सेना पूर्वभाण
स्य वेला इव पयोनिधेः ॥ एतस्मिन् चंतरे रौद्रः संग्रामः समपद्यत ॥ रक्षसां वानराणां च धोराणां कामरूपिणं
ते गदाभिः प्रदीप्ताभिः शक्तिशूलपरस्वाधेः ॥ निजघ्नन् वानरान् सर्वान् कथयंतः स्वकान् रणे ॥ तथा दक्षिर्भक्तका
यि पर्वर्बताग्रे श्वानराः ॥ निजघ्नन् वानिरक्षांसि नखैर्द्वाने वेगिनः ॥ राकसास्त्रपरे धोराः प्राकारस्था महीगतह ॥ वान
रान् मिडिमा लेश्च शक्तिभिश्च व्यदारयत् ॥ वानरा अपि संकुक्षारक्षान् सुमहाबलान् ॥ प्राकरा व्यातयामासुर

ऊधानाश्वकर्त्तृन विष्कृत्तं स्तनांतरे निधंतं राक्षसानवारान गजं प्रतपनो हरिं मृतेन ऊक्षितान पार्श्वेन
 नाद्वमहास्रनं सत्रोपरातांगः शालवृद्धे तारादसे निडेधान गजोमतो दृष्ट्या प्रयथावने केन कर्त्तुं
 मनं कर्त्तुं मरे सुव्यवस्तिनं ग्रसंतमिवासेन्यानि दंडहस्तमिवांतकं प्रायोधयत् संरञ्जो धूम्रावृक्षशिजा
 युधः हरिराक्षसवारो तो स्वसेन्यपरिवारितो वक्राते उमलं युद्धं बलशक्तौ यथापुरा देवांतको गवाक्षं
 तं हृदि विव्याध मार्गोः पंचगिस्तुमहावेगेः आकर्ष्य प्रेषितेः शिरेः स तथा ताडितस्तेन संकुद्धः श्रुति
 तं क्रियः प्राहिणोत् शालमुधम्यतं स विक्केटस घनिः पुनश्च नवगिरीं विव्याध ततस्तवत् अथोत्पाद्य
 गिरेः शृंगं गवाक्षो वानरो तमः प्राहिणोत् समुधम्यतस्य सेन्यं ऊधानतत् एवं तो बलिनां शिरो दृष्टुं युध
 ते परस्परं रुत प्रतिरुते यतावन्योन्यवधकां हिणा सारतो न समाहृत रुष नो वानरो तमः सारणं वृद्धमु
 पाध निऊधान सनांतरे स तेनाति प्रहारेण व्याधूर्त्तित इवाभवत् अपासर्पत पक्षन्यहो विषसंश्चाभवत् क
 रां मेघा मंगज मारुठं त्रिशाराशरं नं हरिं तोमरेण समाहव्य शिरसि प्रलुटेभृशं सत्रोष परातांगः सप्त
 पार्श्वेन तंगजं ऊधानातिबलश्रुतः शरं नो वा गजं वने नरांत को धपन संताडयामास मार्गोः सोपि पाद
 पवर्षेण तं विव्याध वंगमः अकं पनेन ऊमुदः परिधेन समाहवत् जानुभ्यामवनिंगवा निमिषात् पुनरुक्ति
 तं संकुक्षो रोषताम्रादौ मुष्टिं तस्य न्यपातयत् मुष्टिप्रहारानिहतो विवेता इव सोमवत् अयोधयत वास्व
 स्तः पुनरेव वलवंगमं धूम्राक्षः शरवर्षेण ताहनुमत्पतरं हरिं स सेन्यं पूरयामास शरानि रिव पूर्वतं सोपि वृ
 द्धैः शिलाभिश्च सासेन्यं तम पोषयत् महापार्श्वेन संयुक्तो दृष्ट्यपो गंधमादनः वक्रैः सुउमलं युद्धं शालिता

केसरीहनुमत्पिता। वेगदशीमुकेनाडोसं प्रहारमथाकरोत्। संकुचं उमहापार्थयुयुधेगंधमादनः। वारुश
तबलीरहोविष्कम्भमयोधयत्। वानराश्चापरेवाराहसैरपारेः सह। वंद्युधमकुर्वेसेबहवोबहुभिः सह
तत्रासासुमहद्युधं ठमलंलोमहर्षणं। रक्षसां वानराणां ववाराणां उयकां किणो। हरिराक्षसदेहेष्ववृताः
केशराक्षसाः। शरीरसंघातवहाः प्रसन्नुः सोणितापगाः। तस्मिन्वृते संग्रामे रौद्रेनामनयंकरे। हरिराक्ष
सयोयुधं ठमलं समपद्यत्। हरणां युवराजस्य राक्षसानां तापेव न। आउधानेन विष्कम्भो वद्धे गोवरातक्रु
प्रगदंगदयाघोरः। शत्रुसेन्यविदारणः। तस्य कां वननिर्गंगं रथं साध्वंससारथिं। उधानसमरे ग्रामान्
गदोदांतकवरं। संपातिसुप्रजं धेनविभिर्बीरैर्विदारितः। निजधानाश्च कर्त्तुं न प्रजुधं उमहाबलः। नदंश्च
तपनोघोरो नलं सम्यगवर्तेते। तलेन ठनतस्तस्य नक्षुषाव्यनिपातयत्। मित्रगात्रशारे स्वादौः। किं प्रहसेनर
क्षसाः। निजधानेन वृद्धेण तपनं राक्षसं नलः। उंबुमालीरथस्कत्तुरथराक्ष्यामहाबलः। बिभेदसमरे कुक्षो
हनुमंतं स्मनांतरे। तस्य तं रथमास्त्राय हनुमान् कपिकुंजरः। प्रममाथ तलेनेव गिरिः। शृंगोपमं शिरः। मित्र
गात्रः शिरे स्वादौः। मित्रध्वेन विनाशणः। मित्रध्वं गदया वीरो निजधानस्मनांतरे। ग्रसंतमिव सेन्यानि प्रधसंवा
नराधिपः। सुग्रावः सप्तपथेन निजधानननादव। अतिकायोतिबलवान् देवदानवदप्यहा। रं वं विनतं वे
वताऽयामास मार्गोत्तः। तोशिलावृद्धवर्षेण तस्य सेन्यं निजध्वजः। उलेदविबसं रघौ वातवृष्ट्या गवांगण
उंबुवान् कुराजसु मकराक्षं वराभजं। प्राहिणो हृदमुत्पाद्य तं सविकेदसाय किं। ततो निशावरकुक्षो
उंबुवंतं शिलैः शिरैः। रुदिबाहोर्ललाटेव विव्याध कृतहस्तवत्। स तथा निहितस्तेन किं प्रहसेनरक्षसाः। नि

तथावानर राक्षसैः वक्राक्षयुगसास्त्रे च नगैर्नलमास्त्रितैः ॥ तत्र तत्रापि विद्धे च कवचेति हि रणायो
 बभूवो धनं धोरं गोमायुरिव संकुलं ॥ कवचं धानि समुत्पेत्त तस्मिन् वानर रक्षसाः ॥ पिशाचानां नघोरानां
 हतानां रणभूदनि ॥ बभूव वंद्यो रतरं तेषां मायोधनं महत् ॥ विदार्य माता हरिपुंगवैस्तदा निशान
 राशोऽपि तत्र मोहिताः पुनः सुसंरज्ज्वतरा व्यवस्थिताः दिवा करस्पास्तमना नि कोटिगणः ॥ ५ ॥ तिष्ठ
 युधकां डं द्युधनामसर्गः ॥ युधतामेव तेषां तदा वानर रक्षसाः ॥ एविरस्वंगतो रात्रिः प्रवृत्ता प्रा
 ताहारिणाः ॥ अन्योन्यं बध्न विष्णुणा मूराणां जयमिच्छतां ॥ संभवते निशायुधं तदा वानर रक्षसाः ॥ राक्ष
 सो सातिहरयो वानरो सातिराक्षसाः ॥ अन्योन्यं समरं जग्मुः ॥ तस्मिन् समग्निदरुणे ॥ निधिदरय दह
 ति विज्ञावय विकर्षसि ॥ एवं सुतमलः शङ्खः स्तस्मिन् समसि युक्त्वा ॥ कलत्तं कां वनसं बाहस्तस्मिन् सम
 सिराक्षसाः ॥ समदृश्यं तरो लेनाः दोषोऽपि धरा एव ॥ रुद्रास्ति मिह संकाशा स्तस्मिन् समसि दारुणे ॥ परि
 पेत्त नेशं कुक्ष्याः मूढयंतो निशानरान् ॥ निन्युर्यमदृश्यं कुक्ष्याः मुष्टिभिर्दृशाने स्तथा ॥ उत्पतंतश्च हरयो
 निपतंतश्च राक्षसान् ॥ परिपेत्तः कृतं तां मात्रं सयंतो निशानरान् ॥ ते ह वानुकां वनापाजन् धृजं श्रामर
 णानिव ॥ आकृय दृशाने सौक्यैः नरैश्च विन कर्त्तिरे ॥ कुंजरान् कुंजरारोहान् पदातान् रेथिनो रथा
 न् ॥ आकृय विन कर्षं स्ते दृशानेः क्रोधमुर्क्षिताः ॥ तस्मै तपश्चाधरो मेरुश्च शिरेरपि शिषोपमेः ॥ आदिरपा
 दिरपरदोषि प्रवराणि निजज्ञातः ॥ उरंगरवनिधस्तं रथने मिसृजत ॥ कंगनरो साधो धनं वद्धे वि

जशिलायुधः॥ वेगदशीमुकेनाजोमर्मणमिहतःशारे॥ उत्तमवेगमास्त्राय रथंतस्य व्यक्तस्यत॥ वर्षे तं श
रवर्षाणिराह सं गामदरीनं॥ निजधान विरुपाक्षं शारे॥ एकेन लक्ष्मणः॥ अग्निके उश्च दुर्धर्षी रश्मिके उश्च रा
हसः॥ सुतक्षोयज्ञ कोपश्च रामं संबिनिद्धः शारे॥ तेषां वत्तं रारामश्च शिरांसिसमरे शारे॥ कुक्षश्च निश्चि
क्रेद शितेर शिरापोपामेः॥ वक्रमुष्टिसुमं देन मुष्टिना निहतोरणे॥ यपातसरथः साश्चः पुरा दृष्टवन्तले
नज्राशनिसमस्य रीद्वि विदशाशनिप्रभं॥ उधान गिरि शृंगे रापश्यतां सर्वरहसां॥ निऊं नः समरे नीलं नी
लांजननयोपमं॥ बिभेदतरसाबाणेः मेघं सूर्य इवो मुनिः॥ पुनः शतशरे॥ एव किं बहु सो निशावरः॥ बि
भेदस्य रे नीलं निऊं नः बहु स निव॥ तस्ये वरथव के लनालो विष्कुरि वाहवे॥ शिरः शिक्के दसमरे सोप
तत् त्रिकलो मुवि॥ विधन्माली रथे तिष्ठन शारेः सन्नत पर्वणिः॥ सुखे तां तां द्या मास सन नादमुहु मुहुः॥
तस्यांतरमथा दृष्टा सुखे तो वानरोत्तमः॥ गिरि शृंगे लामहतारथमाशु व्यपोषयत्॥ लाघवे न स संयुक्तो
विधन्माली निशावरः॥ अवधुय रथात् हर्म्य जघपाणिः स्थितः कितो॥ गदा मादाय महतो निशावरः कस्त
था॥ वदस्य निजधानाशु सुखे तो हरि कृष्णं॥ गदा प्रहारं तंधोरं॥ अवविं यत्तव गमः॥ शिलां स पात वा
मास तस्या परिमहा मृधे॥ शिला प्रहारानिहतो विधन्माली निशावरः॥ निष्पिष्ट हृदयो भ्रमो गता सुनिय
पातत॥ एवं ते वीरानरे राशु शूरास्तस्मात्मानराः॥ दैवि निहताः सर्वे देया इव सुरोत्तमैः॥ मल्लैः पादैः
गदानि शशक्तो मरसाय किं॥ अथ विद्धि श्रमो अथ रथेः सीग्रामि किं ह्ये॥ निहतै ऊं जरे मीतैः॥

स्तेनिशाकरानवर्तमाने महाशैवे संग्रामेति नयं करे । अंगदोतिरर्थं वारोरावर्णिं समुपावत् । ततः क्रोधसमावि
 हः शरवर्षणरोवणिः । अंगदस्य नम्रधोरां नाशं यामास रावणिः । ततः कोपपरीता मायुवराजो गदो बली शिला
 मुत्पाटयामास बाहुभ्यां लवणमुहुः । सतामुह्यते उस्वाक्रोधमानः शरोर्मिनिः । रथं बभूव वेगेन शिलया
 कपिकुंजरः । इन्द्रजितुस्वरथं यकाहता यो हतसारथिः । अंगदेन समायस्तः तत्रैवांतरधीयत । स यजुः
 म्यां विधिवत् पावकं दुहुवेऽस्रवित् । जुहुत सभ्यतनामि रक्तोष्णं पावकं स्रजः । आजगमु सत्रसंग्रोतारादुसा
 यत्र रावणिः । शस्त्राणि शत पर्वाणि समिश्रेय बिभ्रात का । लोहितानि ववासां सिक्नन् काष्ठां यष्टे तथा । सर्वतो
 ग्निं समास्ताव्यं शस्त्रपात्रेभ्यः सतोभारेः । कागस्यापि वरुणस्य कंठजं ग्राह्यं जावतः शोणितं तेन विधिवत् स जुहाव
 णोत्सकः । स रुदेव समृद्धस्य विश्वमस्य महाविषः । बभूवुस्म निमित्तानि विजयस्य वदहिणं । वदहिणावर्त
 शिषस्तप्तको वनसु व्रजः । हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स यमुक्त्विह । ततो ग्निमध्यादुत स्केको वनः स्पन्दनोत्
 मः । वतर्भिः को वनापाडेः । अथ युक्तेः व्रजं कैः । अंतर्धानं गतः । आमानदीतः पावकसंनिभः । हुवाग्निं तर्पयि ॥ पावर
 यावदेयं दानवराक्षसान् । वावयिवा ततः स्वस्ति प्रयुक्ता शार्दिजातिभिः । आसरो हरथः प्रेष्टु मंतर्धानं करे ॥ तासुकः
 मं । अवाधेर्वाजिनिर्मुक्तं शस्त्रेण विविधे सथा । समारोपितने पथ्यं रथशक्तिसमाकुर्वते । जाकृत्यमानं वपु
 षा तपनाय विवृण्वित् । नाल्लेशं चार्धनां देयं सर्वतः समलंकृतं । जांबूनदमयो नागस्तृणादिय सन्निभः । बभू
 वेन्द्रजितुः केतुं विहृत्य समलंकृतं । हुवाग्निं राक्षसेर्मवे स्ततो ववनमब्रवात् । अधहवा वक्ष्माहो तोमिष्या प्रव ॥ २२
 जितोरथे । जुयं पित्रे वदास्यामि रावणाय रणेधिके । अधनिर्वोनरा मुनी हतराधवलक्षणा । करिष्ये नाप्य
 सुग्रावांत तस्वैतरधीयत । सददर्शं महावायो तवु निरामलक्ष्मणो । सज्जतो शरजालानि । कपिभ्यो धैर्यव
 = स्फुटितं ।

= बटहलो बोटहटः ।

वमहोरजः। वर्तमाने तथा घोरे संग्रामे लोमहर्षणे। लोहितोद्यमहारोऽनघो घोरावसुसुभुः। ततो मे
 रामदंगानां पणवानां वनिस्वनः। शंखवेणुस्वनोन्मिश्रैरहसां कामरूपिणो हव्यानां स्वनमानानां
 राक्षसानां वनिस्वनः। शस्त्राणां वानराणां वसं बभूवसुदरुणः। शस्त्रपुष्पोपहारासातदासाधुधमेदिनी दुर्दर्शी
 दुर्विगाहस्तशोणितश्रावकदंभा। हतेर्नानरमुखे अशक्तिशूलपरस्वाधेः निहतैः पर्वताकारैः राक्षसैः कामरु
 पिभिः। सावभूवनिशाघोराहरिराक्षसहारिणः। काजराजीवभूतानां सर्वेषां दुरतिक्रमा। ततस्ते राक्षसाः सर्वे
 तस्मिन् समसिद्धारुणः। राममेवाभ्यध्वंशतः सृजंतः सायकान् बहून्। तेषामापततां शष्टः क्रुधानामिव गर्जतां। उ
 दृतश्च सर्वेषां सागराणां महास्वनः। तेषां रामः शरैः पङ्क्तिः पट्टज्ज्वाननिशान्वितः। निमेषांतरमात्रेण शरैः गुप्तनशा
लिः ७
 रग्निशिषोपामैः। यमशत्रुश्च दुधर्षी महापार्श्वकोदरो। वज्रदंष्ट्रो महाबाहुः सौवोमो मुकुसारसो। तेज
 जराभेताते बीणेः सर्वे मर्मसुताडिताः। बुधादपस्ततास्तेऽवशेषेण वायुधैः। ततः कांवनवित्राणेः सं
 निःक्रिंशपतद्भिः सहस्रशः। दिशश्चकार विवरा विदिशश्च महाबलः। ये वन्ये राक्षसाः सर्वे रामस्याभिमुखे स्वि
 ताः। ते विनष्टा समासाद्य परंगारवपावर्मा। ततः कांवनवित्राणेः शरैरपि शिषोपामैः। ततः नोरात्रिजं रामः
 किं विदुस्सारयत्तदा। तदंधकारमुसार्य बाणे बीणा पथं प्रभुः। बहुर्विषयमासाद्य शरोधान् समवर्तयन्
 सासंपतद्भिर्विशेषैः रुक्मपुंषिः सहस्रशः। बभूव रजना वित्रास्वधोतेरिव शारदा। राक्षसानां महानादेः
 वानराणां नगर्जितैः। सावभूवनिशाघोराभ्युद्योततरातदा। तेन शष्टेन महता प्रवृद्धेन समंततः। त्रिकू
 टः कंदर्पमुखैः प्रत्याहरदिवस्किन्तः। गोलांगूला महाकटा समसा उत्प्लवर्चसः। संपरिध्रज्य बाहुभ्यां प्रखा
 = अरुष्टमवानता।

हरिदृष्यपान् । तापनं मायया कृतं कुरु मे तर्हितं नृशं । राक्षसं निहनिष्यति श्रेष्ठ्यवानरवृथपाः ॥ स एव मुक्ताव
वर्नं महायशो वक्ष्यारो प्रसन्नं नृशं सकाम्भराः । रघुप्रवीरः क्षवगर्षं मे र्वतः तदा महात्मा वारितं निरेकता ॥
इत्यार्वे श्रीसमायत्ते इति नामाया हरि नो नामा ॥ स तस्य गतिमन्विष्यन् राक्षसपुत्रः प्रतापवान् । रामो दिदेशा
तिबलवान् दृशवानरवृथपान् । दौसुरवेण स्यदायादौ नातं वल्लवगर्षं न । अंगदेवालिपुत्रं वे मे दं वररजं
तथा ॥ द्विविदं हनुमंतं वगवाकं सुमहाबलं । रुषमं वृषनस्कंधं आदिदेश रिपुं प्रति ॥ ते उ प्रहृष्टा हरयो भी
मान् कृत्वा घपादपान् । आकाशं विविशुः सर्वे त्रयमायाय तो मयि । तेषां वेगवतां वेगं दृष्टुमिदं गवतरेः ॥ अ
स्रवित परमास्त्रेण यूथपास्तानवान यत् ॥ ते नाम वेगा हरयो नारा विबुधैः कृताः । अंधकारेन दृष्टुः मे
धेः सूर्यमिवारतं । ते उ वानरशाहं लाः राक्षसेन विपद्यत निरुद्धाः । शरवेगेन न्यपतंत महातले ॥ ततः सराघ
ध्वजोऽपि सर्वभर्मातिगेः शारेः । नृशमावेध्यां न के रावणिः समितिं ऊय । निरंतर शरा रोतो न व आतारे ते
किं तो ॥ कुर्वन्ने इति तावोरो पन्नगेः शरतां गतेः । तयोः सुकृतः गानैव्यः सुखा वरुधिरं बहुय तावुमो वधका
कौशेतां प्रुषिता विवकिं ठुके ॥ ततः पर्यंतर कृदो नातां ऊनवयोपमः । रावणिर्भीतरौ वाक्यमंतर्धानगतो ब्रवा
युष्मानम तदं मां शक्ये पि त्रिदशे श्वरः । दृष्टुमासादि तं वापि न शक्तः किंपुनर्भुवां ॥ एवमुक्तावधर्मज्ञो आत
रो राम लक्ष्मणौ ॥ निबिजे दशिते बीजे वे ज्ञस्य रसि मिः पृथक् ॥ २०० ॥ उवाच शरसंदीप्तौ आतारो तो निशकर
हरोषपरातामानयामियमसादनं । भिन्नो ऊनवयप्रख्यो विस्फार्य विपुलं धनुः । नृय एव शरानुधोरानु विस
सर्जत योर्म धितयोर्म सुमर्मज्ञो मऊ यन् निशतान् शरान् । राम लक्ष्मणयो वीरो न नाद्व मुहुर्मुहुः । सरामं ल
क्ष्मणं नेव धारे दत्ते वारेः शारेः । बिभेद समरे कुर्वन् सर्वगात्रे पुराक्षसः । अदृश्यः सर्वभूतानां कटयोध्या निशानरः ॥

कंकेना
मपका

सउवेहायसंआप्यरुधंतेसामलक्षणाणि।अबहुविषयेतिएनुविव्याधनिशितेशारेः॥तोवस्पशरवेगेन
परातोआतरावुमि॥गृहाबाधनुषावोमिधोरान्मुमुवउःशरान्।प्रकादयंतोगगनंशरजालेमेहाबालेः
तंमहासुरसंकाशंनतोपस्पशउःशारेः॥संविधायंधकाराणिमहाबलसमचितः॥दिशश्चांतर्द्वेवीरोनाहा
रतिमिरावृतः॥नेवज्यातलनिर्बोषोनापिनेमिखुरस्वनः॥मुश्रुवेवरतस्तस्यननरुपंस्मदृश्यते॥धनांधका
रतिमिरेशिलावर्षमिवाकृतं॥सववर्षमहाबाहुनोरावशरसंहतिं॥राधावेस्त्वयसंकाशोघोरैर्दंतवैरेःशक्यवैः
रिः॥बिभेदसमरेक्रुद्धः॥सर्वगात्रेषुरावणिः॥अदृश्यः॥सर्वभूतानांकूटयोधनिशावरः॥बबंधशरबंधेनतावुमिश
वुमोसामलक्षणाणि॥तोहव्यमानोनारावोःधरानिखिपर्वतं॥हेमपुखानुनरव्याघ्रोतीक्ष्णमुमुवउःशरान्॥अंतरि
कंकेनादेवनासाघतेरिपुंकंकवाससः॥निपेतरुर्व्यविशिष्ठाः॥तीक्ष्णः॥शतसहस्रशः॥पक्षिणस्तुशरभूतेरावणिश्चत्स
निव॥अतिमात्रंशरोघेरापाडयामासराधवो॥तानिहनुपततोमल्लैः॥शनकेर्निवकतैः॥राधावोपरमायास्तो
कृत्वकिंकीर्जनोपामे॥वतोयतोददृशउःशरानापततःशितान्॥ततस्ततोबाणवर्षान्॥राधावोविससर्जतः॥इंकिं
कुट्टिशः॥सर्वारथेनविवरनुबली॥विव्याधातोदशरणीलघुहस्तः॥शितेशारेः॥तोउबाधोमहाका॥तोरुक्मपुत्रै
रुज्जिह्वाणे॥बभूवतुर्दशरथाबंधुजाववयोपामे॥नास्यवेदगतिकश्चित्तरूपंनधनुःस्वनं॥नवास्पतकलंकिंकिं
सूर्येस्वेवाग्रसंज्ञवे॥तेनविद्याश्चहरयोनिहिताश्चगतास्त्वः॥राधवार्धेपराकोताधरण्यामुपशेरते॥तद्व्यापसुसु
संजेद्धः॥केधाम्नातरमखवीत्॥ब्राह्ममखंययोद्यामिवधार्थं॥सर्वैरदृशो॥तमुवावततोसामोतद्वमणंमुमलक्षणं
एकस्परदृशहेतोः॥पृथिवीहंतमिहसि॥अयुधमानान्प्रकृन्तान्॥प्रोज्जलीनशरणागतान्॥पलायमानान्सु
त्तोअनवहंतमिहाहंसि॥आस्पेवववधेयनंकरिष्यामि॥नोबरेषंजा॥ओदेष्टाभ्वोमहावेजान्कामगान्

तोवरशयनेवारोशयानोमंदविकामो॥ दूषापेक्षैपरिवृतोबाष्पव्याकृतलोचनो॥ राधावोपतिनोदृष्टा
 बाणनालसमर्द्धितो॥ बभ्रुव्यंघ्रिताःसर्वेवानराःसविभाषणाः॥ अंतरिदंनिराकृतोदिराःसर्वाश्वानराः
 नवतंतमाययाकृन्मपश्यन्रात्रिंरतो॥ ततोमायापरिकृन्तमायायेवविभाषणः॥ अतरिदृष्टदृशोयथा
 उःपुत्रमवस्मिन्॥ तमप्रतिमकृर्वीणमप्रतिघंघमाहवे॥ दृष्टोतिहिनंवीरंवदोरनादिभाषणः॥ इति
 आत्मनःकर्मतोशयानोनिराक्षयः॥ उवाचपरमप्रातोहर्षयन्सर्वराक्षसान्॥ ह्रस्वतासेःतहंतारोख
 रसेषववश्यतः॥ संहितोमामाकेर्बाणः॥ आतारोसमलक्ष्मणो॥ नेतोमोदयिजंशक्योएतस्मात्शरबंध
 नात्॥ सर्वैरपिसमागम्यसर्विसंधैःसुरासुरैः॥ यत्कृतेनितयानस्यशोकातस्यपितृर्मम॥ असृष्टशयना
 गात्रैःस्त्रियामायातिशर्वरा॥ कृत्स्नयंनवतेलंकानदावषीस्विलाकृता॥ मोहंमूलहरोनर्थःसर्वेषानिहितो
 मया॥ सत्वक्ष्मणस्परास्यसर्वेषांवनानोकसां॥ विक्रमानिःश्वलाःसर्वेयथाशरद्वितोयदा॥ एवमुक्त्वाउ
 तान्नीरान्राक्षसान्परिपार्श्वतः॥ दूषयानघसर्वोस्तान्ताडयामासद्वाराक्षसः॥ मर्मजःसर्वगानेषुधौरेहं
 तवारेःशारेः॥ मोहयन्शरबंधेनपातयामासकृतले॥ तांस्ताडयिवाबाणैः॥ ज्ञासयिवाचनेवरान्॥ प्रज
 क्षसमहाक्षसंततोवचनमब्रवीत्॥ शरबंधेनघोरौणमयाबद्धोवमृशुखे॥ सहितोआतारोवारोनिशाम
 यतराक्षसान्॥ एवमुक्त्वाउतेसर्वेराक्षसाःपरिपार्श्वतः॥ परंविस्मयमाजगुःकर्मणातेनतोषिता॥ विनेड
 श्रमक्षानादान्सर्वेतेजलक्षोपमाः॥ हतोरामरतिज्ञावारावणिंवाय्यएज्जयन्॥ निःप्रकापोनातोदृष्टाआतारो
 रामलक्ष्मणो॥ वडुसुधायोहतस्यालोहतावियम्यमन्यत॥ सज्जशङ्खपुरालंकारावणिःसमितिज्यत॥

रक्ष

बबं धरार बंधेन तातु गो राम लक्ष्मणे ॥ बाधो उ शर बंधेन निः प्रकं पमु डो ठलो ॥ निमेषांतर मात्रे तान् लोक उ
 रु द्य क्ति उं ॥ तो उ सर्वो गनि निर्मि तो शर शल्या वि तो रणे ॥ धृ उ विवम हें कस्य र डु मु क्ति प्रकं पितो ॥ तो सं व व लि
 तो वारो अर्द्ध तो मर्म मे दि निः ॥ नि पे त तु म हें धा सो उ ग यां उ ग ता प ता ॥ तो वार श य ने तत्र श यानो रु धिरो
 क्ति तो ॥ शर वे रि त सर्वो गो आर्तो पर म पा डि तो ॥ न द्य वि धं त यो गी त्रे ब न्ह वां त र म त्थ पि ॥ ना नि निर्मि न्नं न वा
 स्र य त दं ग म डि षा गे ॥ शरा वि त शरी रौ तो क्ति तो नि प ति ता तु गो ॥ व्य रा जे तां महा बा हू पु ष्पि ता वि व किं शु क्ते
 क्ति तो तो शरे वि षो र क्ता सा का म रु पि ता ॥ र क्तं सु सु बु उ र्गी त्रा त् उ खं प्र स वा णा दि व ॥ पा ति तः प्र थ मं रा मः
 शरेः श ल्य नि पा डि तः ॥ को धा दि दं डि वा ये न पु रा रा को पि नि डि तः ॥ रु क्म पुं स्वे र डि ष्मा ग्रे म नो ग ति नि रा शु गे
 ना ल्प के र द्ध ना रा विः ॥ न द्यै र्वे त स प व केः ॥ ना रा वि र्वे स दं ते अ सिं ह दो ष्टेः शि तेः शरेः ॥ नि हि तो ल क्ष्म णं शि
 रे दि व्य मा दाय का मु क्तं ॥ क्रि न्म मु षि परा ण हं वि न तं रु क्म रा जि तं ॥ बा रा पा तां त रे रा मः प ति तः पु र ष र्ष मः
 श यानं ल क्ष्म णं द द्वा नि रा शो ॥ ज वि ते भ वत् ॥ बा धो उ वारो श य ने श यानो ते वा न राः सं प रि वा र्य स र्वे ॥ स मा
 स ते वा यु सु त प्र धा ना वि षा द मा र्ताः ॥ पर मं व ड ग्मुः ॥ ॥ इ ति आ रा मा या गे यु ध कं डे शर बंधे न मु स र्गः ॥ ॥
 त तो धां ए थि बो ने व वा रु मा ण व नो क सः ॥ द द्मुः स हि तो बा धो आ त रो रा म ल क्ष्म णो ॥ व र्षि बो पर ते मे धे ज ने स ति
 ठ त क र्मो नि रा क्से ॥ अ उ गा मा थ तं दे शं सु ग्रा वः स वि भा ष ण ॥ अं ग दो दि वि द्ये मे द सु खे तः उ मु द्ये न ल
 र्पे हि नु म ता सा र्धं ॥ अ उ ग्मु र्धे क रा धा वे ॥ नि श्रे ष्ठे मं द नि आ सो शो णि तो ध परि क्ता ते ॥ शर डा ल व तो ध स्तो श
 यानो शर त ल्य गो ॥ नि ष सं तो य धा ना णो नि श्रे ष्ठे सिं ह वि क मो ॥ रु धि र आ व दि ष्मा गे ता प ना या वि व ध जे ॥
 नि श का य रु तो व्या प स त दि डु कै ॥

सोमध्वेऋचाश्च निपातिताः । मूर्ध्नि तेन मुपाधाय परित्रहेन वेतसा । एक ते उत तत्सस्मे पिते सर्वे न्यवे
दयत् ॥ सहर्षवे गानुगतांतरा माऋचा गिरः तस्य महारथस्य । जहो हिरंदाशरथेः समुक्तिं प्ररुष्टरूपे
पि सुत निराक्ष्य ॥ ॥ इत्यार्षे बुद्धकां डेऽसुर्वंध निवेदनं नाम सर्गः ॥ ७ ॥ प्रतिप्रविष्टे लंकां उठता र्षे राव
णा मजे । ररुद्धः परिवार्योत्तीः राधावो ज्वगर्षनाः । हनुमानं गदोनाजः सुखेणः ऊमुदोनजः । गङ्गा
वाहः पनसः सानुप्रस्ते महाहरिः । ऊं बुवानृषनाश्चैव रंभः शतबलिः पृथुः । कथनश्च पहातेजः स
पातिश्च महाबलः । एते सर्वे महात्मानो वानरा नाम विक्रमाः । व्यूढानां कश्च यत्ताश्च क्रमानां दाय सारमन्
वाद्यमाणदिशः सर्वातिर्यगृहं वसर्वशः । एते अपि विवेष्टु राक्षसा निवमे निरे ॥ रावणः स्वतिसं
शे विसृज्ये नृजितं सुतं । आद्यामं परमया युक्तः कृतकर्मोत्पमुत्तमं । गते तस्मिन् महापाये रावणस्य सु
ते तदा स्वगृहे वितयामास रावणः शत्रुनाशनं ॥ कृतमिदं कृताकर्म दुष्करं यसुरैरपि । साताक्रवा नृशंतव्रता
नाथ कृतिज्ञो चैव । अथवा स्वाध्यायनेन नापत्य वशमोहिता । यथा कामं ममाद्यामु विवशा वशमेष्यति । अ
थोपायो मया दृष्टः सीतोपादानकरकः । राक्षस्यः सहसा क्रवासा तायाः परिरुहे । व्यापतायाममादेशे
ततमेव शानुगाः हर्षेण महता युक्तमविष्यति विशेषतः । अथ वृक्षामुपायजं सर्वजा वानुशं किना । आकृ
मास तां राजा राक्षसां तामनुत्तमां । राक्षसां त्रिजयं नाम शासनात्तमुपस्कृतां । अथोवा वमिथो दृष्टा त्रिजया
राक्षसेश्वरः । हताविं नृजितां स विदेह्यारामवद्भागो । पुष्यके वसमारोप्य दर्शयस्वरणाजिरे । यमाश्रय
मवष्टभ्य सातामानो पतिष्ठति । स नृती सह आत्रा निरञ्जोरणमूर्धनि । निर्विशं कानि रुद्धि गानिरपेक्षनामे

विवेशमहेष्टासोहर्षयनसर्वराहसान् ॥ रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरारे वेषु निश्चिते वानरैरस्य संजुतं सुग्रीवस्य महद्भयं ॥ तमुवावपरिवस्त्वानरैर्द्विभाषणः ॥ सन्नाथवदनं वीरं शोकव्याकुललोचनः ॥ अलं नासे न सुग्रीवबाष्पवेगो निगृह्यत ॥ एवं प्रायापि युधानि विजयो नास्ति निष्टिकः ॥ स शेषभाग्यतास्माकं यदि मूरप्रवेशवद्विष्यति ॥ मोहमेतो विमोहयेते आवारो रामलक्ष्मणो ॥ पर्यवस्कृपयामानं अनाथं मानवानरान् ॥ स यधर्मो नुरक्तना नास्ति मृत्युः ॥ कृतो मयं ॥ मोहं स तापसं युक्तं रामं प्रति महाकपे ॥ विभुं वभागमद्यासं शूराणामेष नित्ययः ॥ एवमुक्ता ततस्तस्य जलकिंचेन पाणिना ॥ सुग्रीवस्य मुनेनेत्रे प्रममार्ज विभाषणः ॥ प्रमृज्य वदनं तस्य कपिराजो महाभनाः ॥ अब्रवीत्कलसंयुक्तं असंभ्रान्तो विभाषणः ॥ न कालः कपिराजेन वेत्तव्यमभिवाद्यं ॥ अतिमोहोऽद्य कालेन व्यसनायोपपद्यते ॥ तस्माद्दुःसह्यवेत्तव्यं सर्वकार्यविनाशनं ॥ हितं रामपुरोगाणं सेनानामनुविंतय ॥ अथ वारद्वयतां रामो यावत्संज्ञा विपर्ययः ॥ लब्धसंज्ञोऽकालं मयं ते व्यपनेष्यतः ॥ नेत किं विदिरामस्य न हिरामो मुमूर्षति ॥ न ह्येनं यजते लक्ष्मी दुर्लभा यागतायुषं ॥ तस्माद्दशस्य आसयात्मानं मां वाक्ष्ये यद्यन ॥ यावत्सर्वरायनीकानि पुनः संस्कृपयाभ्यहं ॥ एते ह्येकमुत्तमयनाः ॥ त्रासादगता साधसाः ॥ कल्पी कल्पं कथयता हरयो हरिपुंगव ॥ मां उदृष्ट्वा प्रश्नवतं अनीकेषु प्रहर्षणं ॥ अद्यंति हरयः ॥ आसं सपीडि स्पीमिव ब्रवं ॥ एवमुक्ता उ सुग्रीवस्तिष्ठं रामे विभाषणः ॥ न उर्मिः स विविः सार्धं मनुसंवरते बलं ॥ इदं जि नु महाकायः ॥ सर्वसेन्यसमन्वितः ॥ प्रविवेश पुरो लंकां ॥ अमृतमिव नास्कर ॥ तत्र रावणमासान मग्निवाध कृतांजलिः ॥ आववद्धे प्रियं पित्रे निहितो रामलक्ष्मणो ॥ उत्पपात ततो रुष्टः पुत्रं वपरिषद्यजे ॥ रावणो रुद्धो तत्तत्तुङ्गदितः रामविनाशमपि किं विल ॥ ७

सिद्धांते कृष्णानेः १२

उपे १ = २२

अविता १५ गांभायी १६

तयः ते घ० ॥ ५॥ मानितानि पद्मानि पार्श्वतोऽप्येः किल स्थित्यः अनिराद्ये निषिध्यंते नरैर्दैर्भैर्द्विजैः सह विध्वंस्यं
ति विनायो लक्ष्मणे जोग्य दुर्बला नात्मनस्तानि पश्यंता यस्यामिह तलक्ष्मणा स्यान्तिके लपद्मानि स्त्राणा
मुक्तानि लक्ष्मणे तान्यघनिह ते रामे विवर्धनानि भवंति मे केशाः शृङ्गाः समाना लक्ष्मणे वासं हते मम नव
मेरो मसं ऊं धे दंताश्च न विराड्गिरिः शंखो पादो करो नैत्रो गुल्फावु पवि तौ मम तनुवत्तन स्वास्ति श्च
समाश्रं गुलयो मम स्नानेन विरल्लो पानो सामो मे मग्न नृव को मग्नो सं गिनाना मि पार्श्वे श्चक्षे वामस्थि
तो समो वत्सो मृदुः स्तिग्धो मृदुन्यंग रुहाणि च अवि रुक्षान मे वा एनियं मधुरभाषिणा अविस्मिता विगा
ह्याव नित्यं वाह मविक्रवा प्रतिष्ठिता द्वाद शनिर्मा मृदुः शुभलक्षणोः समग्रवैद्य मस्त्रिं पाणि पादं ववर्ष समग्रं
वत् अना कृता विक्रवाव असं आताव मे मति मंद स्मितं मे वदनं कन्याता रुणि नो विदुः ननु नामा मिषे को दियो
मेवाह्माणेः पतिना साह ॥ रुतांत कृष्णाले रुक्मेन न ते नृतवादिनः एतो ह वाडन स्मनं प्रवृत्तिं नो पलभ्य मे ता
वीसागर मक्षोभ्यं गोः पदे आतारो ह तो ऐं वंवारुण मीरुं एता मग्रे वं रौद्रं वायव्य मे वव अस्त्रं वक्ष शिरश्चिव
राधावो प्रथ पद्यता अदृश्यमाने नर एमा यथा वासवो पामो ममना था वना था यानि हितो राम तलक्ष्मणे रक्क
नवदृष्टि पश्यं प्राप्य राधाव्यां रणे रिपुः जीवन प्रति निवर्तेत यद्यपि स्यान्मनो रुवः न काल स्याति आरोस्ति पोषको
रुतांतः खलु दुर्जयः यत्र राम सह आत्रा शेते रिपु विनिर्जितः नाहं शो वा मित्रार्थं निहतं नवलक्ष्मणं ना
गानं जननी वापि तथा अहं त पश्चिना साहि विं तय ते नूनं सह मा भवत मा मजं कदापि द्यामिका रु सं ससा
तं सह लक्ष्मणं परि देवय तीतां उ रा रु सा विड टा ब्रवात् मा विषादं रुषा देवि तर्ती हि तव जावति कैरण्यानि
उवक्ष्यामि
= का १

॥ २ ॥

थिला। मायु पस्कास्यते सातासवीमरणाष्ट विता। अथ कालवतामाशो निरस्तो राम संजवो। समवेक्ष्य वशं सातामा
मुपस्कास्यते बलात्। तस्य तद्वनं श्रुत्वा रावणस्य दुरात्मनः। राक्षस्य स्त्रिऊ दद्यात्ताः प्रऊग्मुः यत्र पुष्पकं ततः
पुष्पकमादाय राक्षस्य स्त्रिरितातदा। अशोकवनिका संस्त्रामे थिली समुपागमत्। तामागत्य उराक्षसो जट
शोक पराङ्किता विमानं पुष्पकं मातां शाने रारोपयन् मुभौ। ततः सातां समा रोप्य त्रिऊ द्यां विवराक्षसां। रावणो
कारयत्त्वं कोपताका ध्रुवमालिनो। धोषयामासन तदोलं कायां राक्षसे श्वरः। हतु विंशतिता संख्ये तावु भिरा
मलक्ष्माणो। विमानेन उसाता सात द्या त्रिऊ द्या साह। ददृश्वान राणां तत्तुच्छं ध्वंवार निवेशनं। प्रहृष्टमन कटक्वा
सः श्रेव राक्षसान् भामदर्शनान्। वानरांश्चापि दुःस्वार्त्तीन् राम लक्ष्मण पार्थिवः। ततः साता ददृशौ भौ राक्ष
मो रार विक्षते। लक्ष्माणं विवरा मं विसंक्षौ रार पाडिते। विध्वंसकवानो वारो विध्वं विध्वं रासाने। सायाके पतितः
श्चित्तसर्वो गोशयानो धरिणा तले। तो दृष्ट्वा भ्रातरो तत्र शोक बाष्प समा कला। वेपंती दुःसुता साता करु
णं विललाप ह। शोकेन बाष्पपिहितानि राक्ष्यं तो भ्रातरो देव सम प्रभावे। वितर्क्यं तानि धनं तयोः सा दु
स्वान्विता वाक्यमिदं उगादा। ॥ इत्यार्षे आरामायणे रामसं दर्शनिं नाम सर्गः॥ सा क्रपात मुत्सीदीना तो दृष्ट्वा
राम लक्ष्माणो हाय पुत्रेति रुदता बद्धु शो विललाप ह। मन्त्री रं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्माणं नमहा बलं। विललाप ह
शं साता करुणं जनका मजा। निःपतंती वमूर्च्छंती कोशं ती मधुर स्वरः। इदमं ते विलाप स्पृशता वन मत्र वा
त उड्डर्त्त ह्ये एषो ये मां पुरा ह्यविधवेति व। ते ह्य सर्वे हते सै रामे शनिनो न त वादिनः। वार पार्थिव पत्तात्रे
धन्येति मयि ये विदुः ते धनं। यद्वा नो महिषो ये मां ऊकुः पत्ता निसत्रिपः। अथं त सुखु नावे नित्ये मा मनु किं
-पशु नृकु अग्नि संयोगे इति मत्स्य नाथो॥

अहं हरिभिः परिवारितः ॥ विललापत तोरामो मंदमश्रुणि वर्तयत् ॥ लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा दुःखशोकसमन्वितः ॥ किंतु मे सा
 तथा कार्यं शिष्या जावितेन वा ॥ शयानं यो घपर्यामिलक्ष्मणं मुनलक्ष्मणं ॥ यत्र क्वचित् लक्ष्मणे नार्या पुत्रानन्यां श्रुत्वा ॥
 तं तु देशं न पर्यामि यत्र सौंदर्यं माफ्रयां ॥ यज्जं न्यो वर्षते सस्यं श्रुतीयां वेदिकां क्रुतिः ॥ प्रवादश्चापि सद्यो यं माट्टा जाको
 तं न वर्षति ॥ साममां बासुमित्राव कोशल्याजननावमे ॥ नानयोरंतरं किं वित् माट्टा गोरवक्षरितं ॥ किंतु वक्ष्यामि किं ॥
 कोशल्यामांतरं किंतु केकेयं ॥ कथं वा हंसुमित्राया मुखे दद्यामि सांश्रुकं ॥ उपालंभं न राक्षसि सोढुं तस्यामुसा
 श्रुतं ॥ विवसां विलपंती वक्रोशंती कुर्यामिव ॥ कथमां सविष्यामि सुमित्रां लक्ष्मणं विना ॥ आद्येन हि मवान्दावेत ॥
 ० पद्यं ते तवादिवाकरः ॥ सागरश्च द्रव्यं गच्छेत् अनलश्चापि सौततां ॥ श्रीपौंड्रवत्वं वर्तथा पवनश्चागतिर्न वेत् ॥ अंबा
 यानां सुमित्रायाः स्नेहनाशो भवेन्नयि ॥ लक्ष्मणश्चापि परया भक्त्या मामनुगच्छति ॥ पतंतं मुपि पाताले निवन्नानुपते
 तमां ॥ शरयेयं कथं प्राणान् अहं सोमित्रिणा विना ॥ भारते इव भारेण दुःखेनाग्निप्ररिक्तः ॥ त्वभ्यासीतासमाना
 कष्टस्य राजीवलोकां विविच्यता ॥ नलक्ष्मणसमो आतासविवः सोपरायिकः ॥ किंतु वक्ष्यामि शत्रुघ्नं धर्मज्ञं भरतं तु किं स
 ह्यो नु वने यातो विना तं पुनरागतः ॥ उपालंभं न राक्षसि सोढुं लक्ष्मणमाट्टतः ॥ इति वदेहं यद्यपि न वज्रविजुमु
 सहे ॥ धिक् मां दुःकृतकं मूर्खं अनार्यं यच्छतो ह्यहं ॥ लक्ष्मणः पतितः शेते शरतल्ये गता सुवत् ॥ यो नित्यं सुनिषण्णं
 मां आस्वासयति दुःखितं ॥ परासुर्नाधरा क्तेति सोयमां मुपसर्पितं ॥ येनाद्य बलवोयुधैराहं सांश्रुमिताः शरैः
 सोयं विवेष्टते शरतल्ये गता सुवत् ॥ शयानः शरतल्ये स्मिन् स्वशोणितपरिहृतः ॥ शरजालारते भाति मास्क
 रोस्तमिव वज्रं ॥ बाणैरद्वितसर्वांगो न शक्नोति विवेष्टितं ॥ रुजास्प बाधते कष्टं दृष्टि रागे रासूच्यते ॥ याद्येवमां
 वारयते सो नु यातो महाकृतिः ॥ अहमप्यनुयास्यामि ताद्येवैनं यमकृत्य ॥ इह बंधुजनानित्यं मौनामां समनुवतः ॥

X पुट

विषलि
तेना ४

महांतिसदृशानिव॥ यायेतोआतरोवारो जाव तोरामलक्ष्मणो॥ नहिकोपपशतानिहर्षपयुसुकानिवाभवति
युधियोधनानामुखानिनिहितेपाते॥ हतवारध्वनाहिलतोसाहाहतोघमासेनाअमतिपुकेषुहतकर्षवानो
रुले॥ इयंपुनरसंग्रोताअच्छवृथातरस्त्रिनासेनारुतिकाऊरुशयानंरणसंसदि॥ इदंविमानेविदेहि
पुष्पकं नामनामतः॥ दिव्यंनक्षरयेवांहियदिरामोहतोभवतु॥ सावमेवंसुविस्पष्टेरनुमानेः सुखोदाये॥ अह
तोपश्यकाऊरुस्त्रेहादेतद्वामिते॥ अनंतनोक्तपूर्वमेनववदामिमिथिलि॥ वारिचदुःखरातवात्प्रविष्टा
सिहिमेमनः॥ नेतोशक्तेरगेजेजुंअपिसावेः सुरासुरेः॥ तादृशंदर्शनिंष्टृष्टामयानावेदितंतव॥ दृष्टंउसुम
हद्विद्वंतववदामिमिथिलि॥ निःसंज्ञोनामुभावेतो लक्ष्मणोवविमुंनति॥ आयेणगतसवानांपुरुषाणांगता
युष्मां॥ दृश्यमानैवक्रेषुपरंभवतिवेद्यतं॥ यज्जशोकंवादेन्यंवदुःखंनजनकाभजे॥ रामलक्ष्मणयोरर्थेने
तोशरोविजोवितौ॥ अवातद्वनंतस्यासावासुरसुतोपमाः॥ कृतांडलिरुवावेदंएवमस्त्रितिराकृसाविमा
नंपुष्पकंतकुसंनिवत्येमनोजव॥ लंकात्रिजटयासावादीनामूयंमवेरिता॥ तत्रत्रिजटयासार्धपुष्पकाद्व
तार्यसा॥ अशोकवनिकामेवज्जगामजनकाभजे॥ तस्मिन्वनेसामनेनपत्न्यातोराडपुनिःपतितोभारंन
नरामेलेमेरुदिताडितेवदिग्धेनबाणेनमृगाववाता॥ ॥ २॥ यार्धेआरामायणेशरबधेसातासमाश्रानेना
म॥ ॥ धोरेणशरबंधेनबाधोद्वारथाभजे॥ निश्चसंतोयथानाणोशयानोरुधिरोदितो॥ सर्वेतेवानर
प्रेष्टाः ससुग्रावमहाबलाः॥ परिवार्यमहामानोत्सुकः शोकेनपाडिताः॥ अथद्यार्धेनष्टकालेनसंज्ञालेनेन
रोत्रमः॥ प्रयवेद्यतदात्मानंशोणितेनपरिलतं॥ अदनोद्यनयावावामाटगोत्रमुदाहरन्॥ अमाधतस्वर

आर्षे आरामायणे सुप्रसिद्धे समविज्ञानेनामसर्गः ॥ अथोवाच महातेजः सुग्रीवः क्षत्रवर्गाधिपः किमियं व्यथि-
 तासेनाभिन्नानोरिव सागरे ॥ सुग्रीववचः श्रुत्वा राजपुत्रो गदो ब्रवीत् ॥ इह बाणादि तौ दृष्ट्वा शयानो राम लक्ष्म-
 णौ ॥ शरजालावृत्तौ वारानुमौ परमदुःखितौ ॥ वस्त्रानकृते बीजैः निःशकं पशुजो कृतौ ॥ तेनेयं दयते से-
 नाहनातेन महात्मना ॥ स्वभावपलाङ्गतिं किं न जानासि वानरौ ॥ अत्र वा दानरैश्च सुग्रीवस्तारका सुतं
 नेव तावदपूर्वेण त्रिविधं मये न व ॥ विषयं वदनाद्येते नानाप्रहरणादिभ्यः प्रपलायंति हरस्यः त्रसादु-
 क्लृप्तलोचनाः ॥ अन्योन्यं न वलङ्कतेन निरुद्धं तिष्ठतश्च ॥ प्रमाद्यन्ति नान्योन्यं पतितान् लब्धंति न ॥ एतस्मिन्
 करे वारो गदापाणिर्विनाशकः ॥ सुग्रीववचं यामास राधावो न निरुद्धयते ॥ विनाशणं सुग्रीवो दृष्ट्वा वानरजा-
 षणं ॥ रुद्रराजं समापृच्छंश्च वचनमब्रवीत् ॥ विनाशणं यं संप्राप्तो यं दृष्ट्वा वनवारिणः ॥ इदं यागवसं त्रसा-
 त्परावगातामज्ज्ञा कथा ॥ रात्रमेतौ सुसंजस्तान् बभूवुः संप्रभविताम् ॥ समवस्थापयारुह्य हि विनाशणमिहागतं सु-
 ग्रीवेणैव मुक्तसु रुद्ररुद्रपतिस्तदा ॥ वानरान् सो वधि बहूनि वर्तुष्वक्ष्वं गमयते निवृत्तास्तव सर्वे वानरास्त्यक्तसंभ्र-
 माः ॥ रुद्रराजवचः श्रुत्वा तं वदष्ट्वा विनाशणं ॥ विनाशणं सुरामस्य दृष्ट्वा गावं शरे स्थितं ॥ लक्ष्मणस्य वधमोत्सृज्य
 वव्यथितस्तदा ॥ ऊत्र किञ्चेन हस्तेन तयोर्गतिं प्रमार्ज्य सः ॥ शोकसंपादितमनाः रुरोद विललाप ह ॥ रामो तो स च
 संपान्तो विकीर्णो विषददर्शिनो ॥ इमामवस्थां गमितो रक्षसाकूटयोधिनः ॥ आतुः पुत्रेणैव तेन दुःपुत्रेण कृ-
 तात्मना ॥ राक्षसाजिह्वया बुद्ध्या कृत्वा तावदु विक्रमौ ॥ शारे रविरालेर्विद्धे रुधिरौ धूपरिक्तौ ॥ कसुक्षयामि
 मोसु दौ पुष्टिता विवर्किष्ठौ ॥ ययोर्विक्रममासाद्य प्रतिष्ठां कृतामया ॥ ताविमोमो हउनि तो विसंजौ न वै
 रेउता ॥ जातन्नद्य विपन्नोस्मि नष्टराघमनोरथः ॥ कुरुयति ह श्ररिपुः सकामो रावणः कृतः ॥ एवं विलपमानं

इमामवस्त्वंगमितो ममानार्थस्य दुर्नयेः। सुरुहेनापि शूरेण लक्ष्मणेन न संसरे। परुषं विप्रयं वापि श्रावितो वि
 जने वने। लक्ष्मणेन न तत्पूर्वं जानिता हि स्वजा वितापुन विप्रियो दितः कश्चित् उक्तपूर्वोपि विप्रयं। निसृज्ये
 कवेगेन पवन्वासातानियः। इक्ष्वासे सद्यो राहुः कार्त्तवीर्यस्य लक्ष्मणः। आस्रे रस्त्राणियो हन्यात् शक्रस्य
 पि महात्मनः। सोयमुर्व्याहृतः शेते महाहृशयनो वितः॥ इदं मिथ्या प्रलपितं हवा बुधिराननं। यन्मयान
 क्तोराजराक्षसानां विभाषणः। अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रावः प्रतिगंतुं वमर्हसि। मात्रा हि समहाराजो रावणो भि
 विष्यति। अंगदं तु पुरस्कृत्य ससेन्यः सुसुहृजराः। सागरं तर सुग्राव पुनस्तेने वसेतुना। विजयोपि हि सुग्रा
 बलक्ष्मणे निधनं गते। अंधस्येवोदितश्चंद्रः को प्रातिं जनयिष्यति। कृतं हनुमता कर्म यदन्पेर्दुःकरं रणे।
 बलविक्रमसंयन्ताराक्षसाम्दितामधे। रुक्मराज्ञान तथा गोलो गूलाधिपेन न। अंगदेन कृतं कर्म मेदेन द्विविदे
 न न। सुरवेणेन व शूरेण नातेन न न न न न। युद्धं केसरिणा संखेधोरं संपातिना कृतं। गवये न गवाक्षे राज
 गजेन पनसेन न। अन्ये अहरि मिर्बुधं मदर्थे यत्कजावितेः। न नातिक्रमिजं शक्यं देवं सुग्रावमानुषे तस्य
 ते संश्रमो नास्ति रावणं परियुध्यते। शत्रुकार्ये वयस्येन सुकदा हितमिच्छता। तं कृतं नास्ति रं देहो भवतामप्य
 तां गृहं मित्रकार्यं कृतमिदं भवति विनीत रर्षेणा। अनुज्ञतामया सर्वे यथेष्टं गंतुं मर्हथ। सुक्रुद्रापि ये तस्य
 वानराः परिदेविजं। ते सर्वे वक्रुरश्रुणि ते नैः। कृष्णतरे कृष्णाः। ततः सर्वे रापनीकानि स्क्राययि वा समंततः। आ
 रुगामगता पाणिः कृतं कर्म विभाषणं। तं दृष्ट्वा कृतमाया तं नीत्वा जनवय प्रभो। वानरा विक्रताः सर्वे मन्यमाना
 समरावणि। निशेषा विगतज्ञानो रणरेणु समन्वितो। शयानो ररतत्पास्के। नृपुमाया विभाषणः। तेराक्षसे
 मज्जतुष्टवायी निपातिते राजसुतो वदंश्च। ऊधन्यतो विव्यष्टिरे वानो कसो वाधारिता। यैः शरदीव मेघानां

= ४११

रामस्य

वनविमोक्षये। महतीदिव पश्यन्तु तत्कर्माणि माहवे। निर्झयसातांदास्यामिरात्रवायमहात्मने। कर्मणा तेन म
हतातोषविष्णामिराधावे। ततस्तु योऽविष्णामि यराः प्राप्तामिनोत्तमं। प्रतिज्ञातं यदर्थे तपसा घवे तपमहा
मना। विभाषणा यदास्यामिराहुर्जनिहन्तकं कं॥ सकोक्षत् विपुलवरा महांनुभावो वाक्ये सैरतिबलवि
क्रमोपपन्निः। उसाहं बलमधिकं ववानराणां संवके दिव सकराम ऊः कपोदः॥ इत्यार्षे आसामायणे युद्ध
कंडे सुग्रीवमर्जने नाम॥ ॥ अथैतद्वानुरेन्द्रस्य सुरवे गोवाक्यमब्रवीत्॥ देवासुरं मया युद्धं अनुभूतं सु
दारुणं तदास्मदानवा देवा रौरसंस्पर्शकोविदन्। विनिजह्नु सुबहुशः शतयंतो मुहुः श्रेष्ठः तानातीनुन
ष्टसंज्ञां परास्तं च हस्यति। दिव्यानिर्मित्रयुक्तानि रोषधानि श्रिकिसति॥ ताभिषधास्तनयितुं ह्यरोदयो
उसागरं। ऊवनावानराः शीघ्रं संपाति पनमादयः। अभिषधार्थे विजानंति पार्वतीयावानो कस्य सुखं वा करणं वा
दिव्यां विराल्यां देवनिर्मितां यत्र शोणश्च नृपश्च पर्वतो दारतो याधे। अमृतं यत्र मथितं तत्र सा परमोषधा।
तत्रातो निहातो देवेः पर्वतो धौ महोदाधे। अयं वायुसुतश्चापि हनुमास्तत्र गच्छतु। एवं तेषां विबुवतां दुःखा
क्षान्तिं महात्मनां। रामं प्रति महात्मानं लक्ष्मणं च महाबलं। सर्वे विमृष्टा ह्यत्र वनसु सुग्रीवविभाषणाः प्रतिने
दमजानं तरारभेदस्पृष्टः खिताः। विसंज्ञाश्च विमृष्टाश्च परिवार्य महाबलाः। न किं विव्यति पद्यं ते सर्वे वानरकू
थपाः। तस्मिन् सदावर्तमाने ब्राह्म्यां व्यसने महत्। महारावो बलौ धानां तस्मिन् संग्राममूर्धनि। सविभाष
णं वसुग्रीवाः क्षमनमूकवमागताः। परिवार्य महात्मानो आतरो रामलक्ष्माणे। तानि वानुरकोट्यानां सहस्रा
णि शतानि न। निःश्रेष्ठैः प्रतिघोषो दृष्टवानरवरा मजो। वानराः पादपानुगृह्य शैलशृंगाणि नोपरे। रा
मं बलक्ष्मणां वैव परिवार्यो वतस्किरे॥ एतस्मिन्नेव काले उमहायोगबलान्वितः श्रीऊगाममहातेजो देव

० तं परिष्वज्य विनाशयति सुग्रावः सां वयामास वननं वेदमब्रवीत् ॥ विनाशयति किं मार्तस्त्वं किं नमो नानिनाशये ॥ प
 x र्विष्कापयामानं मे वं नः शोकलालसः राघवस्त्वं वमामे वं समास्वास्फसमुक्तिः रावणं सहपुत्रेण वधिष्य
 तिसर्वाधवं शरसं पाडितावेतो आतारे रामलक्ष्माणे वदर न कृते बाणे हं तो वारो नरस्त्रिने ॥ ५०० ॥ तमेव
 सां वयिवाव परिष्वज्य वराहसं सुग्रावः स व संपन्न इदं वननमब्रवीत् ॥ राजं प्राश्य सिधर्मज्ञं लंकायां नाकसं
 शयः रावणः सहपुत्रेण नस्त्वमो न विषयति ॥ यत्कमो हो वधिष्येते रावणं सगणं रणे ॥ तमेव पर्यवस्यस्य रा
 हसं वानराधिपः ॥ अब्रवाधानरे न सुसुग्रावः पुत्रमंगदं ॥ सुरवेणं स्वरसो नेव समाह्वयेदमब्रवीत् ॥ सह
 रि हीरगाणे लंका संज्ञावविकृते ॥ उमो प्रापयतां किं किं किं धैर्यं रामलक्ष्माणे ॥ अहं उरा वणं हवा सग
 णं रावीणं तथा ॥ मिथिलामानयिष्यामि शक्नो न शमिव त्रियं ॥ सर्वे गच्छत निश्चिन्ना वज्रं विवा नमारुति ॥ अनेना
 हं सहायेन ह निषेराहसाधिपं ॥ रावणं सगणं हवा तोषयिष्यामि राघवा ॥ एक एव पुरो लंकां नस्मा कृत्वा
 सराहसां ॥ हरिसेन्येन महता किमंग ॥ पुनरावृत्तः ॥ अध कोपमहं मोक्षे सासेन्ये रावणे ॥ सपुत्रबन्धव
 जने रुषितः कालसंगतं ॥ अध धैर्यं ते जश्च सौ इदं स वगोरव ॥ न कं तिसर्वं नृता निरामे वधे दृढवृत्तिता ॥ अ
 ध वंदन साराणां केयूरधराण्यव ॥ परिश्रंगस्य नाराणां स्पर्शस्य विविधस्य व ॥ परिस्पर्शस्य मात्मानां स्पर्श
 णां विववाससां ॥ अन्तरूपा विमोबाहू मित्रकर्म करिष्यतः ॥ अधरो धातुरो लंकां सत्राकारं सतो रणां ॥ नालजा
 मृतसंकाशो राहा सेर्बुद्धिर्हेतो ॥ दिशो विज्ञा वयिष्यामि वायुर्मेघानि वोक्तिवान् ॥ स्वबाहुबलवार्धेण पश्यतां
 सर्वराहसां ॥ रावणं प्रगृह्णीष्यामि विन ते य इवोरुगं ॥ अध शोकं वरोषं वदुःखं वेद्व्या कुनंदनः ॥ यद्यप्येक
 पदे रामः सृष्टि ते युधिरावणे ॥ यमशक्तं कुवेरस्य वरुणस्येश्वरस्य व ॥ नार्येण सैद्धसंस्तुत्यो न मे जा

वल्लुषा ललाटे ते स्मितो ब्रह्माधर्मो मनसि विहितः आकाशं शिरसा व्यासं पद्मांते पृथिवीधत्ता उदरं ते ह्यवरा
 मप्राणा खेहव्यवाहनादिशस्त्रे वस्त्रितौ श्रोत्रे कक्षांते वसनस्त्रिता ऊर्वोस्ते मित्रवरुणौ बले वरुणय
 स्त्रिताः शत्रुनावाश्चिनौ रामस्यै रोमाणौ षष्ठ्यस्त्रिताः दंष्ट्रासुने वसर्वा सुवेदास्ते संत्रिष्टिताः शिखाते विवगायत्रा
 ईकारोऽहं हि संस्त्रिताः श्रौश्रिव संस्त्रिताः प्रावां हि ह्यायो ते सरस्वता सर्वदेवमयश्च वं नास्ति किं नित्रया विना सना
 तनस्त्रं प्रभवं प्रलयोसि युगद्वये आदित्या वसवो रुद्रा विश्वे देवास्तथाश्विनो संजामरुज एण देवलो कपालेः सम
 न्विताः देवर्षयो महामानं तथा ब्रह्मर्षयो मलाः ब्रह्माणं विपुरस्त्रय विमानेः समुपस्त्रिताः कौटुमाणा ऊवं
 सर्वे अस्मिन्मसि दारुणे वं अष्टा सर्वलोकस्य स्त्रावरस्य वरस्य व प्रभव आर्ययाश्चैव किमा मानं न बुध्यसे रा = पृ २
 कृतानां विनाशाय प्रविष्टौ मानुषांतनुं नागपाशानि बद्धस्त्रं तिष्ठसे किं रणाजिरे लक्ष्मणेन सह ब्राह्मणस्मरस्व
 गरुडं प्रभो सखायं विनते यंत्रस्मर्तुं महसि रात्रव नान्यस्पर्शकिरस्ताह विनते यादृ ने प्रभो नागपाशानि बद्धस्य
 तव विवक्षतास्य व नागनाशो महाभासो कारुण्येयो महाबलः तस्या प्रतिहतानि त्यं गति वीरस्य सर्वतः योऽस्माकं
 प्रमुक्तव्र मो वये करबधनात् अस्ति ते सुगमिष्वा मियथागत मरिंदम एवंध्यासो देवर्षिर्महात्मा प्रबोधनारा
 यै मय मेयं ऊगाम लोकान् मनसा यथेष्टान् युष्माग तो ह्यष्टगुणैरुपेतः इति आर्षे आरामायणे युद्धकांडे नार
 दनाख्यं नाम नारदस्य व वक्रवा संज्ञं लब्धवान् नारदः मध्येवानरा मेत्यस्य सस्मार गरुडं तदा आयेन मुपसंगम्य वा ३०
 युष्मै त्रैब्रवा द वः रामराम महाबाहो आत्मानं स्मरति रुद्रा नारायणस्त्रं भगवानराक सार्धं वतारितः अरसर्प
 मुहुं देवं विनते यं महाबलं ससर्पबधनाय मर्त्युनां संभो वयि श्रुतिः स तस्य बन्धने ऋवाराधनं रघुनंदनः सस्मा
 = पुत्रौ २
 = राघवः ३

४

र्भिर्नोदरेऽस्य। राववस्समापेत्तुनियपातसुखात्ततः। ऊवाप्रदक्षिणंरामंतेषामध्येवानोकसां। रुधिरोहि
 तसर्वांगं पतितं धरिणा तले। दृष्ट्वा सुमहात्मानं शरब्धेन पादितं। हा कष्टमिति संविद्य नारदस्तमुवाच
 रामं धर्मव्रतां त्रेहं शरब्धेन पादितं। नेकव्यं किमिदं देवसंघातो साहमानद॥ एवमुक्त्वा महात्मानं नार
 दो मगवान्। विप्रमिति उवाच कृच्छं स्मारयन् पूर्वजन्मनः। राम राम महाबाहो मृगुश्रवदत्तावर। दि = दि४
 बलकृत्ता संयोगं किमात्मानं न बुध्यसे। जवा बारायणः श्रीमान् सर्वलोक नमस्कृतः। शाङ्गेन कायुधः स्व
 ऊ१ सर्वनागरिपुध्वजः। पितामहादपि परः पुरुषः शाश्वतो हरिः। नेकं च स्वमहाबाहो देवदेव प्रताप
 वान्। नमरं विद्यते त्वत्तः पुरुषसत्त्वम। त्वंप्रनामः काकृच्छः इषीकेशस्तथैव। धारयस्युरसा
 नियमणिं कोसुममेव न। मद्यो निमज्जमाना व्यो वराहवमुपागतः। निहतश्चासुरः पूर्वहिरण्णा
 दौ महाबलः। हिरण्णा कशिपुश्चैव नरसिंहेन सृजितः। अदितेर्गर्भमाविश्य विप्रवं प्राप्य मानद॥
 इंद्रस्यार्धं महाबाहो बलिर्बद्धो महासुरः। इंद्रस्यैकापि तोराज्ये देवतानां पुरंदरः। मधुश्च केयुश्च = श्व६
 श्वेव निहितौ ते महासुरौ। कपिलवमुपागम्य सागरानि हिताग्रजो। राम राम वमागम्य कृतानिः किं न
 या महा। हतं सहस्रबाहुश्च कार्त्तवीर्योर्जुनस्त्रया। करपाय महादत्ता यज्ञं ते बहुदक्षिणा। अर्नतस्तु
 पिणामृद्धिं ताते सकलामहा। हारो देशयन्ता यते नागस्योपरिराघव। बदयो तप्यसे नियं यत्तत्परम
 कृतपः। त्रिआवं देवदेवेश कृष्णो हि सुसाधैव। महेंद्रस्वमहाबाहो वरुणा मपि वाष्टमः। मरुतां पंचम
 आपि वृषभश्च तषागवा। कपालावेवरुणाणां पिट्टाणां वपरायण। अश्विनो वापि ते काष्ठी वंशदिशो न

मित्रवोर
न

हन्त्रात्रासंख्येस्मिन्नित्तोसियत्। इदं क्रवाडवतांतंवरमाणोहमागतः। सहसेवतवस्नेहात्स्वस्त्रिभुवनपुलक्यत्
कारणं वयस्यवेन प्रहृष्टोसिराधव। निहितेरावणे पापसखिर्ब्रह्मस्य सेनध्व। मोहितश्चमयाद्वोरादेतस्मादि
षुबं धनात्। तन्न विस्मयितव्यं। वेराकृसानां रणाजिरे। तेनोपमेन धर्मरुक्कटयोश्च हिराकृसाः। एवमुक्कतवो
रामं सुपत्न्यः सुमहाबलः। परिश्रज्जवसुस्निग्धः। माष्टुमुपवक्रमे। सखेराधव धर्मरु रिस रणामपि वसल।
अभ्यनुज्ञातु मित्रमिगमिष्यामि यथागतं। बालवृक्षानशेषां श्रुत्वा त्वं कांशरोर्मिनिः। रावरां वरणे हवासा
तां समुपस्यसे॥ इत्येवमुक्त्वा वनं सुपत्न्यः शत्रुविक्रमः। रामं प्रदक्षिणं वक्रे मध्ये तेषां वाने तसां। प्रदक्षिणं
वतं कृत्वा परिश्रज्जनिवाधव। ऊगामाकाशमाविश्य गरुत्मान् पुनरुपयथा। निरुजोराधवो दृष्ट्वा ते उवानरवृ
थपाः। प्रहृष्टाः सस्रजुर्नोदान् राकृसानां भयावहान्॥ ततो मेरां समाजकृः मृदंगां श्राप्य वादयन्। दध्मुः शंखा
श्च संहृष्टाश्चिद्वेदुः श्रसहस्रशः॥ अंबरं वापि विक्लं तौ वानरानगयेधिनः। ते वानरा नाम बलाः प्रहृष्टाः कोपिते
मोक्षेः। क्रमानुत्पाद्यतरसा तच्छुः शतसहस्रशः। सुवमाना महानादान् त्रासयंतो निशानरान्। त्वं काद्वारमभि
क्रांता योद्धुः कामाः क्षवंगमाः॥ तेषां सुभामस्तुमलोतिकेपात् बभूवशास्वामृगवृथपानां। कृये निदाघस्पयथा
धनानां नादः सुभामो नदन्तानि शये॥ इत्यार्षे समायते नागबंधो नाम रजः॥॥ तेषां सुभामं शृणु वानराणां
तरस्विनां॥ नदन्तं राकृसेः सार्धं तदाशुश्रावरावणः। स्मिन्मृगं नारयावाननिर्धोषं क्रवावनिनदंततः। स विवाराकृसप
तेरिदं वनमब्रवीत्। तथा हि संप्रहृष्टानां वानराणां समुद्रितं बहूनां सुमहान्नादो मे धानामिगर्जितं। व्यक्तं सुमहतीक्ष्ण
तिरे तेषां समुपस्थितं। यथा हि सुमे निविधेर्नादे श्रुत्वा नेकहृत्पातयः। तो वबाधे शारे स्ताद्वे श्रीतरो राम तन्मणौ॥

रगरुडं द्योवो मुञ्जानां न व्यावहं ॥ एतस्मिन् नंतरे वायुर्मेधा आसन् सविद्यतः पर्यस्मिन् सागरे तोयं कं पंतश्च पर्वताः
 महातापकः वातेन सर्वे तारुहा क्रमाः बहवः पतितान् गन्धाः समृज्जालवर्णां नृसिः सर्वतः पर्वताश्च सादुः सुखववासि
 नः त्वयं सर्वाणि धादौ सिञ्जन् मुर्लवर्णां नृसिः दानवाश्च महाकायाः पातालतलववासिनः ॥ ततो महतीं जरुडं वेनते
 यं महाबलं वानरा ददुः सर्वे हलं तमिव पावकं तमागतमग्निप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुःखवुः ॥ ये स्मै सत्पुरुषो विद्वो
 शरभृते मेहाबलेः ॥ वतः सुपर्णः काकश्चैव दृष्ट्वा प्रयमि नंदधव प्रममाजी यपाणिभ्यां मुखे वं प्रनेत योः ॥ वेने ते ये
 न संस्पृष्टाः सर्वे ते रुरुर्दुर्बलाः ॥ सर्वस्मिंश्च तयोर्गात्रे ब्रह्माः सर्वे तदा भवन् ॥ तं वापि समुपाधाय सुपर्णं कनकप्रभं
 लं वार्यं वतेजश्च तथैवो सह एव ॥ प्रदर्शनं वबुद्धिश्च तदा साधिगुणं तयोः ॥ तावुं कथं महा वार्यो गरुडं वासवो पमं
 उग्रो संखड उरुं शिरामश्चेद मुग्धं वा न ह ॥ तव प्रसादाद्भव स नं रावतिः प्रभवं महत् ॥ आवांशश्च मतिः को तो किं वं
 वबलि नो कृतो ॥ यथा दशरथं तातं यथा वप्रपितामहं ॥ तथा भवं तमासाधरु दयं मे प्रसादति ॥ को न वानि मे ह मे सी
 धीं सं प्राप्नो दिव्यस्रगनुलेपनः ॥ वसानो रजसा वस्त्रे दिव्या नराण्यभूषिते ॥ इत्युक्तः प्रसृतं वाक्यं रात्रि वेणु महाभना
 वानगरुडो रामं मध्ये तेषां वानो कसां ॥ आतामसं परिश्रय बाधय र्यो कजे दृष्ट्वा ॥ प्रहसन् प्रादुर्काकश्च सुपर्णश्च
 खगेश्वरः ॥ अहं सखा ते काकश्च प्राणो बाह्यश्वापरः ॥ शिरसः कश्यपसुतो विनतासंभवो ह्यहं ॥ गरुडानि हसं
 प्राप्नोयु वयोः साध्य कारणात् ॥ असुरा वामहा वार्यो दानवाश्च महाबलाः ॥ देवता वास गंधर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रुते
 ने भूमानि च तं शक्तः शरबं धं सुदारुणं ॥ माया विना इदं कितानि मिताः कुरु कर्मणा ॥ एते हि नेरुताना गाः कुप्रासा
 दं विषोष्य ताः ॥ रक्षो माया प्रभावेन शरास्त्रा दू विषा भवन् ॥ समाग्य आसिधर्मज्ञ रामसय पराक्रम ॥ वदन् गेन स

त्रिंतिमालेश्रमल्लेस्तादिकः परस्वाधेः निर्ययूराहसादिभ्यो न दंतो युक्तवानसाः । रषिः कवविने श्रान्ने धाडे अस
 मलं कतेः सुवर्णजालसंयुक्तेः खारे श्रविता निः हायेः परमशास्त्रे श्रवामरा पाडधारिभिः श्रमिन्नकराये
 श्रिगजेंद्रारदिसायकिः निनिः निर्ययुर्नेरुता व्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः । वृषसिंहमुखे युक्तं खारेः कनक
 मृषाणेः श्रारुरोहरणं दिव्यं धृमाहः खर निस्वनः स निर्ययो महा तेजः श्रमाहोराहसे वृत्तः । पश्चिमेन उ
 शारे राहनुमान्यत्र यूपपः प्रयातुं महाघोरं राह संभामविक्रमः । अंतरिक्षे न रावाता विवरुलो महर्षणः ।
 रणशार्पे महाभामो गृध्रे विनिपपातहः । धृजाग्रे यथिता श्रस्य निपेज मी समोजनाः । रुधिराङ्गहृत् श्रतं कृत्रं वि
 निपपातहः ५०० वर्ष रुधिरं देवः प्रवचन न मेदिना । प्रतिलोमा ऊलो वायुः निधीत सम निस्वनः । तिमिरो धस
 भाकतादि श्रान्न वकासिरे । गृध्रकंक विडाः रोपेना ये वान्ये रुधिराशनाः । विस्वरासस्य जुवी वो धृमाह स्य सभाप
 तः । उत्पपातां श्रतान् दृष्ट्वा राहसानां न यावहान् । आदुर्भेतान् महाघोरान् धृमाहो यथितो भवद् । ततः सुभा
 मिर्बहुभिर्निरावारे वृत्तो जिनिः क्रम्य रणे सुको बली । ददर्श तां राघव बाहुपावितां समुद्रकल्पां बुद्धवानरां न
 र्म् ॥ ॥ इत्यार्षे श्राराभाय लो धृमाह निर्या गो नाम सर्गः ॥ निर्यातं वेद्य धृमाहं राह संभामदर्शनं विने दुर्वा न
 राः सर्वे श्रुष्टा युद्धकां हि राः । ते षां सु उमलं युद्धं संजहे हरिरहसा । अन्योन्यं मुशाले धीरेर्जुक्ते स्ते क्षल शक्ति
 निः वानराः राहसे धीरेः पोषिता श्रविदारिताः । राहसा वानारे श्रपि क्रामेर्भमिसमाः कृताः । राहसा श्रमिर्भ
 ऊर्ध्वः वानरान् निशितेः शारेः बिभिदुर्घोरूपेस्तान् कंकपात्रे रजिष्वागे । ते गदभिः श्रमामाभिः पट्टिशैः कृष्ण
 जारेः धारेः श्रपरि ध्वि श्रिने त्रिहृले श्रपि संयुगे । विदार्य माणार को निर्वानरा से महा बलाः । श्रमर्षज नितो
 धर्षी श्रक्रुः कमाण्पने कशः । शरनिर्भिन्नगात्रास्तु स्तल निर्गतलो वनाः । उगृक्ष्ण मांस्तत्र शिता श्रहरि वृषपाः ॥

अयं वसुमहात्मा दः शंकां ऊन यतीवनः ॥ एतद्वननं क्रवामं त्रिणां राक्षसाधिपः ॥ उवाच राक्षसां सत्रसमापे पस्विर्त्रि
नः ॥ इयतां हृष्टं मेतेषां सर्वेषां वनवारिणां ॥ शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्तमं ॥ तेतथोक्ताः सुसंरक्ष्याः आका
रमधिरुह्य व ॥ ददुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्माना ॥ तो कमुक्तो महात्मानो राघवो पाशबंधनात् ॥ समुक्तिं तो
महाभागो विषयास्तत्र राक्षसाः ॥ संजस्तमनसश्चैव आकाराद्वरुह्य व ॥ विषयवदना दानाराक्षसेन मुपस्थितः
अथा संरुष्टो मातो राक्षसास्ते महाबला ॥ तदप्रियं दानमुस्वारावणाय निशानराः ॥ अवेदय न्यथा त्वं सर्वे वा
क्यविशारदाः ॥ यो ता विंशति युद्धे आतरो राम लक्ष्मणो ॥ प्रबाधो शरबंधेन निध्वं कं पशुजैरुतो ॥ विमुक्तशरबं
धेते ॥ उक्तिं तो रणसूचिनि ॥ पाशनिवगच्छेच्छिवा गजेन सम विक्रमो ॥ तद्वानवनं तेषां राक्षसेनां महाबलं वि
तारोष फातामा विवर्णवदनो जवात् ॥ धोरैर्दत्ते वारे बद्धौ शारे रासा विषोपामे ॥ अमोघैः सूर्यसंकाशैः प्रमथ्ये
शक्ति युधि ॥ तमस्त्रबंधमासाध यदि मुक्तिरिष्टमम ॥ संशयस्कमिदं सर्वमनुपश्यामि ॥ हं बलं ॥ निःस्फुल्लः स्वल्पं कुरुकलि
संरुता शरावा सुकितेजसः ॥ विनतेयमिवासाधना गागंगौ रुद्रौ कसः ॥ एवमुक्ता उ संरञ्जो निःश्वसन् धिरदोयथा ॥ तं
अबवा दक्षसामध्ये क्षुद्राक्षनाम राक्षसं ॥ बबेन महता युक्तो रक्षसां भामक मर्मणां ॥ निष्क्रम्य स्वबलया सुर्वराधनं ॥ १५
वनोक्तं ॥ एवमुक्तं सुक्षुद्राक्षो राक्षसेनैराधमता ॥ रुवाप्रदक्षिणं रुष्टो निर्जंगम नृपालयात् ॥ अभिनिष्क्रम्य न
धारात् बलाध्यक्षमुवाच ॥ वरयस्व बलं शत्रुं युद्धकालो यमागतः ॥ क्षुद्राक्षस्य ववः ॥ रुवा बलाध्यक्षो बलानुगः ॥ सेनाना ॥ ३
बलमुद्योतयामास रावणस्या रुद्रावरन् ॥ ते बद्धघंटा बलिनो धोररूपानि शानराः ॥ विनर्दमानाः संरुष्टाः क्षुद्रा
क्षं पर्यवारयन् ॥ विविध युधहस्ता ॥ शूलमुद्गले पाणयः ॥ गदनिः पट्टिशः ॥ षड्भिः ॥ आयासे अपि मुजारे ॥ परित्रे

तंक्षत्राहो१

उपनक्षत्रमतद्वैतः प्रगृह्यमहतांशिलो कोधद्विगुणरक्तः पितृसुख्यपराक्रमः शिलातोपातयामास क्षमाकृष्ण
रथोपरि आपतंतोशिलादृष्टागदामुद्यम्य संभ्रमात् रथादाहृत्य वेगेन नवसुधायोव्यवस्थितः साप्रमथ्यरथं
तस्थनिपयातशिलाभुवि सनककृबरहयं सध्वजं सरारामनं मित्राउसरथेतस्य हनुमान् मारुतामजः कोध
तसंरक्तनयनः बभूवांतकसंनिभः समारुतिर्महावार्यः सुग्रावसविवोबला रक्षसांकदनं वक्ते सस्कंधवि
टविटपेकामेः विमिन्नशिरसो मग्रा राक्षसाशोणितोकिताः कामे प्रमथिताश्चान्येतिपेउर्ध्वरिणतले निश
बराक्षसानाकं हनुमान् मारुतामजः गिरि शृंगं उसंगृह्य क्षमाकं विप्रवन्बला तमापतंतं क्षमाकं गदामुद्य
म्यवार्यवान् विनदंतं हनुमंतं गत्राकृत्य वसं युगे तस्मै कृच्छः सरोषेण गदां तांबडुकं टका न्यपातयत क्षमाकः
स्तनदेशे हनूमतः ताडितः सतया तत्र गदयानामरूपया स्तनदेशे महावार्यो मारुतिर्गतसाध्वसः सकपिर्मा
रुतबलस्तं प्रहारमवितयत् क्षमाकृष्णशिरस्य मध्ये गिरिशृंगमपातयत् सविह्वलितसर्वांगो गिरिशृंगेण पोषितः
पपात सहस्रांशो विशास्य इव पर्वतः निहतं राक्षसं दृष्ट्वा हतशेषानि शम्भरा वस्ता प्रतिगतार्त्तकं बध्यमाना
वानो कसेः स भगूज्जुर्मथितोरुवक्त्राः सुविह्वलः शोणितलोहिताक्षः प्रवाक् तथा शोणितमुज्जिरन् मुखान् x तां द
पपात गृमां वथनष्टवेतां विनिहरेज्जना वरां निशम्य हितज्जनिंतरकदंभो महातां रिपुवध्ज्जनितश्रमप्रह
ष्टं पवनसुतः स सुहृद्भिरर्चितसु ॥ इत्यार्षे समाधत्ते क्षमाकं वधः ॥ क्षमाकं निहतं श्वारावणः कोधसंर्चितः ब
लाध्यक्षमुवावेदं लतां जलिमुपस्थितं ॥ शार्ङ्गनिर्घो उदुर्ध्वी राक्षसाग्रामविक्रमा अकंपनं पुरस्कृत्य सर्वशस्त्र
विशारदः एष शास्त्रानगो स्ताननेता वयुधिबुद्धिमान् कृतिकामश्रमे निश्चिन्नं निश्चिन्नं वसमरधियः नवकंपलितुं
शक्यः स विरपिसुरासुरैः अकंप्यो कंपनः आमान् आदित्यश्च तेजसा एष जेष्यतिका ऊरुहं सुग्रावं महाबलं

चक्षुःकामः ॥ २

वक्रमहोदासकर्ममां हतानां रुधिरौघेण ससादा जिहते रजः शरीरं तस्यैवास्मिन् बभूव ववसुधरा कमराकिशि
 लायासगदापरिघते मारे राक्षसाहरयाश्चैव उद्धरन्त्यो न्यमोऽसा बाहुभिः पर्वताकारैः रस्यंतः पर्वतोपमाः ता
 नरानरसुदयामासु संरञ्ज्यारजना नराः वानराश्चापिरक्षांसि महाकमशिलाश्मभिः अग्निउद्धरति कम्पशखा
 णाकिंघ्वीर्यतः एतस्मिन्नेतरे वाराहरयः कुमुदेनलः मिदोद्यद्विविदः कुक्षाश्च कुयुधमनुव्रमं तेमुष्टिनि
 र्महावेगा राक्षसानां नमृमुसे कदनं सुमहवक्रुः लीलया हरि वृथपा अग्निनेरुस्मपुर तेषां शिलापादपर्वोष
 णः उद्धृष्टगर्जितरवा मेघाश्चैव बभूवुस्तदा तथो तरिद्वे गता वन्न दंतं राक्षसा सुनागाश्च रथविपानां महोदधिः कु
 ब्रुमिवाङ्गु रूपं निशाचराणां बलमाबनासे निपातयतोति बलान् निशाचरान् तलप्रहारेः करजिश्च वेजिताः विने एवकु
 रुवनेः स्रवणेश्वरारणे बलानिरक्षोधिपतेस्तदानां इत्यार्धे आसमायणे अकंपननिर्वायोनामसर्गाश्च रक्षसां वान
 रैर्दृष्टा सुमहकदनं कृतं क्रोधमाहारया मासतेषां तावमकंपनः क्रोधमूर्च्छितवेगस्तुधुवन् परमकर्मुकं दृष्ट्वा त
 कर्मशक्त्या सारथिं वाक्यमब्रवीत् आत्रेव वरितं याहि सारथे यत्र वानराः एते हि संहिताश्चेति राक्षसान् सुबहव
 रणे एते हि राक्षसानां के कदनं सुमहकृतं मयिति एतिरा उद्धेना भवानरपुंगवाः असमं वती विषयं तिसैने
 मम सुदुःसहे आत्रेव तावन्नरितः सारथे नय मे रथं एते हि बलवंतश्च ग्रीमकायाश्च वानराः कमरोलप्रहरणाति
 ष्णंति प्रमुखे मम एतान् निहंतुमिच्छामि समरक्ष्यामि नो रणे एते हि राक्षसानां के कृतं किं निरंतरेन ततः प्रवृजि
 ताश्चेन रथेन रथिनो वरः हरानय पततु क्रोधतु किरन् बाणैरकंपनः नरकात्रं वानराः शोऊः किं पुनर्योऽकुमाह
 वे अकंपनशारेर्भगाः सर्वे एव प्रदुःकवुः तान् मृच्छवशा मापन्नान् अकंपनवशानुगान् समाकृत्तु मानुजान्

एवकु
तः।

३४॥

वानरांश्चापि श्वोरांश्चैव धनेष्वतिराकृष्टम् ॥ प्रतिगृह्यसतामहारां तस्य महाबलः ॥ बलं सर्वरयामास तदा लघु पराक्रम
 म् ॥ ततो नानाप्रहरणमाक्रामामदर्शनाः ॥ निर्ययैराकृष्टा मुखा बलाधः कृ प्रणोदिताः ॥ रथमास्त्रायतु श्रामान्त
 सको वनं नृषणः ॥ सदाश्चैव संवालेयुः को ह्ये मज्जाल विमृषितेः ॥ राक्षसेः संवृते भामे सप्तकां वनं के जालिः ॥ सख
 क्रो कवना बाणानि यो यो सबलानुगः ॥ अकंपनो वृ तो धोरेः ॥ राक्षसे सुमहाबाले ॥ तस्य निर्गच्छत स्पर्शे अकस्मात्तरथ
 वाजिनः ॥ उधानेः सह सापे नृय विह्वल वेतसः ॥ प्रा स्यं दते कृ तं वापि स ॥ व्य युधानिकां हितः ॥ वि ने द मु ख व र्षे च
 कंठो विस्वर्यमायायो ॥ अकस्माद्गुरु लो गश्चो ध्वजा ग्रे समलीयते ॥ उज्ज्वल वर लो तस्य सव्यो बाहु स थो तरः ॥ अकंपत मुहुः
 सद्यः तस्मिन् काले उरक्षसः ॥ आ कलंगमनं वासीत दुर्दिनं रुक्म मारुतं ॥ उब्रु कुशु मृगाश्चास्य वाकः कुरी मे यावह
 उब्रुः खरं वदीप्तं व विस्वरं मृगपक्षिणः ॥ स उ सितो वि तस्कंधः ॥ शार्ङ्ग ल स म वि क्रमः ॥ तानु त्या तान धः ॥ ठ वानिर्जगा
 मनिशा वरः ॥ तस्य निष्प तमानस्य नगर्याः ॥ स ह राक्षसेः ॥ बभूव सुमहाबाहूः ॥ द्यौ मय निवसागरं ॥ ते न रां ऐ न
 विजलाः ॥ वानराणां महा वरः ॥ क्रमशो ल प्रहरणा मोक्षु समवतिष्ठ ता ॥ तेषां यूधु महाधोरं संजज्ञे कपि रक्षसा ॥ रा
 मराव ता योरथे समन्नि अकृ ज वि तं ॥ सर्वे ह्यति बलाः ॥ सृराः सर्वे पर्वत सन्निभाः ॥ हरयो राक्षसाश्चैव परस्पर
 उल्लिखि ण ॥ तेषां विनदतां शब्दः ॥ संयुगे पु तरस्विना ॥ शुक्र वे सु महा सस्मिन्नन्यो न्य मग्निगूर्जता ॥ रजः स ह सो
 धूर्त सुभी प्रममव तदा ॥ सर्वा ता हरि रक्षो गि संसूरो धम ह द्दिशः ॥ अन्यो न्य रजसा वेन को रो व्या रु त्प पां डु ना ॥ संरुते = २४
 धूमश्चो ग द्दृ शुर्न रणा जिरं ॥ न ध्रु जो वा प ता क वा व र्मि ण स्तुर गो पि वा ॥ आयुधं स्प द नं वापि दृ द्द श्शो ते न रे तु ना ॥ श
 ए सु तु म ल स व न द ता मग्नि धा व तां ॥ शुक्र वे विपुलः ॥ संख्ये न रु पा णि व का सि रे ॥ हरी ने व सु सं रब्धा ॥ हर यो ज क्त
 रा ह वे ॥ राक्षसाश्चापि रक्षां सि नि ज क्तः ॥ स भरे तदा ॥ ते प रांश्च वि ज क्त वः ॥ स्वांश्च वानर र राक्षसाः ॥ रुधिरा र्जिता द
 ॥ न को रो यं ठ मि का शो कं ॥

मुक्तिं तत्र उत्पाद्य सहसा वृद्धं कृत्वा वेगमनुत्तमं शिरस्यभिजघानाशु निशाकरमकंपनं तेन वृद्धवहारेण वज्रे
 शोर्वाबिडौ रुसा राक्षसो नानरेण त्रेदितो यमसादनं ते हृष्टापति तन्ममो कं पमानमकंपनं व्यधिताराक्षसाः
 सर्वेदितिकं पे नगाश्च यत्कृत्वा हरणाः सर्वे राक्षसास्ते पराजिताः तं कां प्रवि विष्णुस्त्रस्ता हन्यमाना त्वकं
 मिः ते मुक्तकेशाः सर्विग्राः मद्यमाना पराजिताः मया त्त्रमज्जं डर्गात्रैः स्वसंतो विप्रदुःखुः अन्योन्यमग्नि
 नदं तो विविशुर्नगरा तदा पृष्ट तस्मात्संमृदा वेदमाणा मुहुर्मुहुः तेषां संयजतां संख्यं विशतां वपुरा नया
 त् राक्षसानां जवं दृष्ट्वा विनेदुमेवानोकसः तेषु लंका प्रविष्टे पुराक्षसे शुल्लवंगमाः समेय हारयः सर्वे हनुमं
 तम पूजयत् सोपि ब्रह्मस्मान् सर्वान् वानरान् त्रय पूजयत् हनुमान् स वसं पन्नो यथा हं मनु रूपत वि
 नेदुश्च यथा कालं हरयोजितं कासिनं पुनश्च जङ्गः पतितान् सप्राणैर्नेव राक्षसान् ए वंसं पूजयत् हनु
 न् कृत्वा कर्म सुदुःकरं आरुगाम ब्रह्म बाहु र्यत्रामः स लक्ष्मणः स वीर शोभाम उलानं महाकपिः निहय
 रक्षस रसाद्यवाप्तवान् महासुरं जीमम मित्रतापनो याधे वविष्णुर्बलिनं वमृमुखे ॥ अत्र पूजयन् देवाणां
 स्ततः किंपि स्वयं वरामोतिरप्यचलक्ष्मणः ताधे वसुग्रीवमुखं प्रवंगमाः विभीषणाश्च वसन्तानु यायिभिः
 द्यार्षे युधकां डे अकंपन वधता ॥ त तस्त्ररावण कुक्षः क्रवाह तमकंपनं पुरा प्रतियायौ लंकां सर्वान् बभ्राम
 मान वेदितुं ताराक्षसगाणेर्गुप्तांगुल्लिख बहूनि हं तां ददर्श राजा राजं तौ बहुध्वज पताकिना रुधां उनग
 रीदृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः उवाच मर्षितः कोले अहमे युध केविदं पुरस्योपनिरुक्ष्य सहसा प्रो डितस्य व
 नान्यं समर्थं पर्यामि युधे युध विशारद अहं वा ऊं मकस्यो वा वं वा सेनापतिर्मम इव जितवानि ऊं नो वा वहेयु
 र्भीरमाधरां सर्वं बलमिदं कस्य आक्षाय परिगृह्य व विजयाया मुनिर्वाहिज हिसर्ववानोकसः निर्वीणा दे ३५
 व ते वीर न पलाहरिवाहिना नदतां राक्षसेनाणां क्रवानां दं विष्यति व पत्वाश्चाविनाताश्च बलविनाश्च वान
 रान् उनयज कर्णार

संस्कृत
 सभसं
 धातान्
 प
 सुभट
 ३५
 ३५

संयतः स महाबलः ॥ तं महाबलवर्गं दृष्ट्वा सर्वे ते प्रवगाधिपान् ॥ समेता समरे वारं समग्राः पद्मे वारयन् ॥ हन्तुं मंतं वने
दृष्ट्वा बभूवुर्हरिश्च यथा ॥ विश्रस्ता बलिनः सर्वे बलवंतमुपाश्रिता ॥ अकंपनस्तु शिला मंहन्तुं मंतमुपस्थितं
महेंद्रमिव क्षराभिः शारे रभ्यं ववर्षत ॥ अविं तयि त्रातान् बाणान् शरैरे पततः शितान् ॥ अकंपनं वक्ष्ये निम
हाभा विदधे मनः ॥ संयतस्य महातेजा हनुमान् पवनात्मजः ॥ रक्षेत्सदा मिदुद्रावकं पयस्त्रिवर्मेदिनी ॥ तस्यावम
र्दमानस्य तं दृष्ट्वा मानस्य तेऽस्मा ॥ बभूवुर्हं पदुर्ध्वं शक्रस्ये बोधता शनेः ॥ आत्मानं नाप्रहरणं बुद्ध्वा क्रोधिसम- क्रोध
नितं ॥ शालमुत्पाटयामास गिरिः शृंगमिवोद्धृतं ॥ गृहीत्वा तु महाशालं पाणिने केन मारुतिः ॥ विष्टं न द्युम
हाना दं त्रासया मास राक्षसान् ॥ ततस्ते ममिदुद्राव निशावरमकंपनं ॥ निहतं नमुविं क्रुद्धो वज्रेणेंद्रश्चाहवे
प्रापतं तं वदृष्ट्वा शालहस्तं वमारुतिः ॥ ताडयामास बाणैर्घोरैः शालं वाप्यस्य विक्किदे ॥ किंचित् वृद्धं सहसा व्यवध
यमहाकपिः ॥ समुत्पाद्य गिरेः शृंगं अमिदुद्रावराक्षसं ॥ अकंपनस्तु तदृष्ट्वा गिरिः शृंगं समुद्यतं ॥ दूरादेव महाबा
णेः अर्धं बाणैरदारयत् ॥ तत्पर्वतार्गमाकाशे रक्षो बाणे विदारितं ॥ विकार्यं पतितं दृष्ट्वा हनुमान् विस्मते नव
सोऽथ कर्षं समासाधरोषदप्यन्यतो हरिः ॥ तत्समुत्पाटयामास महागिरिं मिर्वेद्धि ॥ तं गृहीत्वा मंहो वृद्धं महाका
यो महाकृतिः ॥ प्रहस्य परमश्रोतो आमयामास वीर्यवान् ॥ प्रक्षवच्चरवेगेन प्रमंडनं परान्कमान् ॥ हनुमान्
परमक्रुद्धः वरुणैः कंपयन्महां ॥ राक्षसान् सगजारेहान् सरथान् सहस्रविधान् ॥ ऊधान् समरे क्रुद्धः पदाती श्रा
परान् बहून् ॥ तदुत्तमं मिव क्रुद्धं समरे प्राणहारिणं ॥ हनुमे मंतमत्रिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रद्रुक्नुवुः ॥ तमापतंतं संरुद्धं
राक्षसानां नयावहं ॥ ददर्शा कंपनो वीरश्चुक्रोधवमहा बलः ॥ स उद्दृशन्निर्बाणे निशितेर्ममनेदिमिः ॥ विम
दसमहाबायो हनुमे मंतमकंपनः ॥ स तथा तेन विदुस्तु बद्धमिमीगाणे शितेः ॥ हनुमान् दृष्ट्वा वीरोरुधिरैरास

नरवानरनारायणरावणार्थेनराक्षसः। लैंकाधीनिलंकायानिर्योयोकिप्रबलेनमहतावृतः। ततोदुन्दुभिनिर्घोषंपर्जन्यनिन
 दोपमः। शुक्रवेशंखशष्ट्रश्चप्रयावेवाहिनापातो। व्यूहेनेवातिधोरेणप्राग्रेणसविनिर्योयो। गजव्यूथनिकारो न बलेनमह
 तावृतः। विनदंतोरवानधोरानराक्षसाजगमुरग्रतः। भामरूपामहंकायाः। ब्रह्मस्तस्यपुरःसराः। सागरप्रतिभोधेनबले
 नमहतावृतः। ब्रह्मसोनिर्योयोक्रुद्धो कालोजनवयोपमः। तस्यनिर्योयाधोषेणराक्षसानांवगर्जतां। लैंकायांसर्वभृता
 निविनेदुःविठतेःस्वारेः। विभ्रमाकराभावयशस्त्रवर्षंखरखनं। ववर्षरुधिरंदेवः। ब्रह्मस्तस्यरथोपरिध
 ऊर्मूर्धनिगृद्धोस्यनिलानोदकिंणामुरवः। वमयःपावकक्षालाः। शिवाधोराववासिरे। अंतरिक्षावपातोल्कावायुश्च
 परुषोवावे। अन्योन्यमतिसेरबाः। गृहाश्चनवकासिरे। प्रयातस्यनसंग्रामेकायावविठताभवत्। अक्रुष्टसंभुरव
 आस्पदकिंणंस्वलितोदयः। सारथिर्बुद्धवास्पृष्टनामवगाहत्। अतोद्योन्यपतक्षस्त्रावरिणाहयशालिनः। कणा
 निर्घोणश्चाश्चतस्यासाक्षात्सुरायासुदुर्लभा। साननाराभुद्धतेनसमेवस्वलिताहयाः। तानुसमाह्वयशोयातान
 ब्रह्मसोमशदारुणान्। आभवायैविरुत्वा नोराक्षसानिकृत्वावह। कालोमवेयंकालस्यदहेयमपिपातकं। मय
 मरणाधर्मेणसंयोजयितुमुसहे। तस्यतद्वनंक्रुवाब्रह्मस्तस्यरणाजिरे। सुसंरभ्रतराजगुःराक्षसायुद्धकंदि
 णाः। ततस्तमनिनिर्योतंप्रख्यातबलविक्रमं। युधिनानाप्रहरणाकपिसेनान्यवर्तेता। अथधोषःसुउमातःकपाना
 समजायत। वृकानारुजतांवेवगुर्वीचोद्यच्छतांशिलां। उन्नेउमुदितेसिन्येरहोगणवानोकसां। वेगितानांसमर्था
 धनायुद्धमितिः। विरुद्धवेगंवनदावदारुणंयथामुमूर्धुःशतभोविभावसु॥ ॥ ५॥ आर्षेयुद्धकांडेब्रह्मस्तनिर्योयो
 नागसर्गः॥ ॥ ततःब्रह्मस्तनिर्योतंभामंभीमपराक्रमं। गर्जतंसुमहंकार्यराक्षसेरभिसंवृतं। ददरोमहतसे

रात्रौ धोषं तेन सहिष्यंति सिंहनादमिव द्विपात्रं न दंतं वांसमालक्ष्य रामः सोमि त्रिणा सह । अवरोधे निरालो
 बः प्रहस्य वरामेष्यति । आपस्तु संशयः प्रेयो न उनिः संशयं कृतं । अतिलोमानुलोमं न यद्वान्यत् मनसो हि
 तं । रावणेनेव मुक्तस्तु प्रहस्तो राक्षसाधिपः । राक्षसेषु मुवावेदं असुरेभ्यः मिवोशना राजन् न मंत्रितं पूर्वकेश
 लेर्मंत्रिभिः सह विवादश्चापिनो वृत्तः समवेक्ष्य परस्परं । प्रयत्नेन उसातायाः प्रेयो व्यवेसितं मया । अप्रदा
 नः ॥ ने पुनर्युद्धं दृष्ट्येतत्तदेव हि । सोहं क्षान्नेश्च माने असततं पूजितस्त्वया । सांवे अवि विधेराजन् किं न ऊयो वि
 र्यं तव । मन्त्राणां निवेगे न हतानां उरगाजिरे । अथ दृष्ट्यंति मां सेन पक्षिणः कानानो कसां न हि मे ज्ञो वितं रक्ष्ये पु
 त्रदारधनानि न । संपश्य मां हृष्टं तं त्रदर्थं जीवितं रणे ॥ एवमुक्त्वा तु मन्त्रि रानुगां वाहिनीपतिः । उवाचे दंबलाधका
 न् प्रहस्तः पुरतः स्मितान् । समानय तमेक्षि पं राक्षसानां महद्बलं । अथ तान् नारायिष्यामि वेगेन हरि वाहिनां । इ
 दं क्त्वा स्ते प्रहस्तेन बलाधकाः कृतवराः । बलमुद्योतयामासुस्तस्मिन् राक्षसमंदिरे । साबभूव मुहुर्तेन तिग्मे नत्रा
 नाना युधधजाः । लंकाराक्षसवारैस्ते र्गजैरिव समाकुलाः । हुताशनं तर्पयितां ब्राह्मणां श्रनमस्यतां । हव्यगंधं प्रति
 वहन् सुरभिर्भारुतो वावो । तर्पयिष्यावते तस्मिन् विधिवज्जातवेदसं । स्रजश्च विविधकुराशिरोभिरभिमंत्रि
 ताः संग्रामसज्जाः संकृष्टाश्चरयंति महाबलाः । ब्राह्मणान् स्वस्तिवाचां ग्रे संग्रामाया न वन् स्मिताः । धनुर्हस्ताः कव
 चिनो वेगेनाल्लक्ष्य राक्षसाः । रावणं प्रेक्ष्य मन्त्रि रप्रहस्तं पर्यवारयन् । अथामं त्रिपेव राजानं त्रे रवाहयानेर
 वा । आरुरोह रथं दिव्यं प्रहस्तः सज्जकमुक्क । अण्मरावगां वेव प्रहस्त 'सेन' कल्पितं । आरुह्य सरथेष्टं कां
 वनांगदं कृत्वा । सर्वो युधसमोपेतं किं किं तां जालनादितं । हयैर्महाजवेयुः कंसम्यकसूत समन्वितं । महा
 ऊलदनिर्घोषं आमर्षं नार्कभास्वरं । उदयध्वजनिर्घोषं नरुथोपस्करान्वितं । सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहस्तं तमिव
 त्रिधा

रिबपुष्पितेः हतवारो धवत्रां नग्रा युधपसि कदा शोणितोऽसमहा तोयां यमसागरगामिनां यत्तु धनमहा
 पंकां विनिकासीं वशे वलां किंनकायशिरोमानां अंगावयवशां द्रवां गंधकं कब्जकासीं हंससारसनादितो
 मेदः फेनवत्याकासीं योधस्तनितनादितो तां कायुरुषदुस्तारां युधभूमिमहानदी नदामिव ऊलापाये हंस
 सारससेवतां राक्षसाकपियोधश्च ते सर्वे दुस्तरांतदा यथापन्नरजोदूतां नलिनीगजयूथपात्रमगाहंत
 तथा वीराहरिराक्षसपुंगवाः ततः सृजंतं बाणोघानं ब्रह्मस्तं स्पंदने स्फिर्तं दृष्टुं शैतरसानां लोनिघ्नतं वि
 ल्वंगमाभून् ततः परमदुर्मर्षमापूतं तं महाकपिः प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाद्य वार्यवीर्यवान्
 स तेनाभिहितः कोक्षतु नदन् राक्षसपुंगव ववर्ष शरवर्षाणि ह्रवंगमनमूपातो तत्तु यथागो वृषो वर्ष रघवः
 शरदंशप्रमागतं अपारयेद्वा स्यैकपतेः प्रतिगृह्णन् निमालितः एवमेव ब्रह्मस्वस्य शरवर्षं ह्रवंगमः
 निमालितः सहस्रानालः सैव विदरुणो रोषितः शरवर्षं तपशालेन महता वेष्टः ततः निजधानहयान्
 नाजो ब्रह्मस्वस्य महाजवान् सहस्राङ्गान्मुसज्ज्य ब्रह्मस्तः स शरासनं अगृह्य मुशालंधोरं स्पंदनादव
 पुष्कवे ततस्तौ वाहिनामुख्यो जातकोघोतरस्विना तस्मै कृतज्ञाकां तो अभिन्ना विवर्जुं ऊरो जल्वि
 षं तो सुताक्का निदं अभिरितरे तरं सिंहशार्ङ्गलसदृशौ सिंहशार्ङ्गलविक्रमौ विक्रान्तौ समरे वारो संयु
 गे धनिवर्तिनौ आकांक्षं तो यशः प्राक्तं वेत्रं प्राविश संयुगे आऊघानततो नालं लत्वा टेभुशालेन सह ब्रह्
 स्तः परमायस्तः तस्य भुआवशो गितं ततः शोणित संरक्तः अगृह्णतं महातरुं ब्रह्मस्तस्यो परिक्लेबो विस
 सृजं महाकपिः अहारमविधिं याशु अगृह्य मुशालं महत् अमिडुजावबलिनं बलीनालं ह्रवंगमं तमुग्र
 वेगं संरब्धं आपततं महाकपिः नालः स त्रे द्य ऊग्राह महाकायो महाशिलां तस्य युधानिका मस्य मधे

वानराणां बलीयसां। अभिसंजयत हर्षाणां प्रहस्यमानि गर्जतां। षड्भुजश्चष्टिबाणश्च शूलानि मुश्लानि च। गदाश्च
परिधात्रैव विविधैश्च परस्वधाः। धनुःषि च विविधाणि राक्षसानां जायेषिणां। प्रगृहीतान्यशेषाणि वानरान्प्रति
क्षवतां। ऊगृह्णुःपुष्पितांश्चैव पादपान् वानरर्षभाः। शिवाश्च विविधैर्बर्षा योक्षु कामाक्ष्यवंगमाः। तेषामन्योन्यमासा
द्यसंग्रामः सुमहानमृतः। बहूनामस्मदृष्टिं वशरदृष्टिं वमुनतां। बहवो राक्षसा युद्धे बहून् वानरयूथपान्।
वानराश्चापिरक्षांसि उक्कश्च परान् बहून्। शूलेः प्रमथिताः केचित् वानरा राक्षसेभ्यः। परिक्षैराहताः केचित् के
विक्रिन्ताः परस्वधेः। निरुद्धासाः पुनः केचित् निये उर्ध्वं रिणातले। वक्रस्पर्शस्ताले श्रान्ते मुष्टिभिश्चाहता मृ
शः। अवमनुशोणितं वक्रात् विकामेदरानेक्षणात्। आर्तैस्वरं वनदत्तां सिंहनादं वगर्जतां। बभूवुः उमलः राक्ष
हरीणां रक्षसां तथा। वानरा राक्षसाश्चैव वारमार्गमनुश्रिताः। विवृत्तनयनाः क्रुधाः वक्रकर्मोत्पमीतवत्।
एतस्मिन् तरे शूराः प्रहस्यस्य पदानुगाः। नरधमः क्रुमहनुः महानादः समुच्चदः। एते प्रहस्यसन्निवाः ऊक्कः
सर्वांन् वानोकसः। तेषामायततां वेगं निश्चितां वानोकसां। दिवि द्यागिरिशृंगेण जघाने कंनरधमं। दुर्मुखः
पुनराव्याय बलात् सुविपुलं कर्म। अपरोक्षं प्रहस्यस्य समुच्चदमपोषयत्। जम्बुवान् उमुसंरञ्च उत्पाद्य वि
पुलां शिलां। अपातयत् महोत्तमं महानादस्य वक्षसि॥ अथ क्रुमहनुः सारसारं सद्युगे बली। वृद्धेण म
हताप्राणान् कपिस्तस्य समाददे। अमृष्यमाणस्तं कर्म प्रहस्यो रथमास्त्रितः। वकारकदनं धोरं धनुष्याणि व
नोकसां॥ ततस्तस्याग्रमेयस्य सागरस्येव संक्षवः। आवर्तयत् संजुह्वे बलस्य महतो महान्। महता हिरण्येण
प्रहस्यो युद्धं केचिदः। अद्भुत्या मास संक्रुद्धौ वानरान् परमाहवे॥ १०० वानराणां शरीरे स्त्रुराक्षसानां वमेदि
ना। बभूवुः विविधा तत्र पर्वते रिव सर्वतः। सामह्यरुधिरोधेण प्रह्वत्वा स्मत्रकासते। असन्नामाधवे मासि पात्वा शे

निराश्रिताः। आयुधव्यग्रहाश्च राक्षसाश्च समंततः सञ्जातु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिपः। इत्रेण धियमा
लो न श्रितिकायः। पुरः सराः। वामरेव श्यरा मन्त्रिवीज्यमानस्त्रलं कृते। शनार्द्धमार्गे वपुर्लब्धुमात्वा पशो जितं
उत्सारत्तं वक्रुर्वद्विर्वैत्रज्जैरयाणिभिः। अविष्टवसमादिवां प्रमथ्याद्योत्तमानया। नृष्टुं तं रावणं सातु मयस्पृ
हिता तदा। आतो देवा ततो सहा प्रिया मंदोदरीनिजां। दृष्ट्वा ससंभ्रमं पूर्णं परिश्रज्य देशाननदं मंत्रिणां उत तसे
षां आसन्मन्यादिदेशह। सो वर्म सुविनित्राणि सो पक्षनानि सर्वराः। ते आसन्नो पविष्टेष्टु अणामांतेषु मंत्रिषु
पर्यं केष्टु पविष्टेष्टु देवी मंदोदरी ततः। अतिकायो माह बाहुपितरं वा मिवाद्यतं। मातरं वा मिवाद्यां यत्तदा स
न गतो जवत्। प्रहस्य वधसंतप्तो महाकायो वधार्द्धितः। लंकाया आवमर्देन कषाय कृतलो वनः संग्राममभि
कर्तुं नृस व्याकुलेनांतरात्मना। अत्र वाहिपुलां सोऽथ महागंभीर निश्चनं। किमागमनकथं ते देवि शश्वंतदु
व्यतां। हर्षं मम समापंतु किमर्थं वमिहा गता। मंत्रिभिः सहिता किं वितुं ब्रूहि साध्वियथा तथा। एवमुक्ते उ
ववने देवी ववनमज्जवात्। विहाय पृथुराजं न यावेवाप्य कृतां ऊतिनां पुराश्च कर्तव्यो वदयामममा
नदं। कृता मे नगरं रुद्धं कृता मे राक्षसाहताः। क्षुद्राश्च सहिता वीरा अहस्तेन सहैव वतु। न वं तं युद्धकामं न
निर्गंतुं कृतनिश्चयं। इति संविंशराजं न ममागमनकारणं। न वयुधं प्रमुषत स्फातं तस्य महात्मनः। महाभा
गं समर्थस्य यस्य बाधार्था वया हतं। तदा गच्छत सो मित्रे। यस्य नास्ति समो युधि। न वमानुमात्रो सो राभोदः ३५
शरधामज्ज। एकेन येनावेष्टुं बहवो राक्षसाहता। न तु ईश सहस्राणि ऊनस्कान निवासिनां। स्वरश्च नि
हतः संख्ये तदारामो न मानुखः। त्रिशराश्च कबंधश्च विराधो दंडके हतः। शारणैकेन वात्सीवतदारामो न मानु ३६
षः। शंकिनेन महाराजमारो वस्य वधदपि। पित्रश्च ववनानामः अविष्टो दंडकं वनं। ब्रह्मवर्चव्रते युक्तो सह
आत्रावने वरः। तस्य त्राया ऊनस्कानात् किं मानीता पतिव्रता। अकारणं कृतं ततै दोषो यं प्रमुपस्थितः पतिव्रता

शालयोधिनः प्रहस्तस्य शिरालो नालो मूर्द्धि हृत्सर्मपातयत् सा तेन कपिमुख्येन विमुक्ता महता शिला विभे
दसु महाघोरा प्रहस्तस्य शिरो महत् सगता सुर्गत आको गतसवोग ते जियः पपात सह सा मृमो क्ति च मृ
त इव क्रमः विनिश्चरि रसस्तस्य बहुशुश्रूषाव शोणितं शरा रा द निसं रञ्जलं प्रसवणा दिव हते प्रह
स्तेनालेन तदकं पन महद्वलं रक्त सांगत हर्षा लालं काम नि पपात ह शशक्त समिति स्का उ निते
वाहिना पातो ऊं मंत्रं गुं समासा धुविका र्णं सलिलं यथा हते तस्मिन् मृमुख्येन कश्चिदुरतो मेव तु तस्मि
नूरक्तो बलगतो ध्यानमूकत्र मागतो ततस्तु नालो विजया महाबलः प्रशस्यमानः स्वतः तेन कर्मणा समे
य रामेतावत्कमलो नव प्रक्षुष्टरूपो यवकृ वयूषपः तस्मिन् हते राक्षसा सेन्य नाये क्षवंगमो मेव न यु
दे भामा युधं सागर उल्लस्य रूपं बहुकवेराक्ष सराक्ष सेन्यं गवा उनालेन हतं शशं सुः सेनापतिं सानुवरं प्रहस्तो तत्रो
पिते र्षा सनिश्चय वाक्यं रक्तो धिपः क्रोधवशं उगाम समा उलं नाल हतं निराम्य कैशोर्दितः क्रोधवशा मिभूतः महाब
लानुबुद्ध निशारदांश्च उवाच तान् नेरुतयो धमुर्यान् ॥ २॥ शार्पे शायुध कांडे प्रहस्तवधेनामसर्गः ॥ २॥ प्रहस्त
स्य वधं श्रुत्वा रावणो आतमानसः राक्षसानां दिदेशांशु राक्षसेन्द्रो महाबलः कथं शत्रुषु नावज्ञायैरिदं बलसू
दनं सदि तं सेन्यपालो मे सानुयात्रः सकुंडरः सोहं रिपु विनाशाय विजयस्य विविधये अयमेव गमिष्या
मिरणशार्पे मनिवरन् ॥ अथ तद्धानरानीकं सहस्रं सलक्ष्मणं निर्दहिष्यामि बाणैः शुष्कं वनमिवानलः ॥ ४॥
अंधा हतं पृथिव्या मिष्टिबौकपि शोणितेः रामं बलक्ष्मणं धिक् रा मं बलक्ष्मणं ने वधे षयिष्ये यमकृत्यं ॥ एवमु
क्ता महातेजारावणो लोक रावाणः अगच्छत् सहसा क्रुधः सर्वे सेन्येन संवृतं ॥ संग्राममभिकांक्षं तं रावणं
श्रुत्वा भामिना हता साहाययो देवानां भ्रात्रे ददृश तदा माल्यवंतं करेण धूपाक्ष सहिता उसा मंत्रमि
त्रं तवैस्ते स्तथान्ये मंत्रि सत्तामेः राक्षसे रावता सर्वैः वैजज्जर्जर पाणिभिः योषिभिश्चैव वृक्षानि स्तथा कन्या ०

कार्तवीर्योऽनो यथा माठथा मोक्षमांति यं माठथा ऊत संद्वयं माठथाः पुरनाशं न माठथाः पुत्रसंद्वयं
 हितं सर्वत्र वाप्येष्टा कुरु श्रवणं नमः ॥ इत्यादि समासो मेयोदरात्कर्म ॥ तस्यास्तद्वनं कुरुवाप्रियायासक
 से श्रमः उक्तं दार्ढ्यं न निश्चय निराश्रय न समासदः हजे मेयोदरा गृह्य वाक्य मेतुदुवावह ॥ ब्रयाहं हितकारि
 एषा ववो यद्गुहापित न तन्मनासि मे देवि प्रविशे शत्रियं प्रिये ॥ देवान् जिवा रणे पूर्वससुरासुरमानवान्
 प्रणमेमानु वै कस्मात्तवानरे श्रमम्वितं ॥ प्रणम्य रामं का कुरु किं वक्ष्ये सर्वदेवताः ॥ कादृशं भावयेमह्यं
 वितं हततेजसः ॥ ह्योतस्य पुरा गार्गी मानं कुरु वा सुधरुणां ॥ राक्षसान् घातयिष्यामि त्वं कौपाद्य न सर्वतः राक्षवं
 प्रणमे कस्मात्तान् न वार्ये इवा बलः ॥ राक्षवं प्रणमिष्यामि त्वं कर्षं जनि उमुसहे ॥ एष मे सहजो भावो नियमनसि
 धिष्ठितः ॥ अविमज्जेत वा देवि न न मे यं हिकस्य नित ॥ ननु नासिततो येन शरं केचिद्विवाङ्गातो ॥ प्रतिबिंबं उते
 मतीसकथं कुरुणं वदेत् ॥ त्रिलोके सपुमान्नास्त्रियो मे यानि जितोरणे ॥ देवतानां बलं हवा देवराजो महोक्तिः ॥ या
 तः राक्षवं प्रणमे कस्मात् ॥ मृद्विस्त्रिवा उदेहिनां ॥ माठथा हृदि संतापं जयिष्ये हि मुनिस्मिन्ने ॥ हनिष्ये लक्ष्मणां वैव
 राक्षवं नापि वानरान् ॥ सुग्रीवं वहरिष्यामि हनुमन्तं वानरं ॥ न उ संधि करिष्यामि राक्षवं ॥ साहेव उ ॥ विदेहीना
 पीयिष्यामि राक्षवं स्य मया दहं ॥ सोऽत्र तं न उ संधिं व करिष्यामि राक्षवं ॥ सागरं उ महं ब्रह्म रुद्रावकां सकान
 नां ॥ राक्षसान् प्रवरान् हवा ॥ संधिं कुरु कथं प्रिये ॥ न वहं ॥ संधि मित्रा मि कदा विदपि मा मिनि ॥ गच्छं ब्रववि ॥ च
 अत्रासर्वमेतसुरबोदयं ॥ माठथा हृदि संतापं अहं यास्ये रणाजिरं ॥ अद्य सर्वान् हनिष्यामि वानरान् नरणमू
 र्धनि ॥ पुत्राश्च मे महा वार्यो मे यना ह पुरोगमाः ॥ अंतःपुराय गच्छ वं ससुखं भव सत्कृपा ॥ एवमुक्त्वा परिषज्य ॥ ३९
 गार्गी त्रातमना इव ॥ अविवेश ततो देवी स्वयं सा नवनोत्तमं ॥ वितथा भासत द्यौरं विग्रहं समुपस्थितं ॥ रावणस्तु

विरोधस्तु दोषमाहव ते महान् । तन्मध्यरोवते बुद्ध्या एतेषां मंत्रिणां तथा । रामनार्यास्ततासाध्वीरामायप्रतिदायतां
विनाशणेनावेनोक्तं पूर्वमेव महामना । ततस्तव वशो परपत्रसहायं करिष्यति । त्रेक्ष्याणि विवरनानि त्रेषामर
धूतमे ॥ सातां विवमहाश्राज्ञ सुवर्षवाहनानि न । मणिमुक्ताप्रवालं च तद्यारज्जु तमेव च । माल्यवान्गृह्यसया
उत्सृपाकृश्रतायेव च । अतिकायं तथा नार्यं कार्यं कार्यं विज्ञारदः । विनाशयोगतः पूर्वमेति सत्रगतेर्ध्वं सिंधि
करिष्यते व्यक्तं राघवं प्रति पयसः । संमान्य मेयिलीनास्मे प्रदास्यति विनाशणः । माल्यवांश्च महाकायोरारु
सानां हिते रतः । राघवं व्याव्यशिरसा संधिं कुर्वतु रावणः । सांर्वमो दंतथादानं राहमेतत्र वंस्मृतं । कनिष्ठं सर्वतो
युद्धं पुत्रत्राटवधं तथा । संशयं वा मना गवा किं हितेन करिष्यति । न वलायुधिसिद्धिश्च हन्यते हन्यसेपि वा । तस्मा
द्दं युद्धं नरो नेत संधिं कुरु दशानन । प्रति पयसः महाबाहो राघवं प्रति नंदनं । अक्षयताम्रं सा साता सुसंविज्ञे ०
नरो वतां । सांप्रतं संशयो राऊ न् पुरस्यातः पुरस्य च । आमनो राऊ स त्रेष्टवर्ते तेनात्र संशयः । तस्मात्तज्जु न
त्रवांश्च पुरस्य वक्तव्यं च । रक्तणीयं स्वयं वा मा सर्वमात्मन्यधिष्ठितं । कुमारान् सदा रामः सद्यवांश्च नव
सलः । धर्मेनियो महासक् शरणगतं वसलं । ऊरुतेन यतः सिंधिरामे दशरथात्मजे । लक्ष्मणेन महाबा
हो नित्यं त्राट् हिते रते । प्रहस्तेन ठर्तु किं तु युध्यतारु सावले । धृष्टाके एतज्जु न निर्यस्य रदृशं दिना । म
महाकायेन व तथा अतिकायेन रक्तसा । अकंपनेन वीरेण युध्यतारु सेश्वर । तथान्येर्बो लिनि त्रैव किं रु
तं वा नरे बले । निहतो दूषणः कश्चित् बलो दे शेपि रावणः । येषां वा याद्वि मेती नः ऊवेर वरुणा वपि । यमो वि
वस्वतो येषां तथान्ये देवदानवा । येषां नास्ति समो वार्या स्ते ह तावानरे दुर्ध्रि । न वापि वानराः कक्षाः हंतं पादप
योधिनः । रक्तमाणा उरामेण सुग्रावेण वपाजिताः । तत्र मेरोव ते संधिं सह रामेण रावण । योग्यश्च राघवो मि
त्र

कौबलन्यानि विवित्राणि उपकरणानि यस्या

मङ्गलानि ॥ २

अश्विनी कुमार उक्ता ॥ ७

कठिन

व्याजि
मुख्य
७ है

हयं कौबल विव्रमोऽं आरुह्य संश्रयं घन प्रकारं प्राप्ते समुद्रम्यमरा विनयं देवोतका कौशनि उल्लयवेगः ॥ याश्चैष मृ
तं निहितं वृक्षं विव्रमं कौबल वज्रसारं गजेन्द्रमास्काय शशिप्रकाशं प्राप्ताति यो सो त्रिशरावरखा ॥ आसो नज
मृतनिकाशरूपः कुंभः पृथुर्वै दस्युजातवक्त्रः समाहितः पन्नगराजकेतुः निस्फारयन् मातिधनुर्धनुष्मान् ॥ याश्चैकतक
जं नूनदवज्रजुष्टं दीप्तं वक्ष्मं परिश्रं प्रगृह्य ॥ आयातिरहो नलके उक्तो यो सो निजं भोजुते श्वोरकम्प्य ॥ याश्चैष नापासि नाग ॥ ३
शरो वज्रजुष्टं पतकिनं पावक उल्लय रूपं रघुं समास्काय विभायुदयो नागांत को सो नगमृगयोध ॥ याश्चैष कालानल उ
ल्लय रूपः खड्गधनुष्मान् कवनी किराटी गजेन्द्रमास्काय गिरिप्रकाशं खरखरोयं मकराकृतामा ॥ याश्चैष नानाविध श्वो
ररूपे व्योमोद्भवा गेन्द्रमगास्पयुक्ते ॥ अतेर्वै तो माति विव्रतानजिः यो सो सुराष्ट्रो विजिताश्च सैन्यः यात्रे तदिदं प्रतिमं विभा
ति ॥ कत्रं सितं शूलशिला कमग्रं आत्रे षरहो धिपतिर्महाभा ॥ अतेर्वै तो रुद्र इवाभ्यपि ति ॥ यो सो किराटी कलनो ज्ज्वा
लाभ्यो महेंद्रविधो पमत्रा मकायः महेंद्रवे वस्त्रतदप्ये हंतारहो धिपः सो यमुपेति रुष्टः ॥ निजाषण वनश्रवारक
सो प्रतिभाषितं ॥ अथ वानतक्षरा मो विजाषणमर्षि दमः ॥ अहो दातो महातेजो रावणो लोकरावण ॥ आदि यश्च वक्रः श्वेहो
राक्षसो मातिररेमभिः सुव्यक्तं लक्ष्यते नास्य रूपं तेजः समन्वितं देवदानववाराणां वपुरे वं विधं कृतं यादृशं राक्षसे
भस्य वपुरे तद्विराडते ॥ ताश्चैवास्यानुगास्तुल्या पुत्रापो त्रास्तथानुजाः सर्वे पर्वतसंकाशाः सर्वे पर्वतयोधिनः सर्वे
दाता युधशरायोध आस्पमाहो जसः ॥ मातिराक्षसराजा सो प्रदाप्ते भीमविक्रामेः मृरेः परिवृतसाक्षिः देहवज्रि
रिवांताके ॥ एवमुक्ता ततो रामो धनुरादाय वार्यवान् ॥ लक्ष्मणानुवरस्तास्को समुद्रतशरासनः ॥ ततः सरहो धिपति
महामारक्षसिता न्याह महाबलानि ॥ धारेषु पर्यागृह गोपुरेषु सुनिर्वृतास्त्रिष्टत निर्विशंकाः ॥ स एवमुक्ता त्रिदिशो
नराजु रुक्म्यनापं सरारं श्रुतं ॥ विदारयन् बानरसागरोर्ध्वं महाजघः पृथ्मिवा र्मेवांगः ॥ तमापतंतं सहस्रानि
सहस्ररक्षदो ते शुवापयुधिराक्षसेनं ॥ ततो हरीशः सहसा ऊगाम तं रावणं यो दुर्मतिप्रवर्तः ॥ बला समुद्रम्यमहा

तो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवात् कल्प तो मे रथः शीघ्रं किं प्रमानाय तांति कं । अथ को धवि मोक्षामि निष्पत्य हृदये श
 यं । देवासुरे यथा पूर्व रुद्रेण निहतं धकं । विरक्ताने सितं युधं । एतन्मे राषवेण ह । अथ हृत्प्राशया वा । एतन्नि
 क्ता वपन्नगाः । रामं समन्निश्रवतुं विवाप्ति अतिमांशिता । सुतेजः सैरु कम्पुं । स्वे स्ते लोको ते हि रणमये । रा
 रे राक्षसपयाम्येन मुक्ता निरि वं ऊं ऊं । वानभूरान् सुबहून् दृष्ट्वा राषवाङ्मात्रो दितान् । सरामानुजवि
 क्तान् तेन सार्धं मुपागतान् । दृष्ट्वा र्धे रावणवाक्येनाम् ॥ ॥ स एव मुक्ता उ विमानरूपं रथं उरगैर्बहुनि
 सुयुक्तं । प्रकाशमानं वपुषा परेण समासुरो ह मरराज शत्रुः । स रारवने रपटद्वयणादे राक्ष्येति तास्के
 टित सिंहनादे । पुण्ये स वै श्रापनि पूज्यमान स्वदायाविराक्षसराजमुरमः । स शैलजामृतविकारा रूपे
 महास्वनेः पावकदातने त्रे । बाले वृत्तो राक्षस यो ध्वारे नो ते वृत्तो रुद्र इवामरे श । ततो नर्गयाः सहस्रम्
 स्तेजानिः कम्प तन्ना नरसेन्यमुग्रं । महाव्यवांस्तस्मिन्नि तैर्ददर्श समुद्र तं पादो पशेत्त हस्तं । तज्जहसानाकमनिश
 वं डः । जालोक्ष्य रामो मुकुगाजबाहुः । विनाषणं शस्त्रं तां वरिष्ठं । जवानां शैलाग्रगतस्तरश्वा । नानापताका ध्वजशस्त्र
 गुणं प्रासासि श्लाशनि न क हस्तं । कस्येदमहोभ्यममीत । सेन्यं नागं राजोपमनागजुष्टं । ततः सरामस्य वचो निश
 म्य विनाषणः मुक्तसमानबुद्धिः । शरां सरामात्य बल प्रेवो गान् महाभ्रमां राक्षसपुंगवतां ॥ यो योगज स्कंधगतो महा
 मानवो दितार्कोपवताम्रवक्रः । सकंपय नागशिरोभ्यापेति राजन् वेद्ये तम कं पनाहं ॥ यो सोरथ स्कंधे भग राज
 राज केतुर्बुध्न न धनुः शकधनुः प्रकाशः । करवनायक्य विरुत दंष्ट्रः स ईदं कित् राक्षसराज पुत्रः । यात्रेष विन्यस्त
 वेंद कल्यो ध्वारेण स्कंधोतिरथोति वारः । विस्फारयन् । ध्वनिधनुः शूनादं माहाविक्रान्ति विरुत चैवः । यो सो
 नवाकोपमताम्रवदुरा रुद्रध्वनि न दमणादं । रवरस्वनं गजं तिवि महाभा महोदरो नाम स एष वारः ॥ यो सो

रणं तस्य समासाद्य तो दमा किय सारथेः त्रासयनुरावाणधामानु हनुमान् वाक्य मब्रवात् ॥ देवतनवर्गधर्माय द्युश्च
सहपन्नगेः अवध्यवात्रयामग्नानरे व्यस्रुते त्रयो ॥ तदद्य देवाः पश्यन्ते यद्वा उरग राक्षसाः वांमग्नमघपश्यन्ते
वानरे जीमविक्रमेः ॥ एषमेदं किं लोबादुः पन्नराखः समुद्यतः ॥ निरसिष्यति ते देहात् भूतामानं विरोषितं ॥ हि
प्रवृत्तरनिः शंकः स्फुरंकारि मवाकृहि ॥ विकर्मवनिदिवाते नाशयिष्यामि डी वि उत ॥ रावणस्य ववः क्रवावायुसू
नुरमाषत ॥ प्रहृतं मे मया पूर्वं अहं स दयता सुतं ॥ एवमुक्ते महातेजसरावणो राक्षसाधिपः प्राजधानानिल सुतं
तलेनोरसि नार्यवान् ॥ स तथा मिहितस्तेन मुहूर्तं व्यवलनं कपिः ॥ प्राजधानं न संक्रुद्ध स्तले निवामरधिषं ॥ तथा
स तेनात्रिहंतो वानरेण तरस्त्रिना ॥ दशग्रीवं समुहृतो यथा नृमिलं तले वलः ॥ संग्रामे उतथा दृष्ट्वा रावणं तलताडि
तं ॥ रुषय आरणाः सिद्धान् देवैर्वा असासुराः ॥ अथाश्रय्य महातेजसरावणो वाक्य मब्रवात् ॥ साधुवानरवार्ये ते ह्याध
नीयोसि मे रिपुः ॥ रावणेनेव मुक्तस्तु हनुमान् वाक्य मब्रवात् ॥ धिगस्तु मम नार्येस्य यच्च जीवसिराक्षसः ॥ सत्तु दुप्रह
रे दानो दुर्बुद्धे किं विवक्षया ॥ तव स्त्रीं मामकोमुष्टिर्नयिता यमसादनं ॥ एवमुक्तस्तु सकोधो रावणः समहोषितः ॥ ते
न वानरवाक्येन कोपस्तस्य महानभूत ॥ सकोधोऽग्रे पराजामा प्रज्ज्वाल स राधैवराः ॥ संरक्तनयन आपि समुष्टि मक
रोत्तदा ॥ समुष्टि पातयामास वज्रकल्पं महायशाः ॥ हनुमदुरसि व्यूढे स ववाल महाकपिः ॥ विह्वलेऽसत् दृष्ट्वा हनुमं
तं महाबलं ॥ रथेनातिरथः क्षिप्रं नालं प्रतिसमाश्रवत् ॥ सौतक प्रति मे बीणेः परमर्माति मेदित्रिः ॥ क्षिप्रमाहरयामा
हरयामा सनात्वं हरि वभूषति ॥ सरारोध समायस्तो नीलः परमदारुणः ॥ गिरि मलय शैलामं रक्षोधिपतयेः स ४१
उत ॥ हनुमानपि ते ऊच्चासमाश्रितो महाबलः ॥ नीलेन सहसं सत्क्रं रावणे वा द्यवार्थवान् ॥ सरावणवधार्थं ववका
र सुमतिं तदा ॥ संवाद्यमाणो युधे सुः सरोषः समविं तयत् ॥ नीलेन सहसं सत्क्रं रावणो राक्षसाधिपः ॥ नयाड्यं

धराग्रं दुःखावरहोधिपतिहरीशः। तकिंलवृक्षं गं बहु वृक्षं सानुं भगवति के यसरावणाय॥ तमापतंतं त्रसमाक्षराज
 बिजे दबाणे यमदं उक्तं त्वेः॥ तस्मिन् प्रवक्षो तमवृक्षं उं शिखे विकुर्षे। सुबिबिबसानो। महाहिकल्पं शरमुग्रं
 न्या समासदत्तं राक्षसं यथपेयः॥ सतंगृहीतानिलजल्यवेगं सविस्फूर्तिं कलनप्रकारं॥ विक्षेपराजाहरि कृपयाय
 सायस्येरावणबाहुमुक्तः। शकारानिः प्रव्यवयुः शितायः। सुग्रावमासाध बिजे दवेगात्। गुहेरिताः कौतुमिवोय
 शक्तिः॥ समायकातौ विपरीतवेता कृज्जन् व्यधातौ निपपातं ममो॥ तं वेद्यं ममो पतितं निसंजं नेदुः प्रहृष्टायुधिया
 उधनाः॥ ततो गवाहोगवयः सदंष्ट्रे। मे दोगजो घोतिभुरेवानलश्र। शिलाः समुत्पाद्य विवृद्ध कायाः। समासदन्ते किल
 राक्षसे जं॥ तेषां प्रहारान् सनकारमोघान् रक्षोधिपो बाणैः शितैः शिताग्रेः। तानुवानरैः शानपि बाणजालैः बिजे
 दृजं कृन्तनदिविपुं खेः॥ तेवानरैः शस्त्रिदशारिबाणे निन्तानि पे उर्बुं विनिन्नरूपाः। ततश्च तधानरसैन्यमुग्रं प्र
 कादयामास सबाणजालैः॥ ५००॥ ते वध्यमानाः पतिताग्रं हारानां नर्धमाना नयशिल्य विधा। राखा मृगारा वपसा
 यकातं जिग्मुः शरणं शरणं नरामं॥ ततो महात्मा सधनुर्धनुः श्रान् आदाय रामः सहसा जगाम। तं लक्ष्मणः श्रं
 ऊलिरुक्पेय श्रोवानवाक्यं परमार्थं युक्तं॥ अहमर्थं सुपयं शो वक्ष्याम्य सुदुर्मतेः॥ इति व्याप्य ह मध्ये व श्रु
 जनादिगो विभो॥ ततो ब्रवात् महातेजो रामः सयपराक्रमः॥ गच्छ व वनं वेदं निबोध मम लक्ष्मण। रावणो हि म
 हाबाहुर्बहुमायो महाधनुः॥ त्रिलोके नापि संक्रुद्धो दुःप्रध्वान संशयः॥ वकिं शरिणामार्गं ध्वं स्वकिं शरणमिरह्य न
 दृषाधनुषानेवरक्षा मानं समाहितः॥ राघवस्य वनः श्रुत्वा संपरिषज्य पादितं॥ अग्निवाद्यतनो रामं यायो सेतमि
 त्तिराह वं। सुरावरणवारणहस्तबाहुं ददर्श दामोघतनी प्रबाणं॥ प्रकादयं तं शरवृष्टिजाले स्तानुवानरान् बा
 णनिकीर्ण देहान्॥ तैः प्रालोक्य महातेजो हनुमान् आरुतामजः॥ अंशयन् शरं उन्मलानि प्रययुध्यत्सरावरां॥

मम

वैरितं

५

अवता

विपरीतबुद्धे। अस्मिन्कृणोयास्यसिद्धावलोकां संसाधमानो मम बाणजाणोः। तमाह सोमित्रिः रविस्मवेन गङ्गां तमुग्रं
 शरबापपाणिं। राजन्त गङ्गां विना। महाप्रभावाः किंकर्षे श्रीकृतवत्तममध। जानामि वीर्यं तवराक्षसैर्बलं प्रतापं
 वपराक्रमं वा। अयं शक्तिोत्तं शरबापपाणिं रागकृ किं मोघं विकचनेन। स एव मुक्तः अपि तः ससर्ज रक्षोधिपः स
 प्रशरान् सपुंखान्। तान् लक्ष्मणः को न न नित्रपुंखे शिक्के दबाणे निशतेः सुपत्रिः। तान् प्रेक्ष्य बाणान् सह सानि
 कृत्वा न निरुत्तमोगानि वपनगेंज्ञान्। तव वर्षबाणान् वलिता प्रमोहि महेन्द्र बाणशनि उल्लेखे गान्। स बाणवधं
 वव वर्षे दिव्यं रामानुजं कर्मुके संप्रपुनं। कुराद्वनं द्रोतु मकल्लं न त्रिः शरं श्र निरुद्धे न वद्धु मेव। स लक्ष्मणश्चा
 मुशरान् शिताग्रान् महेन्द्र वज्राशनि उल्लेखे गान्। संधाय वापे कलन प्रकाशान् ससर्ज रक्षोधिपतेर्वधय। सतां सु
 विरुद्धे न निशवरे दं किं वा वतान् लक्ष्मणमाजधान। शरेण कालाक्षि समप्रने एष्वयं ददत्ते न तलाट मध्ये। स लक्ष्म
 णो रावणसायकार्त्तश्च बालवापं शिथिलं प्रगृह्य। पुनश्च संशं प्रतिव व्यठक्रात् विरुद्धे न वापं त्रिदिशे शत्रौः।
 तं कृतवापं त्रिभि राजधान बाणे सथादाशरणिः शिताग्रेः। स सायकार्त्तं विनवा लराजा ठक्राव संशं पुनरास
 साद। स कृतवापः शरताडितांगः सदा र्गगात्रो रुधिरावसिक्तः। उग्राह शक्तिं परमां प्रवर्जं स्वयं मुदतो युधिदेव श
 क्रुः। स तां सधमान लयं निकाशं वित्रासनीवानर राक्षसानां। विरुद्धे पशक्तिं सहसा हलंती सोमित्रये राक्षसरा
 क्षनाथः। प्रदीप्यमानां रघुनंदन स्तां उधाने सैस्तनांतरे। विक्षोर विंशं स्वर्गार्गं नामानं प्रति सोस्मरेत्। ततो दानवदप्यं
 वदप्यं द्वा सोमित्रं देवकं टकैः। १ बाणो रनिल प्रकाशेः। तथापि सातस्य विवेश शक्ति स्तनांतरे राशर थेर्विशा
 तां। शक्त्या तया त्रसो मित्रिताडित सस्तनांतरे। विक्षोर विंशं स्वर्गार्गं नामानं प्रति सोस्मरेत्। ततो दानवदप्यं
 सोमित्रिं देवकं टकैः। तं पीडयिवा बाहुभ्यां अप्रभुर्लघने भवत्। तं गृहीत्वा वबाहुभ्यां वितेया मासरावणः। हि ४२
 मवान् मंदरो मेरुः किला शो वामहागिरिः। शक्यो मुजाभ्यां संवोदुं न वयं रघुनंदनः। विक्षोर राथे नं नागसुसमग्रे
 अवतारं रथोत्तरं गतामुपवक्रमोः। = वधे उग्राटने वा प्रभुः। २ = देह मास्कि तः।

हिमयायोद्धुं कत्रधर्मविज्ञानता। रावताश्चमहातेजा तद्धर्गं नवमिः शारेः। आऊधान सुतीक्ष्ण। ग्रेसद्विशिष्टं पपातह
विकीर्णं तज्जरेः शृंगं दृष्ट्वा हरि वमू पतिः। नालोष्टिरिव ऊकाल क्रोधेन परवारहा॥ सोश्च कस्मान्धवान् तालान्। कृताश्च
पिसु। पुष्पितान्। अन्याश्च विविधान् वृक्षान् नालश्चिद्रेप संयुगे। सताना पततः शिघ्रं शरे शिक्के दरा वाणः। नाले वा म्यह
नतु गात्रे दर्शयन्त स्रलाधवः। अत्रि वृष्टिः शरैः घेण मेघै रिव महा वलः। रुखं रुवा मनोरूपं धृजा ग्रेस्य पपातह। पान्
काम ऊ मा लो क्य धृजा ग्रे पथे वस्कि तं। ऊकाल रावणः कोपात् ततो नालो ननाद व॥ धृऊ ग्रे धनुष अग्रे किराटा ग्रे नतं
हरिः। सा सो मि त्रि स मु ग्रा वो दृष्ट्वा स्मय त रा धवः। रावणो पि महा सव क पि लाघु व विस्मितः। संत्रमा विष्ट रु द्यो न किं वि
तत्र य प धत॥ नादां श्रुत्वा स मा विष्टा त ब्रज दः श्रवण माः। नाल ला धव सं वी र्तं दृष्ट्वा रावण मा ह वे। वानराणां प्रणा
देन संक्रुद्धो रावण सुदा। अथ मा हार व्या मा स दौ स मा ग्रे य मु त्त मं। प्राग्ने ये नाथ संयुक्तं गृही वारा वणः शरं। धृऊ ग्रे
षी स्कि तं नालं उदौ दू नि रा वर रू रू॥ ततो ब्रवीत् महा तेजा रावणो राक्षसा धिपः। कपे ला धव यु को सि मा य या पर
या युतः। यदि त्वं रक्ष सि पा ण त न् मा व व्या वा न रा धि प। तानि ता न्या म रू पा णि वि स ऊ न् ब द्धु शो र णे। व द्ध ध्व य मे या कि
तः सा य को स्त्रा त्रि मं त्रितः। ज वितं वां हि र ह्म तं ज वित्वा व अं श मि ष्य ति॥ एव मु क्तो मा हा वा क्तुं रा व णो रा क्ष सा धि पः।
संभय वा ण म स्त्रे ता व मू प ति म ता ड य त्। सो स्त्र यु क्ते न वा णे न नालो व द्ध सि ना डितः। नि दृष्ट्वा मानः सह सा नि प
पात महा तले। पितृ मा हा त्म्य सं यो गा त् प्रा त्म न श्रे व ते ऊ सा। अनु न्या म प व द्धू मो न व प्रा णे वि द्यु द्य त्। वि सं रुं वा न
रं दृष्ट्वा दश ग्रा वो र णो सु कः। रथे नां बु द्धो षे ण सो मि त्रि स मु पा द व त्॥ त मा ह सो मि त्रि र ह्म न स वो वि स्फ र य तं ध
तुर प्र मे धं। आ गच्छ मा यो ध य रा क्ष सें न वान रां स्त्रं प्र ति यो द्धु म हं सि॥ स त स्य वा क्यं अ ति हृ द्य धो रं द्वा श ए मु ग्रं व नि
श म्य रा जा। आ सा धा सो मि त्रि म मि त्र सा हं तु को य को पा द पि ने द् मा दू ग दि द्वा सि मे रा ध व श स्र मा र्गं हं प्रा प्त्वा ति कं वे

^{सु१}
 शारेः स्तौकैः अर्थेऽशत्रुं तरसाऽधान्वाणेन वज्राशनि संनिगेन । गुजोतरे वृष्टसुजातरूपे वज्रोण मेरुं मगवानि
 वेदः । यो वज्रपाताशनि संनिपाते नैव क्षुभेनापि ववातराजा । सरामबाणानि हतो यथा तैः ववातवापंतमुमो ववा
 तं विकृतं तत्र समाक्षरामः समाददेदोत्तमया ध्वं द्रु । तेनार्कवर्षं सहसा किराटं विक्रेटरको धिपतेर्महात्मा । तं नि
 विषाथा विष संनिकारं शांता विषं सूयमिवाग्ररुद्धं । गतत्रियं रुक्म किराटं कुंजं प्रोवातरामो युधिराट सेदं ॥ कृतं
 वया कर्म महस्युता ब्रह्म तत्र वारश्च कृतस्त्वया ह । तस्मात्पूरि श्रुतं इव न्यवस्य नवां शारे मृत्युवशां नयामि । सप्त
 मुक्ते हतमानदृषो निरुतवापः सशरः सशूलः । शोकाद्विकृतं किराटं कुंजो विवेश जं कां सहसा गतः । तस्मि
 न्प्रविष्टे रजनावरे शो महाबले दानवदेवशात्रो । हनान् विशाल्यान् सहलक्ष्मणेन वकार रामः परमाहवाग्रे । त
 स्मिन्प्रमग्रे त्रिदिशं शत्रोः सुरासुरा गणादिशश्च । स सागरा सर्पमहोरुगाश्च ववातन्तु । मृषराः सुराश्च
 रथा र्वे आरामा यतो युधकां डे सवणं मंगोनाम ॥ सत्रविश्वपुरीतं कां रामबाणमव्यादितः । विनिश्चयं संस्तथा
 राजा बभूव व्यथिते दिव्यः । मातंग इव सिंहो नगरुडे नेव पन्तगः । अग्निं हतो नवप्राजाराधवेण महामना । ब्रह्मदे
 उप्रकाशानां विधुत स दशवर्षसां । स्मरन् राधवबाणां स्नानं विव्यथे राक्षसाधिपः । सकां वनमयं दिव्यमाश्रित्य
 परमासनं । श्रवक्ष्यमाणः स निवान् रावणे वाक्यमब्रवीत् । सर्वं तत्पुत्रमुधमे यकृतं परमंतपः । यदि देणस
 मानो ह मानुषेण पराजितः । पुराणं ब्रह्मण इदं ववस्तन्मा मुपस्थितं । मानुषेभ्यो विजानाहि नयमिथेव ततथा । देव
 दानवगंधर्वैर्यं कुरु स कुरु स पन्तगेः । अवध्यवं मया प्राप्तं परिहृता सुमानुषाः । यत्रापि हिमवतः शृंगे कुक्षो नंद्य
 भाषत । तस्यैव उज्यवदनैरपिरुधा हि मे पुरा । तयोर्महामनो वीर्यं नान्यथा यदि सांप्रतं । सद्यं विभीषणेनोक्तं य
 च्चास्व महामना । तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभं । तस्य धर्मार्थं युक्तं स्य नान्यथा याति सांप्रतं । मया दर्प्यं ब
 लोसेकात् । अन्यथा विंति तं तदा । तदन्यथा पारिणतं ममादो रात्र्यवेष्टितं । नातिनाहि देवस्य पौरुषे निधनम् ॥ ४३
 तिः । देवो पौरुषसंयोगात् नित्यं सिद्धिरवाप्यते । सज्जामवं तोरुं नगरं निःसर्गं ततः । राक्षसाश्चैव तिष्ठं उवप्र ।

एतस्मिन्नंतरे कृद्धो रावणो पवनात्मकः आऊधानोरसि व्यूढे वज्रवेगेन मुष्टिना तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो म
म विक्रमः ऊनुभ्यां न्यपतद्भूमौ वनालनपपातव ॥ विसंजं रावणं दृष्ट्वा समरे नाम विक्रमं रुषयो वानराश्चिव
ने दुर्देवाश्च सासुराः हनुमानपिते ऊस्वात्क्षेपं मुनलक्षणं अनयद्राघवाभ्यां संचाकुभ्यां परिगृह्यते वायु ५
सूनोः सुहृत्वेन नक्त्या परप्रयावसः अकंपो ह्यसिराहृणं लघु वंसं निदर्शयन् सासमु सधतं शक्तिः सोमि
त्रियुद्धदुर्मदं रावणस्य रथे तस्मिन् स्वस्फानं प्रथपधत रावणोपि महातेजः प्राप्य संजं महाहवे आददे नि
शितान् बाणान् प्रगृह्य विपुलं धनुः आश्रय अविशान्य अलक्ष्मणः शत्रुसूदनः विष्णोर्भोगमविच्यं स्व आभा
नं नव सोस्मरत् एतस्मिन्नंतरे दृष्ट्वा रावणस्य पराक्रमं लक्ष्मणं वसमाश्च स्तं सेन्यं न मुदितं पुनः निपपात महा
वारा वानराणां महा नमः दृष्ट्वा रामो रणगतं रावणं प्रथया युधि अथैनमुपसंगम्य हनुमान्वाक्यमब्रवीत् मम
एहं स मा रुह्य ऊहीमं पापराक्षसं श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं युक्ते रामो नु निश्चय एवमुक्त्वा स्वयेकक्रासमारुहः स्रवंगुम्
राघवः समरे मषा हंतका मो निशानरं ऐरावणमिवे दं सुहनुमंतं समास्मितः अथ तं रावणं संरथे ददर्श मुनेन्द्रो जा
धियः तमा लोक्ष्य महातेजा प्रथया दधुनं दनः विरोचनमिव कृद्धो विष्णुरभ्यधत्ता युधः द्यारा एमध कर्त्तुं स वज्र रामः
निःशेष निःश्वनं गं नारो द्यया वा वाराक्षं से दमुवावह तिष्ठति एमम ब्रंहि ठवा विप्र यमाधरा कनुराक्ष स राहल
गं ता गो कृम वाष्पसि यदं दवे वस्वत मास्करा न्या स्वयं भुवे श्वान रशं करान्वा गमिष्य सि बंदं शश्वदि शो वा त क्षापि
ने वा घ विमो द्य से मो या श्रेष शस्त्रा निहतं स्वया घ विषाद मूर्च्छं सह सात्रिपन्नः स एष रक्षो गण मृक्य न्तं प्र
धक्षते वि तवा सेन्य कर्त्तं राघवस्य ववः श्रुत्वा राक्षसे द्रो महा कपिं आऊधान शारे स्ताक्षेः काल वि श्वान रोपामे
राघवं वहत सस्य ताडितस्यापि सायकेः स्वभावते जो युक्तस्य मृयस्ते जो व्यूवर्धते त तो रामो महातेजा रावणो न
ह तवृणं दृष्ट्वा हव ग राहलं कोधस्य वरा मागतः हनुमानपिते ऊस्वा व्यवधे त महा बलः विक्षो वेगेन मह त राह
रग्नि शिखोपामेः तस्यापि संगम्य रथं सवर्कं साश्च धजं वापि महा पताकं ससारथिं सोरानि उत्यवेग रामः प्रविक्रं द

मया

माल्ययोगेः सुगंधिनिः। धूपं सुगंधं सस्रजुः उष्टुवुशपरंतपे। कंजकर्म महानिप्रबोधनायोपवर्कर्म॥ उलदाश्वते
 नेदुया उधनास्ततस्ततः। विमिदुआस्पगात्राणि निमिदुमिनदंस्तथा। अथखिन्नानशेकसेरतत्रबोधयराश
 साः। ततो गुरुतरं यनेदारुणं समुपाक्रमन्। शंखानापूरयामासुं शंखं कसदशप्रमान्। उमलं युगपद्वापिनेदु
 र्भंशममर्षणाः। नेदुआस्पेटयामासु शिखेदुआपिराशसाः। कंजकर्म विबोधार्थं वक्रुश्वविपुलं स्वनं। उष्टु
 नृहवान् स्वरान्नागान् उद्धर्दं उक्तां कुरौः। नेरशंखमृदंगां नीश्व सर्वशालेरवाद्यन्। निजं कृत्वा स्पगा
 त्राणि महोकाष्टकदंडकैः। मुञ्जरे मुंशाले श्वैव सर्वं प्राणसमुद्यतेः। तं शंखनेरपटहप्रणादं आद्वेदि
 तास्फोटितसिंहनादं। दिशोऽवतस्त्रिदिवंक्रमंतः॥ श्रवाविहंगाः सहसानिपेठः॥ यदा उतेः संनिनदैर्मेहा
 मानं कंजकर्म बुबुधे प्रसुप्तः। तदा मुखं ढीमुशलानि विवरहोगणास्तेजगृहर्गदाश्च॥ तं शेलशृंगे मुंशालेर्गदा
 मिर्दं केस्ताले मुञ्जरमुष्टिनिश्च॥ सुखप्रसुप्तं मुवि कंजकर्म रक्ष्यं स्पुदग्राणितदानिजं कृत्वा। तेन शऐन महता
 लंका समजिपूरिता। सपर्वतवना सर्वासत्रानि वप्रबुध्यत॥ ततो सहस्रं नेराणां युगपसमहन्यत। सृष्टकां वन
 कोणां प्रसक्तानां समेततः॥ एवमप्यतिनिप्रसः यदानेव व्यबुध्यत। शापवश्यं यासुप्तः स्ततः कृदनिशानरा
 ते उक्ते धसमाविष्टा सर्वे नीमपराक्रमाः। तत्र ह्येव बोधयिष्येत श्रुत्वा रन्यं पराक्रमं। अन्ये नेरां समाजं कुरन्ये वक्रुर्महा
 स्वनान्। केशानप्यारुडुआन्ये कर्मवन्नेदरां स्तिव। अन्ये तु बलिनस्तस्य कटमुञ्जरपायायः। मूर्ध्नि वक्रुसिगाजे
 षु निद्वेयं समताडयत्। मृदंगपटहान् नेरां शंखान् कंजमुखं स्तथा। दशराक्षससाहस्राजं कृत्वा नीमपराक्रमाः ४४
 राक्षसानां सहस्रं हि शरारे स्पप्रधनति। कंजकर्म स्तथा सुप्तो निवसप्रयबुध्यत। रज्जुजाला विनष्टा मिर्धतनाजि

सत्वाप्रतिमदप्योद्यदेवदानवदप्योत्ता। ब्रह्मरापाणिमृतश्च कृमकर्मो विबोधतां। समरे जितमामानं प्रहस्तं वहतं
 रणे। ज्ञात्वा रक्षो बलं भामं आदिदेश महाबलः। धारेषु यतः क्रियतां आकारश्चाधिरुध्यतां। निश बलसमाविष्टः कृम
 कर्मो विबोधतां। सहस्रं रथे महाबाहुः कुरुदं सर्वं रक्षसां। नानरां राक्षसु ज्ञानं हि ब्रमेव वधिष्यति। रामबाणमिरसा
 नां संभ्रमे स्मिन् सुदारणे। विधमिष्यति नः क्षिप्रं कृमकर्मो महाद्वयं। नवषट्दशनाष्टौ न मासान् हिंसापि तिराक्षसः
 तं विबोधयत क्षिप्रं कृमकर्मो महाबलं। कृमकर्मः सदा शेते मृदोग्राभ्य सुखेरतः। किं करिष्याम्यहं तेन शक्यत्वं
 बलेन हि। ईदृशे संभ्रमे धारे योन साह्याय कल्पते। ते उत्तमवने ऋचा राक्षसैश्च स्य राक्षसाः। ऊर्ध्वः परमसंनताः
 कृमकर्मो निवेशनं। ते तथा तु समादिष्ट राक्षसानाम विक्रमाः। गंधान् माल्यं तथा पानं नदं वा दाय स ब्रह्म। आसाद्य
 भवनं तस्य विविशुस्तेन पाश्या। तस्य विश्वमहाधारं सर्वतो योऽनायते। कृमकर्मो गृहं पुण्यं पुण्यं गंधं मुग्धं शुविः
 विबोधयिष्यतः सर्वे तस्कुसुमस्य महागृहे। तस्य निश्चास्य पनातेन कृमकर्मो स्य रक्षसः। राक्षसा बलं वं तोपि स्था
 तुं नाशक्यं स्तदा। कृमकर्मो स्य निश्चास्यै रवक्षता महाबलाः। यतमानाः सुकृस्त्रेण ततः प्रविशुर्गृहं। संप्रविश्य
 तदारम्य गृहं कां वनं कृदिमं। दृष्टुर्नेरु तव्याश्च शयानं भाम विक्रमं। ऊर्ध्वं रोमां विततनुं च संतेमिव पन्तगं। वि
 त्रास्य तं निश्चासैः शयानं पिशिताशनं। भाम प्राण बलं भामं पाताल विपुलाननं। ते उत्तं विकृतं सुप्तं विकार्यमिव
 पर्वतं कृमकर्मो महानिद्रं प्रसुप्तं बोधयिष्यतः। ततः परिकृता स्तेन राक्षसानाम विक्रमाः। नीलां ऊनव्याकाराः
 कृमकर्मो समापगाः। ततो पञ्चक्रः क्षिप्रं ते कृमकर्मो ग्रितः स्तदा। मध्याह्नां मेरु संकाशं राशिं परमतप्यतां। मृगा
 णां महिषाणां ववराहाणां वसं नयान्। वक्रुर्नेरु तशा रूपा राशिभृन्नस्य वाक्नुतं। ततः शोणितं कृमं भाम मध्यानि वि
 विक्षानिन। पुरुस्तात् कृमकर्मो स्य वक्रुस्त्रिदश शत्रवः। लिलिपुश्च परार्धेन वंदनेन सुगंधिना। वस्त्रैश्च दद्यामस्तु

तथेयाग्यते सर्वे पुनरागम्य राक्षसाः ॥ ऊं न कर्षमिदं वाक्च ऊं नुः रावणनोदिताः ॥ प्रष्टुमिच्छति ते राजा सर्वे राक्षसपु
 गवः ॥ गमने क्रियतां बुद्धिर्भूतं संप्रहर्षय ॥ ऊं न कर्षसुदुर्द्धर्षो भ्रातराज्ञायशासनं ॥ तथेयं क्रममहावीर्यः शय
 नादुत्पपावह ॥ अष्टाल्यवनं दंष्ट्रः स्नातः परमनृषणः ॥ पिपासुः स्वाद्यामास पानं मदसमारणं ॥ ततस्तु स्त्ररितास्त
 स्य राक्षसारावणाहया ॥ मर्धं नृकांश्च विविधन् द्विप्रमेवानयंस्तदा ॥ महिषाणां वराहाणां मांसं मर्धं न संस्कृतं ॥ प्र
 हर्षणांश्च मनसा दत्तास्यो दत्तलोचनः ॥ आददे ॥ कुधितो मांसं शोणितं दधितो पिवत् ॥ मेदः ऊं नोश्च मर्धं न पापो नृकरि
 पुस्तदा ॥ मुक्तावान्यतु बद्धु विधं किं विदुष्टमना द्यन्तत् ॥ पात्राघटसहस्रं उतथा मुक्तावभोजनं ॥ ससंकुर्षान् संकुर ॥ ३६
 औन महिषान् हृल्यपावरान् ॥ अष्टौ पशुशतान्येव पुरुषानेकविंशतिं ॥ एतत्संनृद्य सुमहत् दावाग्निरिव तत्तृणं ॥ ऊं
 न कर्षो महारक्षोगमनायोपवक्रमे ॥ सरोषश्चैव रोमांश्च तेजो बलसमन्वितः ॥ ततः स्वस्वमतिज्ञा वासमायुमे निशा
 वरा ॥ शिरोनिश्च प्रणम्येनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥ ससर्वा नि सां वयामास नेरुतान् नेरुतर्षभः ॥ बोधनात् विस्मितश्च
 पिराक्षसार्जुनदमववात् ॥ किमर्थमिह नागम्य न वद्विः प्रतिबोधितः ॥ कश्चिन्न ऊं न राक्षो न यवाने ह किं न ॥ कश्चि
 त्नाक्षसराक्षस्य न खल्वत्रियमागतं ॥ न ह्यल्यकारणे सुप्तं बोधयिष्यंति मामिह ॥ तदा स्याता घतवेन मत्तबोधे हि
 कारणं ॥ अथ वाक्प्रवमनेभ्यो नयं परमदारुणं ॥ यदर्थं वरितः सार्वभौमवद्विः प्रतिबोधितः ॥ अधराक्षसराक्षस्य न य
 मुसा दद्याम्यहं ॥ शतयिष्ये महें न वामकृयिष्यामि वानतं ॥ एवं ब्रुवाणं संकुर्वन् ऊं न कर्षमरिंदमो ॥ सृपाक्षः सनिवो
 राक्षः ऊं न ऊं लिरुवानह ॥ नाद्यदेव उत किं वित नयमस्ति निशावर ॥ गंधर्वदानवेभ्यो वा ऊतः पन्नगभोगिनां ॥ ३७
 यादृशं मानुषाज्ञो नयं घोरमुपस्थितं ॥ वानरेः पर्वताकारे लोकासं परिवारिता ॥ साताहरणदुरवातीतरामात
 नः परमं नयं ॥ एकेन वानरेणेयं पूर्वदेवमहापुरा ॥ अक्षः ऊं नो निहतो मंत्रिपुत्राः सकिं नराः ॥ स्वयमिच्छति
 बोधते ॥ पोलस्त्यं देवकं टकं ॥ मृतकल्योरणात् मुक्ता

अथ सर्वशः बोध्यमानो महाकायेन प्रायुष्यतराक्षसः ततो गजसहस्रं हि शरारे स्पृध्ववति मृधमानोऽपि न तथा प्रा-
 युष्यत सराक्षसः तेराक्षसास्ततः खिन्नाश्चक्रुरन्यं पराक्रमं प्रमदाश्चाकृत्यामासुः सुखं मृगं कृतं उलानाग-
 राक्षसकन्याश्च तथा गंधर्वयोषितः मनुजानां दुहितरः किंनराणां तापेन व अविष्टा भवनं रम्यं तस्य कां वनं कृद्विमं
 ताश्च विस्तार्षुधनाः सर्वा पानपयोधराः स्त्रियोहिगीतवादित्रैः कुंभकर्मो गतस्त्रिताः दिव्यादिवैरत्नकारे दि-
 व्यक्षपेन क्षपिताः दिव्यगंधः सुगंधश्च क्रीडं यो भवनोत्तमैः ताश्च सर्वा विशालाक्ष्यः सर्वाः कां वनसुप्रभाः सर्वरूप-
 गुणोपेताः सर्वाभरणभूषिताः सर्वा विस्तार्षुधनाः सर्वाः पानपयोधराः सर्वाः कमलपत्राक्षो नालकं वित-
 मूर्द्धजाः तासां नृपुत्रशृङ्गेन मेखलानां स्त्रने न व गातवादित्रशृङ्गेन स्वरेण मधुरेण व दिव्येनैव गंधेन स्पृश-
 न विविधेन व विबुधः कुंभकर्मो वेत्रामाक्षो भामदरीनः सहन्यमानो गिरिचक्रं मृगं रविं तयं स्तौतुं मत्तः ख५२
 प्रहारान् निशक्रयात् कोपनिपाजितश्च विजृम्भमाणः सहस्रोत्पपात महाकुलो वासुकितकृत्कामो निदिष्य
 वारो गिरिर्गुणसारो विवृण्वक्त्रं वडवा मुखार्चं निशावरे शो विवृण्वक्त्रं कुंभे विजृम्भमाणो तिबलः प्रयबुध
 तराक्षसः निश्वासश्चास्य संजुहो सर्वत्रैकश्वानलः तस्य तत्तुजं ममाणस्य वक्त्रं पातालसंनिभं दृष्ट्वा मेरुशि-
 खरे दिवाकरश्चोदितः दृष्ट्वा तस्मात्स्य किंकृष्य विधत्त सद्यः पदमणा भामे दृष्ट्वा शत्रुर्नेत्रे दृष्ट्वा विवमहा
 ग्रहो रूपमुत्तिष्ठतस्तस्य कुंभकर्मो स्य संजानो तापांते सबलाकस्य मेघस्येव विवर्धतः तद्विनिजंत तोरक कषा
 कृतलोचनं विहरन् सर्वतादृष्टिं तानुवान निशान्वरान् किं निमित्तं महं सुतो भवद्भिः प्रतिशोधितः तेन मुक्तापुमान्मा-
 दौ नाम निप्रपराक्रमं राक्षसास्त्रिताकुम्भः दृष्ट्वा ग्रीवे निवेदित्रुं तेभिर्गम्य दृष्ट्वा ग्रीवे मासानं परमासने ऊर्ध्वं दक्षिण-
 पुटः सर्वे एव निशावराः प्रमबुधः कुंभकर्मो सोऽत्रा ताते राक्षसे श्वरः किं तेनेवाय निर्वीर्यं दृष्ट्वा येन मिहागतं रा-
 वणस्त्रज्वरुषो राक्षसान् राक्षसे श्वरः द्रुमेन मिहेक्ष्य मि यथा न्यायं तमूर्द्धितं ॥

दृष्टव्यं कदाचन ॥ स एषो राहु पुत्रेण रागेण क्लिष्ट कर्मणा विना पापेण महाप्राज्ञः का कुरु मरुतवात् ॥ येन विव
 अतो युद्धे वा स वृष पुराजितः ॥ एष विप्रवसः पुत्रोऽंनक कर्णो निशानरः ॥ एतेन देवा युधिदानवाश्च यक्ष भुङ्गापि शि
 ताशनाश्च ॥ गर्गव विधाधर गुह्यकाश्च सहस्रशोराश्च वसं प्रगृह्णाः ॥ मूल पाणिन मायोतं कंनक कर्णं महाबलं ॥ हंजं शो
 कस्त्रिदशः कालोय मिति मोहिताः ॥ प्रकृत्या एष तेजस्वी कंनक कर्णः सुदुर्जयः ॥ अन्ये धीराः कसेनाणा वरदानकृतं
 बलं ॥ एतेन ज्ञातमात्रेण कृद्वितेन महात्मना ॥ न कृतास्परसः सप्त महानुवरा दश ॥ कृषाणां वसहसा एष रक्ष
 नेन राधन ॥ न कृता निसहसा एष वानि सुमहो यपि ॥ तास्म दान द्यमाणा सुप्रज्ञान यनि पाडिताः ॥ यांति स्म शरणं
 कृतं नाप्यर्थं न्यवेदयन् ॥ स कंनक कर्णः कृपितो महात्मा ॥ उवाच वज्रेण शितेन शक्रः ॥ स शक्र वज्राभिहवो महामान
 वाक् कोपाच्च नृशो ननाद ॥ तस्य नानघमानस्य कंनक कर्णस्य राहु सः ॥ कृवा प्रभो वसं तस्माः प्रज्ञा मयो वितत सुः
 ततः कोपाद्विवृतास्यः कंनक कर्णो महाबलः ॥ विरुषो रावणा दंतं ॥ उवाच नोरसि सर्वलः ॥ कंनक कर्णः प्रहारात्तः सोय वा
 क्लित वासनः ॥ ततो निषेदुः सहसा देवगंधर्वराहुसा ॥ प्रज्ञाभिः सह शक्र सुयायोऽस्मान् स्वयं भुवः ॥ कंनक कर्ण
 स्यादो राभ्यं शशं साय प्रज्ञापते ॥ प्रज्ञानां त्रकलं नापि देवानां अपि धर्षणं ॥ आश्रमध्वंसनं नापि परस्त्राहरणं निव
 एवं प्रज्ञाय दिवैष न कृयिष्यति राहु सः ॥ अविरेणैव कालेन मृन्यामि मे विष्यति ॥ वासवस्य वक्त्रः कृवा सर्वलोक
 पिता महः ॥ रहुः समाह्वया मास कंनक कर्णं ददर्श ॥ कंनक कर्णं समाक्ष्ये व निस्मिन्नेव प्रज्ञापति ॥ तत एनं महावीर्यं
 स्वयं हरिद मब्रवात् ॥ क्वं लोकविनाशार्थं पिलक्ष्येनाभिनिर्मितः ॥ यस्माच्च ईदृशः क्रूरो लोकं हिंसितुं भुवः ॥ त
 स्मात्तव मध्वप्रवृत्ति मृतकल्पः शयिष्यामि ॥ ब्रह्मशापाभिन्नजश्च निपपात सराहु सः ॥ पुरा हि वृत्तवान् निष्ठां गोक
 र्णे स्मृतपो वने ॥ आतरं पतितं दृष्ट्वा निद्रया समन्निहृतं ॥ ततः परमं संत्रांसो रावणो वाक्यमब्रवात् ॥ कृवा उवाच न
 र्दहं फलकालेन पायते ॥ न न सारं स्वयं न्याय्यं शशुमेवं प्रज्ञापते ॥ नार्यस्य ववनं मिथ्या स्वपथे षेति निश्चयः ॥ का
 लश्च क्रियतामस्य स्वमेजागरणे तथा ॥ रावणस्य वक्त्रः कृवा स्वयं हरिद मब्रवात् ॥ शयिता ह्येष षण्मासान् एकाहं ज

पुत्रं

X

वा

४६

ग

ऊँ नमो भगवते

रामेणामिततेऊसा। यन्नदेविः कृतं पूर्वेनादेयैर्नवदानवेः। कृतं तद्विहसामेण विमुक्तः प्राणसंशयात्॥ सवृपा
कृववक्रवात्रात्रात्रयमागतं। ऊँ नमो भगवते विरताहो यपाहमिदमब्रवीत्। सर्वभाद्येव यपाह हरिसेन्यसलक्षणा
राधवेवरगेहवापश्चाद्दमाभिरावणं। राहसां सूर्येयिष्यामिहराणं मांसेशोणिते। रामलक्ष्मणयोश्चैव स्वयंपारणा
मिशोणितं॥ तस्याश्चवाक्यगदतोनिशम्य सगर्वितं रोषविरुद्धघोरं। महोदरोरावणयोधमुख्यः कृतं ऊलिर्वीर्यमिदं
माघे। पश्चादपि महाबाहोशत्रून् युधिविजेष्यसे। वदंश्चिन्तयन्तं तावत्प्रातरं हृष्टमहसि॥ महोदरवनः कृवाराहसे
परिवारितः। ऊँ नमो भगवते जाः सं प्रतुस्ते महाबलः। उदकानां समधानां तदाराहस्यपुंगवः। पीवाघटसहस्रं
गमनायोपवक्रमे। सो गच्छतु नवनं रक्षो रक्षो गणसमावृतः। ऊँ नमो भगवते पदव्यासेः कं पयं निवमेदिनां। इषडुक
टमत्तश्च तेजोबलसमन्वितः। ऊँ नमो भगवते बाभोघोरः कालांतकयमोपमः॥ सराऊमार्गं वपुष्पाविदीपयन् सहस्र
श्मिर्नगवानिवांशुभिः। उज्जामनेत्रां ऊलिमालयारुतः शतकउस्कानमिव स्वयं नुवत्तमस्मिन् गतिमंकिरीटिनं
स्पर्शतमादियमिव स्रुतेऊसा। वानो कसः प्रेक्ष्य विवृधमक्रतं भयार्द्रिताङ्गुलिरे समंततः। के विहिराण्यशरणं
रामं व्रजंति के नित्यं ध्याताः पतंति। के विहिराः संव्यथिताः प्रयांतिके विहिराती नुविशेरते सा॥ इत्यार्षे प्रहसामास
लोमुद्रकांडे ऊँ नमो भगवते प्रबोधनो नाम सगर्गः॥ ॥ ततो रामो महातेजो धनुराद्ययनीयवान्। ऊँ नमो भगवते महाबाहुं कि
ददर्श हकिरीटिनं। तं दृष्ट्वा राहस्यं प्रेष्टं पर्वताकारदर्शनं। क्रममाणमिवाकाशं पुरातनं यत्पुंगवः। हृत्पल्लवसंम
हारो नृतीक्ष्णं भयानकं। संतोषां बुद्धसंकाशं कां वनो गदधरिणं। ऊँ नमो भगवते महाहं ददर्शति नयं करोयं दृष्ट्वा
विक्रतादिश्रीवानराणां महानमूः। विक्रतां वाहिनां दृष्ट्वा कर्धमानं वराहसं। युधिष्ठिरमिदं रामो विनाषणमुवाच त्वा
कायं पर्वतसंकाशं किरीटं हरिजो ननदीनां कायां दृश्यते वीरसविधुदिवतो यदयं। एयिव्यां के उग्रतोयः महानेघो न
दृश्यते॥ यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे विह्वलंति दिशो भयात्। आवहन्मे महान् कायं राहसो यद्विवाहुरुः। न माये वं विभ्ररूपं

हो १९

= ४१०

खा ४

रिषति। आसो ववार एकाक। दुधितो विनरु लु वि। आम उत्यं महत्कर्म आहारं व करिष्यति। वा तस्यो महत्तेनो कन
 संकुच इव पावकः। आम न्यसनमासाद्य ऊं भ कर्षो विबोधितः। तत्पराक्रमजातेन सह संवतिराधव। स एष कुधितो
 वारो निर्गमिष्यत्यसंशयः। वानरा नृश संकुचो भ कर्षिष्यति वार्यवान्। ऊं भ कर्षो समाक्षिप हरयो हि यदुक्ताः। क
 यमेतं रणे कुध वारिष्यति वानराः। उच्यतां वानराः सर्वे यत्र नितसमुद्रितं। तर्कयंतो थ युधंतो भविष्यंतीह नि
 र्जयाः। विनाशपावकः कुवा हे उ मज्जाह कं नयत्। उवा नरा भवो वा कं नो जं सेनापति तदा। गच्छ सैन्यानि स नो लिख
 द्यति ह्यपावके। वाराणि संकुमांश्चैव लंकायां यूथापेः सह। शैल मृगाणि च दृष्टांश्च शिला आक्षय सर्वशः। भवं वा
 ता युधाः सर्वे वानराः शैलपाता यः। राघवेण समादिष्टेनालो हरि वभू पतिः। रासा स वानरा नाकं यथाव कपि ऊं
 ऊरुः। रुष गं सरा नीलो हनुमानं गदो नलः। शैल मृगाणि शैला ना गृहीत्वा द्वारमभ्य युज्म। ततो हराणां तदनाक
 मुग्रं रराऊ मा मोघत बीमवेगं। गिरेः समापानुगतं यत्प्रेव महास्वनं तोय दृजाल मुग्रीं। ह्यार्धे रा मा ध्यते ऊं भ क
 र्षो वृतां व व र्णनेनामं सगंः॥ स उरा क सशा हृलो निजा वरा मुपागतः। राऊ मार्गे प्रिया जुष्टं यथो विद्वल लो न न
 रा कसानां सहस्रेषु नृकः पर पुरं ऊयः। गृहेभ्यः पुष्य नर्षे अ कर्ष मा रा स दय सौ। सहे मज्जाल विततं नानुगाश्च
 र दर्शनं। ददर्श निपुलं रम्यं रा क सेन निवेशनं। अभिगम्य गृहं आउः कक्ष्या अपि विगाह्य सः। ददर्श सान मा
 निगुं विमानि पुष्पके गुरुं॥ सतंत दास्य र्ये न प्रभा सं प्रविश्य र द्रो विपते निवेशनं। दूरा ददर्श गिऊ मा सन र्क्ष स्व
 र्यं भुवं श क र ना सन र्क्ष॥ अथ द द्वा दरा ग्रावः ऊं भ कर्षो भव स्फितं। किं विदु क्वाय सं हृष्टः सं निकर्षे मुपा नयत्। अथा
 सानस्य पर्यं के ऊं भ कर्षो महाबलः। स ऊग्राह तदा आउः पादो रा क स पुंगवः। उत्पाद्य नेनं मुदितो रा वणः परिष
 थ ऊं। स आना सं परि श्रक्ते यथाव वाग्नि न दितः। ऊं भ कर्षोः स्व द दिव्यं प्रति पे दे वरा सनं॥ सतदा सन मा सा ध ऊं

मंत्रवाक्यकृतानां च । द्वाविधेकादिस्तु गुरुतः ।

ॐ श्रौ घमः सन् ५

३०

अर्थः
३०
३५

तिवारितः । अशास्त्रविदुषांतेषां न स्वयं महितं । वनः । अथरासानभिज्ञानो विपुलाश्रियमिहृता । अहितं हि हिताका
रं धर्माद्विपुलंति येन राः । अवेक्ष्य मंत्रवाक्यास्ते कर्तव्याः कथं पलाः । विनाशाय न मर्तुर्हि संहिताः शत्रुबुद्धिनिः
विपराजानि कथानि कारयन्ताह मंत्रिणः । तान् मर्तो मित्रसंकाशान् । अमित्रान् मित्रनिर्णये । व्यवहारे वज्रानायात् स
विवातु पसंहितान् । उपलभ्येत कथानि सहस्रानुप्रधानतः । किममने प्रपद्यते । क्रौंचं किमिव विजाः । यो हि शत्रु
मन्त्रिणाय सामानं परिरुहति । अवाप्नोति हि सो न र्थान् स्नानाच्च व्यपरोष्यते । शूरो व्यवेसितः शत्रुः स्वेन वार्धेन
उपयति । सैव तस्मै प्रदानाय । एष बुद्धिमर्तान् यः । न कृतं न मया दत्तं सागरे सेतुर्बन्धनं । नूनमस्मदिनां शयनि
शुभं । धिनायोः प्रसारिते । तत् क्रौंचं स महा राजः । क्रौंचं कर्णं स्पृशति । मृकट्या निव संवर्के कुक्षे । श्वेन मुवावह । मान्यो गुरु रिवा
वार्धः । किं मां व मनुष्या मसि । किमेवं वाक्यं मर्कटं । कालमुक्तं विधायतां । गच्छ वंशयनीया यं शयत्रं विगतं कुरुः । श
यमानं न ह न्याः । शयवो लक्षणस्तथा । अहं रामं वधियामि स सुग्रीवं स लक्ष्मणं । वानरं अहं निष्यामि ततो देवान्
महारणे । विष्णुं विवह निष्यामि येव तस्मान्नुयायिनः । गच्छ गच्छ गतं कुरुं विरजा वसुखात्रव । क्रौंचं कर्णं महा प्रा
रुक्कुरु श्वत्वनं ममौ । ५ । शूरा उन्नवहितः मम मुवाक्य मरिंदमः । यदर्थं उपुरासो म्यनारदा कृतवानहं । यत्मा
सादह मुकाय असिवाः । मरु मुत्तमं । न वटं प्रोसिं रजिं । ततो हं प्रस्त्रिबोवनं । बहूनि मे कथिवाहं संवानि विवि
धानि । लुकात्मतर्पणं कृवा शिला तल मुपाविशं । शिला तलो पविष्टेन कृत माकाश गोमुनिः । दृष्टौ दृष्टं अ सं
जातो मां दृष्टा स उ नारदः । अवतामं अ सहस्रामया विवाहितः । उपविष्टं शिलायां उ ततो हं तमथा क्वं । कृत प्राग
मते व हनं कृतो वा प्रतिगम्यते । एवमुक्ते महाराज नारदो मा मुवावह । देवानां मातृयं मे रूंगतो हं देव संसदि ॥
युम तो जयनीतानां समाजस्तव संबन्धो । तत्र ब्रह्मा न रुद्रश्च विष्णुश्च ऊयतां वरु । देवराजो महेंद्रश्च लोक साक्षी न

४६

अथैतन्नेनगक्रवाग्रर्था ॥ १०

= गुणयोगो न वेदा ॥

उग्रपापिनामिहिनकृतं ॥ ६ = पापिनापराजयः ॥ ५

विद्वि

निर्गच्छन्मलमादायपाशहस्रवातकः **वानरानुराजपुत्रो नमस्तस्य प्रमथ्य च** समाप्तोऽप्येव ते रूपं मह्यं विष्णुं तिवानराः **रा**
मलक्ष्मणयोरेव हृदयं प्रस्फुटिष्यति ॥ अतिबलमह तो मया द्विमुक्तो नव उऊनः सुखितो ममाद्य सर्वं तव भुजबलं सं प्र
यान्निगुप्तः त्रिदिशरिपो क हिराद्यवं ससेन्यं ॥ ऊरुश्च मे त्रिविहित मेतदुत्तमं यशस्करं त्रियर ण बांधव प्रियं स्वतेजसा
विश्वम सपन्नवाहिनीं शरद्वनं पवन इवोद्यतो मलान् ॥ इयार्धे रामाय ले ऊं न कर्म समादेशो नामसर्गः ॥ तस्य राक्ष
सराजस्य निराश्रय परिदेवि उं ऊं न कर्म उता नेदं वनं प्रजुहासन ॥ दृष्टो दौषो हि यो आग्नि पुरामं न विनिश्चये हिते
अनभियुक्तेन सो यमासादितस्त्रया इदं रत्नं फलं प्राप्तं शीघ्रं पापस्य कर्मणः निरयस्यावपतनं युष्मादुष्टत कर्मणः
अथ मं विमहाराज ऊरुश्च मेत न निवितितं केवलं कार्यदोषे लभानुबंधे विचारितं येऽप्यत्रात एव कार्यणि क रोत्रेश्च
र्यगोहितं एव गीतरे कार्यणि संवेदनयाना यो देश काल विज्ञानानि कर्मणि विपरीतवत् क्रियमाणानि दुष्क
तिह विरप्रियतेष्विव त्रयाणां पंचधयोगं कर्मणा यः प्रपद्यते सुनिवेः संविदं क्वा सम्यक् वर्तते पथि यथा तथ्ये नयो
राजसमयं विजे गाषति बुध्यते स मु विबुद्धा सुहृद आनु पश्यति धर्ममर्थं च कामं च सर्वा न्बारह सांपते अऊते पुरुषः
काले त्राणि ध्वनि वा पुनः त्रिषु वितेषु यत् त्रिषु श्रुवा तन्ता बुध्यते राजा वाराज पुत्रो वा वृथा तस्य बहु श्रुतं उपप्र
दानं सां च न मे कं कालेन विक्रमं योगं च राक्षस त्रेष्टा बुभो वनयाना यो काले धर्मार्थकामानयः समर्थ स निवेः सह
निषेवेता मवानलोके नर्तय सनमा अयेत् हिता नुबंधमालोक्य कायकार्यमिहा मनः राजा सहार्थतव ह्रेः वितयेत्
ऊर्ध्वनिश्चितेः अननिश्चिति शास्त्राणां बहवः पशुबुधयः प्रागल्भ्या दकुमिहं ति मंत्रे श्रम्यं तरा कृतं अतः सारे र ऊ
टिलेः रक्षिभिः सुनिरोपिते सहाये र्यते राद्यं सुस्तं मेरे वमं दिरा मजिस्त्वा हि रिपवः सं ग्राव्या जे विवक्रणे
गेहितं नव मुस्य वि परा तो प से विनः मूरैर्मे त्रिगुणो पेतेः आता मे पाप बुद्धिभिः वस्यते नाहर न्न शिं पापेर्न
त्रयाणां राजमित्रोदासानां पराव्या परावस्कंद दंडपावनानि परागार्थं सकरोयाति आगमिकावेहितं ॥

काको
ल्लकव
त
एवैश
उविना
रा
मृजाना
ति ॥
श्रीद्या

१-प्रत्यायं। सप्र कल्पपात्रने श्रातः। २-प्रत्यायगर्णेषु। वसन् प्रत्येकं। ३-यु०

विनाशः अहोशास्त्रापतातानि दृश्यते बुद्धिः ॥ अथ तवेरिणरामं यो मित्रं कर्तुं मित्रं देववं यः परिग्रहमा
 नुष्ठीयोनिमाश्रितः अस्मान् हंतुं किलायातः स सांवेयः कथं भया यदिवा राघवो विष्णुर्व्यक्तं तत्रोत्रमागतः देवता
 नाहि तार्थं उप्रविष्टो मानुषीतनुः सवानराणां राजानं सुग्रीवं शरणं गतः अहोस्पसदृशं सर्वं निर्यक्तं योनिगतेः
 सह अथवा वीर्यहानोऽसौ येन पूर्वमहस्तुर नामनं रूपमास्काय यावितस्त्रिपदकर्म बलिमुदाहृतो यज्ञे तेन वंसखमि
 सि येन दत्तामहासर्वा ससागरवनांतरा उपकारकता पूर्वसंबन्धो यज्ञद्विकृतः उपकारकतत्वेन सोऽस्मान् रक्तविरि
 णः यद्यमे निज्जिता देवाः स्वर्गं गवात्रया सह तदा किं नास्ति विष्णुर्वं तस्य देवस्य राक्षसः आतरं वेवमुक्ता सो रावणः
 कालनोदितः सावलेपं सगर्वं न पुनर्ववनमब्रवात् ॥ जानामि सातांधरिणि प्रसूतां जानामि रामं मधुसूदनोद्यं अहं हि
 जाने ब्रह्मस्य वधः तेनाहतमैज्जनकात्मलेशा न कामानेव वक्तेष्वत हरा मिज्जनकात्मा जां निहतो गंतुमिच्छामि तद्वि
 श्वाः परमं पदं विभ्रमाश्रित मोहाघाबलवार्थो ह्रियेण वा नात्रिपेन मिदानी यत्त्वं यथा तस्य पुनः कथं अस्मिन् काले
 उयत् युक्तं तदिदानीं विधायतां ममापनैयं दुःखं विक्रमेण समाकुरु यदिस्वल्पं सिनेस्त्रे हो आटवं वाधिगच्छसि ॥
 यदिवा कार्यमेतत्ते रुद्रिकां यतं मम ससुरुद्यो विपन्नार्थं दानमभ्यवपद्यते सर्वंधुर्यो पैनी तेषु साहाय्यायोपक
 ल्पते ॥ तमप्येवं कृत्वा तं उववनं दीनदारुणं कुक्षो यमिति विज्ञाय शानेः क्षुब्धं मुवावह ॥ अतीव हिसमाजड्य आतरं
 ऊपितेन्द्रियं ऊर्मकस्यः शाने वाक्यं बभाषे परिसां वयन् ॥ अलं संराक्षसशार्दूल संतापमुपगम्यहि रोषाया सोप
 रित्यज्जस्त्रमवित्रमहंसि ॥ नेवमहंसिवर्कुवं मयि जाविति पार्थिव तमहं शातयिष्यामि यज्ञे परितप्यसे अव
 र्यं हि हितं वैयः सर्ववस्त्रे महापतिर्बन्धुभावादभिहितं आटस्नेहावपार्थिव शत्रूणां कदनं परंप्र क्रिभमाणं भया
 नध ॥ अथ पश्य महाबाहो महासमरमूर्धनि हते रामे सह आवाप्तवर्तकपिवाहिनीं अथ रात्रिस्पृष्टं वं भवान्
 तं रणात् शिरः ॥

पावकः मरुतो वसवश्चैव वंशदियग्रहास्तथा गंधर्वा गुह्यकाश्चैव गरुडोषधयोस्तनगाः मंत्रं मर्मत्रैरेतजवधैर
कृकलस्पते सर्वे हि निर्जितं तत्र रावणेन दुरात्मना देवराजो निबद्धस्तु यमः संख्ये पराजितः क्षितोऽसुखलो
संख्ये कृवेरधनदावपि वंशदियो वरां नातो त्रिलो क्यं स नरावरं यशो विधसिताः सर्वे धर्मिणश्च हतानृपाः दि
वो घातानि त्रिगानि स्त्रियो नाता यथेष्टतः रक्षसा तेन रोत्रेण रावणेन बलायसा ब्रह्मणो वरदानेन नृविनेन
सुरोत्तमाः इच्छन्वा वततो देवान् सर्वान् देवपुरोहितः वित यध्वं वधो पापं रावणस्य दुरात्मनः एवमुक्तेऽव
ने ब्रह्मा देवानुवाच अवध्वं मेया दत्तं देवदेवैस्तु रक्षसः मानुषेभ्यो न्यंतस्य वानरेभ्यश्च देवताः सुरा
सुर समूहेषु वधस्तस्य न विधत्ते तस्मात् देवा हरिर्देवः पद्मनाभस्त्रि विक्रमः पुत्रो दशरथस्यास्य नृर्वा
हुः सनातनः भवं तो व सुधंगवा विष्णोरस्य महात्मनः वानराणां तनुं रुचा सखायवं करिष्यथा एवमुक्तात
तो ब्रह्मा तत्रैवांतरधीयत देवा अपि यथान्यायं ऊगुमुर्वे यज वासवः तदा विख्यातवान् मह्यं नारदो नृगवानृषिः
यथा तत्र मशेषेण ततो यातः सुरालयं सोयं विष्णुः सुरैः सार्धं वानरत्रमुपागतः मह्यं उरो वते सीतारामा
य प्रतिदायतां कुरुमा विग्रहं तेन संधिसे तेन रोवतां त्रिलोक्यं नमते यस्य पूज्यश्च स तत्प्रभुः नमस्वरा
मं राजेंद्र रक्षसात्मानमात्मना योग्यश्च राघवो मित्रं संधिश्चैवोत्तमो भवेत् सकामान् वा वेदेनात्र विध्यंति नि
रुद्धमाः इति श्रावमायणो कं नृकल्पवैक्यं तत् श्रुत्वा इत्यादिना दारम्य कुरुधववर्नैर्ममे अंतं ॥
को सो विष्णुरिति स्मृतो यस्य वंतात बिभ्यसे देवत्रे तं नमन्येहं तथान्यान् देवदानवान् मानुषवंगते तस्मिन् किं भ
यं वा मुपस्थितं नित्यं मोहारभृतास्तु मानुषो मे महाबलः खादयि वा तान् पूर्वं कथं पश्यान्मम महं प्रणम्य मानुषं रा
भं सीतां देवा उत स्यात्वे सास्य नृवस्तु लोकानां अनुयास्यामि पृष्ठतः रुचा तस्य पुरा भार्यो मानं रुचा सुदारुणं प्रणम्य
न लो राम मेषते बुद्धिनिर्णयः यदिरामः स्वयं विष्णुर्लक्ष्मणोऽपि शतकृत्तः सुग्रीवश्चैव कः सांकात्स्वयं ब्रह्मा वि

वसनपाडितं। ६ कृतं प्रमोद सत्रातरं। ७ सुखं स मेना। ॥

प्राप्तं। ५

शृङ्गणो समरे हिंसा किमिव अपनीयते। न किमपि। ४

अनुपासितवद्वत्तवेवतां ववः यत्र धर्मो र्थकामान् ब्रजवर्षि एष गाश्रयान्। अनुपश्यति मे भवो न हिलक्षणं यु०
मस्ति ते। काम एव हि सर्वेषां कारणानां प्रयोजनं। त्रैयः पापायसा वात्र फलं भवति कर्मणां। निः श्रेयसफलं त्रैवध
मीर्थावितरावपि। अथ धर्मा र्थयोः प्राप्तिः फलं त्रैवधमापितं। इहा लोके कपारः तत्रैव कर्म पुंनिर्निषेवते। कर्मणा
ब्रज कल्याणं लभते काममास्ति तः॥ न प्रशंसते मिदं राज्ञो रुदिकार्यं कदा वृत्तं। शत्रो हि समरे हिंसा किमिव अपनीयते
ते। साता वशोपनयने हेतु र्यः प्राकृतस्त्रया। तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि देयसाधुव। येन पूर्वजनस्काने बहवोतिब
लाहता। राक्षसा राक्षसं तत्र कथमेको हनिष्यसि। ये पुरा निर्जितास्ते न जनस्काने माहो जसः। राक्षसास्तस्य तान् मातान् तस्मा =
सर्वानेव विलोकय। ये पि नान्ये महाभानो राक्षसाः मूरस्य मताः। रामं परंपतिमातास्ते स्वप्ने पि नरसत्तमं॥ तं सिंहमिव
सं कुर्वन् रामं दशरथात्मजं। संप्रसूतमिवा प्राकः प्रबोधयितुमिच्छसि। इति तं तेजसानि यं क्रोधेन न दुरासदं। कथं मयुमि
वासक्यं प्रासादयितुमिच्छसि। संशयस्कं मनो नास्पर्शं प्रति सहासने। एकस्य गुणमनं तत्र न मध्यं रोजते तं वा हानार्थं तु
समृद्धिर्हि कोरिपुं प्राकृतं यथा। निश्चितं जिवितयागे वशमाने उमहसिति॥ यस्य नास्ति मनुष्येषु सदृशो राक्षसोत्तम। रामस्य
तेने कसि कथं यो दुः उल्लेने ह विवस्वता॥ एकमुक्ता उसरच्चः कुत्र कस्य महोदरः उवाच रक्षसां मध्ये रावणं राव
णोपमः। तच्चा पुनश्च विदेही किमस्मान्नित्रावसे। यदा कसि सती साताम वशां वशमागतं। दृष्टः कश्चिदुपायो मे सा
नोपानंदो कौरकः। रुनितसुखबुद्ध्या मे राक्षसैर्ब्रजतं दृष्टुं। अहं हि किं कः संज्ञा दी कुत्र कस्योतिगर्जनः। पंचरामव
ध्यायाद्य गच्छे विप्रवधोषय॥ ततो गवारणे युद्धं दास्यामस्मस्य यत्नतः। तं वधिष्यामहे राक्षसोपायेः कार्यमस्ति न॥ अथ ज्ञा
वतिरात्र सेवयं वरुतसं युगाः। यत्तु युक्तं बुद्धिपूर्व हि तं कुर्वेति निराचराः। ततः समन्निपश्यामो मनसा यसमर्थितं। ५०
वयं युद्धादि हि ध्यामो रुधिरेण समुक्रिताः। सर्विदार्यं तन्नुर्वाणे रामनामां किं तेषु हि। निहतो राक्षसोऽस्मानिः लक्ष्म
सताग्रहणकृत्। ५॥ रात्रेति वादिनः। तव पादो ग्रहा ध्यामस्त्वनः। कामं परिश्रज। ततो विष्णुश्च नगरे गुह्यं च न पार्थिव
नगरं गवा कर्तव्यं। ३

रामनामं
कितेः स
रुतं न कि
रायं
न्यामः।
प्रतिनिधि
तं देहि।

तस्मा =
दृश =
माता =
रामस्य

सुखाभवमहाराजसाताभवतुदुस्विता। अथरामस्यनिधनं पश्यंतुमुमहद्विषयं। लंकायांराक्षसाः सर्वेयेतेनि। हतबांधवाः। अ
 धतस्यविनाशेनमारुतेमीरुताप्रयं। क्रोधनिर्वापयिष्यंतिलंकायेनप्रधर्षिता। अथशोकपरातानांस्वबन्धुवशवर्तिनां। शत्रोयुधि
 विनाशेनकरोम्यश्रुत्रमाहर्जनं। अथपर्वतकयमोससूर्यमिवतोयदं। निगार्ष्यपश्यसमरेसुग्रावंवानरेश्वरं। अहमेकोद्य
 यास्यामिरणंरताविशारद। असाक्षारणमिक्कामितवदातुमहंजयं। नापरःप्रेषणायस्तेयुद्धायातुलविक्रम। अहमुद्ध
 यिष्यामिशत्रुं तवरिपुंजय। यदिशक्रादिदियामोयदिपावकमारुतो। तानहंपोथयिष्यामिऊवेरवरुणावपि। गिरिमात्र
 शरीरस्यशितमृत्वधरस्यमे। नर्दतस्तच्छ्रुदंष्ट्रस्यबिभ्रियादपिवासवः। अथवान्यस्तशस्त्रस्यमृदुतस्तरसारिण्।
 पवनस्येववेगेनरुजतस्तरसाक्रमान्। नमेप्रतिमुखःकश्चित्शक्तःस्त्रातुंजिज्ञाविषुः। निवशत्यानगदद्यानासिना
 नाशितेःशारेः। अथयेन्मत्सिंसंरब्धंसाक्षोदपिपुरंदरः। हस्ताभ्यामेवसंरब्धोहन्यामपिहिवज्रिणं। यदिमेमुषिवेगंस्तरा
 धनोविषहियते। तवःपास्यंतिबाणेघारुधिरंराघवस्यहि। नितयाबाधसेराजन्किमर्थंमयितिष्ठति। सहंरात्रुविना
 शायतवनिर्गुतमुद्धतः। अथपश्यविमेलोकाः। ममरामस्यसंयुगां। अथरामंससुग्रावंससोमिर्जिसमारुतिं। सर्वांने
 कायनेहन्मिप्रतिजानेतवाग्रतः। वधेनतेदाशरणेःसुखाहंसुखंसमाहन्तुमहंप्रयामि। निहन्यरामंसहस्रवक्राणेन
 स्वादांसिर्वान् युधियोधमुखान्। रमस्वकामंविषवाग्रवारुणां। ऊरुश्चक्रानि विनायतांज्वरः। तवाधरामेगमितेयम
 कयं विरायसातानशगात्रविषाति। रथार्थेअरामायणे युधकांडेऊर्मकस्यविक्रकनोनामसर्पः॥ तदुक्तमतिकाये
 नश्रुतिनाबलशालिना। ऊर्मकस्येनवननंश्रुत्रोवानमहोदरः। ऊर्मकस्यैकलेजातोश्छेः। आकृतदर्शनः। अत्रलिणेन
 शक्येतिथत्तयंआकृतवदिउं। नहिराजानजानोतेऊर्मकस्यनयानाये॥ वांक्रेशोरैकातुष्टंकेवलंवक्तुमिच्छसि। स्का
 नंदकिंनहानिंनदेशकालविभागवत्। आभनअपरेषांवल्लुद्धातेराक्षसाधिप। यत्तुशक्यंवल्लवतावक्तुंआकृतबुद्धिना।

किशोरकं बालउरगनापलं। अंगनापल्यंवा२

अनुपा
 सितरजः
 ३

संशयं जातवन्ति। किं पुनरुक्तं। हस्तानां वेदशशानि। ११

मत्तं प्रकृवावततोवाकं प्रहसनराकृसेश्वरः। महोदरो वरामस्य परिजस्तो न संशयः। न हि रो वयते नात युद्धं
युद्धविशारदः। न कश्चित् वसमो मे स्ति। सोरु देन बलेन न। गच्छतु वधाय त्वं कुरु कुरु। त्वया यन। सिनैः परि
वृतो आतः कर्तव्यं वनं न मम। असहाय्य अगमनं मम बुद्ध्या न रो वते। नानरा अमहामानः। शाश्वतव्यवसायि
नः। एकाकिर्न प्रमत्तं न गमयेयुर्हि संशयः॥ तस्मात्परमं दुर्द्धर्षं। सिनैः परिवृतो वज्रः। अहितं राक्षसानां वंश
शुपर्द्धनिष्ठदयः॥ अथासनासमुत्पद्यमानं सूर्यसमप्रभं। आवर्धमानं महातेजः। कुरु कुरु स्यरावणः। अगदान्य
शुलावेण न कवचं न महाधनं। हारं न शशिसंस्पर्शं सबर्धमहाभनः। दिव्यां न गंधमालां वरजानि विविधानि व
गात्रेषु प्रयोजयामास कुरु उले व महाभुजः। कां वनौ गदके दूरो निष्कप्रवरश्च पथः। कुरु कुरु महां बाहुर्दुर्द्धताश
न इवाबभौ। शोणसूवेण महताकां वनेन विराजता। अमृतोत्पादनेन नक्षोभुजगेने व मंदरः॥ सकां वनं नारसह
वितानं विष्कलमंदरं समिवात्मजासा। आवर्धमानं कवचं बभ्रासे संध्या च संवीन इवाजिराजः। सर्वाभरणां हिरण्य
शंगः मूलपाणिः सराक्षसः। विक्रमाय कृतो साहो देशराज इवाबभौ। सरावणं परिश्रज्य कृतवानपि प्रदक्षिणं कुरु
प्रणम्य शिरसा विवसे प्रतस्ते महाबलः॥ ततस्तत्परधं दिव्यं पं वनं च प्रमाणातः युत्तं रवस्सहस्रेण युक्कध
जविभूषितं। महाजलदनिर्घोषं केलाराशिरुपमं। अष्टवक्त्रं महाभक्तं उपनाय महारणं। ऊयाशिरुवर्ध
यिजाविनातः प्रौढलिः स्मितः। सतमारुह्य यायो मे धर्मं भारनिस्वनं। सोतिकायो महानादोरथस्योपरिराह
सः। गंधर्वनगराकारः प्रगृह्यतायुधैर्बभौ। तमाशानिः प्रशस्तानिः प्रेषयामास रावणः। शंखदंडुभिर्निर्घोषैः
सैन्यैः घातकरा युधिः। तंगाडे अक्षरं पेश्वरये श्याबुदनिखनिः। प्रचमकन महामानं रथिनो रथिनीं व
नागो ह्यस्वरहस्त्यश्च सिंहवापमृगविजः। अनुजग्मुर्महामानं देवदानवदुर्द्धयं। सपुष्पवर्षैरवकाशमा
णो हतातपत्रः शिवुश्लेषाणिः। मक्षकैः शोणितमधुमृतो विनिर्यायो राक्षसयोधमुख्यः। निपतत महाका
नजिः। होस्ते दंडिकः न जविशति दंडैः किं पुनरुक्तं शतेः किं पुनरुक्तं नत्वः। विंशतिशत किं पुनरुक्तं रावणः। कुरु कुरु स्य॥ ११

ह तो रामः सह आत्रास सेन इति सर्जितः। आतो नाम ततो भूवा मयानां वमरिंदम। भोगांश्च परिहारांश्च कामानुवसुन्य
 पय। ततो मात्मानि वासांसि वरा न्ममन्त्रे पन। पेयं वदवायो धेभ्यः स्वयं न मुदितः पिब। ततो सिन्धु बहूनां नृते कोले।
 ने सर्वतो गते। मद्रितः समरे रामो राक्षसैरिति निरुते। प्रविश्या स्वास्य नापि वंसीता हरसि पाथिव। धनवान्ये च का
 मिश्रर निशैतां प्रलोभय। अनयो पधयाराज न्मय शोका नु बंधया। अकामा वरागा सीतान एवाया म विषति।
 रंजनाय नमस्वीरं विनष्टमवगम्य सा। निराशा स्त्री लघुवात्र वधरां प्रति पद्यते। सा पुरा सुखं स वद सुखा हा दुः
 खं कर्षिता। वयं धृष्टं सुखं रावासर्वयो पगमिष्यति। एतत् सुनीतं यददर्शने न रामं हि दृष्ट्वैव न वेदनार्थः।
 हे व ते से स्पति मो सुको भूः मृहानु धुवेन सुख स्पला मः। अदृष्टा से नो ह्यनवाप्त संशयो रि ए श्रयुधे न ये ज्ञ
 नाधिपः। यशश्च पुण्यं न भू पतिः प्रियं न कांतिं न विरास मरुते। इति महोदर वाक्यं नाम॥ स तथोक्ते विनिर्भ
 स्पृकं मक सोम होदर। आददे निशितं मूलं वेगा कृत्तु निबर्हणं। सर्वकालाय संदीप्तं वं मकां वन मृषणं। इना
 शानि समं धोरं वज्र प्रतिमा गोर वं। देवदानव दप्यं धूं यदृगं धर्व सुदनं। एतु मात्मा वर धनं शिरस्य कृत पाक्त्त
 आददे निशितं मूलं रात्रु शोणितं रंजितं। कं मक सोम हाते जारा वणं वाक्यं म बुवात्। निर्गम्य ह मो ने क सिष्ट वि
 ह बलं तव। अद्य तानु कु। कथितः को पात न रु विष्या मि नान रान्। अहं ते धव धंधोरं वध तस्य दुरात्मनः। रावाणे नम
 त ल माक्ष्या मि निर्वे रस्त्रं सुखी भव। गजे तिन दृष्ट्या मूरानि ऊलो इव तोयदाः। यस्य संपाद्यमानं विगर्हितं युधि क
 मृगा। नमर्ष्यं यात्मनो ये तेन संभावयं कृत। मर्षयि त्वा पुरा मूर कर्म ऊर्वं तिष्ठुः पुरं। विलकनाना म बुधा नां राहा पंजि
 त मानिनां। महोदर प्रधाने स्ते स विधेराज सम्प्रातेः। युधं का पुरुषे निर्यं भवद्भिः प्रिय नादिभिः। राजान मनु वर्तद्भिः
 रुय मे तदि नारितं। रुद्रा वस्का रुता लं का दारुः का। शो हतं बलं। राजान मिम मा साध सुहृद्वि न मिवा त किं। एष
 निया म्यहं युधं उधकः शत्रु निग्रहे। दुर्नयं भवता। मघ समा कर्तुं महा हवे। एवमुक्त व तो वाक्यं कं मक सोम
 असहिना ५

ऊनवा
दे। २

नम

पुरुषाः
ते

प्रा यथा मेधा ययुः सर्वादिशस्तदा ॥ तत्रानरानीकमतिजवंडं दिशो नमस्त्रिभुजमिवाञ्जलं ॥ सकुंभकर्मः समवेद्यहृषीत्
 जनादनादधनवत्तुधनामः ॥ तत्सुधोरं निनदं निशाम्य यथा ॥ शने दृष्टे धने नमुक्तं ॥ पेठः पृथिमां बहवः पतंगाः निष्क
 तमृताश्च वशातवृद्धाः ॥ तं सुविद्वतो दृष्ट्वा राजपुत्रो गदो ब्रवीत् ॥ गवाक्षं कुमुदं नीलं सनत्तं वमहाबलं ॥ आमानमनि
 संस्मय वीर्यात्पनिजानानिव ॥ कणकतनयः कस्ताः प्राकृताहरयो यथा ॥ सर्वे सैन्यानिवर्तधं किं प्राणान्परिरक्ष्य
 नात्तं युधायोक्तेरदो महतायं बिभीषिका ॥ महतामुक्तिना मेतां वानराणां बिभीषिकां ॥ अक्रातदधमिकामो निवर्तधं त्वं गमाः
 रुद्धं तामहताः संस्तभ्य वपरस्परं ॥ शिलापादपहस्तास्ते तस्कुः संग्राममूर्धनि ॥ ते वृद्धा निवर्तधं स मदाश्वकं
 ऊराः ॥ निऊर्ध्वः परमऊर्ध्वः कुंभकर्मैव नोकसः ॥ आभुजिः दधेताले शिलाभिश्च महाबलाः ॥ पादपैर्ध्वमानो नव
 कुमे ॥ ततः पर्वतमुत्पाद्य विविदः अवगर्भमाः ॥ दुःखपर्वताकारो राक्षसं समहाबलः ॥ तमप्राप्य महाकायं तस्मात्सेने
 पपात ॥ तस्य गात्रेषु पतितानि धत्ते विलाः शिलाः ॥ पादपाः पुष्पिताग्रास्तुभिनाः पेठं मदीतले ॥ सहिसेनानि संकुक्षे वा
 नराणां महोत्सा ॥ ममंथ परमायसो नान्यगिरिबोकिताः ॥ तानसस्तु सुसंकुक्षगिरि शृंगे महोत्सा ॥ राक्षसानामनी
 कानि विनिजुक्तः सहस्रशः ॥ तद्धैतवेगाभिहतं हताश्च वरवारः ॥ राक्षसश्चिरसंकेतं बभूवा योधनं महत् ॥ राधिनो वानरे
 णीशारेः कालांतकोपमे ॥ शरांसि सहसा जुक्तः नदंतो भीमनिःस्वनाः ॥ वानराश्च महामानः समुत्पाद्य महाकुमान् ॥ रथा
 क्रमांश्च ध्वमानास्तुते वीराः ॥ राक्षसेन महात्मना ॥ सागरं येन संवीर्षाः ॥ पथा केने वदुःखं ॥ ते स्मृतान्यथ निष्क्रान्ति विषय
 वदनामहं ॥ लंघयंति संधर्वतो निरपेक्षः ॥ त्वंगमाः ॥ केनिसमुद्रे पतिताः ॥ गगनं केविदात्रिताः ॥ केनिहृदयान् समारु
 षाः ॥ ममकुः केनिदृष्टवे ॥ केनिहृदयान् समारु ॥ निपेठवीनरा केवित केविनिवाव तस्किरे ॥ पर
 समीक्ष्य वानरान् नृणां नां गदो ददमब्रवीत् ॥ संतिष्ठधं हि युष्मद्विक्रताश्च हताश्च ये ॥ नृणां वान परसमिपि पतिष्य
 = ये ये विक्रताः ते ते राक्षसा इति मवानपलायितवन् ॥

= निशालना

= शिष्टिरतिविचरु। ९ = बहुधा विस्मयार्त्तनर

तत्रापेक्षानीया। १० = नापराधयोः १८

यं महानाहं महाबलं। अन्वयं राक्षसा नामा मा माहं राक्षसो राक्षस्य महां राक्षसाणां लोकां न न सोपमाः।
मृलान्क यम्य षड्भ्य विविधां अपरस्वयम्। बहुयो सां अपरिधानं गतं अमुशालानित। शालस्कंधा अविनिवि
शतघ्ना अहं राक्षसां सपुरक्षारमासा घराक्षसो योर दर्शम। निपपात महातेजो कर्मकर्मः प्रतापवान्। अहं श
तपराणाहः षट्को मशतमुक्तिः। रोधः शक्य वक्रको गिरिकुटो पमो महान्। सनिष्प्रयसर कोसि दृग्धशे
लोपमो बला। कर्मकर्म महाबाहुः प्रहसन्वाक्य मज्जवत। अघवानर मु ख्यान्तां तानि दूष्यानि जाधशः। निदृहि
ष्यामि संकुक्षः शालानानि वपावकः। सर्वे राम सहाया अये वान्ये मम शत्रवः। नापराधंति मे कामं वानरा वनवारि
णः। जातिरस्मद्विभानां सा पुरोघान विभ्रमणं। पुरो रोधस्य मूखं उ राधवः सत्त्वद्वमणं ह वे वीस्मन् हर्त सर्वे तह निष्या
मि संयुगे। एवं तस्य क्व वाणस्य कर्मकर्मस्य राक्षसाः। नादां कर्म महाबाहो वीरान् कं पयंतं वार्षवं। तस्य निष्यततः पु
र्याः कर्मकर्मस्य राक्षसः। बह्वुधैररुपाणि निमित्तानि सभं ततः। अकारानि युता मेधा विनेदुर्गदं गारुणाः। ससागर
वनानि व वसुधा समकंपत। धोररुपा शिवाने दुः सकावक वलिर्मुखः। मंडलान्य प सव्यानि ब बंधु अनिलगमाः। निप
पात व गृध्रे स्य रयस्यो परिगृह्यतः। प्रास्फरन्त यनं वास्य सवो बाहुर्व्यंकंपत। गगनानि पपातोत्काङ्क्षन्ती गम
निस्वना। आदियोनिः त्रयश्चासा त्रवावोन वमारुतः। अविंत यन् महोत्पातान् उक्तिान् उज्ज्वितान् कान्। निर्वयो
कर्मकर्मः सत्तांत बल नोदितः। सनिष्प्रय पुरा वारात् कर्मकर्म महाबलः। ददर्श भवन पर्यं वानरा नोक मद्र
तं। तं दृष्ट्वा वानर श्रेष्ठ राक्षसं पर्वतोपमं। वायुनुक्ता यन्मामेधा उग्मुः सर्वे दिरस्मथा। विपुल परिधवा सु कर्मकर्म
विपुनिधनाय विनिसृतो माहो ज्ञः। कपिगण जयमान हत सुतीक्ष्ण भुरि व किं करदंडवान् युगांते। कर्मकर्म निष्वा
लोत्पन्न सर्मः॥ सननाद महानादं ससुदृशं पर्वणि। जनयं निवनिर्धत्तं कं पयं निव पर्वतं। वम वध्यं मम वस्य
यमेन वरुणेन न। त्रेक्ष्य मा माह मायांतं वानरा निप्रदुःखः॥ दृष्ट्वा तं स ह वानर श्रेष्ठ राक्षसं पर्वतोपमं। वायुकि

तस्यगवेविनिर्निर्वाःताशिलाःशेलेनिमास्तथा धूर्तंरथंस्वरीश्रेवस्तवेवव्यपातयत् सोवहृद्यरथाक्षीरोगद्यमुद्यमसवरः
 नेमेनाभक्त्यपतायपद्वानिवपर्वतः स कृमकर्मः संकृजोगदामुद्यम्यवायवान् । अमद्वैयत् महाभागः समंतात् वि
 हिपनूरिपून् शतानि सप्तवाष्टेन सहसापिवा नराः प्रकाष्मः शेरते नृमो कृमकर्मनपातिताः षोड
 शाष्टेन दशवत्रिंशद्विंशश्चवानराः संपरिश्रज्यबाहुभ्यानिः विपेष सरादसः ॥ हनुमान शेलशृंगा
 णिवृक्षांश्च निविधातु बहून् । ववर्ष कृमकर्मस्य शरीरेवानरर्षभः । तानि पर्वतशृंगाणि बलेन परमाह
 वे । बिभेद मरमायस्त कृमकर्ममनदो कटः ॥ ततो हरीणां तदनाकमुग्रं दुःशवशूलं निशितं वगृह्य । त
 स्मैव तस्यापूततः पुरस्तात् महाधराग्रं हनुमान् वगृह्य ॥ तमापतंतं त्रिदशैश्च शङ्खं ऊधान शैलेन कपिश्च
 वीरः । सनापितेनाभिहतस्तरस्वानवकुले कालसमप्रभावः । समूलमाविध्य तडित्प्रकाशं गिरिवथा प्र
 कलिताग्रं शृंगं । आकृतरेमारुनिमा ऊधान गुहो नलं कौ नमिवाभशक्त्या । सतेन वीरो निहतस्सनांतरे सु
 विह्वलः रोहितमुद्रं मन् रुरवात् । ननादमीमं हनुमान् महावीर्यशायथात पाते स ऊलो बलाहकः । ततो
 विनेतुः सहसा प्रहृष्टारक्षो गणास्तं व्यक्तं निशम्य । षडोपवेवं । क्षवंगमापितथाव्यथातीव्रशुक्रबुः से स
 हसा स्मृतावाः ॥ नीलशिखे पाशे लाग्रं कृमकर्मविधामते । तदापतंतं संवेद्य मुष्टिना त्रिऊधानसः । मुष्टि
 हाराभिहितं तस्मै लाग्रं च शार्यतं । सविस्फुलिंगं सहार्त्तं निपपात वक्तृ तले । रुषभः सरजोनालोगवाक्षो गंधमा
 दनः । पवनवानरशार्दूला कृमकर्ममुपावन् ॥ शैलरक्षेस्तले अपि मुष्टिनिश्च महाबलाः । कृमकर्ममहा
 कायं सर्वतोभ्याह नृनृराः ॥ स्यरीनि वधहारं स्तान् मन्यमानो न विव्यथे । रुषभं व महाभागं बाहुभ्यां परि
 षभजे । कृमकर्ममुद्राभ्यां स पाडितो वानरोत्तमः । पपातरुषभो नृमो मुरवादागतशोणितः । मुष्टिना शर
 भं वापि जगुभ्यां नालमाहवे । आऊधानगवाक्षं तलेन ठरिपुस्तदा ॥

महाभिमां स्फुटं सर्वे निवर्तयुधध्वानरोत्तमाः निरायुधानां प्रवतामसंगगतवेतसां प्राणामौपायिकस्त्रासः सर्वेषां
 मोक्षधन्यजः कलेषु जाताः सर्वे सोविस्त्रास्तेषु महसुन अनार्यैः खलु यज्ञाताः स्त्र्यकावीर्यपलायय विक्रितानि वीर्यानि
 अर्द्धिवाहनसंसदि तानि वः कदा जाता नि सो दग्राणि गतानि न मारुप्रवादाः श्रुयंते न सङ्गाविति विक्रुतः मार्गं सलु
 रूपेः दुष्टं मङ्गमसाधतां नयं स्त्र्यस्मा मोवाध निहताः पृथिव्यां यत्कृत्वा विताः अवास्या मोषवाकर्त्तिः ह वाशुभं महा
 हवे दुःप्रापं ब्रह्मलोकं वा प्राप्स्यामो युधिनिर्दिताः न कुंभकर्मः काकृच्छ्रं दृष्ट्वा जवनं गमिष्यति दाप्यमानं समासाध
 पतंगो कलनं यथा पलायनेन स्त्रात्र प्राणान् यदि शक्यमहेव य एकेन बहवो भग्नाः यशो नो धविर्न द्यति एवं क
 वंतं शूरं तं मङ्गदं वानरा नयात् प्रवमाणास्तदा वाक्यं ऊचुः शूरविगर्हंतं कृतं नः कदनं धोरं कुंभकर्मैर्गोनरक
 सा न स्फान का तो ग क्रमो दयितं जवितं हि नः एतावदुक्ता लवणः ने जिरे सर्वे तो दिशन्ना मं गोमा क्रमायां तं दृष्ट्वा
 राक्षसमाहवे प्रवमाणास्तु ते जासादं गदेन बलीमुखा मां त्रि श्रे बाहुमाने श्र सर्वे ते विनिवर्तिताः ततः पुनर्हरि
 वृषभा माहो जसः तदा हवे गिरितट पादपायुधः युयुसवः समुदितभाम विक्रमाः व्यवस्क्रिताः परबलदर्पेनाशं ^{असं}
 नाः ॥ इति वानर समाश्रयसंज्ञा ॥ २॥ ते निवृत्ता महाकायाः क्रुधांगदववस्तदा नेष्टिका बुद्धिमाश्चा य सर्वे ^{असं}
 संग्रामकांक्षिणः समुदारितवीर्योस्ते समाश्रयित विक्रमाः पर्यवस्थापिता वाक्ये रंगदेन लवणमात्रं वक्तुं युद्धं समु
 त्तवानरास्त्यक्तजिविताः प्रहर्षाद्यग तो साहामरणे ठतनि श्रयाः अथ वृक्षान् महाकायान् शृंगानि संभृतांति वा
 नरं राक्षसं भुत्वा द्य कुंभकर्म भुपा ववन् तान् समापत तो दृष्ट्वा कुंभकर्मः प्रतापवान् व्यप्राव यत्सु संरञ्चो मेघानि
 वसदा गतिः ततस्तु तं महावीर्यं दशवानर यूथपाः शिलाठ त्याद्य विपुलाः कुंभकर्म भुपा ववन् ॥ अंगदोक्रमदेना
 गोमवाकृ शृङ्गो हरिः ॥ मेघोपवि विदा श्रेव ॥ ऊचुवान् विनतस्तथा युगपद्यन हन् सर्वे कुंभकर्म महाबलाः

सराजवरुः सहसा वनप्रोक्तुं तरेतस्य तदनिमग्नः ॥ ततो विनेदुः सहसा ह्रवंगमाः रक्षोगणा अपि मुसनिषेदुः ॥ स
 राजवरुः हानिहृतश्चकोपः हासने वाथ विवृतवक्रः ॥ याविध्य शूलं वतडित्प्रकाशं विदेपहर्षरूपतेर्वक्षयः ॥ तं
 कुंभकर्मस्य भुजं प्रवृत्तं शूलं शितं कां वनवज्रजुष्टं ॥ किं प्रसमुत्पद्य निगृह्य दोर्म्यां बभूवुः ऊवारस्तरसाबलेन ॥ रु
 तं भारसहस्रस्य शूलं कालाय संदृढं ॥ बभूवुः ऊवारोप्यसंभ्रष्टः ह्रवंगमः ॥ सततं दामभूमवेक्ष्य शूलं कुको
 परक्षेपिपतिर्महात्मा ॥ उत्पाद्य शृंगं सहसा बलस्य ऊधान सुग्राह्यमभिप्रमदं ॥ स शैलशृंगानि हनो विसंरुः पपा
 तं ह्रमो युधिवानरेंदं ॥ तं प्रेक्ष्य ह्रमो पतितं विसंरुं नेदुः प्ररुष्टः ॥ युधिया उधानां तमभ्यपेयाथ सुवीरकर्मस
 कुंभकर्मस्य युधिवानरेंदं ॥ ऊहार सुग्राह्यमभिप्रगृह्य यथानिलो मेघमतिप्रबलः ॥ सतं महामेघनिकाय रूपं उत्पा
 द्य गच्छन् युधिकुंभकर्मस्य ॥ रराज मेघप्रतिमानुरूपो मेरु र्यथा कश्चित् घोरशृंगः ॥ सतं समुत्पाद्य ऊगाम वीरः
 संस्रयमानो युधिराक्षसौ ॥ शृण्वन्निनादं त्रिदिवालयानां प्रवंगराजं ग्रहविस्मितानां ॥ ततस्तमाश्रयत दस
 मेने हरं त्रिमित्रोपगत्य वार्यं ॥ अस्मिन् हते सर्वमिदं विनष्टं सराधवं सेन्यमतीनराजः ॥ रयार्थे श्रीरामायणे
 सुग्रीवग्रहणे नाम सर्गः ॥ ॥ विक्रतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणां ततस्ततः ॥ कुंभकर्मस्य सुग्रीवगृहात् नृणां पि
 नरं ॥ हनुमानं वितं यामास मतिमान् पवनात्मजः ॥ एवं गृह्णाते सुग्रीवे किं कार्यं विमया न वेत् ॥ यत्तु न्याय्यं म
 या कर्तुं तं करिष्यामि सर्वथा ॥ महापुङ्गे न्यसंकाशं नारायिष्यामि राक्षसं ॥ मया हते संप्रति कुंभकर्म महाब
 ले मुष्टिनिपातनिमग्ने ॥ विमोनि ते वानरपार्थिवे वनवंत रुष्टाः प्रवगाः समगाः ॥ अथ वास्त्वयि भविष्य मोक्षं वा
 ष्याति पार्थिवः ॥ गृह्णातो यद्यपि न वेत् त्रिदिशेश महोरुगे ॥ मन्ये न तावदात्मानं बुध्यते वानराधिपः ॥ शैलप्रह
 राजिहितः कुंभकर्मस्य संयुगे ॥ अयं मुहूर्तात् सुग्रीवो लब्ध संज्ञो महाहवे ॥ आत्मनो वानराणां वयस्यैतं कश्चि
 यति ॥ मया विमोहितश्चास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥ अत्राति श्रमवेत् कष्टं कारिनां शशशतः ॥ तस्मान्मुह

सावष्ट
मे।

रातेः प्रहारे व्यथिता मुमुक्षुः शोणितो र्किताः निपेठ आपि मेदिन्यां निरुता इव किं शुकाः ततो वानरमुख्ये
पुपातितेषु महात्मसु वानराणां सहस्राणि कुंभकर्म विदुः कुरु ने शैलमिव शैलानाः सर्वतः हवगर्भमः
समा रुरुहस्त्य ग्रव्यनदंश्च महाबलाः तं नखेदं शाने श्वेव ज्ञानुमिर्मुष्टिभिस्तलेः कुंभकर्म महाका
र्यनिजकृत् सेलवंगमाः तैर्वानरसाहसैः परिक्षिप्तः समंततः एराज्जराहसव्याघ्रगिरिराट् भूरुहिरिव
बाहुभ्यां वानरान् सर्वान् आठव्यसमहाबलः न कृपामास संकुक्षो हरान् पर्वतसन्निभान् नाविदत् पर्वता
ग्रेष्वप्रहारान् राहसोत्तमः मांसशोणितसंलेदान् कुर्वन् नृमिंसराहसः ववारहरिसेन्येषु कलागिरि
वमूर्च्छितः वज्रहस्तो यथाशक्तः पाशहस्तो यथातकः मूलहस्तो बभौ तद्वत् कुंभकर्म महाबलः यथा
मुक्कृत्पराण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः तथा वानरसैन्यानि ददाहसं महाबलः ततसेवध्यमानास्तु हतव्य
धाविनायकाः वानरा नयसंविद्या विनेदुर्विस्वरं तदा ततो निपाद्यमानास्ते कुंभकर्म न वानरा राघवा
भ्यासमाजग्मुर्व्याघ्रीनिष्टवेतनाः तमापतंतं संवेद्य कुंभकर्म महाबलं उत्पपात ततो वीरः सुग्रीवो वान
रोत्तमः सशालवृक्षं सहसा समाविध्य महाकपिः अमिदुःखववेगेन कुंभकर्म महाबलं तमापतंतं संवेद्य
कुंभकर्म महाबलः तस्मै निश्चितसर्वांगो वानरैश्च स्य सन्मुखः कपिशोणितदिग्धगं नृहयं तं महाहरान्
कुंभकर्म स्फूर्तिदंष्ट्रा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् निहिताः कपिशार्ङ्गलाः कृतं कर्म सुदुष्करं अक्षितानि वसेन्या
नि प्राप्तं ते परमं यशः यज्जितान् वानरान् सर्वान् किमे निस्ते निरुधामेः सहस्यैकं निपातं मे शालवृक्षस्य
राहसं तदा कं हरिराजस्य सां प्रधिर्यस्य चितं क्रवाराहसराहं तं कुंभकर्म अब्राधनः क्रतापोरुषसं
क्रतापोरुषसं पन्तः कस्माज्जुसिवानरः कर्मणा दर्शयात्मानं यावर्चा प्रमथाम्यहं स कुंभकर्म स्यव
नो निशम्य व्याहितमूलस्य सुमो वशालं तेनाजघानोरसि कुंभकर्म वृद्धे ताकाजानलसंनिभेन स

तिप्रयधर्मपदः। ४ अकण्ठ्यावको। प्रादुरिति उपसर्गव्यः पूर्ण। पापं। वधानेपठितः। १५

सवानराणां सैन्यैस्तेऽस्तुतः परपुरं जयं लक्ष्मणानुवरो रामः सञ्जतस्ते महाबलः पुनः संराधवस्यार्थे गदापाणिनि
नामराजः। अत्रिदुःखाववेगेन आता आतरमाहवे विभाषणं पुनर्दृष्ट्वा कर्मकर्णो ब्रवादिदं। अहंस्वरणे शब्दं कृत्वा
धर्मस्फितो ब्रवान्। आरुह्य स्नेहं परित्यज्य। राधवस्य प्रियं कुरु। अस्मत्कार्यं कर्तव्यं यत्तुं राममुपागतः। वमेकोर
दृष्टां लोके सत्रैधर्माजिरक्षिता। नास्ति धर्माजिसक्तानां व्यसनं जकद्वननं। संतानार्थं वमेविकः कुलस्यास्य मनिष्य
सि। राधवस्य प्रसादात् रक्तसाराज्यामास्यसि। त्रुत्यामपि दुःखं शीघ्रमार्गादपाकम। न स्नातव्यं पुरस्तात् सैन्यं
मान् एवेतु सत्रं न वेति संयुगे सक्तः। स्वापराच्यानिशान्वरान्। रक्तणायोसि मेव स सत्यमेतद्वनामि ते। एवमुक्त्वा
ववस्तेन कर्मकर्म न धामता। विभाषणो महाबाहुः कर्मकर्णो ब्रवान्। गदितं मे कुलस्यास्य रक्तणायोऽपि रितं
न दत्तं सर्वरक्तो मिस्तो हं राममागतः। तद्वत्तव्यं न वता सुकृतं दुःकृतं वना। एवमुक्त्वा कृष्णार्णवो गदापाणिनि
भाषणः। एकांतमात्रितोक्तवा विंशत्यामासं तत्स्फितं। ददर्श समहान्मानं किरिटिनं भवस्फितं। शोणितोक्तवसं
गं कर्मकर्णो महाबलः। सर्वान् समग्रिभवंतं व्यथाधृष्टं महागजं। मार्गभाणं हरीन् कृष्णं राक्षसेः परिवर्जितं। विंध्यं
दरसं कासं कावनां गदभूषितं। अवतं रुधिरं गात्रात् न यमूर्तमिवोक्तिं। निलेहं क्रिद्व्यावक्रात् शोणितं शोणितोक्तिं
तं। मर्दं तं वानरान् संख्ये कालांतक्यमोपमं। तं दृष्ट्वा राक्षसप्रेष्ठं त्रयस्तानलवर्चसं। विस्मयं रात्र्यामासतद्वत्कर्मकर्णो
रर्षभः। सतस्यवापनिर्घोषात् कृपितोनेरुतर्षभः। अमृष्यमाणस्तं शपेममिदुःखावराधवं। तस्मिन् काले सुमित्रायाः
पुत्रः परबलाद् दैनः। वकारलक्ष्मणः प्रादुरस्य मस्त्रनिक्षेपनरः। स कर्मकर्णस्य शरान् शरीरे सप्तवार्यवान्। निव
रवान् ददेवान्पान् विस्सर्ज सलक्ष्मणः। अतिक्रम्य सासोमि त्रिं कर्मकर्णो महाबलः। राममेवात्रिदुःखावकं पय
न्निवमेदिनां। तत्तेऽस्तुवातोक्तिवद्विकल्पं मुजंगराजोपमदीर्घबाहुः। सुभापतुतं धरणीधरामं ब्रवान् रामायुधि
कर्मकर्णः। आगच्छ रक्तोधिपमसमीपं अयं स्फितो हं प्रगृह्णातवापः। उपेहि मामृकमुपस्फितं स्फिरप्रेतो मुहूर्तं
तत्र विताशवाय। रामोयमिति विज्ञाय जहास विरुतस्वर्णं। पाटयन्निव सर्वे प्रादुदयानिव नोकसी। अहस्य
= परलोकं इतः प्राप्तः प्रेतः २

ते कर्तुं विवेकं पार्थिवस्य हि वानरा अपि संजज्ञा ऊगुः सर्वादिशस्तथा के निर्विग्रहमनसः विंतयं तोहि
तं परं एतस्मिन् तरे वारोहनुमान एष्टो याया रुखं ठवात्मनोरुपं सुग्रावहितकप्रया निवृत्तं नवानरा
नी कंतावदाश्रयाम्यहं ॥ इत्येवं विंतयिवात्र हनुमान मारुतामजः ॥ अथ संस्तन्यामास वानराणां तदवस्थं
सकृन्नकल्योपविवेश लंकं स्फुरंतमादाय महाहरीशं विमानं नैर्यागृहगोपुरं स्केमात्वा ग्रवां रवकीर्य
मात्मा ततः स संज्ञां प्रति लब्धं कृतं बलाय सस्तस्य भुजंतरस्कः ॥ अवेक्ष्य मातुः पुरराऊमार्गं विविंतया
मास मुहुर्गतामा ॥ एवं गृहीतेन कर्षेनुना प्रशक्यं मया संवतिकर्तुं मेघं तथा करिष्यामि यथाहराणां न वि
ष्यतीह ममावेव पथ्यं ततः कराग्रेः सहसोर्ध्वमेव राजाहराणां ससुरेन्द्रशत्रोः ॥ न कर्तृकल्योदशाने प्रना
शाददारपाथेषु वक्तुं न कर्षं ॥ सकृन्नकल्योदतकल्योनाशो भूशं न वेदेदनयादितश्च रोषानि नृतः कि
तडाद्रैगात्रो सुग्रावमाविध्यपि पेषहोमो ॥ स कृतले हरिबलेन पिष्टः ॥ सुरारि निस्तैर निहन्त्य मान ऊगा
मरवं वेगवदभ्रपेय पुनश्च पुराभं सह साऊगामं ॥ इत्यार्षे आस मायतो मुहुः ॥ कृन्नकल्यो कर्षेनासाविक
तं नो नाम ॥ ॥ कल्योनासाविहानस्तु कृन्नकल्यो महाबलः ॥ रराऊशोणितो से के गिरिश्च श्रवाणेरिव पुन
ः सुपुत्रीः सहसा गतामानि श्रुत्वा तद्वानरसेन्यमुग्रं ॥ अहो नयतु क्रोधविनिवनेत्रः प्रजापुगां ताप्तिरिव
दातः ॥ बुभुक्षितः शोणितमांसगंधाप्रविश्य तद्वानरसेन्यमासु ॥ वखादरक्तः सहरीन् पिश्यान् रुद्धांश्च
गोहातु युधि कृन्नकल्यः ॥ एकं धोत्रान् बहन् अपि वानरान् राक्षसेः सह ॥ समादाये कतस्तेन मुखे प्रहि
पतिस्मसः ॥ मुखे वातु प्रस्तुतमेदे स कृन्नकल्यः ॥ सराक्षसेः ॥ वर्धमानो गिरिजात्रो न दया मास वार्यवान्
सैनापमादाय भुजंगकल्यं दृष्ट्यमुग्रं तपनीय एष्टं ॥ हनून् समास्वा स्यै स कृन्नकल्यः ॥ ते वै ध्यमाना हरयो राभं ऊगु
स्तदा गतिं ॥ राघवश्च समुत्पथ्य धनुरादाय हसवान् ॥ सैनाप ॥ मुत्सपातरामो निबद्धो भतमहणवाता ॥

ह्यल्लवंगमाः ऊँ न कर्णसंक्रुद्धः समारुढेः सर्वंगमेः विधुनयंस्तान् वेगेन दुष्टहस्तावहस्तिपांन् ॥ तान् दृष्ट्वा निहि
 तान् रामो रोषात् वानरदूथपान् ॥ शत्रुमहानुभोवर्तदिव्या रणसूत्राणि संदधे ॥ वायव्यमाकृत्य ततो महास्यं रामः प्रविष्टे
 पतिशम्भराय ॥ समुज्जरं तेन ऊहारबाहुं सठत्त बाहुं सुमर्त्त ननाह ॥ स तस्य बाहुं गिरि शृंगजल्यः समुज्जरो रा
 ध्रुवबाणकृतः ॥ पपात म्मो हरिसेन्य मध्ये ऊधान तां वानरवाहिनां ॥ ते वानरा मग्नहता वशेषाः पर्यंतमा
 प्रिय मया वसन्त्या ॥ अवेपितां गा दृष्टुः सुधोरं नरं दूरकोधिपसंनिपातं ॥ स ऊँ न कर्णसंक्रुद्धः तस्यै
 तदस्त्रं पुरिचानलेन ॥ उत्पातं यामास करेण वृद्धं ततो मिदु जावराणे नरेन्द्रं ॥ ततो स्य बाहुं सहशालवद्धं समुध
 तं पन्तगमोगकल्पं ॥ इति स्रमुक्तेन ऊहाररामो शरेण ऊँ बून दन्त पितेन ॥ स ऊँ न कर्णस्य मुद्रा कोन्य कृतं तत् पतन्नि
 वाहिः पतगेन्द्रमुक्तः ॥ सर्वेष्टमानो मिऊधान तत्र शिलान् शिलाराक सवानरेजान् ॥ समापतंतं सह सो न्न दंतं ते तोर्ध्वं दौ
 निशिलो गृहीत्वा ॥ विक्रे द पादो युधिराक सस्य सठत्त बाहुं विनिठत्त पादो ॥ विवृये वक्रं वडवा मुखं गंदु जावरा मंस
 हसामि गजं न ॥ राहु र्यथानंदमिवांतरिक्षे ॥ आपूरय तस्य मुखं शिताग्रेः रामः शारे हं म विवित्र पुं रवेः ॥ न पुं र्वि वक्रो न
 शशाक कुं कुं कुं कुं कुं लमु मोहनापि ॥ अथा ददे सूर्य मरानिकल्पं स ब्रह्म दत्ता त क काल कल्पं ॥ अरि द्वा मे दं निशि
 तं स पुं र्वं रामः शरं मारुत उल्यवेगं ॥ प्रवारण्यं विशिषं वीर्यं वं तं महाबलं ॥ अयं करम मित्राणां ज्ञातानां हर्षवर्द्धनं
 तं कामुके सभाक्षय विठ्ठय व महाबलः ॥ स स ऊँ न कर्णस्य वधाय शरमुत्तमं ॥ दिव्यं मधव ताद तं कृतं तं मि व तेज
 सा ॥ अति सृष्टे बलव तारामेण निशितः शिरः ॥ ऊँ न कर्णस्य ददं मित्रां धरणिमा विशत ॥ अथा ददे शरं वान्यं दि
 व्यं निशान्तिरहितं ॥ तं वक्रं ऊँ बून दन्तारु पुं र्वं प्रदीप्त सूर्यं केलन प्रकाशं ॥ महेंद्र वक्राशनि उल्यवेगं रामः प्रविष्टे
 पतिशम्भराय ॥ स सा म कोरा ध्रुव बाहुं विव्रतो दिशः स्वभासा दश विप्रकाशयन् ॥ विधुमवे श्वानर उल्यदर्शनो ऊगा
 मश क्काशनि उल्यवेगः ॥ स तं महान् कूट पर्वत संनिर्भ विव्रत दंष्ट्रो केलनारु नूषणं ॥ न कर्त्तर कोधिपते शिरस्तदा

विठ तं गामं स मे घस्त नितो एमं । कृम कर्षो मत्ता ते ऊरा धर्व वाक्य म ब्रवात् ॥ नाहं विरोधे विहे योन कर्बधः खरो न व ॥
 न वाला न व मारा वः कृम कर्षो म वे हि मां । पश्य मे मुज रं घोरं सर्व काला य सं दृष्टं ॥ अनेन निर्जिता देवा दान वा अपुराम
 या । शक्रश्च निर्जितो राम न तो वा हं स यं लु वः । विकर्षे नाश मिति मां ना वज्ञा तं व मर्त्त सि ॥ अल्पा पि हिन मे पाञ्च कर्षे ना
 शा विनाशने ॥ दर्शये द्या कृशा दू ल वा र्भे गा ने पु मे ल धु ॥ त त स्त्वा न कृ यिष्या मि दृष्ट पोरुष निरु मं ॥ स कृम कर्षे स्प व
 ने निशम्य रामः स पुरवान् वि स स र्ज बा रान् ॥ ते रा ह तो व ज्र स म प्र भा वे न व द्धु मे सं य ति कृम कर्षे ॥ ये सा य के स्ता
 त व रा निरु क्ता र्वा ली ह तो रा कृ स पुं ग वा श्र ॥ ते कृम कर्षे स्प त दा श र रे व ज्ञो प मा न व्य ध यां ब भू वुः ॥ स वा रि क्ष रा श्व
 सा य कां स्ता न् वि द्धुः श र रे रा म हं श कृ ॥ ऊ वा न तं रा म रा र प्र वे कं व्या वि ध्य तं मु ज र मु ग्र वे गं ॥ स श कृ गा त कि नि ज
 नु लि पं वि त्रा स नं दे व म हा व मू नां ॥ व्या वि ध्य तं मु ज र मु ग्र वे गं वि त्रा स या मा स र धु प्र वारं ॥ अथ दा श र षा रा मो रो ज म स्रं
 प्र यो ज य त् ॥ कृम कर्षे स्प हृ द ये नि व र वा न शि ता न् श रा न् ॥ त स्य रा मे रा वि द्ध स्य स ह सा वि प्र क्ष व तः ॥ अं गार मि त्राः कृ
 व स्य मु र वा त निः श्व र र त्रि ष ॥ त स्यो र सि नि म ग्ना स्ते श रा ब हि रा प त्रि णः ॥ हृ द यं पा ड या मा सुः ॥ कौ ध मु क्ता म हा त्र
 ना ह स्ता बा स्य परि ब्रष्टं प पा तो र्वा म हा यु धं ॥ स नि रा यु ध मा त्मा नं य दा मे ने म हा ब लः ॥ मु हि न्यां न र रा भ्यां व व का र
 क द नं म ह त् ॥ स बा णे र ति वि धां गः ॥ कि ति जे न स मु क्ति तः ॥ रु धि रं परि मु श्रा व गि रि त्र अ वा णे रि व ॥ स ती त्रे रा व को पे न
 रु धि रे रा स मु क्ति तः ॥ वा न रा न् र द्ध सां श्वे व र वा द न् वि परि क्ष व ति ॥ त स्मि न् काले उ ध र्मा त्मा ल द्ध रा वा क्य म ब्र वा त् ॥ कृ
 म कर्षे व धे य नो यो गा न् परि मृ श न् ब ह न् ॥ ने वा यं वा न रा न् र वा द न् न व ज्ञा ना ति रा कृ सा न् ॥ म त्तः शो णि त गंधे न
 स्वा न् प रां श्वे व र वा द ति ॥ सा धे न म धि रो हं त सर्व था वा न र र्षे भोः ॥ इ थ पा श्र य थ म्भु र्वा स्ति हं व स्य स मा प तः ॥ अ प्ययं
 दु र्भे तिः काले गुरुं नार म पार य न् ॥ प्र प त्ते त् रा कृ से भ्म भो न व ह न्या त त्त वं ग मा न् ॥ त स्य त द्ध व नं कृ वा रा ज पु त्र स्य
 धी म तः ॥ ग जे ग वा के ग व यः श र भो गंध मा द नः ॥ ना त श्र कृ मु द श्वे व ऊं वु वा नं ग द स्त था ॥ ते स मा रु रु द्ध शः ॥ कृम क

शरिः सद्यवेव सत्तोराज्य प्रज्ञैव प्रतिभाति मे येन यं कालसद शो योजितः कालधर्म एव वां भूमिपति तं दृष्ट्वा नृवं
 राक्षसं लोसुकाः क्रवमधैव सं हृष्टाः लब्धुनाः स्रवंगमाः समारोध्य तिष्ठन् प्राणि तं काक्षराणि सर्वशः राघवेना
 स्ति मे कथं किं करिष्यामि सातया कुंभक र्ण नि ह्री न स्पृहा विवे नास्ति मे स्पृहा यद्यहं भ्रातृ हंतारं निहन्मि युधि
 राघवं ननु मे मरणं प्रेयो न निवन्त्यर्थं ज्ञातं अद्यैव तंगमिष्यामि देशं यवानुक्रमे मम नहि भ्रातृ परिक्रान्तः
 कृणोति विजुसहे देवा मां विहसिष्यंति रुष्टाः पूर्वोपकारिणं कथमिदं विजेष्यामि कुंभक र्ण ते वयि तदिदं
 मामनुप्राप्तं विभाषणवचः मुमं यदज्ञातात् मया तस्य न गृहार्तं महात्मनः विभाषण निरापोयं कुंभक र्ण हस्तयोः विनाशो यं
 समुत्पन्नो मां पीडयति दारुणः तस्यायं कर्म्मणः प्राप्नोति पाको मम सोदरः यन्मया धर्मिकः आमानस निरस्तो विभाषणः एवैव
 जप्यमानस्य रावणस्य दुरात्मनः क्रवाशोक्तमिदं ततः त्रिशूनाक्यमब्रवीत् एवमेतत् महासत्त्वेन कृतं यदि भाषणात् ननु स
 तुरुषाह्ये वं विन पति यथा ब्रवीत् ननु त्रिभुवनस्यापि पर्याप्तं संविनिग्रहैः सकथं प्रोक्ततामेव शो वस्यान्माश्रयं ब्रह्मद
 तास्ति ते शक्तिः कववंसाय कोधनुः सहस्रस्वर युक्तश्चरद्यो मे धनिमः स्वन्तः तदा ब्रवीति शस्त्रेण विशस्त्रा देवदानवाः सप्त हन्ताः
 वीर्यधसं पन्नो राघवं हंतुमिच्छसि कामं तिष्ठ महाराज निर्गमिष्याम्यर्हं रणे उद्धरिष्यामि ते शत्रुं गुरुतः पन्थगं यथा शंबरौ
 देवराजै न तारको विष्णुना यथा तथा घरायितारा भोग्या युधिविनिर्जितः क्रवा त्रिशरसो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः पुनर्जा
 तमिवात्मानं मेनेत स्य सुभाषितात् ततः क्रवा त्र तदा कथं देवा तं कनरां तं किं अतिकायश्च ते ज्ञात्वा बभूवुर्बुद्धेर्कांक्षिणः ततो हर्ष
 समाविष्टा उगर्जुर्नेरुत र्षभाः रावणस्य सुता वाराः शकुतल्यपराकमाः श्रैतरि हवराः सर्वे सर्वे माया विशाखाः सर्वे त्रिदश
 दण्डिन्नाः सर्वे संग्रामकांक्षिणः सर्वे उबलसंपन्ना सर्वे विपुलकार्त्तयः सर्वे समरमासाद्यन शूर्यतेः अनिर्जिताः सति सदा ५७
 भास्कररशिसंनिभिः सुतेर्वृतः शत्रुबलाभिर्मर्द्दिनेः रराज राजा मधवान् यथा मरिः वृत्तो महादानवदण्डनाशनेः
 इति आराभाय रावणपरिदेवनो नाम सर्गः ॥ आस्तु ॥ संवत् १५८७ वर्षे पोषर्वादि १४ मृगशिरा निषितं गोपिनाथेन ॥

याप्येव त्रयापुरापुरंदरः॥ तत्राप्रबाणाभिहतं पपातरुः शिरः पर्वतसंनिकारं॥ ब्रह्मं ऊर्ध्वगृहजोपुराणि प्राकार
काटालकं नयां श्रतत्र॥ पतिते वानराः सर्वे व्यनदन् राक्षसे हते॥ वानराणां सहस्रेष्वेकाधेनाजिघ्रषो धयत् स
प्राकं पतत् कथाः प्राकारं तोरणानि च॥ तस्मिन्निपति ते भूमौ बुद्धुर्नैव महोदधिः॥ तं न भूमौ निपति तं दृष्ट्वा वि
द्विषन् षण्णं॥ बभूवुर्धृष्टिताः सर्वे हत रोषानि शानराः॥ ते विषममुखा दीनाः प्रहोरुज्ज्वलित श्रमा विनिद्रु
द्विर्बलवः सहसा विस्वरेः स्वरेः॥ सवाप्तं कायो हि मवत्प्रकाशोरुः पतिसोय निधेः समापे प्राहनु महा
नृमहाभीनवरान् मूर्खान् संदौभ्य भूमि न तदा पपात॥ तस्मिन् हते प्राह्मण देवरात्रौ महाबले सयति कुंभ
कर्म॥ वनालम्भे मिथरा श्रसर्वे हर्षा बदे वाः प्रसन्नं विनेतुः॥ हर्षेण युक्ता बहव श्रवानराः प्रबुध पप्र
ति मे सदाननेः॥ अपृज्यन् राघव मिष्टमागिनं हतेरिपो मम बले दुरासदे॥ स कुंभकर्म सुरशत्रुमुत्तमं
महसु युद्धे श्रुतं कदाचन॥ न नंद हवाग्रं ताग्रजो रणे महासुरं वृत्रमिवामराधिपं॥ इत्यार्षे श्री रामाय
णे युद्धकांडे कुंभकर्म विधेनाम सर्गः॥ ॥ कुंभकर्म हतं क्रवाराघवेण महाबलं॥ रावणः शोक संतप्तो मुमोर्न हव पपात न॥ पितरं पति
यन्य वेदयत्॥ स क्रवानिहतं संख्ये कुंभकर्म महाबलं॥ रावणः शोक संतप्तो मुमोर्न हव पपात न॥ पितरं पति
तं दृष्ट्वा देवांत केन रांत के॥ त्रिशरा श्रतिका श्रद रु रु दुः शोक पाडिताः॥ आतरं निहतं दृष्ट्वा रामेणात्किष्ट कर्मणा
महोदर महापार्श्वे शोकाकांतो बभूव उः॥ ततः कृत्वा तस्मासा धु संशो राक्षस पुंगवः॥ कुंभकर्म विधेनाम
विललाप सरावणः॥ हा वार रिपुदं पंध्रु कुंभकर्म महाबलं॥ शक्र सेन्यं प्रतापैकः क्रमां संयं धग क्रमि॥ इदा
नां स्वब्रह्म नास्मि यस्य मे पतितो मुकुं॥ दद्विणे यं समाश्रित्य न बिभे मिदि वोकसां॥ कथमेवं विधेनाम देवरा
न वद प्येह॥ कालाग्निः प्रतमः सख्ये राघवेणासि पातितं॥ ननु ते वरुनिः पोषाना कुर्वे श्रव्यथां कदा॥ सकथं रा
मबाणा तः प्रसुप्तो सि महातले॥ एते देवगणाः सार्धं रुषिर्निर्गगने स्किताः॥ वामधृष्टानंदं निरामेण निहतं

किं किं शातनादितं नीलकण्ठसर्पकाशेः समुद्यतशिलायुधैः दृष्टान्तरविप्रख्येनेरुतेः सर्वतोऽतं तं दृष्ट्वा बल
 माया तं लज्जलकाक्षवंगमाः समुद्यतमहाशिला मुटानेदुः पुनरुवा विनेरुरुद्यतेः शिलेनी गाशिरवरिणो यथा केनि
 दानाशमाश्रित्य केनिदुर्वीक्षनंगमाः कुक्षाराक्षससैन्येषु वेरुक्रमशिलायुधैः तेषां पशिलाशिले अक्रुर्वृष्टिमुत्त
 मी बाणैः धेवा र्यमाणापि हरयो भामविक्रमा शिरवारेः शिरवराभास्ते यातुधनान् लज्जवंगमाः निजकृतसमरे बाणैर्वी
 नरानपिराक्षसा केविप्रथगता श्रेवगजवाजिगतानपि निजकृतः सहसा येय यातुधनान् लज्जवंगमाः शिलमृगविभिन्ना
 गमुष्टिनिर्यातलोचनाः वेकुः पेत्रश्चनेदुश्च ततो राक्षसपुंगवाः ततः मूलेश्च वृद्धिश्च निःसृष्टे हरिराक्षसे मुहुर्ते
 नावृता मृमिरञ्ज वतशोणितहृता विकार्ष्मः पर्वताबाणेः रकोभिरुपमर्द्दने आक्रिताः कियमाणाश्च नगश्रीश्च
 वानराः वानरं वानरे एव उद्धुधौ शान्तिशानराः राक्षसं राक्षसे नैव पिपिषुर्वानरा युधि आक्रियन् शिलाजङ्घराक्ष
 रावानरा युधि तेषामाक्रिधगात्राणि ऊक्तस्तानपि वानराः निजकृतशिलशिरवारे रमिदुश्च परस्परं सिंहनादानविने
 दुश्च रतोराक्षसवानराः क्रिन्तुमर्तनुगाणाराक्षसा वानरे हताः सुखावरुधिरं तेभ्यः सरितः पर्वतादिव रथेन
 रथिनं वापिराक्षसं राक्षसेन वानरेन वहत्यं केवित पापुस्ते वज्रलाभुरवाः तस्मिंस्तथानिर्भरसंवृतै कोलाहले
 राक्षसराजधान्याः संरुध्यमातोषु वानरेषु निपात्यमानेषु वराक्षसेषु अदृष्टमानेषु महारथेषु महर्षयो मृत
 तां प्रगृह्य नरांतको वानरराजसेन्यं विविशमानः सयथार्थवोधं सवानरान्सप्तदशातिवीरः प्रासेन द
 सेन विनिर्बिनेद एककृतो नैव रिपुर्महामा ऊधानासेन्यं हरिपुंगवानां दृष्टुश्च महामानं हय एष्टे प्रतिष्ठितं ॥ ५७
 वरं तं हरिसैन्येषु मृतविधाधरर्षभः तैस्तस्य दृष्टशोभा र्गैर्मांसशोणितकूर्दमः पतितैः पर्वताकारैः वानरैरति
 सर्वतः यावद्विस्तमिर्तु नक्तुर्बुद्धिं लज्जवंगपुंगवाः तावदेतानं विस्तम्य निर्विभेदनरांतकः शिवमानान् कपान्सर्वान्

विकटनाम्नोप्रातलस्यपुत्रो महापात्रमहोदधिर

॥ सपुत्रानुसंपरिधाय एतद्विवाविष्णुषाणेः आशान्तिप्रशस्तानिः प्रेषयाप्राससंयुगे ॥ महोदरमहापात्रोऽपि
रावराः रक्षणां कुमाराणां प्रेषयाप्राससंयुगे ॥ ते निनाद्यमहात्मानं रावणं राक्षसेभ्यः ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं सर्वं महाकायाः
तस्मिन् महोदधे निजं प्रेषयामास महाबलाः ॥ निर्जगुर्नेरुतया द्वाः षट्कुनाः युधकां द्विषाः ॥ ततः सुदर्शनं नागं नावजम्
तसंनिभं ॥ ऐरावतकुले जातं आरुरोहमहोदरः ॥ सर्वयुधसमायुक्तं ह्येतो मरसं कुर्वन् ॥ रराज गजमास्कं यसविते वाक्मूर्धनि
हयोतमसमायुक्तं सर्वयुधसमन्वितं ॥ आरुरोह रथे ह्येतं त्रिशारारवणामृतं ॥ त्रिशारारथमास्काय विरराज धनुर्धरेः
सविष्णु दुल्कः सहालः सेंद्रवापश्वांबुदः ॥ त्रिभिः किराटेः त्रिशराः पुमुने सरथोत्तमे ॥ हिमवानिव शैलेन्द्रः त्रिभिः क
वनपर्वतेः ॥ अतिक्रान्ति ते ऊस्वाराक्षसं सुतस्तदा ॥ आरुरोह रथे ह्येतं सैष्ट सर्वधनुष्मतां ॥ सुवकाक्षं सुसंयुक्तं सानु
कषं सकुबरं ॥ स ह्येतां बाणसंयुक्तं प्रासासि परिधातुं ॥ सर्वैकां वनवित्रेण किराटेन विराजता ॥ ऋषाणेऽबभौ वास
प्रभान्तिरिव भास्करः ॥ विरराज रथे तस्मिन् राजसूनुर्महाबलः ॥ एतानि रतं तशाद्दलेः वज्रपाणि रिवामरे ॥ ह्यमुत्रैः
वः प्रथमं श्वेतं कनकं ऋषाणां ॥ मनोऽर्जुवं महाकायं आरुरोहनरातकं ॥ प्रासमुल्कानि मंगह्य विरराज नरातकः ॥ शक्ति
मादाय ते ऊस्वाहोताशनिरिव बभौ ॥ देवांतकः समादाय परिधं वज्ररूपिणं ॥ मुक्तिं मुक्तिं मुत्पाद्य बभौ विष्णुरिव हवे ॥
महापात्रो महातेज रथमारुह्य बाणवान् ॥ विरराज गदापाणि कुवेरश्च वसंयुगे ॥ ते यत्सुं महात्मानो बलैरश्वतिमेव ते
सुराश्चामरा वथां बभूवुर्बुध्निदण्डिताः ॥ तान् गङ्गे श्रुत्वा रणे श्रयैः श्रुदनिस्वनेः ॥ अनुजगुर्माहात्मानो राक्षसध्वरायु
धि ॥ ते विरेजुर्माहात्मानः कुमारः सूर्यवर्चसः ॥ किराटिनः प्रियायुक्ताः सप्तर्षयश्वांबरे ॥ मंगह्य तां बभौ ते षां क्रजागामा ब
लीकृता ॥ रारदा ब्रह्मताकाशात्सानामावली वसे ॥ मरणां वै विनिश्चिद्य शत्रूणां वापराजयः ॥ इति रुवाधृतिं वारानिर्जगुः
संयुगाधिपः ॥ ऊर्गज्जुः अपि नेदुः प्रविश्येदुः अपिराक्षसाः ॥ ऊहपुंश्च दुरात्मानो दह्यन्ते रुतं बलं ॥ हस्त्यश्च रथसंवाधं

क्रिडायां ॥ २

[illegible]

मासत्रोनुश्रवति सर्वा सुदिक्षु बलवान् प्रावृषाव यथानिलः यतो यतः सदृशो प्रासपाणिर्नरांतकः ततस्तत्र मन्यं
 ते कालो व्यमितिवानराः कलं तं प्रासमुद्यम्य संग्रामांतेनरांतकः ददाह हरिसेन्यानि काननानियथानलः यावद्
 व्याटया मासुः शैलान् वृक्षांश्च वानराः तावत् प्रासहतः पेत्तुर्वज्राक्रांताश्च वानराः नरोत्तमं विरं वीरानस्कां तं स्यादि
 तं नवः स्फितं वे बोत्पतं तं वसवहं ति महाबलः ए केनांतककल्पेन प्रासेनादिद्यवर्षसाः क्षिन्तानि हरिसेन्यानि नि
 पेत्तुर्वज्रिणी तले बज्रनिघोषनिर्नादं प्रासस्य निनिपातनं नरोत्तमं वीरानः सोढुं विनेदुश्च महास्वन्तान् पततां
 रिवाशरणं रूपाणि प्रवकांशिरं विधुष्माग्रकटानां शैलानां पततामिव ये न पूर्व महात्मानः कुंभकस्येन पातितः
 तेजस्तावानरश्रेष्ठः सुग्रावं पर्युपासते विवेष्टमानो सुग्रावो ददर्श हरिवाहिनीं नरांतकमयवस्तां निप्रवेत्तां तव
 स्ततः विक्रतां वाहिनीं दृष्ट्वा सददर्शनं नरांतकं प्रासपाणिनमायां तं हय एहेन दर्पितं अथोवावमहातेजः सुग्रा
 वो हरिपुंगवः कुमारमंगदं वारं शक्रं तल्यपराक्रमं गच्छेन्नराक्षसं वीरं धोरं उरगमास्कितं क्रोमेयं तं हि सेन्यानि
 किंवाप्राणं विं योजय सतमं तुर्वैवः श्रुत्वा निपपातांगदस्तदा अनीकानुमेधसंकाशानुमेधानेको दिवाकरः शि
 लसंधातसंकाशो नृहराणामुत्तमो गदः रराज गदनधौगः सक्षत्ररिव पर्वतः निरायुधमहातेजः केवलं नरव
 दंष्ट्रवान् नरांतकमुपागम्य बालिस्तनुरुवावह तिष्ठ किंवा तलेरे निहं रिभिसुकरिष्यसि अस्मिन् वक्रसमस्य
 उंप्रासमेक्षिप वक्षसि अंगदस्य वनः श्रुत्वा प्रतुकोपनरांतकः संपीद्य दशानेरोष्टे निःस्वस्य वपुनः पुनः
 संप्रासमाविशत मंगदाय समुद्रं तं सहसा ससर्ज सवाल्लिपुत्रो रेसि वज्रकालो बभूव वज्रभः पतितश्च भूमि
 तं प्रासमालोक्य तदा उग्रं सुपर्णं त्रोरगभोगकल्पं तालं समुद्यम्य सवाल्लिपुत्रः उरंगमंतस्य ऊधानमूर्ध्नि
 सतस्य बाह्यानि पपात भूमौ तलप्रहारेण निशासं शार्पः निरुक्ततालुः स्फुटिता किं धरः पपात भूमि सहसा
 उरंगः नरांतकः कोधवर्षं उगमहतं उरंगं पतितं समादध समुष्टिमुद्यम्य महाबुभो भवो ऊधानशार्पेयुधिवालि
 हि

मेतुः शिरांसां प्ररिपोर्ध्वरिणां धोता विमुक्तानियं ध्यात्वा कर्म मार्गं ॥ इति विशारवक्षे नाम सर्गः ॥ तस्मिन् हते देवरिपो वि
 शारवो हन्त मताशक्र पराक्रमेण नेकुः सुवंगाः प्रववाल्मभीरकांसि सर्वाणि विदुः कुश्रु हतं विशारसं दृष्ट्वा तायेव
 वमहोदरं हतोतोप्रेक्ष्य ते ऊखी देवांत कनरां ताको महर्तं मोहमापन्तः शान्तिं नैवोपलभन्त ॥ ततश्चिरं तु सध्म
 वाराक्षसो नाम विक्रमः कुकोपसमहाते जा महापाश्र्वा महाबलः ऊग्राक्षार्विष्मांतां वापि गदो सर्वाय सांतदा हेमपट्ट
 शतानक्षां मांसरोणितलेपनां विरोचमानां वपुषा शत्रुरोणिततर्पितां ते ऊसासं प्रदीक्षायां रक्तमात्म्यं विष्कृषितां
 ऐरावत महापाश्र्वा सर्वभूतत्रयावहां गदामादाय संकुक्षो महापाश्र्वा महायशः हरान् समभिदुःखावयुगांतां पिरि
 वद्धलनु रूषमस्तु समुत्पथवानुरोवरुणा मज्जः महापाश्र्वा समासाद्य तस्मात् स्यात्तौ युधि तं पुरस्कात् स्फितं द
 द्वावानरं पर्वतोपमं आजधानोरसि कुक्षो गदया वज्रकल्पया स तथा निहतस्तेन गदयावानरर्षभैः निन्न व
 क्षापराग्नेतः शुआबरुधिरं बद्धुः स संप्राप्य विशारसं शंरूषभोवानरर्षभैः महापाश्र्वा महाबाहुः तलेनाभिजु
 धानहं निपपात महाबाहुर्वानरं द्रेण सुदितः विकीर्णनयनो नृभो विगता सुर्गता युधः तस्मिन् हते आत
 रि रावणस्य तात्रैकतः तद्वलमर्षनाभं यका युधं केव तालजविधि दुःखावनिनाम वसं निकाशं ॥ इति म
 हापाश्र्वा नाम सर्गः ॥ स्वबलं व्यथितं दृष्ट्वा तस्मिन् संग्राममूर्धनि आर्द्रं अनिहितान् संख्ये शक्र उल्लापराक्र
 मान् पित्र्यौ निहतौ वैवसमरे शपलायिनौ महोदर महापाश्र्वा आतरो राक्षसर्षभौ कुकोपाथ महातेजाव
 त्प्रदत्तवरो मुवि अतिकायो महावीर्यो देवदानवदरपीता समास्कर सहस्रस्य संघात इव राक्षसः स्तननो
 दयामास वाक्यं वेदमुवाच हं निहितानां ममाथानां दग्धस्य नगरस्य च संप्रमोर्षे ह मघा क्रहन्वा तो राम त्व
 द्मणो रघुवृक्षं हनिष्यामि मे स्थिलाफलपुष्पदं प्रशारवायस्य सुग्रावः सर्वे नहरि यूथपात्र कर्मणा स्पृष्टि
 तो मूलं आतरो राम लक्ष्मणो मूलं हते हतं सर्वं तो हनिष्यामि संयुगे सदिशो दशमोषे रा रथेनातिरक्षो
 वरुणस्य २ मार्तण्डं करिष्यामि ३ मेरा

नाम ऊरुदा ऊनुभ्यां पतितो भू मा पुनरुक्त्य पात व । तं वोपन तं विशराः शारे राश विषोपमेः । बाणे हं रि पातः पुनं ललाटे
 मिडधान धान ह । ततो गदं परि कृत् त्रिभिर्नेरु त पुं गवे । हनुमानपि विहाय नाल अपि अतस्किं । त तत्रि हे पाशे ला
 ग्रं नाल विशर सेतदा । तत्राव एण सुतो धामान् बिभेद निशितेः शारे । तक्षेण शत निर्मिन्नं विदारित शिला धनं । सति
 स्फुलिंग संन्वा द नि प पात गिरेः शिरः । तत्रे च स्थित मालो क्य ह र्षा देवांत क सुदा । परि धे टा निद्रा व मारु तो ज मा ह
 वे । तमाप तं त मालो क्य हनुमान् कपि ऊं ऊरः । आजधान तदा मूर्ध्नि वक्र वेगेन मुष्टिना । समुष्टिनिः शिष्टं विशा र्म मूर्ध्नि
 विकार्य दं ता हि विजगृहि कः । देवांत को रा क सरा ऊ सु गु ना सु र वी सह सा प पात ॥ इति देवांत क व क्ष मर्ष ॥
 तस्मिन् हते रा क सरा ज सू नि म हा बले सं युति देव श त्रि । नालं त्रि मूर्धा ऊपितः शारे धै व वर्षां बून द विवृणुं स्वे शि
 तेः शारे ते र मिभू य माने । विजिन्न गा जं कपि सेन्य पाल । विसृष्ट गा ने ति बभू व नी लो विष्टं मि त स्वेन महा बलेन ।
 त तस्त्रु नालः प्रतिलभ्य संज्ञां स शिल मुत्पाद्य सट्ट क र्वंडं । स हूर मुत्पथ र व मुग्र वे गो म हो द रं ते न ऊ धान मूर्ध्नि स ते न शै
 लेन समा हत स्त दार को ह तो भू मि त ले प पात ह । महोदरो जा वि त मु स स र्ज हं य था ग जः सिंह बला निभू कः । पिटव्यं
 निहितं दृष्ट्वा विशराः क्रोध मूर्ध्नि त । हनुमंतं स सं क्रुद्धो विव्या ध नि शितेः शारे । ततो हनुमानु त्पथ त्वां विशर स म
 विद दार न रेवः क्रुद्धो गजे ज्ञान् मृग दारा डि व । रथ शक्ति मधा दाय काल रा वि मिवांत कः । हनुमति प्रविक्षे प विशरा रा
 वणा म ऊः निव खान तदा मूरो वान रे व स्प व क सि । ख ऊ प्रहारा निहतो हनुमान् ज व गो त्व मः । स ऊ धान विशर स
 तु ले नो र सि नार्थ वान् । स तथा निहत स्तेन ध्वस्त हस्तां बरो मु वि । नि प पात म हा ते जा नि स रु खि शर स्तदा । पत त स्त स्य
 संभ्रां ता रा क सा अ म हा क पि । न ना द गिरि सं का श स्ता प य न्त सर्व रा क सा न् । अमृ ष्य मा रा स्तं धोरं त्रि शिरा क्रोध मूर्ध्नि
 तः । समुत्पथ ह नृ मंतं आज धान समुष्टिना । शिंत न र व ऊ न म हा शिरां सि क पिः सम स्ता नि स ऊं उ ला नि । ऊं ऊः स
 विद्धे द तदा हनुमान् व द्धाम ऊ स्ये व शिरां सि श कः । ता ण्पा य ता का ण्पं ग सं नि नानि प्रदीप्ता वे शान र स प्रभा ण ॥

तम ४

क

= प्रजापतिः ११ ब्रह्मा १२ = सतस्यार

= पर्वतोपमानि ११

= हनुमंत ३

दशयावो महातेजोराजावे श्रवणो बुद्धिः नामकमभिहोसाहोराव तोराक साधिपः तस्यैव नार्यवानुपुत्रो रावण प्रति
मोरणे वृद्धसेवाश्रुतधरः सर्वेषां विदुषां वरः अश्वपृष्ठे रथे नागे रवके धनुषि स्थंदने मेदेसां वेवदानेन नवेमं वेव
संमतः अस्य प्रभावः सुमहान् कथ्यते देवदानवैः तनयं विधिमातिन्यास्त्रतिकायेतियं विदुः अनेनाराधितो ब्रह्मा
तपसाभावितामना अस्त्राणि वास्यदृता निरिपूराणां वापराज्यः सुरासुरैरबध्यवंदत मस्य स्वयं भुवा एतन्नकव
वंदिव्यं रथाश्वेषभास्करः एतेन शतशो देवादानवाश्च पराजिता रक्तानि नरदंष्ट्रांसि यज्ञाश्च युधि स्मृतिः ॥ व
ज्रं विष्टं त्रितं बाणै रणे शक्रस्य धामतः पाराः सत्तिलराजस्य युद्धे प्रतिहतः पुरा एषो तिकायो बलवानराकसानां
महारथः राकसस्य सुतो धामान देवदानवदंष्ट्राहा तदस्मिन् क्रियतां यनः क्षिप्रं पुरुषपुंगव पुरावो नेरासेन्यानि
कृत्यं नयति सावकेः ततो तिकायो बलवान् अविश्वहरिवाहिनां विस्फारया मासधनुर्ननाद्वमुहुर्मुहुः तं नामव
पुषं धृष्टारथश्चरथिनां वरः आग्निपेत्तु मेहोमानः ब्रधना येवानो कसः द्विविदः ऊमुदो मेदोनालः सरन्न एव न
दपि गिरिर्गृजे श्रुगपममुपाध्वन तेषां वृक्षाश्च शिलांश्च शरिः कनकभूषितैः अतिकायोति ते ऊस्त्रा विद्धे दास्रवि
दां वरः मांश्चैव सर्वासं हरीन् शरैः सवो यासेर्बलं विव्याध निमुखां सखे नामकमभिनिशानरु ते हि ता शरवर्षेण मि
न्नगात्राः सुवंगमा न शोकरतिकायस्य पुरतः स्काउ माहवे तत् सेन्यं हरि वाराणां त्रासया मासराकसः मृगयूथा
मिव कुक्षो हरेरिवो वनदंष्ट्रिनः सराकसे जो हरि सैन्यमध्ये नायुधमानं निऊधाना कंनित उत्पेय रामं न महाधनुर्मान
सगर्वितो वाक्यमिदं ब्रजाषे अयं स्मिन् नो हं शरवापपाणिर्नाश्रुतं कंवनयोधयामि यस्यास्ति शक्तिर्विवसाय-युक्ता
ददातु मेशधूमिहा धयुधं ततस्पवाक्यं ब्रुवतो निशम्य नुकोपसोमि विरमित्रहंता अमृष्य माणश्च समुत्प पात ऊग्रा
हवाणां श्रुततः प्रहस्य पुरस्तात् तिकायस्य विवकुर्षमहधनुश्च पूरयि वामहा शेलान् आकाशं सागरान् दिशः ॥ ६१
घाशो लक्ष्मणस्याग्न्यासयामास राकसान् सौमित्रे धनुषो धौषं श्रुत्वा प्रतिजयंते द्यौः विसिस्मिये महातेजोरा
कसे न सुतो बली अथातिकायः ऊपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमग्रतः आदाय निशितं बाणमिदं व वनमब्रवीत् ॥ बालश्च

नादयन परमं हृत्पराधं वप्रतिष्ठ। ७ गिमान्। पूरितास्तेन रा ऐननघोगिरिसकंदराः स नवालमहासर्वात्रस्तः
 सिंहमिव द्विपः। स विस्फार्य महद्वापं किरीटीमष्टकुंडलः। नामविश्रावयामासननादवमहास्वनं। तेनसिं
 हप्रणादेन नोसंश्रं आ टोमो नव। घ्राशऐनवजीमेनवासयामासवानरान्। तेनस्य रूपमालोक्य निवृत्तास्वस्व
 विक्रमात्। मयातीवानराजस्ताविश्रवंतदिशोदरा। अतिकायं समासाद्य सर्वे ते मूढमेतसः। शरणाप्यंशर
 णं कुण्डलं दक्षणाग्रजमाहवे। ततोतिकायं काकुस्कोरप्यस्त्रं पर्वतोपमं। ददर्श धन्विनं वेगाज्जुतं काल
 मेधवत्। तं दृष्ट्वा समहाघोरं राघवोपि विसिस्मिये। वानरान्सां वयि चान्विनाषणमुवाच ह। कोयं पर्व
 तसंकाशोधनुष्मानहरिलोचनः। युक्ते खरसहस्रेण विशाले स्पर्धने स्मितः। शारेः मूलेः शितेः स्वङ्केः
 मुजारेः सपरस्वाधेः। सोर्विश्राजिर्दंतोभाति मूलेतिरिव महेश्वरः। कालङ्कि काशकाशान्तिर्य एषोत्रविराज
 ते। आवृते रथशक्ता निर्विघ्नं विवतो यदः। धनुषि नास्य सज्जानि हेमपृष्ठा नि सर्वतः। शोभयंति रथश्रेष्ठे
 शकं वापमिवांबुदं। कोयं राक्षसराहलो रणभूमिं विराजयन्। अभ्येतिरधिनां श्रेष्ठैरथेनादिश्ववर्षे सोधज
 णेव ७ मृगप्रतिष्ठेन राहुणां विराजता। पूर्वैरग्निनिग्ने बीणे दिशोदरा विराजयन्। त्रिनतं मेघसंकीर्णं हादि हेमपृष्ठं मलं विगुणं ७
 ततः। इन्द्रास्येव धनुस्तस्य कार्मुकं भाति बिभ्रतः। सध्वजः सपताकश्च सानुकर्षो महारथः। नापादिभिः समायुक्तो मेघस्त
 व ५ नितनिखनः। विरातिर्दशवैद्यैर्वैरुणा रथवरे स्मिताः। कार्मुकानि भीमानि गदाश्चोग्रदंशनाः। दौनख्यै रथगतो पार्श्वे
 स्कोपार्थं शोभिना। किं कुसरो वदियौ वदराहस्तप्रमाणतः। रक्तमाल्यांबरधारो महापर्वतसंनिभः। कालः कालमहा
 वस्रो मेघस्त्वमिव मां स्फुरः। काननांगदन्वान्या मुजग्या मेघशोभते। मृगाभ्यामिव दृष्टाभ्यां। ८ हिमवान् पर्वतो यथा
 कुंडलाभ्यां न तास्येतत्। भाति वक्रं भुमे कृणं। पुनर्वस्वंतर इव परिहृष्यो निशाकरः। आनन्दमे महाबाहो कोयं राक्षस
 पुंगवः। यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे मया तीव्रता दिशः। सपृष्टे राजपुत्रेण रामेणामितवे ऊसा। आववहे महातेजो राघवाय विना
 वरः।

यं यथापि दुःखं संप्रसादयन् नरो सेनां शरवर्षे महामुजः । सोमिनिमिदुःखावपुनरेव महामुधे । तमांतं तं
सहसा प्रयत्नं महामुजः । तस्मिन् राक्षसे हंशे रणिसमप्रानेः । ततो विद्याधरा भूता देवा देवर्षयस्तस्य
गुह्यकाश्च महामानस्तद्वृद्धं दृष्टुं स्तदा । ततो तिकायः कृपितो धनुष्याभयसायकं । तस्मिन् रायप्रविद्धे पसं किं
पंतमिवांबरं । तमापतंतं विशिखं शरमाशाविषोपमं । अर्धवन्दे एविकेदलस्मृणः परवारहा । तं निरुतं शरं
दृष्ट्वा तमोगमिवोरुगं । अतिक्रौं योतिसंक्रुद्धो पवबाणान् समाददे । तांस्तुराशान् प्रविद्धे पल्लवस्य निशा
वरः । तान् ज्ञातान् शारे स्तौक्ये त्रिच्छेदयुधिलक्ष्मणः । सतान् क्रिवाशरान् तीक्ष्णान् लक्ष्मणः पुरुषर्षभः । आददे
निशितं बीणं तं तमिव तेजसा । तमादाय धनुः त्रेहं योऊयामास लक्ष्मणः । विवकर्षे ववेगेन ससर्ज सवराक्षसे
तं तं तेन विसृष्टेन शरेण नतपर्वणा । तलाटे सैराक्षसे हं मूर्ध्नि धानं माऊघान सवार्यवान् । तलाटे वृशिरो मृगं
स्य भीमस्य राक्षसः । दृष्ट्वा शोणितेनाक्तः पन्नगेन्द्रवत्सवे । राक्षसः प्रवर्कं पाथलक्ष्मणे प्रताडितं रुचबाणह
तं वोरं यथात्रिपुरगोपुरं । विंतयामास नास्वस्य वित्रभ्य वमहाबलः । साधुमुक्तेन बालेण न ह्याघना योसि मेरि
पुः । इत्येवं सविनिश्रय निगृह्य वमुजाव्रजे । सरथोपस्थमास्त्रायवां पमादाय वोतमं । जानु एकं पवसहेति
सायकान् राक्षसं रुषभः । आददे संधेवापि विवर्कं पौंससर्ज व । ते बाणाः कालसंकारा राक्षसेन्द्र
नुक्ताः । हे मपुंस्वर विप्रख्याश्चक्रुर्दोषमिवांबरं । ततस्तान् राक्षसान् दृष्ट्वा शरौघान् राघवानुजः
असंक्रान्तः स निच्छेदवक्रुमिनिशितेः शरेः । तान् शरान् युधिसंवेद्य निरुतान् रावणात्मजः । वुको
पातिसुरेशारिर्जग्राह वशितं शरं । तं संधाय महार्तेजः विसर्ज महामुधे । तेन सौमिनिमायां तं आहू
घानस्तनांतरे । अतो वस्तेन सौमिनि साडितो युधिवक्रुसि । मुत्रावरुधिरं क्रुरिभदमतश्च वधिपः ॥

तं ९

नानि
मति

मसिसोमित्रे विक्रमे श्रविवदुत्तमं गच्छ किं कालसदृशं मां बोधयितुं मिच्छसि नहि मद्वाकुलस्य शानां शरणान्तर्गतं पर्वणां सो
 दुमुसहते वेगं अंतरिक्षमथो महा सुखप्रसुप्तं कालाग्निं प्रबोधयितुं मिच्छसि अक्रान्तापं निवर्तस्व मया ग्राणां स्त्रविमोक्षसे
 अथवा स्त्रवतिष्ठे मातन निवर्तिषु मर्हसि तिष्ठन्नागान् परिच्यञ्ज गमिष्यसि यमकथं पुरुष मे निशितान् बाणान् अरि
 दर्पनिष्ठदनात् ॥ इन्द्रायुधसंकाशान् तप्तकां वननृषणान् सितपातारुणं मलद्वेकीं स्त्री मुक्ताविक्रमे नृषणः एषते
 सूर्यसंकाशो बाणपास्यति शोणितं मृगशङ्खवक्रुद्धो गडगडं स्पशोणितं यद्यपि बांधवेषामि नाम कार्त्तिके नैविष्य
 ति अज्ञातबलवार्यस्य ख्यातस्य त्रिदिवाजये कामं उ यदि ते कामो मां बोधयितुं माहवे यत्नात् गृह्णाण स्वशरांस्तत
 स्तु द्यतिष्ठानि क्रवातिका यस्य वक्रः सरोषं स गवितं संयति राडपुवः न विव नुक्रोधबाले धृतामा उवाच नैनं स
 ततो महात्मा न वाक्यमावे गानवान् प्रधानो न कक्क मो नात् सत्पुरुषा भवन्ति मयि स्थिते धन्य निवाण पाणो वि
 दर्शयन्नात्मबलं दुरात्मनः कर्मणा दर्शयामानं न विक्रिषु मर्हसि मयि स्थिते पौरुषेण विंक्षि यो युक्ते सन
 मूरइहोच्यते सर्वायुधसमायुक्ते धनारथवरे स्थितः शारे वा यदि वा रस्त्रे दर्शयस्व पराक्रमं ततः शरांस्ते नि
 शितैः पातयिष्याम्यहं शारे मारुतः कालसंपुष्टं हंतो ताव फलं यथा ॥ अद्य ते मामका बाणास्तप्तकां वननृ
 षणाः पास्यति रुधिरं देहात् पुरा देवा यथो मृतं बालो यमिति ज्ञायमा भवन्ति मर्हसि बालो वा यदि वा वृद्धो
 भ्रूयुं नायेति संयुगे किं दष्टः कृष्णसर्पेण बालेन न विपद्यते एकेन हि शारेण बाहं हंतुं शक्नोमिरादृशः द
 र्शयन्मिहीनां मे वीर्यमस्त्रबलं तथा ततस्त्रां नाशयिष्यामि हृष्टा पौरुषविक्रमं लक्ष्मणस्य वनः क्रवा
 ते तु मत्परमार्थवत् अतिक्रयः प्रनुक्रोधबाणां वापि समाददौ तमापतंतं सोमि त्रिस्त्रिधा विक्वेदलाधवा
 त् ॥ रावणिः परमामर्षात् शारेन मुपाव्रवत् ॥ ततः शरसहस्रेण संक्राध रघुनंदनं विनीषणं वसामा
 ॥ अयं येषां पश्चापि कुर्वे ॥

तलक्ष्मणोऽष्टममोघवतंसमापततंसस्वसैनप्रकाशं। तौक्ष्ण्यधरोन्नतवित्रपुंस्वंतदातिकायः समरेद्ध
 र्शितं प्रेक्षमाणः सहसा तिकायोऽध्वानबाणे श्रितिरने किः। ससायकस्तस्य सुपुष्पवेगः तदा तिके
 नङ्गामपाशं। तमागतं प्रेक्ष्य तदा तिकायो बाणं प्रदीधानलकालकल्पं। अध्वानशक्तुष्टिगदा ऊयारेः मृ
 लेहंत आप्य विपन्नवेष्टः। तान्यायुधन्यप्रति विक्रमाणि मोघानि कृत्वा सशरीरं कल्पः। प्रगृह्य तत्रारुकिरी
 टजुहं तदा तिकायस्य शिरोऽहो हारः। तच्छिरः सशिरस्त्राणं लक्ष्मणेन वमर्दितं। यपात सहसा नृमो मृगं हि
 प्रवतो यथा। ततो हतानुराक सपुंगवां स्नानसंक्रमकर्मोतिरथा तिकायान्। रक्षोगणा वारहतावशिष्टा
 तेरावपायवरिताशशंसुः॥ इति युधकांडे अतिकायवधः॥ ततो हस्तौ स्नानसनिशम्य मुमोहशे
 काक्रपरिहृता क्रुः। आनुर्वधं पुत्रवधं नद्योरं विविंश मूरसु बले प्रगाढे॥ तंतसुराजानमवेक्ष्य दानं शे
 कास्मै वेसं परिवर्तमानं। रथवज्रो राक सराडसु नुरथेन कित्वा क्यमिदं बभाषे॥ न तात मोहप्रतिपाद
 कालो यदि न कित्वा वतिने रुतेनः। नैवारि बाणाभिहितो हिकश्चित् प्राणान समर्प्य युधिसाधयेतु यः।
 पर्षाधरामं सहलक्ष्मणेन मद्वा ए निर्मिन्न विकार्य देहं। गतायुषं नृमितले शयानं शितेः शारे रानि
 तसर्वगात्रं। इमां प्रतिज्ञां मृगुर्वेदशत्रोः सुनिश्चितां पोरुषादेव युक्तां। यथा धरामं सहलक्ष्मणेन स
 तर्पयिष्यामि शारे रमोधिः। यथेन विवस्वत विष्णु मित्राः साध्या अविश्वानरवं प्रसूयिः। प्रदंति मे विक्रम
 मप्रमेयं जि विक्रमे वि। क्रममेव विक्षोः। इथेव मुक्ता विदर्शेन शत्रुः। आष्टय राजानमदानुसवः। स
 मारुरो हानिलतुल्यवेगं रथं हयश्रेष्ठ सहस्रयुक्तं। तमास्त्राय महातेज रथं हरि रथोपमं। उगाम स
 धनुस्तत्र यत्र युधमरिंदमः। तं प्रस्फितं महामानं मनुजगुर्मे हाबलाः। संस्पृधमाना बहवो धनुः प्रासह्य
 सि पाणयः। गजस्कंधगताः केचित् केचित् हयगतास्त्वथा। पाशमुज्जर निस्सृश परस्वधधराः परे॥

३१
 संकारात्मनात्मानं विशल्यं सहसा मुनिं ॥ उग्राहवशरंतीर्क्षं तमस्त्रे एणमि संदधे ॥ आग्नेयेन महातेजा
 योऽयिवाविव दृष्टः ॥ स उद्धालमहाबा एणधनुश्चास्य महात्मनः ॥ ततस्तं दृष्टं लितं तीक्ष्णं लक्ष्मणं
 रमंजसा ॥ अतिकायाय विदुष्यमदंडमिवापरं ॥ अतिकायोपितेऽस्वा सोरमस्त्रं समाददे ॥ तेनैवा
 एणं जुङ्गामं हं मपुं स्वमयोऽयत् ॥ उस स उद्धवेगेन दक्षसूर्यास्त्रं संयुतं ॥ ततस्त्वावं बरेवा एणव
 न्योन्यमभिजुह्वतुः ॥ तेजसासं प्रदष्टा श्रीगौ क्रुधाविव जुङ्गामे ॥ ताव न्योन्यं विनिर्जिघ्र्ये तत उद्धरिण
 तले ॥ तावुगौ उशरोहानेन आजे ते स्म संयुगे ॥ ततो तिकायस्त्रे षीकं ससज्जीस्त्रं निशावरः ॥ तं प्रविष्टे
 दसो मित्रिरस्त्रे एणं दे एणवार्थवान् ॥ ऐषीकं निहितं दृष्ट्वा क्रुमा रोराव एणमजः ॥ याम्येनास्त्रे एणं संक्रु
 द्धो योऽयामाससायकं ॥ ततस्तदस्त्रं विद्धे पत्वक्ष्म एणय निशावरः ॥ वायवेन तदस्त्रे एण निजुधानस
 लक्ष्मणः ॥ आग्नेनं शरक्षराभिर्धराभिरिव तोयदः ॥ अववर्ष सुसंक्रुद्धो लक्ष्मणो राव एणमजः ॥ याम्ये
 नास्त्रे एणं संक्रुद्धो योऽयामाससायकं ॥ तेति कायस्य संप्राप्य केव वं वज्रं विग्रहं ॥ जग्रा विशल्याः स
 हसानि पेतुं मुं विसावकाः ॥ तान मोधान मि संज्रेक्ष्य लक्ष्मणः परवीरह ॥ अभ्यवर्ष तवा एणानां अयुते
 न महायशाः ॥ सविध्यमानो बाणैः ॥ अतिकायो महाबलः ॥ अनेध कववः संस्थे राक्षसो नानि विव्य
 मं गंधे ॥ नशशाकरं जुं कर्तुं यदा तस्य महाशरः ॥ आग्नेन मग्न्युपागम्य वायुवीक्ष्य ममावत ॥ ब्रह्मदत्तवरो ह्ये
 दय ॥ ओ अनेध कववावतः ॥ ब्रह्मास्त्रे एणं वहंतं च स्तदा कं वरुदि स्त्रितं ॥ ततस्त्रुवाक्यं स निशाम्य वायोः सो
 मित्रिरिंद्र प्रतिमानवार्थः ॥ समाददेवा एणम मोधवेगं स ब्रह्मा एणस्त्रे एणयु योऽयं विव ॥ तस्मिन् वरास्त्रे नि
 नियुज्यमाने सोमिनि एणवट एव रे शिताग्रे ॥ देवाश्च सर्वे कै महाग्रहाश्च न भोगता स्त्रे सु रे रासवो वा
 १ तेजो मया तु विप्रस्ताः

इवावलाः तेन्योन्यमग्निसर्पितो विनदंतश्च विस्वरं राक्षसेन्द्रोऽथैः अनिर्जिन्ना विनेदुर्वानरर्षभाः सैवीक्ष्यमाण
गमनं के विनेत्रे प्रुताडिताः शारे वि विमुरन्योन्यं निपेत्तु क्षरिणीतले सुग्रावं सह नू मंतं गदगंधमादनं
ऊँबुवंतं सुखे र्णं न वेगवंतं वानरं मंदं वद्वि विदं नीलं गडं गवयमेव व विधुदंष्ट्रं वाक्सरि एतं हरिलोमा
नमेव व सुयोनं न दावमुखं तथा घाति मुं र्वं हरिं प्रवेगा कं नलं निवज्जमुदं निवानरं उल्काभु स्वमसं
गं वहरि पनसमेव व धूम्रं शतविहंतारं गवाक्षम परान् हरान् बाणेः शूलेः शिपेः सूडि जिडि मालेः
परस्वधेः विवाधक पिशाटं लान् सर्वो स्नान् राक्षसो व मः सत्तां सदा वानरराजवासीन निर्भिद्य बाणे
स्तपनाय पुंस्वेः ववर्षे रा मं शरव र्षं जालेः सतक्ष्म एणं वज्र समप्रवेगेः सबा ए वार्षे र भि व ष्यमाणे
धरानि पातिरिव पर्वतैर्दं तं वीक्ष्य माणः परमाद्भुतः श्रीः राम सदा लक्ष्मण मिथु वान् आसौ पुनर्ल
क्ष्मण राक्षसेन्द्रो ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्ररात्रेः संक्राद्य सर्वं हरिसेन्य मेतत् आचार्यश्चे निवृत्त एति वा
रः स्वयं भुवादत्त करोतु समास्त्रमाश्रितो तद्विनामदेहः कथं नु शक्यो युधि नष्टरूपो निहंतु मधेन्द्रं हि
दस्त्रपाणिः मन्ये स्वयं भूमे गवान विन्यो मन्ये तद्विहंतु मुक्त्वा देवः त्रयः समस्मा मम वार्य धीर्य माया
जलाकादयते रणाग्रे प्रकादयथेष हिराक्षसेन्द्रः सर्वो दिशः सायक शूलजालेः एतच्च शूलं विनम्र सर्वं प्रमु
ह्यते वानरराजसेन्य आवां नृदृष्टा पति तो वि संहो निवृत्त युधौ तमडा तह र्षः प्रयाति नी मः पुनरेव लं कां प्रह र्ष
यन् राक्षसासेन्य मेतत् तत्सुता विंशति नोस्त्रजालेः बभूव तत्सुतदा विषाप्ते सरावावो तौ लि नो विषाध
ननाद हृषीत् युधि राक्षसेन्द्रः सततं स वानरराजसेन्यं सरामासौ मित्रिमथाव्रमेयं विषाध सर्वं सह सावि
वेश पुरी दशग्राव मुजाभिगुतां संसूयमानो नु विराक्षसेन्द्रेः पित्रे न सर्वं हपितो न्यवान् तयो रसदासा

संश्रवनादेः पुण्ये अने राणां व महास्थानेः इगाम त्रिदशैः शरिः स्रयमानः सपत्नित् ॥ संश्रवराशि
वर्षे नक्षत्रे राशिपुस्तदन्तः रराऊत्र गृहते न नत्र अर्धमसायथा ततस्त्रु विविङ्गुमीमं मेधाने हेम भूषितं ।
वारुवामरमुखे अमुख्यं सर्वधनुः भतां ततश्चंद्र तालकासूर्य प्रतिमते ऊसा रराऊत्र तिवाये राधोरिवा
के रात्रा स्वता सत्र दृष्टा नि निर्धोतं बलेन महता वृतं राहसा धिपतिनीम रावराः पुत्रमज्रवात् वमष
तिरथः पुत्र त्रि तस्ते युधिवासवः किंपुनर्मानुषं इपं नवाधष्यसिराध्वं सतष्यो कौराहू सेरा प्रतिगृह्य
महाशिषः रथेनाश्रयुजानारुः शोले गवानि कुं मिनां स्कापयामासरकांसिर ध्यां धेव समंततः सर्वे तैर्गि
परिस्तीर्य शस्त्रपात्रैः सतोमारेः इहा वटसर्वकृष्णस्य कंठात् श्वागस्य ऊवितं सकृदेव समिद्धस्य विधुम
स्य महाविषः ततस्तदुत्तमो कारं कुतमुकस्य शत्रुमः अहुतोत् राहसः अष्टौ मंत्रार्थ विधि पूर्वकं
सहविर्तो मलाजाधे माल्यगंधसुसंस्कृतेः अहुतोत् पावकं तत्र राहसे प्रतापवान् सोऽथमा
वाहयामास ब्राह्ममखविदां वरः धनुः शरानुरथं त्रिवसवं तत्राभ्यमंत्रयत् तस्मिन्नाहूयमाने
हूयमाने न पावके सार्कं चंद्रं न कृत्रा वितत्रा समहात च दा स पावकं पावक उच्यते जगुहा वरश्चक्र
तिमत्र नावः सनापबाणाश्चरथां सुसूताः खंतदधेमानमनि अरूपः सासेन्यमुख्य उपसमुख्य सज्जेबा
रणानुरागो वानरनाहिनां अदृश्यमानः शरजालमुग्रं ववर्ष नीलांबुधरो यथांबु तेश्चक्रित् बारा वि
का स्ये देहा मायाहता विस्वरभुन्त दंतः मायानिगूढं सुरराऊ शत्रुं न तत्र रक्षोधिपतिं व्यपश्यन् ततः
सरहोधिपति मेहाभासो सुवेदिह निवर्षमाणः प्रकाटयामासर विप्रजां वि विषादयामास वानरैः शान
संश्रुत निशृंश परस्वधनि दक्षानलार्कं धृति स प्रजाणि स विस्फुलिंगो ह्यल पावकानि ववर्ष तस्मिन्नुक्त
॥ वगेन्द्र सिंन्धे ततस्ते पावक प्रख्येः शारे वीनर पुंगवाः पाडिताः पृथिवी ऊगुः वकां क्रीता

अंजनासुक्तायेन मातरि श्रानिर्हृतः कश्चिद्वारयति आत्मानं हनुमान प्रवर्गर्षेनः क्रवाज्जंबवतो वाक्यं
अब्रवीत् विभीषणः स्वभावं तस्य हि हनुमानः प्रह्लादं वधाहसे विनः क्लिष्टेपामहे यत्कृते स्म यन्मूर्त्तं त्वेव नो
ज्वलं तावायं पुत्रावुत क्रम्य कस्मात् एकसिमारुतिं नेवराज निमुग्रावे नांगदेन वराधवे आर्येण दर्शित
स्ते हे हनुमति विदर्शितं वानरैः ज्ञानमहाकाया न अतिक्रम्य महाबलान् बहूनन्यास्त्रमेकं तु कस्मात् एक
कसिमारुतिं विभीषणवनः क्रवाज्जंबुवानिदमब्रवीत् मृग्यु निरुत शार्दूल मन्मा एकसिमारुतिं हनुम
तिगतत्राणे ज्जंबुवतोपि मृतावयं तस्मिन् ज्जवति दुर्धर्षे हतमप्यहतं बलं एतत् क्रवाज्जंबुवाक्यं प्रत्यक्षं विभी
षणः ध्यते मारुतिस्मात् मारुतिप्रतिमो ज्जवे विश्रानरसमं ते जोध्वरयन् प्रवर्गर्षेनः स ते मार्गसमाया
तो मया वधसहस्रजो ततो वृद्धमुपागम्य विनयेनाभिवाद्यन् ज्जंबुवंतं मेहाते ज्जहनुमान मारुताम्रजः क्र
वाहनुमतो वाक्यं तथा संव्यसितेऽत्रियः पुनर्जातमिवात्मानं मेने हवग पुंगव ततो ब्रवीन् महाते ज्जहनुमं
तं स ज्जंबुवान् आगच्छ हरि शार्दूलवानरैः रास्त्राठमर्हसि जवान् विक्रमसंपन्नस्त्रमेषां परमागतिं व
त्पराक्रममालोक्य नान्यं पश्यामि किं नन रुद्धवानरवीराणां हनीकानि प्रहर्षय विशलेषो कस्वाप्येतो
मातारैरामलक्ष्मणौ जवा परममध्वनमुपयुपरिसागरं हिमवंतं नगश्रेष्ठं हनुमन् गंतुमर्हसि ततः
कावनमश्नन् रुषमं पर्वतोत्तमं केलिशरिवरं वै वदन्मस्य सिनिष्ठदन तयोस्त्रेशिवरंगवाध
दत्तमज्जलधनं सार्वाधियुतं वारद्वयस्यैषधिपूर्वतं तस्य वानरशार्दूल शतशो मूर्ध्नि सुप्रभाः
षधो द्रुक् सेवीर दीपयंती दिशो दश मृतसंजाविनी विव विशल्य करणी तथा सवर्षकरणी विव संधि
नीनमसिषधी गृहीवा हनुमन् सर्वाः शब्दमार्गं तु मर्हसि आश्वासय हरान् सर्वान् प्राणेर्गंधं वहामज्ज

तस्याङ्गः पश्चिमे जागे वल्लजेनापा ॥ १२

दितयोरण्ये मुमुहसि न्यह रिष्य पाना सर्वे विपन्ना विगतप्रभावा न वापि किं वित्प्रतिपेदिरे स्म ततो विपन्नं
समवेक्ष्य सैन्यं विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः उवाच शास्त्रा मगराज्यं नानामात्रेण नास्म्यत्र विषादकृत्यं य
दार्थं पुत्रो विविश विषान्नास्त्रं भुवो वाक्यमभिप्रपन्नो यत्कृदिता विंशति तास्त्रजालैः तस्मिन् हि दत्तं
परमास्त्रमेतत् स्वयं भुवो वाक्यमभिप्रपन्नो तन्मानयं तो यदि राजपुत्रे विषादि तो नात्र
विषादकालः सवाह्म मस्त्रं तद्वा मानमानयि त्रासमारुतिः विभीषणवनः श्रुवाहनु मानिंदमब्रवीत्
अस्मिन्नास्त्रहते सैन्ये वानराणां तरस्विनां यो यो धारयति प्राणान् तं तमास्त्रासया बहे तबुभौ युगप
द्धारो वा युपुत्र विभीषणो ऊवाह सौ तदाराधो रणशार्पे विवेरुः किन्तु लांगूलहसै अविप्रकर्मि शि
रोधारेः श्रोतोभिः किं तज्जनापि प्रस्कवन्निः समंततः पतितेः पर्वताकारेर्वा नरे रमि संकला शास्त्रे
पतिते द्दीप्ते रमिका र्मा विसुंधरा सुग्रीवं सांगदं नातं ऊमुदगंधमादनं ऊंबुवंतं सुखेण न वेगवतं
दरा मुखं धौ निमुखं नतं मिदं विविदं पनसंगजं गवाहं गवयं क्षमं मृषमं विनतं हरिं एतां आ
न्यान् सुबहुन् वानरं नान् महाबलान् विभीषणहन्तुं मां तो दृष्ट्वा ते हतान् रणे सप्तर्षिर्हिता ष
गातो कोट्यो वानराणां तरस्विनां पश्चिमे नाक्षेत्रे षेण वरदानैः स्वायं भुवः सागरोध्र निमं धोरं दृष्ट्वा व्यापा
दितं बलं विभीषणहन्तुं मां तो ऊंबुवंतं मध्ये यतः स्वभावात् ऊरव्या युक्तं वृद्धं शरशरैश्चितं रुद्रापरिग
तं वीरं शाभ्यंतमिव पावकं अस्मिन्नुपसंगम्य पोतस्त्यो वाक्यमब्रवीत् कश्चिदार्थं शारे धोरैः नत्र
णाहिं सितारणे विभीषणवनः श्रुवा ऊंबुवान् प्रवगर्षे नः ऊक्ते राधारयन् प्राणानि दं ववनमद्भ
वात् निरुते तं महावीर्यस्वरेण वाजितं कुर्ये पाशमानः शितेर्वा रणे नवां पश्यामि वल्लुषा अं

विप्रवर्णात्तव्यं वसुधैव कुटुम्बकम् **निबन्धनं न** **ब्रह्मासनं शंकर** **कार्मुकं न** **ददर्शना** **सान्वयं** **सुधरौ नी** **केला** **समुग्रं हि**
वत् **स्कि** **तं** **व** **ब** **ल** **ष** **मं** **का** **वन** **शैल** **मुग** **दी** **सं** **व** **सा** **नी** **ष** **धि** **सं** **व** **यु** **क्तं** **स** **तं** **स** **मी** **द्या** **न** **ल** **सं** **व** **द** **त्तं** **वि** **सि** **स्मि** **ये** **वा** **दु**
वरे **ए** **प** **सु** **नुः** **आ** **हू** **य** **ता** **वो** **ष** **धि** **प** **न** **तं** **त** **त्रो** **ष** **धा** **ना** **वि** **न** **य** **व** **का** **र** **स** **यो** **उ** **न** **स** **ह** **आ** **णि** **स** **मा** **क** **म** **म** **हो**
क **पि** **अ** **वि** **श्री** **तो** **म** **हा** **ते** **जाः** **सं** **वि** **वे** **श** **म** **हो** **ष** **धा** **त** **त** **स्ताः** **का** **म** **रु** **पि** **णो** **म** **हो** **ष** **धे** **म** **हा** **क** **पि** **वि** **ज्ञा** **या** **धि** **न**
मा **या** **तं** **त** **दा** **उ** **गु** **र** **द** **र्शनं** **स** **ता** **स्त्र** **प** **त्र** **प** **न** **मृ** **श** **मा** **नु** **को** **प** **न** **ना** **द** **को** **पा** **त्र** **वि** **रु** **त** **व** **क्रः** **अ** **मृ** **ष** **मृ** **ण** **अ** **वि** **रु** **य**
ने **त्रे** **तं** **शै** **ल** **रा** **जा** **न** **मु** **वा** **व** **को** **पा** **त्** **किं** **मे** **न** **दे** **य** **सु** **वि** **नि** **श्चि** **तं** **ते** **य** **ज्ञा** **ध** **वे** **ना** **स्ति** **त** **था** **नु** **कं** **पा** **प** **रु** **पा** **घ** **म** **द्वा** **कु**
ब **ला** **मि** **त्र** **तं** **वि** **की** **र्ष** **मा** **त्मान** **मि** **हा** **जि** **रा** **ज** **स** **त** **स्य** **सृ** **गं** **स** **न** **व** **गं** **स** **ना** **गं** **स** **का** **वनं** **सानु** **स** **ह** **स्र** **जु** **ष्टं** **विक**
र्ष **क** **ट** **क** **लि** **ता** **ग** **सृ** **गं** **प्र** **स** **द्य** **वे** **गा** **त्** **स** **ह** **सो** **द्व** **ध** **ष** **स** **त** **त्** **स** **मु** **त्पा** **ध** **ख** **मु** **त्प** **पा** **त** **वि** **ना** **स्य** **लो** **का** **न** **स** **सु** **रा** **सु**
रं **प्रा** **न्** **सं** **सू** **य** **मा** **नः** **सु** **र** **सि** **ध** **सं** **धेः** **उ** **गा** **म** **वे** **गा** **द** **ति** **वं** **डे** **वे** **ग** **स** **ते** **न** **शै** **ले** **न** **मृ** **शं** **र** **रा** **ज** **शै** **ले** **त** **मे** **गं** **ध** **व**
ह **स्य** **सु** **नुः** **स** **ह** **स्र** **धरे** **ए** **स** **पा** **व** **के** **न** **व** **के** **ए** **ने** **वि** **ष्णु** **रि** **वो** **ध** **ते** **न** **स** **मा** **स्कर** **रा** **ध्न** **न** **म** **नु** **प्र** **प** **न** **स्त्र** **ज्ञा** **सुरा** **मं** **शि**
षरं **प्र** **गृ** **ह्य** **ब** **भो** **त** **दा** **मा** **स्कर** **स** **न्नि** **का** **शो** **र** **वे** **स** **का** **शे** **प्र** **ति** **भा** **स्के** **मः** **तं** **वा** **न** **राः** **प्रे** **क्ष्य** **मु** **दा** **वि** **ने** **दुः** **स** **वा** **पि** **ता**
नु **प्रे** **क्ष्य** **स** **मु** **न्न** **ना** **द** **ते** **षां** **स** **मु** **त** **कं** **ठ** **र** **वं** **नि** **श** **म्प** **त्वं** **का** **मि** **तो** **मी** **म** **र** **वं** **न** **ना** **द** **स** **त** **त्** **गृ** **हा** **या** **नि** **ष** **सा** **द** **त** **स्मि**
न **न** **गो** **त** **म** **वा** **न** **रा** **से** **न्य** **म** **ध्ये** **ह** **यु** **त्रा** **मे** **स्ते** **र** **मि** **श्र** **प** **स्य** **मा** **ना** **वि** **भी** **ष** **णो** **ना** **पि** **व** **श** **स्य** **मा** **नः** **त** **त** **स्तु** **तो** **सं** **य** **ति**
रा **ऊ** **पु** **त्रा** **तं** **गं** **ध** **मा** **ध्रा** **य** **म** **हो** **ष** **धा** **नी** **ब** **भू** **व** **त्** **स्त** **न** **त** **दा** **वि** **श** **ल्यो** **स** **रू** **ट** **स** **र्व** **त्र** **ग** **ान** **ए** **शो** **को** **त** **तः** **स** **वि** **गं** **ध** **व**
ह **स्य** **सु** **नुः** **सं** **गृ** **ह्या** **हे** **मं** **शि** **खरं** **प्र** **वृ** **क्षं** **उ** **गा** **म** **वे** **गा** **त्** **हि** **म** **वं** **त** **मे** **व** **पु** **न** **अ** **रा** **मे** **ण** **स** **मा** **ग** **त** **अ** **इ** **यो** **ष** **धा** **न**
य **नो** **ना** **म** **स** **गुः** **॥** **त** **तो** **ब्र** **वी** **म** **हा** **ते** **जाः** **सु** **ग्रा** **वो** **वा** **न** **रो** **धि** **पः** **अ** **र्थे** **वि** **ज्ञा** **न** **सं** **प** **न्नो** **ह** **न्तु** **मं** **तं** **म** **हा** **ब** **लं** **य** **तो** **ह** **॥**
तः **ऊ** **न** **क** **र्मः** **ऊ** **मा** **रा** **अ** **स** **हा** **नु** **गाः** **ने** **दा** **नी** **उ** **प** **सं** **हा** **रं** **रा** **व** **णो** **दा** **तु** **म** **हं** **॥** **५** **ति** **धरा** **णि** **सं** **वृ** **ता** **न्ये** **व** **सु** **गु** **त** **ानि**

६६

विश्रामा
 लब्धुं कर्तुमर्हति ॥

श्रुवाङ्गं बुवतो वाक्यं हनुमान हरिपुंगवः। आहूय तबालोद्येन वारिवेणे रिवा लवः। समवेतं तदा गच्छन् पाड्य
न पर्वतोत्तमान्। हनुमान् अमेव तत्र द्विती यश्च वपर्वतः। हरिपादनिमग्नस्तु निषसाद सर्वतः। नशशक्त
० दासोऽं तं शैलं धर्षितुं ततः। तस्मां म पे उ नंगाग्रा एफरगा अपि उक्कलुः। टंगाणि वशिला श्वेव निपेत्त
समंततः। तस्मिन्नि पीद्यमाने उ नग्न क्रमशिला तटे नशे ऊर्वा नरास्त्र उं ह्म मानेन गोत मे। संक्षु स्मित महा
धारा प्रनग्न गृह गोपुरा। तं कासं आंतर दौघाः प्रवात कदली यथा। एषि बाध रसं काशो निः पीद्य एषि बाध र
एषि बाधो न युमास अर्षवान् मारुता मऊः। मद्या शैलं समा पाद्य व डवा मुखवत् मुखं। ननाद स विवृ यो
गुं वास यन् निराकृसान्। तस्य नादस्य नद्य मान म्र अ वानि नद मुत्त मं। लं कायां राक्षसाः सर्वे नशे ऊः स्यं दि
कविर्त्तु तं नयात्। नमस्कृत्य स देवे यो मारुति मी म वि क्रमः। राघवा र्थे परं कर्म कर्तुं मिच्छ तिसवरः। स पुष्प मुध म्र मु
ङ्ग कल्प विनाम्य एष्टं श्रवणौ निरुच्य विवृ य व क्रम स मुब्बनाद स्वमुत्प पाता द्रुत वंड वेगः। स एष्टं स्वत
रसाङ्गहार शिलान् शिलाः प्राकृत पर्वतैः अग्नौ हारु पादो धत सं प्र एणा स्ते द्यो ता वेगाः सलिलं प्रपेत्तः। स
तो प्र सा र्थे रूग्मो गे कल्यौ। मुजौ बुजं गारि निकाश वीर्यः। ददर्श मेरुं सुरराज कल्यो दि शः प्रकर्षं निववायु
सूनुः। आदित्य वेगात् सह साङ्गाम वक्रं यथा विष्णु मुज प्रमुक्तं। स पर्वतान् वृ क्क गणान् सरांसि नदी स्तज
गानि पुरोत्तमानि। स्फोतान् ऊनान् तानपि संप्रपश्येत्। उगाम वेगादति वंड वेगः। आदित्य पथमो साध सङ्ग
गाम ततो बरे। स ददर्श महा शैले हिमवतं महा कपिः। नाना प्रश्रवणोपेतं ब्रह्म कंदर निर्जरं। श्वेते रजत स
काशिः शिख रे आरु दर्शनं। ततः समा साध महान गे न म ति प्रवृत्तोत्तम धोर शृंगं। दश दर्श पुण्यानि तपो
वनानि सुरर्षि संघोत्तम सेवितानि। स ब्रह्म कोशं रजता वलं व शकाल यं रुद्र शिरः प्रमोहं। हवामुनं ब्रह्म शि
रः अदत्तं ददर्श विवस्वत किं कराणां वक्राकरं
रविर्वेगा नू योऊन सहस्राणि अतिक्रमति। अन्त एव आदित्य वेगः ५

मया कृताः विमानेषु सुसुता अदह्यमाना वरांगनाः यकमर लसंयोगान्हाते अक्षेः प्रनुकृष्टः काश्चि
 त्मर्त्यै नृसमातिग्य निद्रा गानवसंगमाः यथा सुतास्तथा दग्ध शयनेषु वरांगनाः काश्चिन्निद्रा परता दग्ध
 विमथनयनान्यथा आद्यमंगलमालोक्य बालमाद्य यदुक्तुः तत्राग्निना पशतानि अवंति नवनाथन्ये वाञ्छि
 वहाताना वशिरवराणि धरा नृतां तानि निर्दह्यमानानि दूरतः प्रवक्तुसिरे हिमवतु रिपवराणां वदह्य
 मानानि सर्वतः हर्षाग्नेर्दह्यमाने अतले वक्तुलिते सथा रात्रौ सा सुभैलंका सपुष्पिरिव किं मुक्तिः
 उष्ट्रेर्मुक्तिर्गङ्गेर्मुक्तिर्मुक्तैश्चरणे रपि बभूव तलं कालोकांते मृतग्राह इनात्यवः अश्वमुक्तं गजो वे
 गात् कविदुष्टाववे गतः मातः सोपि गजं दृष्ट्वा कविदश्चो न्यवर्तत अपरे हे मकदश अ संनधा वरवारणाः
 तस्ता बंधनसमाक्षिप्य येन तेन प्रदुक्तुः पानीयं पात्र मिच्छंतः परिभ्रमता तर्षिताः प्रतिबिंबं जले दृष्ट्वा
 तमग्निरिति मे निरे प्रासादेषु किं ताग्रे पुमदौ तोर्ग्विचरो वत तं कांद्रुमिवा रुढो दग्धनेति विभावसु
 सा बभूव महर्तेन हरिभिः परिपाडिता लोकस्यास्य द्यौधोरे प्रदीप्तैव वसुंधरा स्त्रा पुंसो अपि मोहेन
 व्यक्तिर्नासाधि तस्कुषोः नादिता उं वरांतव मुश्च वेदश यो ज्ञनं प्रदीप्तकायान् समरे निर्गतान् राक्षसा
 न्बहिः सह सान्नुपपेत्तान् कोरा तोहरयो नृश उक्त्वानराणां वराक्षसानां निस्वनः दिशो दश
 समुद्रं वष्टुषिवी वयनादयेतु विशल्यौ वमहामानो नाबुभो रभलक्ष्माणो अस्मं आतो ऊगृह उः ध
 नुषीधन्विनां वारो ततो विस्फारया मास रामस्तधुनुरुत्तमं नगवानिव संक्रुक्षोरु प्रोवेदमयं धनुः नान
 रोक्त्व धोषश्च राक्षसानां निस्वनः द्याधोषश्चापिरामस्य त्रयोवा पुट्टि शो दश तस्य कार्मुकमुक्तिश्च ६७
 शरैस्तत्पुरगोपुरं पावकेन न निर्दग्ध मपतत् शतशो भुवि तवैरामशरान् दृष्ट्वा विमानेषु गच्छेषु वसंता

प्रतिष्ठातव्यः कालेनोपेक्षं निरायतापाः ॥ नवेक्ष्यंति ॥ राक्षसान् जनंति ॥ अजिताः ॥ समस्तवारणानि ॥ उपरिस्थितिकमुपनिषत् ॥

राक्षसा
नेषु ॥

॥ ७८५ ॥

निशावारेः यैतिकृतश्चनः कालेन नो विद्धुरराधवः ॥ ये ये महाबलाः संति वार्यवंतश्च वानराः ॥ लंका मनिपतं वा
सुप्रगल्भो लंका सहस्रराः ॥ ततो र्जंगत आदि यो रौत्रे तस्मिन् निशा मुखे ॥ लंका मनिमुखाः ऊर्गुः सोल्लोहो हरि
पुंगवाः ॥ उक्ता हस्ते हरिणोः सर्वतः समन्निभताः ॥ आरं कसे विरुपाकारा कसा विष्णु कनुः ॥ गोपुरेषु धनोत्ता
पुनर्वी सुवि विधु सुव ॥ आसा देषु व संदृष्टा सस्तु सुस्नेह ताशनं ॥ तेषां गृहसहस्राणि ददाह तं हत कुकृत दारा क
सानां समासाध सर्वेषां क्षार र किं तां ॥ हेमनित्र तनुश्चाणां शक्र संघात मेदिनां गदा सिमूल हस्तानां स्वास्त
दशतामपि ॥ शयनेषु महाहं पुरायितानां तथैव व ॥ तस्तानां गक्रतां नेव पुत्रानां दाय सवरं ॥ तेषां दश सहस्रा
णि रक्षसां पुरवासिनां ॥ अदहत्वा वं कस्त वं कृत्वा लव पुनः ॥ सारवंति महाहं णि गं गार गुणवंति न ॥ हेम
वार्धवं प्राणित पनीय निमीनानि न ॥ रज निवृग वाकाणि साधि णाना नि सर्वशः ॥ मणि विक्रम नित्राणि स्युः
तीव्र वक्रास्करं ॥ को व बर्हिण वीतां तां ॥ मृषणानां न निस्वनेः ॥ नादितान्य उलान्य स वेद्यान्य ग्नि ददाह वे ॥ कल = १२५
नेन परातानि तोरणानि व कासिरे ॥ विधुद्गिरि वनधानि मेघजालानि धर्मगे ॥ सक्षम माला दस्तार्त्रिः संवभूव
कुताशनः ॥ युगांत इव मृतानि दिधि कुर उलभनः ॥ कालामाला परिक्लेपैर्ददाह पवनान्वितः ॥ उल्लवर्जित
तो धोरो लंका रावण पालितां ॥ तस्यां उदध्य मानायां लंकायां वानरो त्रमाः ॥ बभूवुर्हृष्ट मनसो न दंत श्रम ह
बलाः ॥ ते राक्षसान् बद्धु नूतन प्रकृष्ट हरि पुंगवाः ॥ विद्धि पुर्ण लने दशै किं विदुः क्षान् मया उरान् ॥ दुष्ट श्रय
वया शष्टा मेवनानां विमुक्त्वा ॥ धूमजाल परातानां विषमं नित्र मानुना ॥ कवित्संमृषितानी व दृश्यंते मवनानि
वा विसुर न स माका र्णानां नाध उ समन्वितां ॥ ददाह कुत गुकलं कांत ॥ ववा यु समारितः ॥ युगांता ग्नि समं वद्धि
उच्छित्तं लो महर्षिणां ॥ ददुर्गुर्वो मनिलया लंकायां मुदिता गृहा ॥ को वनानि विमानानि मुक्ता वे दृश्यंति व ॥ ददु
मानानि राजंते उले प्रथग्विव तदा ॥ धूमजाल परातां गो बद्धु नादहता र्दिता ॥ राक्षसा विन दंति स्म वद्धि काला

संक्षानयुक्तः १

१८७

कपानामिषु निशितेः शिरांसिते तदा ऊर्ध्वः आभारा रुस्युगवाः तथैवाप्यपरे ते पांकपानामभिलेखिताः अना
रानभितो ऊर्ध्वः राक्षसास्तेतरस्विनः धृतमन्यो ऊर्ध्वाना मुन्यं पतितो न्यमपातयत् । गर्हमा रणं ऊर्ध्वं न्योदयत् । तम
दरातदा देही अन्योदय अन्योदयमाय परः पुनः क्रि सासि किं मां हिंसाति तत्रान्योन्यमभाषत । तदुद्यतगदं
आसंमुष्टिह्लासिसंकुलं । अतर्ततमसरोर्ध्वं युध्वानररक्षसा । राक्षसान् देराससैव वानरा ऊर्ध्वराहवे । वान ॥
रानपिसत्ता ह्येदरा राक्षस्युगवाः । प्रतिलंबितवस्त्राश्च विमुक्तकववायुधन । राक्षसान् प्रीतिप्रतिलंब्या मुग्धा
नराः पर्यवारमन । वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिषक्ताः परस्परं । आविष्टा एव युध्वं तत्राकुरुमलमक्रत । अचते
संकुलेत्यर्थं तस्मिन् वारवरं स्तुति । कृमे । अंगदो कं पुनं वार माससादरं गो कटः । आहूय सौंगदमपिता ।
या मासवेगतं गदया कंदं पुनः । आमानु सपपाता वलोपमः । संज्ञां प्राप्य न ते ऊर्ध्व विद्धे पशिषरं गिरेः । मूर्ध्नि
तत्रापततस्य सपपातहतो मुनि । हतप्रवारामथिताराक्षसे प्रस्य सावम् । ऊर्गामाभिमुखी नृत्त्यं कं न कस्य
मुतो यतः । आपतं तीव्रवेगेन तां कं मोसां वयित् वम् । अथो कृष्टं महावे गेल प्रलक्षिः । सवंगामेः सधनुर्ध्वि
नां श्रेष्ठे विरुष्टे मिसमाहितः । मुमोवा राविषप्रख्यान् शरान् हरिषु वार्यवान् । तस्य तत्तुष्टु मे नृयः सरारं
भुरुतमं । विधत्ते वागता विभ्रन् वियतां धनुर्वैथा । तेन हाटकवर्षेन पत्रि । एण नित्रवाससा । आ ऊर्ध्वलवि
कृष्टेन विव्याध द्वि विदंबली । सतथा निरुतस्तेन विप्रमुक्तपदस्त्ररन् । निपपाता प्रिकट्या गो द्वि विदो गाढ
वेदनः । मे दसु आतं रं दृष्ट्वा विह्वलं गाढवेदनं । कं नमभ्यपतत् किं प्रकृष्टमहती शिला । तां शिलां सलता
ऊर्ध्वं तास्मै विद्धे परक्षसे । तां बिभेद तदा कं मेः पति तां पं नमिः शारेः । संक्षाय सायकं तीक्ष्णं मुमो वसुस
माहितः । वक्षस्फपविते वासो मे दं विव्याध राक्षसः । सवानरवरस्तेन मे दसु दृढमाहतः । रुधिराक्तस्तद
तो म्मो निपपातानि मूर्च्छितः । ततो गदस्त्रो पतितो मा उल्लावनि ऊर्ध्वान् । अग्निदुद्राववेगेन कं नमा

भुज्जम्भा परामर्शभुज्जपरामर्शः भुज्जपरामर्शविद्या ॥ १५ ॥ = ववनेच्छितार

कांतित्तिः ॥ ८

दोरादुसंज्ञाणां उमलप्रयपद्यत। तेषां संहत्यमानानां सिंहनादाश्च कर्तव्याः। शर्वरादुसंज्ञाणां उमलासम
पद्यत। आदिष्टवानरेन्द्रेण सुग्रावेण महामना। औशिताक्षरमासाधयवगायुधकांकिणः। यश्चवानितर्षक
यत्तु तत्र शत्रावुपस्थिते। संहतयोमिसंहयबलवानयः पलायते॥ इत्येवं निश्चितार्थेषु सुग्राववशवर्तिषु
स्थितेषु धारमाश्रित्य रावणं मन्थराविराट्। तस्य ज्ञेयमित विद्वेष्टाङ्गनामिति संकुलः। रूपवानिकरु
स्य मन्थुर्गात्रेषु जायत। सनिर्कर्मनकुर्मनं वक्तुं कर्मसामञ्जस्युभौ। शेषयामास संकुलः संश्रामं राक्षसाधि
पः। शशासवेवसर्वा नुसरादुसानुसुमहाबलः। वरितंगकृते ये वक्तुः सिंहश्चोत्तदन्। तेन सम्मोदिता
स्ते त्रुतदप्रकृतितायुधः। लंकायानिर्ययुधरिं न दत्तो नाम विक्रमाः। कुंभकर्मणि भोवारे परिगृह्य सम
ततः। बहुसैन्यपरवारौ शश्वरावणनोदिता। तोवराजिरास्वभिः। भौमिस्तानि प्रसर्वतः। वक्तुस्तैः स
मन्थे। महारयश्चाग्निना पुनः। तत्र ताराधिपस्यामांस्तारणानां वतायेवमा। तयोराभरणानां वबले ते सममा
सम्पन्। तत्र नार्धप्रदीप्तानां गृहाणां सागरः पुनः। भासांसं संह कपातालश्लोभिः। उभुभैभरां तद्वानरबलं
घोरं राक्षसानां तद्वाबलं। ददृशे कृतितप्रसं किंकिराशतनादितं। भामातिमत्रमातंगहयवाहनसंकुलं। द
त्तकामुर्कं। माल्यगंधसमुत्सेकसमावितमहाबलं। घोरशूरसमाकांक्षं महद्बुद्धनिश्चनं। तत्तदृष्ट्वाबलमा
त्मातं राक्षसानां महत्तदा। संवनालकपानां वबलमुच्चैर्ननुदत्तु। ऊवेनोत्पद्यन् पुनः तद्वलं रक्षसां महत्। अ
भिपेत्तुः कपिः श्रेष्ठः पतंगश्च सर्वतः। तेषां भुज्जपरामर्शं घामैष्टपरिष्ठां बुद्धः। राक्षसानां मन्त्रतत्र भेदानां स्त
नितामिव। तत्रोन्मत्ताश्वापेत्तुः कपयस्ते ययुसवः। अगृह्णाते स्म रुश्रेष्ठैः उद्यतेः उद्यतेः धीतिश्चामपि मुष्टिभिः।
दृशानि रूतकर्मणि अशिलाविद्धि मस्तकाः। सर्वे ते बलिभिर्भिन्ना विवेरुस्तत्र राक्षसाः। तायेवापततां तेषां

काणां
पा० ८

साधवे शिला। तमापतंतं वेगेन कुंभश्च त्रिभि रायसेः। त्रिभिश्चान्ये बिभेदा मुमातंगमिव तोमारेः। सशरोधविभि
 न्गो गोवालि पुत्रः सपादपं शिलावर्षमविश्यात्। भाववर्षरुक्मिरिपोततश्च क्लेदतान् रक्षान् बिभेद न शिला शरे
 कुंभकर्माम्भुः मृरोवालिपुत्रो समारिता। तमुद्यतशिलं कुंभं आपतंतं सुवेगिनं। भुवोर्विव्याध बाणभ्यां कुंभम्यामि
 तिकुंभं। अंगदः पाणिना नेत्रे विमृध रुधिरोदिते। शालमासन्नमेकेन परिजग्राह पाणिना। तमिंदुके उग्रतिमं
 शालं शालमुजोबली। उसर्जंगदो वेगात् हरादन्ववेद्यव। सविच्छेदशिते बाणे। सौम्ये कोदिभिः। कुंभकर्माम्भुः सपादपे
 जोरुक् सुपुस्येदं शनिस्तदा। ततः सकुंभः संक्षयशरानग्निशिरवोपमान्। अंगदस्य महावेगात् मुमोवोरसिरा
 कसः। संवज्राशानि संस्पृशेः शारेः कमेन नृपाणे। विहितः शरवेगात्तः पपातव मुमोहव। अंगदं पतितं दृष्ट्वा सा
 दंतमिव कुंभं। दुराधर्षं राजपुत्रं क्षुभोद्यम्यवपद्यत। अथ धूमः शिलाहस्तः कोपसंरक्तलोचनः। रिरक्षुर्न्य
 पतत् अंगदवानरर्षभः। ऊंबुवाश्च सुरवेताश्च वेगदश ववानरः। कुंभमभ्यधवत् रुष्टाः। मेघागिरिं मिवाशिं कुंभं
 समाक्ष्य पततस्तां सुवानरैर्जास्तरस्त्रिनः। अवारयत् सबाणो ध्रुवायुधैरा निवांबुदान्। तस्य बाणपथं प्राप्य नरो
 कुरतिवर्तिजं। वानरैर्जा महामानो वेलाभिव महोर्भयः। तां सुदृष्ट्वा हरीन् सर्वान् शरवृष्टिनिवारितान्। अंगदं पृष्ट
 तः उवाचाटव्यं समहाहवे। अमिदुशव सुग्रावः। कुंभकर्माम्भुः रणे। शिलसालुवरं नागं वेगवान् केसरं शयथा।
 उत्पाद्य विविधान् रक्षान् अथ कर्माम्भुः धवानपि। अश्वभ्यां च विविधान् रक्षान् संप्रविष्टे परं रक्षे। तां दृष्ट्वा त
 माकाशं वृष्टुं रष्टुं दुरासदां। कुंभकर्माम्भुः सुतत्रिविः शश्चिच्छेदने कध। अमिलक्षेण शार्धेण कुंभेन निशितेः शारेः
 आवितास्ते क्रमारेजुः। यथाधोराः स्रुतध्वजः। क्रमवर्द्धं ततश्चिच्छेदं दृष्ट्वा कुंभेन वार्यवान्। वानराधिपतिः आमान्। म
 हस्रवो न विव्यथे। निर्भिघमानः सहसा सहमानश्च तान् शरान्। कुंभश्च धनुराक्षिप्य बभूवे जायुक्षीपमं। अवपुन्यततः श
 रं कृत्वा कर्माम्भुः करं। अथवा कुपितः कुंभं मृगं गेमिव र्षभं। निकृन्नाग्रज्जवायं ते बलं न महदकृतं। सचतिश्च
 ॥ प्रवावश्च तव वाराव गम्यव। यत्राव बलवत्तु माया बलविशारदः। एकस्त्रमिह ऊज्जतो

शतविशारदः। एवमुक्तास्वरसुतं समुक्तायासनाकृतं स्वयंगंधे श्रमात्प्ये श्रवा सोमि श्रसमर्चयत्। रावणस्यवनः कृवा
शूरमानास्वरात्मजः। बाठमिथ्यवचनं हृष्टमकराको निशावरः। सोमिवाघरशग्रीवं कृवावाग्निप्रदक्षिणं। रथश्राना
यतां किं र्थं सैन्यं वेद्यवचनं तस्य तद्वचनं कृवाबलधको निशावरः। स्पंदनं वबलं नेव समापं समुपानयत्। अदक्षि
णं रथं कृवाद्यारुहो ह निशावरः। सुतं संनोदयामास रथं मां सूतवाहय। अथ तान् राक्षसान् सर्वान् मकराको प्र
वादिदं। आगच्छतत्र यास्यामो पुरतो ममराक्षस। अहं राक्षसराजेन रावणेन महात्मना। आहूतेऽसमरे हं तं तावुमो
रामलक्ष्मणम्। अथ रामं वक्षिष्यामि त्वद्वचनं निशावराः। राखामगं वसुग्रीवं वानरां शरश्रोतमि। अथ शूलनिपाते
वीवानराणां महात्मनः। प्रदक्षिष्यामि सर्वं प्राप्य भुक्त्वा न मिवानतः। मकराक्ष्वनः कृवाते उधरा निशावराः सर्वे ना
नायुधोपेताः बलवन्तो जिवे गिनः। ते कामरूपिणः शूराः दक्षिणपिङ्गले कृणाः। मातंगाश्च वनं दं तो ध्वस्तकेशानि
शावराः। परिवार्य महावारं महाकार्यं स्वरात्मजं। अजिउग्रमुस्तदा दृष्ट्वा आलस्यं तो वसुंधरा। शंखमेरा सहस्राणां
आहूतानां त्वसर्वतः। द्ये जिता स्फोटितानां तु तत्र राक्षसान् नृत्त। अत्र श्रेष्ठकरा तस्य प्रतोदः सारथेस्तदा। प
पात सहसा नेव राक्षसस्य रथावसः। तस्य ये रथयुक्ता स्ते हयविक्रमत्ते र्जिताः। नराणो राक्षसो लो गवासाः कृपा
तमुखा ययुः। प्रवाति पवनस्तस्य स पांशुस्वर निखनः। नियीतो वानि रौद्रेण मकराक्ष्म दुर्गतेः। तानि दृष्ट्वा नि
मित्तानि राक्षसा वार्यं संमताः। असंविद्यगताः सर्वे यवाते रामलक्ष्मणौ। धनगजमहिषांगुल्यवर्माः सम
रमुखे पयसठत् रशसि निन्वाः। अहमहमिति युधलाजसा स्ते रजनिवराः परिवन्त्रमुर्नदं तः। इति मकरा
कनियौ गाना मस्योः॥ निर्गतं मकराक्ष्मं दृष्ट्वा वानरपुंगवाः। आहूतया हूतय सहसा यथाक्रम्य ववस्थिताः।
ततः प्रवृत्तं युद्धं त्रुमुलं तो महाघणं। निशावरह वंगानां देवानां दानवे रिवा। शरशूलनिपाते शशिलापरि
धपातानिः। अन्योन्यं पोथयंति स्म तदा कपि निशावराः। शक्तिशूलगदाखजैः तोमरे शनिशावराः। पट्टिशे
त्रिंशुमा जैश्च बाणपाते शसंततः। आसमुज्जरखजैश्च निधौ ते रायसे स्तथा। कदनं कपि यूथानां वक्रुशे

निर्क्रमपरिधोद्धृतं अमतावनमस्तलं । दुरासदः सुसंकोपात् परिधामरणाप्रमत्तः कोपोक्तिरिति निर्क्रमं प्राप्नुयुर्गाताः
रिवोक्तिः । राक्षसावानराश्चैव न शोक्तस्य दिव्यं नयात् । हनुमास्तु विरथोऽपि सत्स्वैरतिमुखो बली । परिधोपमबाहु
ः सपरिधोऽपि स्फुरन्मन्त्रं बलवान् वृत्तस्तस्य पातया मासवदसि स्फुरेत्तस्योरसि व्यूढे परिधः शतशतगताः । विष्णु
र्यमाणाः प्रमयात्कल्काशु निरिवांबरे । सततेन प्रहारेण विववात्महाकपिः । परिधेण समाधृतो यथाभूत् मित्र
लेखनः । सतथाभिहतस्तेन हनुमान प्रवर्गधर्मः । मुष्टिं संवर्तयामास वक्रवेगोपमंबली । तमुद्यम्य महावीर्यो नि
र्क्रमं प्रतिगृह्णिवान् । अभिसंपातयामास वेगवान् समिमर्दिषु । ततः प्रस्फोट्य धर्मस्य प्रवर्तशोणितं तदा । मुष्टिना ते
न संकुले कालाविधिरिवोक्ता । सतेन प्रहारेण व्यर्ज्यत मुकुमुहुः । आसक्तो युधि ऊग्राह हनुमन्तं सराक्षसं । त
तोरकोमिराकृष्टं मर्मलं कागतेरपि । निर्क्रमेणोद्यतं दृष्ट्वा हन्तुमंतं ऊयेषिणा । सतथाह्वयमाणोऽपि निर्क्रमकर्म
सुतंतदा । निऊधानोरसि कुधोवक्रवेगेन मुष्टिना । उक्थिष्य स हन्तुमंतं निषिष्येषां सुवीर्यवान् । मोक्षयिष्या तथा
मानं किति मभ्यवपधत । अहनिष्यन्नुत्पपाता मुनिर्क्रमं मारुतामजः । निऊधानमहावीर्यो मुष्टिनाराक्षसोत्तमं ।
सतथाह्वयमाणोऽपि निर्क्रमकर्ममजो बली । आऊधानानिलसुतं वक्रकल्पेन मुष्टिना । सतथाभिहतस्तेन प्रमृद्य नयनेकपि
समुत्पत्य सवेन निपपातास्य वदसि । अपरिगृह्य व बाहुभ्यां आवृथ्य वशिरोधरां । अपातयत्तस्य शिरो मेरुवन्दनः
धरं । अथ विनदति स्फुरिते निर्क्रमे पवनसुतेन बभूव तत्र युद्धं । दशरथसुतराक्षसे राक्षसोर्गैरातरमागतो
षयोः सुमार्गः । इति निर्क्रमवधेनामसर्गः । निर्क्रमं निहितं दृष्ट्वा निर्क्रमं निवर्तयति । रावणः परमामषी प्रज
कोत्तयथानलः । नेरुतकोधशोकाभ्यां धाभ्यां उपरिमूर्च्छितः । ततः संवित्प्रमत्तमादशग्रीवः विराट्स्वयं । परपुत्रं वि
राटाक्षं मकराक्षमनोदयत् । गच्छ पुत्रमयाह्वयः । बलेन महतारतः । राघवं लक्ष्मणं विवज्जहितांश्च वनोत्तमः ।
शिल्पमुद्धर मेदिप्रं स्वापोरुषमुपाश्रितः । अयं तेशकडितुवार एतौ नुगमिष्यति । खरस्य सहशो वीर्यं व्रमस्य
० मितविक्रमः । वैहिरिव्यास्रविधेवमाया

युधामन्युः रुधिराक्षः मुखार्द्रः शरत्कपः कण्डाश्रुः हिस्वेगतावसुधं निव अमिषं निसमंततः ककसे किं वधाम् दधुन्यस
दशान्यपि नर गिरिकथते जे उ विना युधेन वा गबलात ॥ एवमुक्त सु रामे ए खर पुत्रे निशानरः बाणो धानु मु मुने
तस्मै राघवाय रणाङ्गिरे तान् शरान् शरवर्षाणामे शिक्रे दने कथा निपेत्तु नृ वि ते छिन्ना रुक्म पुं षाः सहस्रश
ततु युध मत्रव त्रव समेया न्योन्य मोक्षसा खर राक्षस पुत्र स्प राम स्प न महा मनः क्रामृत योरि वा काशे घ्राघ्रात तल यो
स्तयोः धनुर्मुक्त स्व नोः सृष्टः श्रूय ते हिरणाङ्गिरे देव दोन व गं भर्तुः किं नराः समहोर गाः अंतरिक्ष गताः सर्वे
पु कमास्त द्यु तं विद्ध मन्यो न गगने पु विद्यु लं वध्य ते परः ॥ इव प्रतिष्ठते न्योन्यं कुर्वीते तोरणाङ्गिरे शरौ घ स त ताः
सर्वाः दिशः स विदिश स धा सं किं न्ना व सु ध्वा नेव समं ता त न प्र का स ते राम मु क्त सु तान् बा णान् राक्षसो वि छिन्
न ए र द्यो मु क्तं शरामो वि नै क धा प्रा कि न त् श रेः ततः क्रोधो महा बाहु र्धनु श्रि क्रे द वे पु निः अशानिर धन रा ने
सु तं वि व्या ध रा घ वः त्रि वा प र र थं रा मो र ष्या द ध्या न मो क्थ य त् वि र ष्यो व सु ध्वां प्रा प्य म क रा द्यो नि शान रः अधि
कं क्रोध सं र ष्वः मूलं जग्राह पाणिना ना स नं सर्वे मृ ता नो यु गं ता ग्नि स म ध मं परि आ म्पा य त त् मूलं प्र क्लृ प्त स नि श
व रः क्रोधा त सं ग्रा हि णो त स्मै रा घ वा य महा मनो आप तं तं क्लृ प्तं तं उ खर पुत्र क र यु तं बा णे स त्रि नि रा का शे म
लं वि क्रे द रा घे वः तत् छि न्नं बु द्ध मूलं दिव्य हा ट क मृ षि तं वि द्यो र्थं तं महो ल्के व रा म बा णा दि तं भ रं तत् मूलं नि
हि तं दृ ष्ट्वा रा मे णा क्त त क र्म णा सा धु सा ध्वि ति मृ ता नि व्या ह र तं न न स्त ले तत् दृ ष्ट्वा वि फलं मूलं म क रा द्यो नि शान
रः मु ष्ठि मु ध म्प का क्त म् कं ति ष्टि ति ष्टे ति वा प्र वा त् स तं दृ ष्ट्वा वि फलं मूलं म क रा द्यो प तं तं उ खर पुत्र धु नं द नः पा व का
श्रं त तो रा मः सं द धे स्व रा रा स ने ति ना स्त्रे ता ह तं रा मं कृः का क्त क्से न त दार णे सं नि न्न रु द य स्त व प पा त व म सा
र व ॥ त त स्ते रा क्ष साः सर्वे म क रा द्ये नि पा ति ते त्वं का मे वा न्य धा वं त रा म बा णा दि ता स्त दा दृ श र थ न प पु त्र बा ण वे
गै र उ नि व रं नि ह तं ख रा म जं तं द दृ मु र ति ब लं मु राः प्र रु षा गि र मि व व क्र ह तं दृ णा दि शो र्थं ॥ इति म क रा द्य
व धे ना म स र्गः ॥ नि ह तं म क रा द्यं नु दृ ष्ट्वा रा मे ण सं यु गे श क ति त सु म हा न क्रु द्यो वि वे श र ण सं क टं ॥ ३१ ॥

रज्जुनाकराः शरोध्वेर्निर्मिताले शरवरपुत्रेणानराः संभ्रातृमनुसः सर्वे दुःकृतुर्मयपाडिताः तान्दृष्ट्वा दृष्ट्वा
सर्वे प्रवृत्ताः तान् वानोक्तसः नेदुस्ते सिंहवत्तृष्टाः युध्यते कृतकसिन्धुः विप्रवसुतदातेषु वानरेषु समेततः राम
स्तान् वारयामास शरवर्षेण राक्षसान् वारितान् राक्षसान् दृष्ट्वा भक्ता को निशाकरः को धनलसमाविष्टो वननवेद
मब्रवात् कासोरामः सुदुर्बुद्धिं येन मे निहतः पिता ऊनस्कने गतः एवं सानुजः सपरिहृतः अद्य गतास्मि विरस्य
पारं विरज्जुनाकराः सुहृदां निवसुर्वेषां निहतानां रणदिने हवामं सुदुर्बुद्धिं लक्ष्मणं वानिशाकरः तयोः शोणि
निःस्पंदैः करिष्ये सलिलकिया एवमुक्ता महाबाहु युधे स्वरज्जुनाकरः आलोकयत् ततः सर्वं बलं रामदिदृक्ष
आह्वयमानो बुद्धिः वानरे बद्धिशालिनिः युधाय समहाते ऊरामादन्यं न वेदति मार्गमाणास्तद्वारमंबल
वानरज्जुनाकरः रथेनांबुदधो धेणुं विनरतामना किं दृष्ट्वा राममहत्स्वं लक्ष्मणं वानिशाकरः सेषुणा पाणिना
हृयश्च वननमब्रवात् तिष्ठ राम मया सार्धं द्वा युधे प्रयुज्ये त्राप्यात्त्याजयिष्यामि धनुर्भुक्तिः शितेः शरै
यत्तदा दंडकारणे पितरं हतवानसि अनागसंस्वकर्मस्वं श्रवाकोपो निवर्तते दृष्ट्वां ते वापि वांगानि दुरात्मा
नममराधव यन्मया हिनष्टस्त्वं तस्मिन् काले महाहवे दिष्ट्यासि गोवरं राम वं प्राधो मंगो नरे दर्शने कांक्षि म
तस्य दुष्कर्तव्यं सिंहस्येव वने मृगः अद्य मद्वाणवेगेन ब्रेतानां विषयं गतः येव यानिहिताः पूराः तैः सह वंसमेष्यसि
बहुना जकिमुक्तेन नृपुत्रामववो मम पश्यं तु लोकाः सकलाः यामां विवरणादिरे अस्त्रैर्वा गदया वा पिबद्भ्यां वा
महाहवे अभ्यस्तं येन यन्मम वर्ततां तेन नो मम तेन मां प्रति युध्यस्व येन जातोसि सकुले अद्य मद्वाणनिर्मितं स
स्मां गच्छति को कृतं कव्यादसंभ्राः कर्षं उरगोरेणुपरिहृतं मद्वाहुगोवरगतः सांप्रतं नम विषयति मकराद
ववः श्रवामो दशरथा मज्जुः अब्रवात् प्रहसनवाक्यं उत्तरोत्तरवा दकं वतुर्दश सहस्राणि राक्षसां वपिता वसः वि
शराहृषणाश्चैव हता मे दंडके वने स्वासितास्तत्र मां सेन गच्छ गोमायुना यसाः निविष्यां अद्य मे पापतीक्ष्णं कृतं उन्नेवा

ते हन्यमानावाणौ धिसेनामित्रेण संयुगे शत्रुमाहवसं पेठवीनराः सर्वतोदिशं केचिदारुरुद्धवर्द्धमान
केचिद्वधारणधरान केचिद्वक्रयसहसावानरा सुगतासव केचिद्वतत्रयुद्धं ते योध्वतमनुव्रताः तेत
दायोधिनस्तस्य संगो मेष्टविक्रमाः विज्ञायवानरान् सर्वान् इन्द्रजितसमितिजयः रणात्परियायोश
धुं स्वापुंरावणमजुहतेषु ते पुरः कुरुः सुरावणोरोदसाधिपः आदिदेशाथ संक्रुधोरणाप्येन्द्रजितं पु
नः ऊहिवारमहाबाहो रणे राघव लक्ष्मणौ अदृशे दृश्यमानो न सर्वथा वं बलाधिकः तानरं नेव सुग्राव
वानरा ये विभाषणं वमत्रतिमकर्मणं इन्द्रजयसि संयुगे किंपुनर्मनुषो हार्यो न ह निष्पसिपुत्रक तथोक्तो
राहु सेंद्रेण परिणत्यपि उर्वनः यदुक्तमोसविधिवत् जुहानाग्निमयेन्द्रजितं जुहति आपितत्राग्निं रक्षसो
भीमकर्मणः आहुं गुरुस्तत्र विक्रान्तराक्षसा यजरावणिं दूर्माशरपचाणि समिक्षय विभ्रातका लोहितानि व
वासांसि श्रुवंकाश्चायसं तथा सर्वतोऽग्निं समास्ताय शरपतेः सतेभारः को गस्पकं ठात रुमस्य क्रिवा ऊग्राह
शोणितं जुहाव समहाते जाततोवद्रेर्महाविषः बभूवुस्तानि विंगानि विजयं प्रति तस्य वै अदक्षितावर्तेश्वरः
तप्तहाटक संनिभः हविस्तत्र तिजग्राह पावकः अयमुक्तिः जुवाग्निं तर्पयित्रा न दैत्यदानवराक्षसान् आ
रुरो हन्त तं दौतमं तक्षान् गतं शुभं सवाहि मिश्रतु मिश्रवाणे अनिशित्युतः ऊर्ध्वं न्यमानो वपुः पातपनाय
विभ्रषितः शारे श्रद्धां वापे श्रयः समलंठतः ऊर्ध्वं नदमहाकं वु दौ तपावक संनिभः बभूवेंद्रजितः
केतुर्वैहयं समलंठतः तेन वाहिय कत्येन ब्रह्मणा श्रेण पातितः सबभूवद्वराधर्षी रावणिः समहात्बलः
भुजवायेण न त्रामान् अश्रेण वसमायुतः सोमि निर्याय नगरात् इन्द्रजितसमितिजयः जुवाग्निं राक्षसे
मं विः अंतर्धानं गतो ब्रवात् अथाहं तो महाबाहो मिथ्या ब्रजितो रणे ऊयं पित्रे अदस्यामि हवाते रा
म लक्ष्मणौ अधनि वनिरा सुवीरुतराघव लक्ष्मणौ करिष्ये परमं कृच्छ्रं कृत्वा तुरधीयत उत्पपात स
संक्रुधो रावणेन न्यगोदितः तीक्ष्णकर्मकनारावे पञ्चनश्व

ततो युद्धं सममेव तदृशं वा नरेः सह निघ्नतां तत्र नान्योन्यं निशावरवानोरुसां **अक्रोडमिव रुद्रस्य दत्तः कालाचवे**
पमूनरावणिस्त्रे सुसंक्रुद्धो तनुवावनिशानरान् युध्यंत सर्वतो दृष्टवानराणां क्रिधांसया ततस्ते राक्षसाः
सर्वे न दंतो युद्धकांक्षितः **अभ्यवर्षस्तदा धोरावोनरानुशरवृष्टिभिः** ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपा
युधः **अभ्यद्रव्यवंतः सहसाराक्षसान् नाम विक्रमाः** केचित् नृगाणि संगृह्य मुष्टिमुधमपरे वा
नरांसमरे तस्मिन् राक्षसान् ऊक्षराहवे **ऊनुभ्यां निफताः केचित् वानरैस्ते निशानराः** बभ्रुमुर्नष्टं
ह्रावे मेताः पर्वतेशादिताः **भग्नजंघोरुष्टाश्च क्वचित् विनिहताः** मुवि **अभ्यद्रवंतः सहसाराक्षसा**
नाम विक्रमाः भिनोष्टमिबलनवो राक्षसाभिन्वमस्त का **सुसुबुः शोणितं** स्तरि नागागेरिकध्वजे
भिवात् **निहता ते हन्यमानौ** श्रपतद्भिः पर्वतेरपि **स्वनद्भिर्नष्टवेष्टे** श्रुक्करमायो धनं बभ्रु **राक्षसा ब**
हनः स्तत्र निहता वानरैरपि **प्राध्ववंतः परे** शक्रा तं कामेव निशावराः **तेषां श्रुवतां तं कां प्रवक्तुं** पेसमं
ततः **वानरास्ते मया त्रीनां राक्षसानां समंततः** इन्द्रजिह्वततः **क्रुधो महाभास महाबलः** वानराणां शरा
राणि व्यविध प्रावणात्मजः **शारेणे केन बहूनां नवसप्तपंचव** बिभेद स महान् क्रुद्धो राक्षसान् संप
हर्षयन् **सशारेः सूर्यसंकाशः शातकुंभविभूषितः** वानरान् समरे नामः **प्रममाद्य सुदुर्जयः** ततोष्टा
दशभिर्बाणेः **द्विविदं गंधमादनं** विव्याध दशभिश्चैव न त्वं हरा देवस्मितं **सप्तभिश्च महावीर्यो नातं मर्म**
विदारणे पंचभिर्निशते **श्रेवगुणं विव्याध मार्गतौ** अपारेः **सप्तभिर्बाणेर्वानरान् सरणाजिरे** अथ
विध्यत विक्केकं सप्तभिः **सप्तभिः शारेः** ततस्ते वानराः **मूराः भिन्नदेहा विवेतसः** व्यथिता विजवंति स्म
रुधिरैः **समुद्रिताः केचिन्नातैर्वं वक्रविभिन्ना वानरा रणे** रक्षोबाणहताः **केचित् निपेतुः श्रगताः सवः**

नांतरस्विना रोषताम्रेकलोवीरोनिर्जगाम पुनर्बला। सपत्निमेनद्वारेण प्रययौ राक्षसेश्वरः। इति तत्परमादि।
 गुपरेषां नञ् यन्त्रयं। मेघनादस्ततो दृष्ट्वा आतरोरामलक्ष्मणौ। रणायामुद्यतो वारो मायां विवाकरोत यारण्यं
 ततो व्यवस्थाप्य रावणो राक्षसेवतः। सीतां मायामया कृत्वा तस्यावधमुरोपयत्। स सर्वेषां उहितार्थो कृत्वा बुद्धिसु
 दुर्भेति। हं तं सीतां व्यवसितः कपानामभितो याये। ते दृष्ट्वा उविनियो तं काननानूकानानो कसः। उत्प्रेतुरभिसं
 रज्जाः शिलाहस्तयुयुसवः। हनुमान् पुरतस्तेषां जगाम हरिश्च यपः। उद्यम्य सुमहत् वृष्टं पर्वतस्य दुरासदं।
 सदृशं निरानंदः स्मितामिदं कितोरथ। एकवै लक्ष्मणं सीतारक्षो हरणं कुर्यात्। परिक्रिष्टैकवसनो मंडनाहं
 ममं डितो। रणरेणुं समादिग्धं भृशं रूक्षं वराननो। रडो मलाभ्यामालिप्तः सर्वगात्रैर्व्यवस्थितो। ददर्श हनुमा
 नतत्र संपूर्णमिव पतिना। मुहूर्तमिव सातेयमिति निश्चिथयन्नतः। बभूव विरहं दृष्ट्वा हि तेन साजनकात्मजा। तं
 दोनां मलदिग्धं गारुडं स्फुरन्नेक्ष्य भेषिलो। बाष्पपर्याकृतमुखो हनुमान् व्यथितो जनत्। अत्रातां विवशो कर्तुं निरा
 नंदं तपस्विनां। दृष्ट्वा सीतारथे तस्य रावणोः सुदुरात्मनः। किं विकारिणं तमस्येति विंतयन् समहमविः। सहतिवो न
 रे सार्धे रज्यं न वतस्वर्णि। तद्वानरबलं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्च्छितः। कृत्वा विकोशं निस्सृजं प्रज्जहा समहास्वनं
 रा प्रगल्भवसकेशेषु रावणिर्जनकात्मजा। क्रोशंती रामं मेति दृष्ट्वा मायामया तदा। पडरंति मसि गह्व केशपट्टे परामृश्य
 त्। गृह्णातां तां तदा दृष्ट्वा हनुमान् दैन्यमागतः। सुदुःखं वारिनेत्राभ्यां उल्लूकं पवनात्मजः। अब्रवात् परमं क्रुद्धो रावणिं
 परित्रस्यन्। नृशंसानां दुर्वेतः कृन् पापविनिमयः। ब्रह्मघ्नीणां कृते जातं राक्षसं। योनिमास्कितं धिक्त्वा पाप
 समानारं यस्य ते मतिरदृशा। अकार्येनाद्यते कार्ये ईदृशं सुविगर्हितं। व्युतां गृह्णावराधां रामहस्तावामेषिनां।
 अनागसं उविवशं अपापां किं जिघांससि। सीतां हवानविराज्जावितं मोक्षसे प्रियं। वक्षहः कर्मणा तेन मम ह
 स्तगतो ह्यसि। येन स्राष्टातिनां लोका येनैवावध्यातिनां। इह जावितमुद्यम्य मेयतानुपमोद्यसे। एवं कृत्वा ए
 हनुमान् बुद्धिर्वानरे वर्ततः। अभ्यक्षवतसं क्रुद्धो राक्षसेन्द्रं सुतं प्रति। आपतन्नतदनाकं तदाममं वानो कसो।
 राक्षसो त्रामकर्मणोस्मरे प्रयत्नारयत्। तं उवाच सहस्रि सुविक्रान्तं हरिवाहिनां परिवार्य हनुमं तं प्रक

तीक्ष्णं हिमान् तं उवेहाय संजाप्य सरथं रामलङ्गणो धनुषावित ते रुद्रादिव्याप्य आगिवाकृतः प्रकाश्यो
 तौ गगनं शरज्जालेर्महाबलौ ॥ नो बालेः सूर्यसंकाशेः निवृज्य उरासुरं सबाणारुष्टिं विविधं तन्व न अक्रादय
 न्नमः सर्वोदिसाश्रयं कुक्षो नाहारति मिरावतः निवद्याधातनिर्धोषो नापि वाहिरुखनः क्र-क्रवेनरतस्त
 स्प नवरूपं प्रकाशयते ॥ रथेन नानातिमिरावते नरगाहिरुखो ग्निसमाश्रितेन नृत्वं संश्रामृगयूषपातो व
 कारुथ्या निरपेक्षः ॥ इन्द्रजित युद्धं नाम सर्गं धनो धकारति मिरे शिला वर्षमस्तु नः ववर्ष समहाबा
 हुर्नारावशरवृष्टिमान् सरामं सूर्यसंकाशेः शरैश्च निशिते शरैः बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगानेषु रावणिः
 तौ हन्यमानो नारावेजो रात्रिरिव पर्वतौ हेमपुंराननरव्याघ्रो बालान्मुमुनतः शरैः अंतरिक्षानुसमासाध
 रिपुं कंकपत त्रिणः निरुत्थापन्नगाम्भो निपेजः शोणितस्रक् अतिमो वंशरोधेण पाद्यमानो रधूतमश
 रानुसपताताम्भो अथैकेकं द्विध्रुवकरोत् यतो यतो हि दृष्टो शरानापततः शितान् तितस्ततो दाशरथिनिस्त
 सज्जो शरोत्तमान् रावणिस्तुततसाध्वं रथेनातिरथः पतन् विव्याधातेराजपुत्रो रथस्के निशितेः शरैः तेना
 तिबिधौ तौ वारोरुक्नप्रखेः शितेः शरैः बभूव उज्ज्वलं बंधुजावसजो पामो नास्य वेद्यं किं किं नित्तरूपं
 न धनुस्त्वनं न निवा स्पेगितिकश्चित् सूर्यस्येवाग्रसंस्तवे तेन विधा अहरयो निहिता अगता सवः निपेजः श
 रास्तत्र बलिनो धरिणी तले लक्ष्मणास्तत्र संभ्रांत कुक्षो आतुरमज्रवात बाह्यमस्रं प्रयोदयामि न धार्ष्ट्यं सर्वैरक्ष
 तमुवावततो रामो लक्ष्मणं सुमलक्षणं नि कस्य हेतोरक्षं सिसर्वशोहे उमहेसि अयुधमानं प्रकृन्तं प्रजलि
 शरगागतं बालं प्रसुप्तं मत्तवान् बहो मिहार्हसि आस्पेव उवधेयं न करिष्यामि नरधम आदेष्टा वेमहावे
 गान् कामगान् हरिषूषयान् एतं वमार्गं विध्यति दृष्ट्वा वानरपुंगवाः ॥ इन्द्रोऽधोऽधो भिंविशते दुराकारसातनं
 बाधेन नस्तले वा यदनिगृह्यो हि मरुदस्य पतिष्यते नृमि तले गतासुः ॥ इत्येव मुक्रावन् नमहायशश्चुप्र
 वारुः प्रवगुरुष्वैवैतः वक्ष्यामि तस्य न शंसकर्मणः तदा महात्मा वरितं निरैक्षत इन्द्रोऽपि देवः सर्गः ॥
 सविष्णो यमं तितस्य राधवस्य महात्मनः स निवृथा हवा तस्मात्प्रविवेश महापुरं सो करो ब्रवधं तेषां राक्षस
 सरामः ॥

कृसानांकदनं वकारसु महाबलः वतोवानरसिन्येन कालांतक्यमोपमः सतुशोकसमाविष्टः कोपेन
 न महाकपिः हनुमान् राक्षससुरेषु पातयन् महतां शिलां तमापततो दृष्ट्वा सुरैः सारथिना सह विधे
 योश्च समा युक्तः सहस्रमपवाहितः तमिदं कितुमप्राप्य ससारथिरर्थतदा विवेश धरिणी निवासा शि
 लावर्धतां गता राक्षसानामभूदसौ वीर्यं दृष्ट्वा कितुमाहवे मुक्तं वायुसुताक्षरं सारथिं नाप्यपूरयन् प
 तितायां शिलायां उरुदसां व्यथितां वमंतामभ्यध्वनन् रातशो न दत्तः कानरनौकसः ते कमांश्च महाकोवा
 नगिराणां शिखराणि व अकिंपन द्विषतां मध्येनानराणां मविक्रमाः वानरे स्ते महाबायिभीमरूपानि शा
 वराः वार्यादभिहिता वृद्धैर्वितैरुद्धे शिणीतले स्वसैन्यमभिवाच्या यं वानराद्वितमिदं कितुं त्रगृह्णातु
 धक्कः परानभिमुखो यायो सशरो धानवासृध ससैन्येनानि संवृत्तः ऊधानकपिशोर्हलान् सुव
 कृन् स्येतो कमामान् मृजे रशनिभिः खाड्यैः पट्टिशैः पाशमुद्धरेः तेनाप्यनुवरास्वस्य वानरान् उ
 क्तराहवे सस्कंधविटपैः शालैः शिलाभिश्च महाबला हनुमान् कदनं वक्त्रे रक्षसां गामकर्मणां स
 निवार्य परानांकमब्रवीत् वानोकसः अवरंतो निवर्तध्वं तेनः सह्यमिदं बलं यका प्राणान् हियोद्धरो ययं
 रामप्रियविनीर्षया यन्ति मितं व्युध्यमः साहता जनकात्मजा इममर्थं वविज्ञाप्यं रामसुग्रीवयोर्ध
 योः तां यत्प्रतिविधाय्ये ते तत्करिष्यामहे पुनः इत्येकवानरप्रेष्टो राक्षसान् वारयंस्वदा शिलैः शरै
 रसंभ्रांत सबलः संनिवर्तयत् ततः प्रेक्ष्य हनूमंतं ब्रजंतं यत्र राधावो निजं मिलामथा साधु जुह्वा
 नाग्निं तमिदं कितुं यद्भूमौ उ विधिना पावकस्तेन रक्षसा हमान् अजकालं उपहोमवषट्कृतं
 सोमिष्मान् ददंशे वाथां पूयशोणितवान् पुनः संध्यागत इवादिभ्यः परिवेष समन्वितः अर्थे दं कितुं

श्रुवावेदं कृतं तदा सुग्रावस्त्रं वरा मस्य यन्नि मित्र मिहा गताः तां ह निधामि विदेहो एषो घतवपस्पतः इमां
हवा ततो रामो लक्ष्मणं ब्रुव वानरं सुग्रावं व ह निधामि तं वानार्यं विना षण्णं न हंत व्यास्त्रियश्चेति यद्ववा
प्रिह्व वंगम पीडा कर मम जाणं यस्या तु कर्तव्य मे व तत् ॥ तमेव मुक्ता रुद ती सा तां मायाम धीत तः शित धा
रेण स्वकेन जघानेन्द्र जित स्वयं ॥ यज्ञोपवात मार्गेण क्तिन्ना तेन तपस्विना सा पृथिव्यां पृथु शोणा पपात प्रियदर्शी
ना तामिन्द्र जित स्वयं हवा हनुमंत मुवा न ह मायारा मस्य पश्ये मां कामे पनीं विनाशितां ॥ एवं षडेन रुद ती हवा
तां वारुदशीनां आस्त्रितः सरथे दुष्टे विन नाद महास्वनं व्यावृत्ता स्पश्य न दतः तमुग्रं मां मदर्शनं वानराः सु
श्रुतुः शृष्टं अनु रूप मवस्किताः ॥ त मशनि पदु वेग निस्वनं विन दित मिन्द्र जितो महास्वनं रिपु मय जन
नं निशम्य तेन यव किता हरयः अकं पिरे ॥ तथा उसा तां विन हय दुर्मतिः प्रहृष्ट वेताः सबभ्रु वरा वणि प्र
रुष्ट रूपं न निश द्य वानराः विष ष्ण रूपाः समग्नि प्रदु कर्तुः विष ष्ण निन्ना बलिनं बला य सो बला धिकं श
क बल प्रमर्दनं विहाय संग्राम शिरो गतं तदा प्रतस्किरे वायु सुतं तरस्विनं ॥ इत्यार्षे आरा मायणे युध कांडे सा
ता वक्ष्ये नाम सर्गः ॥ श्रुवा तं मां निहो दं शृष्टं शक्रा श निस्वनं वाक्क माणा दिशः सर्वाः दुःश्रुतु वानि रर्ष मा
तानु वा वत्तरी न सर्वा नि हनु मान् मारुता मजः विष ष्ण वद नान् दानान् वस्त्रान् विद्रवतः पृथक् किमि
दं विष ष्ण वद ना विद्रवति ह्व वंगमाः ॥ यत्रा युध समुसा हं शर वं वेः कत त गतं ॥ ए हतो नु ब्रुध्वं मा मग्र तो यां
त मा हवे ॥ शरै रभिजु नोत्पन्निः न्युक्तं विनिवर्ति तं ॥ इत्येव मुक्ता हरयः समारो पित विक्रमाः शैल शृंगा
णि जगृहः क्रमांश्च विविधान् बभूवुः ॥ अग्नि प्रेथ व न दृं तो राक्षसान् वानर र्ष मां परिवार्य हन्त मंतं अन्वयु
स्ते महा हवे ॥ सर्व वानर मुखे स्त्रु हनु मान् परिवारितः कृता शनश्चैवा विष्मान् व्यत दत्त शत्रु वाहिनां सरा

94

येषु धर्मोऽत्र तेऽर्थाः फलं स्यादेवमेतयोः यावदर्थं व्यवर्धते ये धर्मोः सुदारुणः ॥ १५ ॥

राक्षसाः कुरुक्षेत्रं गच्छन्तः वृद्धाश्च निहतवराः कुरुक्षेत्रे महासमूहेषु न व्यानयन्ताः
इति वानराः परमप्रीत्या नाम ॥ राघवश्चापि बलवान् तं कुरुक्षेत्रे सवानोक्तं सां ॥ क्रवांसं ग्रामनिर्धोषं जंब
वतं मुवावह ॥ सोम्य नूनं हनुमतो नित्यं संग्राममूर्धनि ॥ श्रूयते हि महान्नामः सुमहानां युधस्वनः
तज्जङ्गमस्य साहाय्यं स्वबलेनाभिसंवृतः ॥ अगच्छत् पश्चिमं द्वारं हनुमान् यत्र वानरः ॥ अथायात हनूमं
तं ददर्श हृष्टपतिः पृथिवानारे सक्तसंग्रामे सज्जिरिव संवृतं ॥ दृष्ट्वा पृथिवं हनूमंतं हृष्टबलमुद्यतं
नालमेव यत्र हंसमेव यत्र वतं यत् ॥ स तेन सह सिन्धेन संनिकर्षं महात्मनः ॥ शत्रुमागम्य रामस्य
दुःखितो वाक्यमब्रवात् ॥ यत्तानां युधमानानां मिषतां प्रेक्षतां वनः ॥ उद्यानरुदतां सीतां चंद्रकितपा
पनिश्रयः ॥ उन्नांत वेतनो दृष्ट्वा विषयो हर्मरिंदम ॥ तमसामहताभ्रांतो विह्वलयितुमागतः ॥ तस्य तद्व
वनं क्रवारामो दुःखेन मूर्च्छितः ॥ निपपात तदा नृमो कुरुक्षेत्रे वक्रमः ॥ तं नृमो देवसंकाशं पतितं प्रे
क्ष्य राघवं ॥ अत्रिपेठः समुत्पद्य सर्वतः कपिव्यूथपाः ॥ शिषिभुः सलिलैश्चैर्न पश्रोत्पलसुगंधिभिः ॥
प्रदहंत मसह्यं वसमिधं मिषपावकं ॥ लक्ष्मणस्तं बाहुभ्यां परिब्रूय सुदुःखितः ॥ उवाच राममास्व
स्तं वाक्यं हे वर्यसंमितं ॥ श्रुत्वा नृमो निति हंतं चामार्यं विहितं दिव्यं ॥ अनर्थं भो न शक्नोति जातं धर्मो नि
रर्थकः ॥ मृतानां स्मृतिवराणां वज्रं गमानां न दर्शिनं ॥ यथा स्नेन तथा धर्मस्नेन सत्येन नास्ति सा ॥ यद्विध ॥ धर्मो
मेति वे सद्यो रावणो नरकं व्रजेत् ॥ यत्तं धर्मसंयुक्तो न दंष्ट्रसमन्वितः ॥ तस्य वयसनात्रावात्
व्यसनेन आवृते त्रिधर्मे नो पलमेव धर्ममधर्मेणापि धर्मता ॥ यद्यधर्मेण युध्येरन् ये धर्मः सुदारुणः
अनर्थो येषु धर्मोऽत्र तस्माद्धर्मो निरर्थकः ॥

दिशमहाबाहो लक्ष्मणं शुभलक्षणं । रक्षसस्तस्य नाशाय वर्जवक्रधरो यथा मनुजवर्गं न कालविप्रकर्षे ॥
 पुनिधनं परिमार्गतां ह्यमनैः । तदतिशुद्धं रिपोर्वधाय बाणान् असुरवरो मथ नाय विधेयं ॥ समाप्तक
 मोहि सराह संजो भवत्यसद्यः समरे सुदुर्जयः युयुसतां तेन समाप्तकर्मणा त्रवेत् सुराणामपि संशयो म
 हान् ॥ इति विनाषण समाप्तसु नो नाम सर्गः ॥ तस्य तद्वचनं कृत्वा विंता शोकपरिहृतः नोपधरयते
 यत्कं यदुक्तं तेन रक्षसा ततो वार्यमवस्थाप्य तं रामः परपुरं जयः विनाषणमुपासानं ज्वानवदतां वरः
 नेरुताधिपते वीरवयोक्तं किं विनाषण पुनस्तत्तु अत्र मिहामि वदयत्ते विवक्षितं ॥ राघवस्य तदा कथं कृ
 त्वा वाक्यविशारदः ततः पुनरिदं वाक्यं ब्रूयात् केषु विनाषणः यथा ह्यसं महाबाहो ब्रूयात् गुल्मनिवेशनं
 ततथानुष्ठितं वीरवधायक्य समनंतरं ॥ सेनानाकानि सर्वाणि विनक्तानि समंततः न्यस्ताश्च यूषपत्रेष्टा
 यथान्यायं विनागशः न्यस्तु मम विज्ञाप्य वमिदं औत्तमर्हसि । वयं कारणतस्ते हि संतप्त रुदवावयं
 यजराजनिमंशोकं मिथ्या कृतमुपागतं मायया तद्वृत्तं तेन राक्षसेन दुरात्मना ततस्त्वं यजतां विंतां
 राहुहर्षययिनीं ॥ उधमः क्रियतां वीरहर्षः समुपसेवतां आसव्या यदि ते साता हंतव्यो यदि ते रिपुः
 रोवतां ते महाबाहो मदाक्यमिदमर्जितं साध्वयं यात्रासो मित्रिः सहास्मानि नैरर्षभः निजं गिलां महा
 बाहो निहंतं रावणात्मजं सुविनक्तैरविक्रिन्निराशविषविषोपमैः शारेहं तु महेष्वासे रावणिं समि
 ति कृत्वा तपसा तेन वीरेण वरदानात् स्वयं भुवः अस्त्रं ब्रह्मरिपुः प्राप्तं गामगात्रहयोत्तमाः स एव वि
 दधेनास्य धीमनुः पुण्यकर्मणा निजं गिलां संप्राप्तं अक्रुवाग्निं वं योरिपुं वामाक्ययिष्यते युद्धे इन्द्रशत्रो
 मते वधः ॥ इत्येवं तस्य विहितो वधोपायो दुरात्मनः चरेत् तस्य वधाय च मयस्येव पुरंदरः वधोऽस्य विहितो
 रामहेतुमिहं तु मर्हसि हते तस्मिन् हतं विद्धि रावणं समुद्रुद्धनं ॥ विनाषण वनः कृत्वा रामो लक्ष्मणम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे रामाश्वासनो नाम ॥ ॥ राममाश्वासयाने वल्लभे गौतम वसन्ते । अवेद्यं गुल्मानसक्तान्
तत्राहो विभाषणानां प्रहराणे वृक्षे राक्षसे राक्षसे परे चैतः । महामेघनिकाशे श्मातं गेरिव दूषणं
सोमिगम्य महावीर्यो राघवस्य समातः पे । ददर्शिवानरा नृदीनान् ससुग्रीवानसत्तुल्यं तान् । राघवं वमहावी
र्यं दृष्ट्वा ककुलबोधवः । ददर्शिमोहमापन्नं त्वं ह्यस्योक्तमास्मितं । पादितः शोकसंतप्तः प्रेक्ष्य रामं विभाष
णः । अंतर्दुःखेन दृष्ट्वा किमातदिति सो ब्रूवात् । तं विषममुखं दृष्ट्वा ध्यानयुक्तं विभाषणं । उवाच लक्ष्मणो
वाक्यं ददमश्रुपरिप्लुतः । हताभिः प्रकृतासामधः श्रुत्वा वराघवं । हनुमद्वननाद्वीरततो मोहमुपागतः । कथयानं
वा सोमि त्रिसनिवार्य विभाषणः । पुष्कलार्थमिदं वाक्यं संज्ञं राममब्रूवात् । मनुजैश्च कुरूपेण यदुक्तं
स्त्वं हनुमता । दत्तं दयुक्तं महं मन्ये सागरस्येव संक्षयं । अत्रिप्रायं उज्जनामिरावणस्य दुरात्मनः । सातां प्रति
महामोहोऽनसतो घातयिष्यति । आन्यमानो हि तार्थं उवाक्ये धर्मार्थसंहितेः । विदेहीमुस्तु जस्वेति न वत
कृतवान् ववः । नेव सामानदानेन न मे देन कृतो युष्म । अनिरस्तेन विदेही राक्षसो कुं न शक्यते । यदा अदि
षु संग्राममुपयातिसरावणिः । वेयं निरुज्जिलानाम तत्र कुवा प्रतिष्ठति । सङ्कुते विदुता शे उदे वैरपिसवा पतोपि
सविः । अवेद्यः संग्रामे बलवानुरावणामजः । तेन हव्यनिमित्तार्थं नृने मायाप्रदर्शिता । विघ्नमधिक्रवाते
नवानराणां पराक्रमे । तत्र सुग्रीवासेन्यानां लक्ष्मणस्य न धामतः । नयविघ्नकरी तेन सामाया संघदर्शिता । निरु
ज्जिलार्थां ककुलमुहोति हि न संशयः । सबलास्तत्र गच्छामो यावत्तन्मसमाप्यते । यत्ते न नरशार्हणे मिथ्या
संतापमात्मनः । मुह्यते हि बलं कुरुतं वां दृष्ट्वा शोककशितं । इहैव स्वस्करुदयतिष्ठत्रि विनाशनं । लक्ष्मण
प्रेषयास्माभिः सह सेन्यानुकर्षिभिः । एष तं नरशार्हलो रावणिं निशितेः शारेः । आकुपिष्यति तत्कर्मप्राणाने
शंश्च संयुगे ॥ तस्य ते निशिता बाणाः सुपत्राः कंकवाससः । पतत्रिणाश्च वासोभ्याः शराः पास्यंति शोणितं तदा ।

रमेः शतशो वि किरनशारेः अमिकममहे यत्तु तस्य कमासिमात्तये ॥ निमीषणववः क्रवासंप्रहृष्टः सत्तु लप
 राक्षसेषु महाभीमं शरवर्षमवर्षत ॥ रुद्राः शषामगाश्चैव वृक्षारो जशिला युधः ॥ अभ्यधवन्त संप्रहृष्टाः सदा नीकं
 विमिसवः परे व्यथशतेः शृलेः असि निपटिशेः शारेः ॥ उद्यते स्वरितासक्तः कपानभिजे धांसवः ॥ ससंप्रव
 तः सुमलः संग्रामः कपिरक्षसां ॥ शष्टेन पूरयन् लंकं ऊलदधति मखनः ॥ शस्त्रे विविधकारैः शानशाखे च
 पादापि ॥ उद्यतेः पर्वताग्रे च घोरमाकाशमाबामो ॥ राक्षसावानरैश्चैव निठलाननबाहवः ॥ निपातयन्तरास्त्रा
 णिवक्रः सुमहतो ब्रह्माण ॥ के विदुर्हि सशिलकैः बलवन्ते वानोकसः ॥ अभिजगुश्च ऊर्ध्वश्च समरे राक्षस
 र्षमाः ॥ रुद्रवानरमुखे च महाकायेर्महाबलैः ॥ रक्षसां बध्यमानानां महद्भयमजायत ॥ स्वमना कं विषयं उ
 दष्ट्वा शत्रुमिरिद्धि ॥ उत्तरस्मान् विजित्वा शत्रुं असमाप्यैव कर्मैतत् ॥ सत्रु कर्मण्यनुवृत्ते मन्युं शल्पमिवोक्षत् ॥ प
 रित्राज्ज्वलं दानं निःकांतस्तु सशक्रजित् ॥ वृक्षांधकारात् स निःकम्य पूर्वसङ्घं सवीर्यवान् ॥ आरुरो हरणं
 दिव्यं वाजिनिर्मेषसंनिभिः ॥ समीपकार्मुके रथः कालां ऊनवयोपमः ॥ रक्तास्यनयनकृद्वोत्तमो मृचरि
 वापरः ॥ दृष्ट्वैव उत्तरं स्फुटं अभ्यधवन्त तोबलं ॥ वानराणां सुभामानां युधाय रिपुमाहवे ॥ तस्मिन् सुकाले हनुमा
 न् आरुह्य सुदुरारुहं धरणीधरसंकाशं महावृक्षं महाबलः ॥ रक्षसां तान्पनाकानि कालाग्निरिव निद्धितान् ॥
 वकारमहतो मार्गान् राक्षसेषु महाकपिः ॥ विध्वंसयन्तं तरसाराक्षसान् मारुतामजं ॥ परिवक्रः सहजागिराक्ष
 सानां समंततः ॥ शितमूलधराः शस्त्रैः शक्तिभिश्च समुजारे ॥ धोरैः परमुनिस्त्रीकैर्निडिमाते शराक्षसाः ॥ शक्ति
 भिः शक्तिहस्ताश्च पटिशेः पटिशायुधः ॥ परस्वाधेर्धनुर्निश्च गदाभिर्मागाणेरपि ॥ पारिधेः मुखं जगिश्च
 क्रैः सकला यैरपि ॥ शतराश्रतद्गान्धिरायासेरपि मुजारे ॥ मुष्टिनिर्वजकल्पे च ताले च शनिनिस्वानेः ॥ न
 र्वेर्दंते श्वाराणां अधोपेक्षामिकतां ॥ अभिजगुः समासाध समंतात्पर्वतोपमं ॥ तेषामभि सुसंक्रुधश्चक ॥ २१

मन्त्रवात् ॥ ज्ञानामितस्परौ प्रस्य मायामेतां दुरात्मनः ॥ सहिदिव्यास्त्रनिवातवेदायसगमोरणे करो यसंज्ञ
 नसंग्रामे देवानपि समागतान् ॥ तस्यांतरिक्षे वरतः सरथस्य परं स्मृतं ॥ नगतिर्वेदिर्गणका सूर्यस्येवा
 भे संज्ञवे ॥ तं मायागमनं प्राचं महावार्य मरिंदम ॥ उहिवाणेरिदं कर्म कुरु सद्य पराक्रम ॥ यदृष्टं राजस्य
 तं तेन सर्वेण संवृतं ॥ रक्षोऽहो बुवता सार्धं अनेन न हन्मता ॥ गच्छ वंराक्ष सेंदस्य तन्तुं जहिलक्ष्मण
 उतारं ब्रह्मस्य समरे वदुरासदं ॥ अयं त्रांसविवेः सार्धं महाभारावणा नुजः ॥ अत्रिहस्तस्य देशस्य
 अष्ट एते नृगमिष्यति ॥ सरामस्य ववः क्रुत्रालक्ष्मणः परवारहा ॥ ऊग्राह कर्मुकं अष्टं जामं नाम पराक्रमः
 स संनक्षरा शराषक्री कवचो हेमजालवान् ॥ रामपादाब्जं पश्यन् राक्षसं राक्षसमब्रवीत् ॥ अधम कर्मुकं अष्टं
 तशराः संनिघ्न रावणिं ॥ लं कामनिपतिष्यंति हंसाः पुष्करिणीमिव ॥ अधधक्ष्यंति मिवातं मक्ष्माणा गुण
 विक्कताः ॥ शराणां रंतस्यारोहस्य कक्षराणि मिवानलः ॥ इत्येवमुक्त्वान्वनं धृतिमान् आउरग्रतः ॥ ऊर्ध्वा
 मूरावर्णायुधै लक्ष्मणो निर्जंगमः ॥ आतरं सोमिवाद्याध ऊर्ध्वानामिषदक्षिणं ॥ निजं मिलाममियस्यो
 हं उंरावणिमाहवे ॥ विभाषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ॥ कृतस्वस्य यनो आ जालक्ष्मणो निर्ययौ तदा वा
 नराणां सह सैव बहुनिर्हनुमान् सह ॥ विभाषणश्च सामाओ राम आतरमब्रवीत् ॥ महाकपिबालो वस्तु संपत
 तिव पर्वतः ॥ रुद्रराज बलं वैव महाश्रमिव नादयन् ॥ सगवाहूरमक्षानं सोमि त्रिर्मिव नंदनः ॥ राक्षसेन्द्र बलं ह
 रात् अपश्यत् वृहत्संस्कृतं ॥ ससंप्राप्य महाबाहुः स्वस्य योगं महाबलः ॥ तस्मै ब्रह्मास्त्रं विधीमान् लक्ष्मणः पुनर्नदौ
 ॥ विमेलविबिधनापमास्करं तत्तुङ्गगहनं नमो हारणे शृणुतं ॥ प्रति ज्ञेयकर मप्रमेयवेगं क्षिमितमिवेद्विषतां बलं वि
 वेज्ञा ॥ लक्ष्मणश्चाणो नाम सर्जः ॥ ॥ अथ तं समवस्काण्य लक्ष्मणं रावणानुजः ॥ पूरेषामहितं वाक्यं स्वार्थसाधन
 मब्रवीत् ॥ अस्यासेनस्य महतो जेदने यतलक्ष्मण ॥ राक्षसेन्द्र तु तोह्यत्र त्रिनेद्वरणे विष्यति ॥ शश्रुमिना शनिप्र

होतव्यं व्यकरं ॥ २ क ८ के १

परेषां नयतांगतः । नितक्रियलया बुद्ध्या च वेसि महदंतरं । कवस्वजनसंवा स कनना नजना अयः । गुणान्
वानवापरजनः स्वजनो वापि निर्गुणः । निर्गुणः स्वजनः श्रेयानयः परः पर एव सः । निरनुकोशता चैव यता
दृशा ते निरावरः । स्वजनेन वयाशक्या प्रतिष्ठा वा सुखानिव । यो देवं परुषाण्युक्तः पित्राममनिशावरः । गो
रवात्प्रणयापि तायेव परिसंवितः । यथैव पणयापि गुरुर्वदति विप्रयः । तायेव स पुनर्मृदलावयय
विचारयन् । कथे नैकं कृता वाक्यं परुषं रावता नुजः । उक्तः पित्र्यः पुत्रेण प्रथवानविभाषणः । अजान
न्निवमच्छले किं व मे वंजवापिमां । राक्षसेन सुता नार्यं परुषं यत्क गो रवः । अयुक्तरूपं व वनं पोतस्य क
लपांसन । अधर्मेण हतज्ञानो न वं वेसि गुणान् गुणान् । ऊले यद्यपि जातो हं रक्षसां कूरकर्मणः । गुणो यः
प्रथमो नृणां तन्मेशालमराक्षसं । न रमे । दारुणेनाहं न रथ्ये पापकर्मणा । आता विषमशालेन कर्ष्यत्रा
जा विवास्पते । परस्वानां वहरणं परदारमिममरीनं । सुरुक्षमतिरां कानत्र यो दोषाः कृयावताः । महषीणां
वधे धोरः सर्वदेवैश्च विग्रहः । क्रोधाश्चेवातिमानश्च निरवप्रतिकूलता । एते दोषेः परिच्यते न मे आतापितातव । नेवमस्ति
नाशनेः । गुणा प्रकादिताः सर्वे पर्वतास्तोयादेरेव । एते दोषेः परिच्यते न मे आतापितातव । नेवमस्ति
पुरालं काने वत्रं न वते पिता । अतिमानान दृष्टे स दुर्विनात शराक्षसः । वकालपाशेर्वद्धश्च ब्रूहि मां यद्य
दिक्कसि । प्रवेष्टुं न वयाशक्यो न्यग्रोभेयं निशावरः । धर्षयिवा न का ऊर्ध्वं न शक्यं जाविर्तं वया । युधस्व
नरदेवेन लक्ष्मणेन रणं समं । न वत्र वेद्यसेलं कां ऊतो न्यग्रोधमघतिः । विदर्शय वं स्वबलं समुद्यतः क
रुष्य सर्वयुधसाधनव्ययं । न लक्ष्मणस्यैव हि बाण गोवर वमघजा वन्सवलोगमिष्यसि । इदं कृतं
गर्हणो नाम सर्गः ॥ वित्राषणववः श्रवारावाणः क्रोधमूर्च्छितः । अब्रवात्परुषं वाक्यं वेगेनाभिससो
रन् । उद्यतायुधनिर्दृशोरथे सुसमलं कृते । कालाश्च युक्ते महति स्थितः कालां तको पुमममहाप्रभा
णमुद्यम्य विपुलं वेगवद्वटं । धनुर्भीमबलोभामंशराश्राशविषोपमान् । उवाच वेदसरयः सोमि
त्रि ।

रकदनं महत् तमपरपत्कपिश्रेष्ठमनिलात्मजमिंद्रजित् सुदयंतममित्रवृममित्रानुमारुतात्मजं ससारधि
 मुवावेदं अजित्याहि महाकपिं कृयमेव हि नः कृत्योत्तरोक्तसानामुपेक्षितः इत्युक्तः सारधिसतेनरधेनात्रि
 यायो कपिं वहन् परमदुर्ध्वं स्थितमिंद्रजितं रणे सोम्यपेयशरानुधोरानुपदिशासि परस्वधन् अपा
 तयतु दुर्ध्वं धोरिवणिः कपिभूधनि हन्तं मंतं जिघांसंतं समुधतशरासनं रावणात्मजमानुषलक्ष्मणाय
 विभीषणः असौ नासवनिर्जितारावणस्यात्मसंभवः स एष रथमास्त्रयत्तनुमंतं जिघांसति तमप्रति
 मकर्मोत्पंशारेः शत्रुविनाशनेः सौमित्रे जातिवत्किञ्चिद्विवर्षशरोत्तमेः ॥ इत्येवमुक्तस्तु तदा महात्मा
 विभीषणेनातिविभीषणेन ददर्श तं पर्वतसंनिकरं रथे स्थितं नामरवं नदंतं ॥ इति हि हिंसा नो नामस
 र्गः ॥ स एव मुक्तासौमित्रिवरमाहो विभीषणः धनुःपाणिं समाक्षयलक्ष्मणं रावणानुजः प्रतिहरंतं
 तो गवाप्रविश्वमहधनं दर्शयामास तत्कर्मलक्ष्मणाय विभीषणः नीलजामृतसंकारान्यग्रोधधारमास्त्रि
 तं तेजस्वारावण आताले क्षणाय न्यवेदयत् इहो पक्षिरं मृतानां बलवानरावणात्मजः उपप्रियततः पश्चा
 त्संग्राममभिवर्तते अदृश्यः सर्वभूतानां ततो गवतिराह स नित्तं निवरणे शत्रुबलमतिवशरोत्तमेः व
 मप्रविष्टं न्यग्रोधमभवं रावणात्मजं विध्वंसयशारेः साक्षेः सरथं साधु सारथिं ते ये युक्तो महातेजा
 इन्द्रजित्कवनीखड्गो सध्वजः प्रथमदृश्यत लक्ष्मणस्तमुवावाधरावणिं रघुनंदनः समाकृयेवांसमरे सौ
 म्ययुधं प्रयक्रमे एवमुक्तो महातेजा समरे रावणात्मजः अब्रवीत्परुषं वाक्यं दृष्ट्वा तत्र विभीषणं श्रुत्वा त
 संवृजः साक्षात्तापि उर्मिभक्त्यं कृद्यसि पुत्राय पित्र्यो ममराक्षस नृणातिवं नसा यैष्यं नृणातिस्तव दुर्मते
 आभाणं ननासो हाहं न धर्मो धर्मो हवणः सोम्यस्त्रमसि दुर्बुद्धे निदिनाय शसाधुनिः यस्त्रस्वजनमुसज्ज
 =सवयस्यत्रं॥२

इत्येकं पंचपर्वीणं आकलितं पूरितं शरं निवस्वानमहावेगं लक्ष्मणो रावणात्मजे सशरं गतं तेन सरोवे
 रावणात्मजः सुत्रयुक्ते स्त्रिभिर्बाणैस्त्रिभिर्विव्याध लक्ष्मणं सबानो सुमहाभामानरराक्षसैः सिंहयो
 विमर्दस्तुमलोत्तमः परस्परवधेषिणोऽत्रोहिबलसंपन्ना बुभुक्षो विक्रमशालिनो उत्रावपि न विक्रं
 तो सर्वशास्त्रास्त्रकोविदौ उत्रो परमदुर्धर्षौ उत्रो परमतेजसौ युयुधते महात्मानो ग्रहा विवनमोगातो
 बलिशक्राविवायास्तौ युधिदुःप्रतिधर्षाणौ युयुधते तदा वीरौ व्याधुः क्रकेसरिणा विव शितानं वसजं तौ
 हि मार्गणौ धा नवस्क्रितौ नरराक्षससिंहौ प्ररुष्टवदनं युध्यतां सुसंघुष्टौ नरराक्षसौ तौ तदा
 तिवंडो शितशस्त्रपाणौ रणे वमदं स मनि प्रामयेतः शरौ धवेगेन यथाबलाहको ॥ इति युद्धे
 के पयुधनामसर्गः ॥ ततः शरान् दाशरथिः संश्रया मित्रकर्षिणं ससजं रक्षसेधोरान् ऊक्ष आश विषो विषो
 पमान् ततो घातलनिर्घोषमसदनराक्षसात्मजः निवर्षवदनो मन्त्रालक्ष्मणं समुदैकृतं तं विवर्षमुखं दृष्ट्वा राक्षसं
 रावणात्मजः सोमि तं युद्धसंसर्कं प्रेक्ष्य न विभीषणः इति नान्यनुपश्यामि यान्यस्मिन् रावणात्मजे वरस्वनर
 शर्हलमग्रा एष निशवरः ततः संश्रया सोमि त्रिः शरान् प्रिशिखोपमान् मुमोव निशितान् तास्मे सर्पानि वमहा
 विषान् सनुकोशं नि संस्पृशेः लक्ष्मणे नाहताः शरैः सुहृत्तम न वन्मूढः सर्वसंदिग्धिते प्रियः उपा लभ्य मुहूर्तेन
 संज्ञं प्रयाजते प्रियः ददर्श वस्त्रितं धीरं आजेदशरथात्मजं सोमि न कामा सोमि त्रिं क्रोध संरक्तलो वनः प्रव्र
 वा द्वेन मासाद्य पुनश्च परुषं ववः किं न स्मरसितं युद्धे प्रथमे मत्पराक्रमं निरस्वस्त्वं सह आत्राय दायुध वि
 नेष्टितः युवांस्व तु मया युद्धे वञ्चाशनि समस्थानेः पावितो प्रथमं क्रामो वि संज्ञो स पुरस्सारो स्मृतिर्न वासिते
 व्यक्तं व्यक्तं वायुमसादनं गंतुमिच्छसि येन वं मां धर्षयि उमिच्छसि यदि ते प्रथमं युद्धे न दृशे मत्पराक्रमः प्रद्यते
 दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं स्फुरो गव ॥ इत्येकं स भूत्रिबाणै रत्रि विव्याध लक्ष्मणं दशभिश्चतुर् मंतं ताक्षुधारे
 शरो तामे ततः शरशते निव सुप्रयुक्तेन वीर्यवान् क्रोधाद्भिषु त्पसंरब्धो निर्विचित्रे द विभीषणो स दृष्ट्वा राक्षसं

स विज्ञाप्य तां श्रवानरशाहर्षो न्यश्येत्तत्परकर्म। अधमकामुको स एष शरवर्षसु दुःसहं। मुक्तं वर्षमिवाकाशे धी
रविष्यथ संयुगे। अधवो मायकावाणा महाकामुके निस्तता गात्राणि विधमिष्यंति तलराशिमिवानलः। तीक्ष्णसा
यकनिर्जितान्निर्जिह्मालासिपट्टिहोः। अधवोगमयिष्यामि सर्वा नेव यमद्वयं। कियतः शरजालानि किं ग्रह
स्तस्य संयुगे। जो मृतस्येव न दत्तः कः स्थास्यति मम अग्रतः। तच्छ्रुत्वा शरवर्षेणार्कं गवितं तलक्ष्मणस्तदा। अत्रात
वदिदं क्रुद्धो राक्षसं वाक्ममब्रवीत्। न वाना दुर्गमः पारः कार्यो तां राक्षसाधम। कार्यो तां कर्मणा पारं यो
गच्छति स बुद्धिमान्। सवमर्थस्य हो नार्थं दुःखापस्य केन वित्। ववो व्याख्यातानां तेषां तार्थोस्मि सुदुर्मते। अ
तर्ह्यनगतं नार्थं यत्तच्च धामिह लो। तस्करावरिते मार्गे न स गुर निषेवित्। तदा हव पथं प्राप्य स्थितो हंतव्य
क्षसः। दर्शय स्वाद्यो यत्ते जो वाना किं बहु क कसे। एवमुक्तो धनुर्मीमं परामं स्पमहा बलः। विससर्ज शिता
न बाणान् इन्द्राक्षि स मिति ऊच्यते नो सृष्टा बलवता शराः स विषोपमाः। संप्राप्य लक्ष्मणं पेत्रः स्वसंत
मिव पन्नगाः। शारे रतिमहावेगे वैजवान् राक्षसोत्तमः। सोमि विमिंजित युद्धे विव्याध मुमलक्ष्णं। सश
रोधैश्च विधांगो रुधरेण विरूषितः। मुमुभे लक्ष्मणः आमान् विधुमश्च पावकः। इन्द्राक्षि ब्रामनः कर्मप्र
समाध्याथ राक्षसः। विनद्य सुमहानादं इदं वचनमब्रवीत्। अधमकामुको स एष शरास्तीक्ष्ण सुपत्रिणः
सुनिहतं मया। क्षत्रधमं सदुष्टात्मा रामः परमुदुर्मतिः। नक्तं आतरमधवां द्रक्ष्यतीह मया हतं। अपास्तक
ववो ममो व्यपविध शरासनः। रुतो तमांगो व्यथितः स्वस्थसि ब्रमयाह तः। इति क्रवाणां परुषं राक्षसं राव
णात्मजं। हेतुं मदाक्षमन्वर्थं लक्ष्मणः प्रयवानह। अथ वाक् कसे कर्म किमर्थमिह राक्षस। ऊरुत कर्म ये
नाहं प्रदृष्टं तव ककितं। अथवा गोदहयग्निस्तथा तपति शास्करः। मथाति पवनो वृक्षान् नवकिं नितुक्कि
कसेते॥

इति
समाः

एक
वा

पतस्ते॥ इति संसक्तपुद्गलमसर्गः॥ ॥ युध्यमानोऽतोऽदृष्टा संसात्तेन रराद सोऽप्युरः सरावणः त्रया तातस्त्रैः सं
ग्रा मसुर्धनि विस्फार यागास तद्यमहधनुरवस्मितः॥ उस्सुर्धन तान तीक्ष्णन शरानुबर्हण वाससः ते शराः शि
खि संकोशाः निःपतंतो समाहिताः॥ राक्षसान् दारया मासुः वक्षान् शने यो यथो विमोषणस्यो नुकरास्ते पिशुना
शि पट्टिशोः विस्फिडुः समरे वाराराक्षसान् राक्षसो तमान् राक्षसैः परिवृतः सतदा गृह्णित्री वराणः चामेभ्य
ध्ये सयूथानां कलत्राणां विविधैः॥ ससंनोदये मानसुर्धन्ये दानुवानरान् रणोऽप्यव नवनं काले काले रक्षसां व
रः॥ एकोऽयं राक्षसैः जस्य पारायणमवस्थितः॥ एतच्छेषं बलं तस्य विद्वद्भिरिति वंगमाः॥ अस्मिन् विनिहतो पापे स
क्षसे रणमूर्धनि रावणो विनिहतव्यः शेषमस्य बलं हतं॥ प्रहस्यो निहतो वारो निरुक्तं मयमहाबलः॥ कुंभक
सिंघादौ निरुक्तं मयमहाबलः॥ अकं पन सुपाशैर्न वज्रमो लिशराक्षसः॥ महोदरश्चरत्तदो लंबकस्य
महाहनुः॥ मकराख्यातिका ये वत्रिशरा अपि वार्यवान्॥ अलंबोऽंजुमाली वमहापाशैश्च वेगवान्॥ यज्ञकोपा
विरुपाक्षो वज्रमुष्टिश्च वार्यवान्॥ सुप्तघ्नश्चाग्निके उग्रश्च रिभके वा दयस्किताः॥ एतां निहत्य संग्रामे बहून् राक्ष
ससत्त्वान्॥ बाहुभ्यां सागरं तो वीर्लघ्ना तां गोप्यदं लघु॥ एतां वदेव शेषं तु हन्यतामिह वानराः॥ क्षतः सर्वे समण
मयराक्षसं बलदपि तं॥ अयुक्तं निधनं कामं मया पुत्रस्य वानराः॥ ननु मे राम उद्युधं अकार्यं नु विविधते॥ वक्षे
पायो वक्षश्चेति समदोषं रदं दयं॥ तत्पातकमुपमाह्वये रामसिद्धिं प्रयोक्तव्यम्॥ शृणु मया सरामार्थं ह नि विभ्रा
तराम्॥ अहं तु कामस्य उमे विरुच्यं तां यते महत्॥ तदेनं विमहाबाहुर्लक्ष्मणः॥ श्रमयिष्यति॥ वानरा आद्यसंभूत
मया ह्यस्य समापगाः॥ इति तेना॥ वरसाराक्षसेनां निनोदिताः॥ वानरैः कायकुरुषुः मेधान् दृष्ट्वेन बर्हिणः॥ ते तत्र
जदाः कपयः प्रेक्ष्य मुग्धे विमोषणं॥ अयोऽरुविरे कामं लोप्यतां नि निक्षिपुः॥ उंजुवानपितेः सार्धं यूथापे
र निसंरुतः॥ असदयत पर्वतायेर्न खेदीति शराक्षसान्॥ निधंत मृदाधिपतिं राक्षसाः सनि विः सह॥ परिवृ ८०॥
कुर्मयं अक्रतमेकं विविधायुधैः॥ धोरैः परमुनिस्तदिहो निदिमालैश्च राक्षसाः॥ आहु मूर्धं द्वाधिपतिं निधं

-मार्जनं करिष्यामि॥ ६

वासुदेवं च मां चैव भिन्नं पश्येति ये
नराः न तेः पूजितवानस्मिन्नक
चेद्वारितोऽस्मिन् १ अङ्कः शंकरदे
विमदेषी शंकरः प्रियः ॥ ता उभौ न
रकं यातियावदाभूतसंस्कृतं २ तेषां
भेदविनाशाय दृष्टो हरिहरः स्वयं

ॐ तद्विष्णवे नमः
द्विरे

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

अकार ॥ इति श्रावणमर्दनो नाम सर्गः ॥ सहताद्यो महातेजा न्मोति एतन्निशावरः इन्द्रित् परमकुक्षं
 प्रज्ज्वालते जसा ॥ लोचनानि किरां सता वन्यो न्यमजितस्त्रितो ॥ विज्ज्वायानि निःक्रांतो वने गच्छेत्तुषा विव
 गहं ता वन्यो न्यमो राक्षसवानो कसां मतीरो रेज्जु युद्धं संपतं तोतस्मत्तु सत्रकोधत पिठव्यस्य कुक्ष्यपिह लेहं
 ये ॥ प्रगल्भा मर्दयद्वापृशारे लब्धमिन्द्रितं ॥ मुक्तमिन्द्रितात्त्र शरजालं ससिस्तुत ॥ अरं वारयदसं त्राता मह
 तपरमदुःसहं ॥ लक्ष्मणोऽङ्गितो वारो महाबलशरसो ॥ अन्योन्यं निशिते बीणे ज्ज्वेत भीमनिस्वानो ॥ परस्पर
 वधवारो निविष्टौ तो महाबलौ ॥ वक्रतर्धोर मन्योन्यं शरजाला कुलं रणं ॥ ललाटे लक्ष्मणं बाणेः सुधोरे स्त्रिमिरि
 ङ्गितं ॥ अमेघकवचं मवानिव्याध लघुहसनत् ॥ शिते स्त्रिमिरदीनामा त्वलाटकेः शरो तामेः ॥ लक्ष्मणः मुनेवा
 रस्त्रिभृङ्ग इव पर्वतः ॥ अर्दितस्त्रयबाणो धेस्तेनामित्रेण लक्ष्मणः ॥ उद्धवहं शरान्धे शरान्धे रावणात्तज्ज्वारणात्
 तमाशुप्रतिविद्याध्वजं रणः पंचमिः शरेः ॥ किं निद्रा पपरीतामा रावणं न दने मुने ॥ ततः शोणितदिग्गं गौल
 क्ष्मणोऽङ्गिता बुभु ॥ रणे विरेज्जु वधारे प्रुष्टिता विवकिं मुके ॥ तो परस्परमन्येय सर्वगात्रेषु ध्वजिनो ॥ शिते वि
 विधतु बीणे रुतमावा बुभुजे ॥ ततः परमवेगेन कपितो रावणात्तज्ज्वारणात् ॥ निमेषां निमिषां गोर्विव्याध वदने मु
 ने ॥ मुखे तं वनिमिर्विध्वजं लक्ष्मणं मुगलक्ष्मणं ॥ एकैकनामि विव्याध सर्वां सामहृदियूथपान् ॥ तस्मै दण्डधनु
 ः कुक्षो हताश्रय निमेषाणां वज्रस्य शसमां स्त्रीन् सससर्जं निशितान् शरान् ॥ ते स्पकोयं विनिर्मिधरुक्रमपुंखा च
 हि स्त्रिताः ॥ बभूवुर्लोहितादिश्चरत्ता इव महोरगाः ॥ सपिठव्याय संकुक्षः इन्द्रित् शरमाददे ॥ उत मरदसं मध्ये म
 यदतं महाबलं ॥ तं समाद्य महातेजो महर्षतेन सहितं ॥ लक्ष्मणोऽप्याददे बाणमन्यं त्राम पराक्रमं ॥ कुवेरेण स्वयंदतं स
 मेबाणं महामना ॥ डांडं यंदुर्विषस्यं वसवेरपि सुरासुरैः ॥ ताभ्यां सुधनुषोस्तत्र संहितो सायको तमे ॥ विरुष्यमा
 णो बलिनो प्रविज्ज्ज्वलतस्तदा ॥ तोमासायं ता वन्योन्यं धनुष्यां विशू शिषो श्रुते ॥ मुखेन मुखमाह य विनिपेत ॥ ८१
 उराहव ॥ सुमहाग्रह संकाशा वन्योन्यमनिहत्य न ॥ पतनुः सहसा न्मो अन्योन्यं शतधा कृतौ ॥ शरो प्रतिहातो द्यु
 इन्द्रित् लक्ष्मणाभ्यां ॥ ३ शरासने ॥

द्विपत्रे

गतं नि
रूपं

केवित शैलानसमाश्रिताः हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा शयानं धरिणीतले राक्षसानां सहस्रेषु न कश्चिद्वतिष्ठत् ततो विनेदुः स
रुष्टः समरे हरि रूथपाः विद्वेदुर्मुमुक्षुश्च वलं गृह्णानि प्रहर्षिताः यथास्तं गत आदित्येनावतिष्ठति रश्मयः तथा
तस्मिन्निपति तेनानतिष्ठति राक्षसाः शान्तरश्मि रिवदित्यो निर्वाणश्च पावकः बभूव समहोवाहुः समरे गतजावि
तः प्रशान्तः परुषो वायुर्नष्टानिष्टश्च हर्षवान् बभूव पति ते लोको राक्षसेन्द्र सुते तदा ऊहर्वशको मगवानस
हसर्गे सुरासुरे यजामनिहते तस्मिन् राक्षसे पापकर्मणि पुत्रा आपो नमश्चैव ऊहर्षुर्देवदानवाः ओऊमु
पति ते वस्मिन् सर्वलोके नयावहे उतु असहिता सुराः देवगंधर्वदानवाः विद्वराश्च सुराजाताः हते तस्मिंश्च रा
क्षसे ततो म्येनंदन सोमि त्रिसमरे हरि रूथपाः तमप्रतिबलं दृष्ट्वा हतं नेरुत पुंगवं विनाशगोप्य हनुमान
जंबुवां आपिवानरः विजयेनाग्निनंदं तं प्रशंशं सुप्रलक्ष्मणं केतुश्च प्रवृत्ताश्च गर्जते अक्षवंगमा लब्ध्वा
रक्षु सुतं परिवार्यावतस्त्रिरे लो गृह्णानि प्रविध्यंतः स्फोटयंतश्चानराः बद्धो लो जयता ये वं वातं व्यावयंस्ततः
अन्योन्यं न समाश्रिष्य कपयो हृष्टमानसाः वक्ररुखा ववगुणाराधवाश्च यज्ञाः कथाः तदसुकरमवाण्यं प्रकृष्टाः प्रि
यसुरुदो युधितक्षणास्पकर्म परममुपागता मनः प्रहर्षे विनिहतमिन्द्रि पुं निशाम्य देवाः इति हं जितवश्रेणाम
सर्गः ॥ रुधिररक्ति चगात्र सुलक्षणाः शुभवदृष्टाः बभूव राक्षसेन्द्र वार्ष्णेजो तारमाहवे महानुमानः कम्बोरा
ऊलक्षणां स्मितः बभूव विदित तनुः समरे तेनैरदसा ततः संसरन् वारं जांबुवंतं वनीयवान् स निवर्त्य महा
वेगौ ती असर्वान्नानोक्तसः आजगाम कृष्णामाय वसुग्रावराशौ विनाशगमवष्टभ्य हन्तं वं वामेवान् ततो रा
ममभि क्रम्य सौमित्रि रग्निवाघव तस्का वहरतो आतुः सोमस्येव हृत्स्पतिः आववक्षेयधर्मात्मा राघवा ये विनाश
णः क्रिचमिन्द्रजितः शर्षलक्षणेन महामन निवेद्य चारा मायता स्फोरुष्टे विनाशगमः विनाशगमवः श्रुवा हर्षवा
ऊललोचन विनाशगमं पुरस्कृत्य हर्षेण नृभूतं वराधवः जांबुवंतं वसुग्रावं सर्वाश्चैव नानोक्तसः सूरमिद्व्य ऊरा
हर्षं समास्वासयता बुद्धं रामेन्द्रसमो ज्ञाता लक्ष्मणं शुभलक्षणां उपवेश्य तदुसंगे परिष्रज्य वपाडितं पाडि

विनाशगणेन सहोद्ध लक्षणाः

विनाशगणः ॥

तत्पुत्रोरणमृद्धनि निहतौरोषजातो जलक्षणे चित्तानुमो सौमित्रिरथसंक्रुद्धः संदधेस्त्रंसुदारुणो रोक्त्रसर्वे
 तित्क्रुद्धो असक्तसमर्पितरं तयोः सुभुमले युद्धे प्रवृत्ते लो महर्षणे गणनस्कानि नृ तानि लक्ष्मणं पृथवारयन् मि
 रवाग्यरुते युद्धे जीमेवानररक्षसां गृहतेर्बहुमि राकारं विस्मृतं नावृतं बामो रुषयः पितरो देवा गंधर्वा गुरुजेरु
 गाः शतक्रतुं पुरस्कृत्य ररुर्लक्ष्मणं रणे तथा न्यमार्गणं प्रेषं संदधे राघवानुजः हुताशनसमस्य शं रावणात्मज
 वारणं दृष्टं तमृच्छुत्तांगं सुपवीणं सुसंस्क्रितं सुपथं विवृतं वीरं शरां तकरं परं दुराधर्षं दुर्विषहं राक्षसानां
 विदारणं आशाविषसमस्य शं वेपंगसंपन्नमर्षितं येन शक्रः प्रयुद्धो नृ दानवां तकरं प्रभुः पुरा देवा सुरे युद्धे वा
 र्यवानुहरिवाहनः तमिन्द्रदत्तं सौमित्रिः समरे यत्पराकृतं शरं प्रेषं धनुः प्रेषे नरं प्रेषे मि संदधे संधाय मित्र
 मथने व्यपठ्य शरासनं संधाय मानंदुधर्षं कालं लोककृत्ये यथा संधाय धनुः प्रेषे विकर्षं बिदमब्रवीत्
 लक्ष्मणानुलक्ष्मणो वाक्यं अर्थसाधनमात्मनः धर्मात्मा स य संधप्र रामो य शरं धियं यथा पौरुषे वा प्रतिदं द्रु संधे
 मंजुहिराक्षसं इत्या का बाणमाकर्षात् व्यठथ तमज्जिह्वगं लक्ष्मणः समरे वीरः ससजं चित्तं प्रति संधाय
 वा प्रमेयेन रक्षसां शाननेन व रौ दे ला स्त्रेण सं योज्य लक्ष्मणः परवीरहा स रौरः स शिरस्त्राणं आ मृदु कलि
 तक्रुं डलं प्रमथ्यं चित्तः कायात् पातया मासक्त तले तत्रावगात कृत्वा स्व स्वैर्धातुं चिन्नं शिरो महत् तपनायनि
 मं नृ मो दृष्टं रो रुधिरोक्तिर्नो हतः सनिपपाता सु धरण्या रावणात्मजः कवचा स शरा खड्ग विध्वस्त स रास
 नः कुक्कुं उः स्तेततः सर्वे वानराः स बिजाषणाः प्रहर्षं निहिते वस्मिन् देवा वृत्रवधे यथा अर्थांतरि के भू
 तानां रुषाणां न महात्मनां बभूवत असं नादो गंधर्वा सरसा मपि पतितं रावणं ज्ञावा साराक्षसमहावमृदः
 वधमाना प्रदुधा वहरि निहंत काशिनिः ते वधमाना हरि मिशस्त्राण्यु सज्य राक्षसा लं काम मिमुखाः स
 क्रुः न दंतो नष्ट वेतसः दुःक्रुः सहिता वाराः राक्षसाः सर्वतोदिशं यत्का प्रहरणाण्यां शु पट्टि शासि पर
 आक्रमं नृताः समो नाहितव स्वधानु के विल्लं काम मिमुखाः प्रविष्टा वानरादि ताः समुद्रं पतितान् के नित्

संख्ये कश्चलं महदाविशत्। स पुत्रवधसंतप्तः। मरुः को धवरांगतः। जहो संज्ञां महाबुद्धः। सुमोहवसमूर्कितः। संशयान्
विरासंज्ञां राजा पुरमदुःखितः। पुत्रशोकादि तोदनो विललापाधरावणः। हारादुःखमममवसमहारथः।
द्विजितकृष्णमध्वं लक्ष्मणस्य वरांगतः। यस्त्रिकालमपि कुक्षोर्निधादिषु मिश्राहवे। मंदरस्यापिशिखरं किंपु
नर्लक्ष्मणं रणे। अधवि वस्वतो राजा नृत्यो बहुमतो मम। येन स्त्रियो जितसात महता कालधर्मणा। अमेघो सियतः संख्ये
देवा सुरगणैरपि। येन विहन्यते शक्रः स पुमान् स्वर्गमश्नुते। अधदेवगणाः सर्वे लोकपाला महर्षिभिः। हतमिंद्रजितं क्रवा
सुषं स्पृशेति निर्मयाः। अधलोकस्त्रया रुक्मा पृथिव्या न सकाशं न ना। एकेनेंद्रजिता हानाः स्तनवत्प्रतिभाति मे। अध
निरुतकन्यानां श्रेष्ठ्या प्रोतः पुरे वयं। करेणुसंधस्य यथानिनादंगिरिगङ्गरे। यौवराज्यं नृलोकं वरादं प्रपतंत पमात
रं मां वत्रायां वक्रनुरसंश्रुय गच्छसि। ननु वयेन्द्रजिन्मह्यं गताय यमसादनं। त्रेतकायां निःसर्वाणि विपरीतः प्रवर्तते
सर्वं वं जवतिसुग्रीवे तथारामे सज्जहाणे। मम शयं अनुश्रुय कस्माज्जच्छसि पुत्रक। इति बाल्यं स्मरंतश्च वृत्तानि विनयस्य न
तन्मध्यगतमासीनं राक्षसान् राक्षसाधिपः। आविवेश प्रहान् कोपः पुत्रव्यसनसंनवः। धोरं प्रकृत्वा रूपं न तस्य कोपाग्निमूर्कितं
बभूव न। मरुदस्य कुक्ष्ये वदुरासदं। तस्य निदेशतो दंतान् शुक्रवेदं तनिखनः। यत्र स्थावेष्ट्य मानस्य महतो दावेरापव।
तस्य प्रकृत्यारकांते मृत्योः प्राप्तिना तथा। रावणस्य महाधोरं रक्तेनेत्रे बभूव तः। तस्य कुक्ष्ये वदुर्ग्यां प्रापत नृकृबिंदवः।
दीप्ताभ्यामिव द्वाभ्यां सार्वभौमः ब्रह्मविंदवः। राजा कालश्च कुक्षोर्वादिश्रमवेद्यते। तस्यां तस्यां जयं कस्ताः राक्षसाः संनि
तिन्परे। तमंतकमिव कुक्ष्ये नृरावरविषादिषु। वाहमाणादिशः सर्वो राक्षसानोपवक्रुः। प्रेक्ष्यापोगेन तं हृष्टी संरज्रा
स्तानुपागतान्। अब्रवीत्त निरुतान् सर्वान् विलसन् यिषुराहवे। मया वर्षसहस्राणि वरतादुः। अरंत पदं तेषु ते श्वेव कामे
षु खयं नृप्रसादितः। तस्यानेतपसोः शृणु साद्यस्व यं नृवः। न सुरेभ्यो न मृत्योर्भयं नृममकं दत्तं। क्व न वव
हंतं न यं नृमं बुद्धसंनिभं। देवा सुरा विमर्शेषु अभिर्चयज्जराष्टिभिः। तेन मम धर्मं नृधरं प्रकृमिह संयुगे। कः प्रतीयातु ८३
= मधे जातु साक्षात्पि पुरंदरः। यत्तदतिप्रसादेन

तंसायकेष्टद्वाराधनोऽखितोभवत्। दुःखहर्षयुतोरामः संसृष्टितश्च बाबा। उपलभ्यततः संसृष्टसमुदितेऽनलक्षणे। स
 क्षित्विनं समाधाय रामः सूरमुवाच तं। आतरं परमेष्वासं आश्रयं पुरुषं धर्मः। कृतं सुकृतं कर्मोत्तमं कर्मदेदुः कृतं ब्रह्मा
 दुरवापं प्रसज्याधवधेनेदं कृतो रणे। निरमित्रकृतोऽस्य धनिर्योऽस्य तिररावणः। बलवृत्तेन महता क्रवापुत्रं निपातितं
 तं पुत्रवधसं कृतं निर्योतं राक्षसेश्वरं। बलेनाहं समासाधहं निष्ठागिरिपुरेण। त्रयावक्ष्ये त्वं नाथेन सातावृष्टिना प्रम
 नदुःप्रापाह तोष्य धशंकितुं सुमहाबलः। स तं आतरं माश्रयं परेऽप्यवपातितं। रामः सुखेण मुदितः समवेत्येयं
 मब्रवीत्। स शल्येयं महाप्राज्ञ सोमित्रिर्मित्रनंदनः। यथा न विनिर्गच्छेत् शल्यः तथा वं कर्तुं महीमि। विशल्यकरणात्
 मवने हि मवतां सुमां। त्वलाणाय यदोवारः सुखेण परमोषधं। स तस्यां गंधमाश्रयं विशल्यः समपद्यत। तथा नि
 र्वेदनश्चैव संरुद्धवत्पणवत्। विभाषणमुखानां वसुरुदाराश्च वाहय। तामोषधं महाभागः सुखेण प्रदादोतदा। क
 रुवानरयोधनां पर्वतक्रमयोधिनो। समरे प्रति युध्वां हरणोऽयं महाबलः। ततश्च कतिमासेदुः कृतं शल्यगतं क
 माः। उष्टुर्वानराः सर्वे संरुष्टा रामलक्षणे। सोमित्रिप्रमुखाः सर्वे वानरा विगतकराः। बभूवुर्मुदितास्तत्र प्रा
 प्याम तमिवामराः। लक्षणास्तु तदारुष्टे ववानरकथपाः। उसाहं द्विगुणं प्रापुः तथानाथे पराक्रमो। ततस्सुरा म
 लवगाधिपस्तथा विभाषणश्च दर्पति श्रजं ब्रुवान्। अवेद्याहं मित्रिमदानमुक्तिं तदा ससेन्या सुविरजहर्षि
 रे। अष्टयत् कर्म न लक्षणा स्पतत् सुदुष्करं दारारिर्महामतिः। बभूव रुष्टश्च दुरासदंतदा निशम्य तं शक
 कृतं निपातितं। इति आनिज्याख्यापनो नाम सर्गः॥ ॥ ततः शपोलस्य सविनाः विज्ञायेन कृतं हतं। विज्ञापयामा
 सुरधोरावणं सहितास्तदा। न्यवेदयं श्रुतः स्वातीः वधमिदं कृतं सुते। विभाषणसहायिन लक्षणेन सुरात्मना। ज
 यमाकांक्षिता राजन सुयुद्धेन तवात्मजः। मरुः संगम्य मूरेण संयुगे निनिपातितः। विषमवदंती सुउरावणाया
 ववाहरे। स स्वर्गमिदं कृतः शारेः स तप्यं लक्षणां। स तदधं प्रतिनयं क्रवापुत्रस्य रावणः। घोरमिदं कृतः

विनाशकारके पदे ना ॥ २

कृत्यामया। पधहं तस्मै एतेन तया यास्य निमित्तता। नाद्यतावतु शोविष्यं। अष्टा निर्धर्मा गतिगता। मन्ये घतस्याह
दयस्वस्त्रनामे स्फुटिष्यति। एकपुत्रायदा पुत्रं विनष्टं शोष्यते युधि। सा हि उन्मन्नबाल्यं वयोवर्धनं मनस्विनः धर्म
कार्याणि रूपं वरुदता विंशतिष्यति। निशावरहते पुत्रे दवा आक्रमनेतना। अग्निमारोक्ष्यते नूनं प्रायं नोपगमि
ष्यति। धिगस्तुदासीमसती मंथरां पापदरिनीं। यन्निमित्तं महद्दुःखं कै। शला प्रति पद्यते। इत्येवं मे धितो ब्रह्मा
विलपंती तपस्विनी। रोहिणीमिव नंदे। गोविनाग्रह वशंगता। सुपां शोनाम मे धवा रावरां राक्षसेश्वरं। निर्वर्षमा
स्मर। विद्यावेदव्रतस्नातः स्वधर्मनिरतः सदा। स्त्रियः कस्माद्धर्मा राजन मन्यसे राक्षसाधिपः। इह यज्ञस्य गव
तः कुले जातस्य नोत्तमे। स्त्रावधेनानु रूपो वे विशेषेण मनस्विनः। मे धितो रूप संपन्नां श्रुपास्य वसुधैव कुटुम्बकम्
अस्मिन्नेव रणे दाप्ते राक्षसे कोपमुत्तमं। अभ्युक्ता न हि युद्धस्य कृष्णपक्षवत्तु दृष्टं। रुवा नियोज्य भावास्यां विज
याय बाले वृत्तानिः संशयः शरास्वकुलवरेण रथमास्त्रितः। हवादा शरधि रामं राजन प्राश्य सि मे धितं। ए
वमुक्ता ततो ध्याय बलात् संगृह्य नार्यवान्। अपाकर्षत विदेह्याः सकरात् राक्षसेश्वरं। समवेक्ष्य तवैदेह्याः
रूपवीर्यं गुणोत्तमं। न नोसिके पदे रोषो रावरास्पदुरात्मनः। सतद्दूराभा विनिवेदितं ततो वाचः सुधर्मप्र
तिगृह्य रावणः। गृहं जगामाद्यमनेह वीर्यवान्। पुनः सत्रांवा मियायो सुहृत वृतः। इति सुपां शो वाक्यं नाम
सर्गः॥ सप्रविश्य सत्रां राजा दानः परमदुःस्वितः निषसादा र्थेने मुखे सिंहः क्रुद्ध इव खसन्। उवा
च सतदा मुख्यान् बलमुख्यान् महाबलः। रावणः प्राज्जलानाक्यं पुत्रव्यसनकरिणः। सर्वे भवन्तः सर्वे एतस्य
श्वेन सुदर्शिताः। नियोज्य रथसंधेः अपद्यन्ते आपिशो मिताः। एकं रामं प्रतिदिप्य स भूरेहं तु भूदृष्टं। प्ररुष्ट
शरवर्षेण प्रावृषा वबलाहकः। अथवाहं शारे स्ता दहै निन्नमर्मा एमाहवे। सह सर्वे भवन्ति स्तरामं धृष्ट्या
मिसंयुगे॥ इत्येवं वाक्यमादाय राक्षसेन स्य राक्षसाः। नियंयुक्ते रथिः। शो भ्रै मगाना के च ऋषिताः। स संश्र

सशरंकार्मुकं महत् ॥ देवासुरनिर्मदेषु महद्दत्तं यमुना ॥ अथ हर्षे निनादेन धनुर्मुक्तापयं उवत् ॥ राम लक्ष्मणयोरेव वधः
 यपरमहवे ॥ सपुत्रवधसंतप्तः ॥ सूर्यशत्रुवशंगतः ॥ समाक्षरावणो बुद्ध्या विदेह्यारणे यदधः ॥ प्रयवे दृत तान् सर्वानराक्ष
 सान् धीरदर्शनान् ॥ यानानदीनमुखाश्चैव तानुवावनिशान्नरान् ॥ माययाममवसेन त्रासाय नवनोक्तसां ॥ किं नि
 देव हि हवा यतु सीतेयमिति दर्शिता ॥ तदिदं सद्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ॥ विदेहोऽस्य दयिष्यामि हज्रबंधमनु
 व्रतां ॥ इत्येवमुक्ता स विवानुखं मातुपराक्रमः ॥ उद्धृष्टगुणसंपन्नं विमलांबरदुर्शनं ॥ निष्पाताश्रवेणेन सत्पापस
 विविः सह रावणं पुत्रशोकेन शूराणां कुलनेतनः ॥ तं रवकुं केशमुधमप्रययौ यत्र मिषिली ॥ व्रजंतं राक्षसं वेक्ष्य
 सिंहनादं प्रभुः ॥ उबुश्रान्योन्यामाकिंय संकुचप्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ अद्य यत्तावन्मोघ्यानि हनिष्यति राघवा ॥ लोक
 पाताहि ववारः ॥ कुक्षे नानेन निजिताः ॥ बहवः शक्वः ॥ अन्ये कुक्षे नानेन निजिताः ॥ तेषां संकुचमानानां अशोकवनि
 कागतां ॥ अमिदुजाव विदेहो रावणः ॥ कोधमूर्कितः ॥ वार्यमाणो बहुविधं सुहृद्भिहितबुद्धिभिः ॥ अन्यद्वत्तावेदेहो गृ
 हः खेरो हिमिमिव ॥ कंपयन् वसुधं कोपात् पादभ्यासे कृतं क्रमान् ॥ पुत्रशोक्तसमाक्रांतः ॥ आवधे कृतमानसः ॥ मेषि
 लीरक्षमाणो राक्षसाजिरनिदिता ॥ वितंष्टुं तीरणमत्तं राघवं ॥ सानुजं सता ॥ तं तथा कोधदाता हं आयातं जनका
 तज्जा ॥ दृष्ट्वा रावणं कुक्षं निष्ठु शवरधारिणं ॥ तमवेक्ष्य स निस्त्रुश व्यथिता जनकात्मजा ॥ निवार्यमाणं स निविः म
 नासेव व्यनारयत ॥ तथा स समनि कुक्षः ॥ समनि प्रवति स्वयं ॥ हं तु मिह तिपापात्मा स नाथां मामनाथवत् ॥ बहुशो
 नोदयामी नो हि जतीरं मामनुव्रतां ॥ मायी मम जवमेति निरस्य ततो मया ॥ सोऽयं मदने वस्कानात् व्यक्तं नेरस्यतां ग
 तः ॥ कामकोधसमाविष्टो मां हं तु मुपसर्पति ॥ अथ वाराज पुत्रो तो आतरो राम लक्ष्मणो ॥ मनिमित्तमनायेतां सम
 रेध निपातिता ॥ संप्रयेव हिलं कायां रक्षसां उमलः ॥ खनः ॥ बहूनामिव रुष्टानां मया आक्रोशतां श्रुतः ॥ अथ वेदं हि
 तं क्रवातं दूषणेन रणे हतं ॥ संतप्तः ॥ पुत्रशोकेन मां हं तु मुपसर्पति ॥ अथ वाराज पुत्रो तो विनाशं कृतं निश्चयः
 तथैवामर्षसंस्पर्शं मां वधिष्यति रावणः ॥ अहो विगमन्ति मितोयं विनाशो राक्षसपुत्रवो ॥ हन्त मने हितदाक्यं नरुवं

वातरं हसां न उद्देश सहस्राणि सारोहाणां ववाङ्गिनां एतेषां सहस्रेषु पक्षिणो नाना वनकुसां निमेषांतरमात्रेण शरैरग्निशि
षोपमैः हतान्येकेन रामेण लालयति विदितामना ते हताश्चाहतरथाह तस्य तागतधृजाः अग्निपेतः पुरीलं कांतशेषानि
शावराः निहितैरथपादातेस्तत्त्वम्वरणाकिरे आकाशमिव रुद्रस्य कृद्रस्येव महात्मनः ततो देवाः सगंधर्वाः सि
द्धाश्च पुरमर्षयः साधुसाध्विस्त्रिरामस्य कर्मतत्समपूजयत् अत्र वाचतस्य रामः सुग्रीवं समनंतर एतदस्त्रबलं सोम्यम
मवास्त्रं कस्य वा निहत्य ताराकसनाहिनां रामस्तदाशक्रसमो महात्मा अस्त्रेण दिव्येन कृतकमश्रुं स्रुयते देवग
णैः प्रकृष्टैः इति श्रीरामायण्युद्धनाम सर्गः ॥ तानि नागसहस्राणि सारोहाणां ववाङ्गिनां रथानामग्निवर्षाणां सधृजा
नां वरुषिनां रक्षसां वसहस्राणि गदापरिश्रयोधिनां अतीव वारुणरूपाणां कौवनधृजवर्माणां निहितानि शरैर्दृष्टांते
स्तत्तर्कावनमृषाणां रावणेन प्रयुक्तनिरामेणात्किष्टकर्मणा दृष्ट्वा श्रुत्वा वसंतस्ताह तरोषानि शावराः राक्षस्य
उसंगम्य दानां त्रितापरायणा विधवा हतपुत्राश्च कोशयो हतबाधनाः राक्षसैः सह दुःखातीः संगताः पूयस्त्वय
नु कष्टं सूर्येण खलु द्वाकरालानि मृतोदरा आससाद वने रामं कंदर्पसमरूपिणं सुकमारं महासवं सर्वभूतहि
तेरतं तं दृष्ट्वा लोकवध्वासा कथं राममकामयत् कथं सर्वगुणे हीना गुणवंतं महिम्नसं सुमंस्वी दुर्मुखी रामं कामवा
मासराक्षसा ऊनस्यास्यात्यभाग्यवात् मलिनारुद्रमूर्धजा अकार्यमवहास्यं सर्वलोकविगर्हितं राक्षसानां विना
शाव्यस्त्रवणस्फुरस्य वक्त्रे अतिभरुपस्य राघवस्य प्रध्वंषेण तन्निमित्तं कृतं विरं दशकं प्रावेण रक्षसा वध्या
वाहता सीतारावणेन दुरात्मना मारीचोदङ्कारणे शूरो राक्षसपुंगवः हतो रामेणा विक्रम्य पर्याप्तं तन्निदर्शनं व
उद्देश सहस्राणि रक्षसां त्रामकर्मणां निहतानि ऊनस्मने शरैरग्निशिखोपामैः रवरश्च निहितः संख्ये ह्रस्वणस्त्रि
शरास्तथा शरैराशा विषाकारैः पर्याप्तं तन्निदर्शनं नवसातां दशग्रीव प्राप्य ते ऊनकात्मजा वधं बलवता विरं राक्ष
सा रावणो वेणव विदेहा प्रार्थयानं उ विराधं प्रेक्ष्य राक्षसः हतमेकेन बाणेन पर्याप्तं तद्विनिर्गन्तं हतो यो ऊनबाहु
अकबंधैरुधिराशना हताश्च राघवाभ्यां वराक्षसा युधके विदा नानरं वालिनं हवा सहस्रनयनात्मजं मलिनं

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥ शरीरानां नात्रि सर्वं अवतति शरीरानां नात्रि सर्वं ॥ १ ॥
 मोक्षवन्ममः सर्वस्योदयनं प्रति रक्षसां वानराणां न कुमलः समपद्यत ते गदात्रिर्विनिजात्रिः प्राप्तेः स्वाङ्गे परस्वधेः
 अन्योन्यं समरेजस्तदा वानराक्षसाः हतानां युधिराणां तदा वानररक्षसाः संख्या न राक्षते कर्तुं बभूवुः ततस्त
 दा मातंगरथशार्ङ्गैर्लक्ष्य मस्य ध्वजक्रमाः शरीरसंघातवहाः प्रसक्तः शोणितापगाः ध्वजवर्मा रथानां गान्धानां प्रह
 रणनिना प्रकृत्यथ समरे वानरे प्राबभूवुः । शकैः कर्षितवायनिनाशिकाश्चलवंगमाः रक्षसां दृग्गने स्तौ द्दहै
 नौ खे अविबकृतिरे । एकैकं राक्षसं संख्ये शतं वानरपुंगवाः अभ्यध्वं तज्जलि नो वृद्धं शक्रनय्ये यथा ते गदा
 मिश्रस्वाङ्गे अपट्टिशैः परस्वधे स्तथा निजकृत्वा नरान् शूरान् राक्षसाः पर्वतोपमाः प्रविष्टं राक्षसं सैन्यं धानेः
 सर्वमिवावृतं नात्रिजं स्तद्वारामं निर्दहतं शरार्चिषा निजकृत्वा युधिरामेण घोरस्तेरजनीवरा रणे रामस्य
 ददधुः कर्मात्पसुकुराणि ते कालव्यंतमना कानि क्षिप्यंतं महारथान् न ते ददृशिरे रामं वार्तं नरमतं यथा शि
 वं जिन्नं विपर्यस्तं पुनश्च शस्त्रपातिनां बलं रामेण ददधुर्न रामं शत्रुकारिणं प्रहरंतं शरीरेषु न तं पश्यंति राघवं । श
 विवार्थेषु वतंतं तं कृतो मानमिव प्रजाः । एष हं ति गजानां कं एष हं ति महारथान् । एष हं ति शारे स्तौ द्दहैः पदातीन्
 वाजिभिः सह ॥ अथ रामो महातेजा युद्धमानश्च रक्षसां प्रहं व्यपाहर तत्र मोहनास्त्रबलेन न ते विमृष्टा विसंशय
 रामाच्च तमिदं जगत् ददधु राक्षसास्तत्र ततो जङ्घः परस्परं । अन्योन्यं सहिता जङ्घः शक्तिशूलपरस्वधेः मोहिताः
 परमास्त्रेण गांधर्वेण महामना न ते ददृशिरे रामं निधंतं मरिवाहिनां ततो रामसहस्राणि रणे पश्यंति राक्षसाः पु
 नः पश्यंति काकुत्स्नं एकमेव महाहवे । अमंती कौनर्वाकोटि कार्मुकस्य महाजनः अत्वा तत्र क्रुप्रतिमां ददधु से निश
 वराः सूर्यमंडलसंभूतरश्मिजालमिवांबरे । शरजालं ददृशिरे राघवस्य धनुश्चक्रं शररश्मिसहस्राद्यं मध्यमं
 दियसे निजं वरंतं दिक्षु सर्वासु नशोक्तुमुदीक्षितं शरीरानां नात्रि सर्वं विवापने मिश्रनोद्धतं व्याघ्रावपुल
 निघोषं तेजो बुधियुगायुधं दिव्यास्त्रगुणसंपन्नं तथा शरशताकुलं रामचक्रं विवर्तंतं कालवक्रमिवापरं । द
 दधुः सर्वभूतानि दहतं सर्वराक्षसान् । अनाकं शतसाहस्रं रथानां वातरं हसां । अष्टादशसहस्राणि गजानां

विनिहितानशक्रउत्पपराक्रमान्। दशधर्मयोविनिस्वस्यमहूर्तध्यानमास्तिकः। बभूवपरमक्रुद्धोराक्षसोभामदर्शने
संदर्श्याष्टंसेदशानिःकोधसंरक्तलोवनः। राक्षसेनःसुदुर्ध्वःकालाग्निरिवमूर्च्छितः॥ उवाचाधसमापस्कानराक्ष
सानुराक्षसेधरः। तथासक्तादिनिदंतत्रनिर्दहंनिवनकुषा। महोदरमहापार्श्वविरूपाक्षंवरारक्षसं। शीघ्रंवदत
रक्षसिनिर्वावितिममाज्ञया। तस्यतद्वनंक्रवांराक्षसास्तेनयादिताः। नोदयामासुरव्यग्राःराक्षसास्तानृपास्त
व्या। तेऽसर्वेतेथेयुक्काराक्षसाधारदर्शना। ततस्त्वस्ययनाःसर्वेरावणानिमुखाययुः। प्रतिपृथयथान्यायंरावणंते
महारथाः। तस्क्रुःप्रांजलयःसर्वेऽर्जुर्विजयकांक्षिणः। अथोवावमहातेजोरावणःकोधमूर्च्छितः। महोदरमहा
पार्श्वविरूपाक्षंवरारक्षसं। वाघंतामाशुवाधानिनिर्गच्छतममाज्ञया। रामलक्ष्मणसुग्रीवानहवाप्रतिनिवर्तते। स्व
बलंरुपितंरुद्धसमस्तंसमुत्तरणे। तथावारानविनिहितानराक्षसानंतकोपमान्। अधबोणेधनुर्मुक्तिर्युगांता
दिदियसन्निभिः। राघवंलक्ष्मणंनोत्रोनेष्यामियसादनं। खरस्यकुंभकस्यप्रहसंजितस्तथा। उद्धरि
ष्येयकमंशल्पंशत्रुवधंदहं। निवांतरिहंनदिशोनमघौनापिसागराः। प्रकाशतां गमिष्यतिबाणजालवृताम
या। अधवानरसंधानां तानिपूथानिमागराः। धनुःसमुद्रादुद्धृतेर्वधमिषे शरोर्मिभिः। व्यकोशपत्रवक्रातांपत्र
किंजल्ककंससो। वर्वसां। अधयूथतडागानि विगाहिये गजेवत्। अधयुप्रवृजनांहराणंक्रमयोधिनां। मुक्ते
नि केषुणासिर्ना निर्विजेस्यामि संयुगे। हतोऽन्ताहतोमर्त्यासांवतनयाहताः। वधेनाघरिपोस्तासां करिष्येऽक्र
प्रमाज्जनं। अधमन्त्राणि निर्जान्नेर्विकारिरेवपर्वतेः। करिष्येवानरेयुद्धे अधस्तास्तेलामहं। अधगोमाय
वोगृध्रा येवान्पेपिशिताशनाः। सर्वास्तां तप्ययिष्यामिशत्रुमांसेः। शत्रुरात्रिंतेः। कल्पतां सरथः। श्रीमान्दिप्रमाना
यताधनुः। अनुयातवमायुधे येन शिष्टानिशानराः। तस्यतद्वनंक्रवांमहापार्श्ववधवः। बलाध्यहंस्वितं
तत्रबलं संचर्यतामिति॥ बलाध्यहः सचरितो राक्षसास्तान् गृह्णातु गृह्णातु। नोदयन्विपरि ययौलंकांलघुपरा
क्रमः। ततोमुहूर्तान्निःपेत्तु निरुताममविक्रमाः। अरुणेनिनदंतश्चनानाप्रहरणैर्भुजैः। प्रासासिपदिशेः॥

मेघसंकाशं राघवेण महात्मना । रुद्रं मृकेव सन् शिखे दानो भग्नमने रथः । सुग्रावः प्रापितो राजपं पर्याप्तं तन्निदर्शनं
 धर्मोर्षसहितं वाक्यं सर्वेषां रक्षसां हितं । युक्तं विभाषणेनोक्तं मोहात्तस्य नरो वते । विभाषणवचः कथ्यते यद्विवाधनं दानुजः
 रमशान् भूतादुःखातीने यलं कापुरा भवेत् । कृमकर्म हतं क्रुवा राघवेण महात्मना । त्रिव्यं वेदं हितं पुत्रं रावणो ह्यनु
 शो वति । मम पुत्रो मम आता मम मती ह तोरणे । इत्येवं श्रूयते राघोराक्षसानां गृहे गृहे । रथनागास्तथाश्वाश्च हाताः शत
 सहस्रशः । रणे राघवेण सूर्येण राक्षसाश्च पदातयः । रुद्रो वा यद्विवा विष्णुर्महेशो वा शतक्रतुः । हंति नो राघ्नरूपेण यद्विवा
 स्वयमंतकः । हतप्रवारा बहवो निराशा जाविते त्रिये । व्यसनान्यनु पश्यंति विनाथा विलासहे । राघवा सदृशग्रावः पू
 रोलम्बपराक्रमः । इदं महानयधोरं समुत्पन्नं न बुध्यते । तन्न देवानगंधर्वाः पिशाचानवरारक्षसाः । उपसृष्टं परिजातं श
 क्तरामेण संयुगे । निमिवा निहि द्रश्यंते रावणस्मरणे रणे । तानिरामे फलिष्यंति रावणे निहते रिपो । देवदानवयुद्धे
 भ्यो ददौ ब्रह्मा मियावित । रावणस्यामयं युद्धे मानुषेभ्यो नयावित । तदिदं मानुषात् संख्येने राक्षसं मुपागतं । अविस्मरे
 तां तं करं धोरं रक्षसां रावणस्य न । पाद्यमानं सुबलिना वरदं ते न रक्षसा । देवास्तपोभिर्नियामेः पितामहमतोषय
 न । देवतानां महातेजाः परिउष्टः पितामहः । उवाच देवताः सर्वाः परिउष्टो हृदयः । अधश्च तिलोकेषु ये भूता म
 यवर्जिताः । नयार्तास्ते पुनरिह न विष्यंतीह राक्षसाः । अथ देवैः समागम्य सर्वैः । संपु पुरोगमैः । वृषके उस्त्रि
 पुरहा देवदेव प्रसादितः । प्रसन्नस्तु महातेजो देवानुवाच । उत्पश्यति नयार्थं विनाशो रक्षः । कथावहः यद
 सिषा देवप्रयुक्ता उदानवानां यथा कृष्ण । मरुचिघातिनः सर्वान् निरुतान् सह रावणान् । रावणस्यापनातेन सुना
 दुर्विनातस्य दुर्मते । अथ मिष्टांतको धोरः शोको नः समुपागतं । न तं पश्यामहे लोके योनः शरण्ये भवेत् । राघ
 वेणोपसृष्टानां कालेनेव युगदये । इत्येव सर्वे रजना वरासैदा परस्परं संपरिरभ्यबाहुभिः । अश्विनिदुर्जेय
 शोकं करिताः । ऊडल्युरुध्वेयवचः सुदारुणं । इति राक्षसविलापो नाम सर्गः ॥ आतीनां रक्षसां तेषां व्यधि
 तानां गृहे गृहे । रावणः करुणं सर्वं सुत्रावपरिदेवि उत । स्वबलं विपितं दृष्ट्वा समग्रं स सुतरणे । सर्वान् ब्राह्मन्

लशराणिबधमतशरवृष्टिभिः॥ शरेणोकेनवहन् नवसत्तनपंवन॥ विव्याधसमरेनारोराकसानसंग्रहर्षयन्॥ तिःशारे
रग्निसंकाशेः शतेर्जुनपरिस्कृतेः॥ वानरान्समरेवारः प्रममाधसुदुर्जयः॥ तेभिन्नगात्राः समरे वानराः शरपाडिताः
पेत्रप्रक्षितसर्वांगः सुरैरिवमहासुराः॥ सतपनं यथादित्योघोरैर्बीणगमस्तिभिः॥ अन्यध्वतसुसंक्रुद्धः संयुगेवान
रर्षजान्॥ तत्स्नेवानराः सर्वेभिन्नदेहाविबेतेसः॥ व्यधिताश्च वंतिस्मरुधिरेणसमुद्विताः॥ रामस्यार्थेपराक्रांतावा
नरास्त्यक्तोविताः॥ नदंतश्चनिवृत्तास्तेसमरेवशिलायुष्माः॥ तेर्कामेःपर्वताग्रेष्वमुष्टिभिश्चलवंगमाः॥ अभ्यर्द्ध
यंतः समरेरावणंपर्यवस्थितं॥ तेकमाणांशिलानां ववर्षाणहंरंतदा॥ व्यपोद्यन्महातेजाः रावणः पर्यवस्थि
तः॥ ततःपावकसंकाशोबीणोराणाविषोपामेः॥ वानराणामनीकानि बिभेदसमरेचक्रुः॥ अष्टभिःदृशनिश्चिव
सविद्वार्गधमादनं॥ विव्याधदशनिश्चिवनालंदुरादवस्थितं॥ सप्तभिश्चमहाकायंमैर्दंनिवासुदराणि॥ पंचभिर्नि
शितेःश्चिवगजंविद्यासंयुगे॥ विशयावहन्मंतं नीलंवदशभिःशारे॥ गवाक्षं पंचविंशत्याशकजानुं व पंचभिः
द्विविदंषड्विराहय पनसंदशभिःशारे॥ ऊमुदं पंचभिर्बीणैः॥ ऊंभुवंतं नसप्तभिः॥ तारंनेवत्रिभिर्बीणैः॥ विन
तंवाष्टनिसया॥ अशयावाजिनःपुत्रंअंगदंविभिदेशारे॥ शरमंनमहातेजाः शरेणोरस्यताडयत्॥ कथनंव
त्रिभिर्गोलेललाटेप्रयविध्यत॥ सपुनःसूर्यसंकाशेः॥ इष्टुभिर्मर्मनेदिभिः॥ वानराणामनीकानि मर्मथपरमा
हवे॥ विभिन्नशरसःसर्वेनन्यपतंतमहातले॥ निरुद्धासाकृताः केवितकेवित्यार्थेषुताडिताः॥ विबाहकःकृताः
केवित्केवितुवक्तुविवर्जिताः॥ भिन्नगात्राःशारेःकेवित् रावणेनबलायसा॥ आकृतावानरासेनांशरजालेनमो
हिताः॥ रावणः परयाध्याददृशरुधिरोद्विताः॥ ततःविक्रताःसर्वेशानानराः॥ रावणाद्विताः॥ रात्रवंशरणंऊगुः
प्रजापतिमिवामराः॥ विनायवानरान्सर्वानूहवानेवसहस्रशः॥ कपिशोणितविस्पर्द्धां वकेभूमिं विकर्द्धमां व
थाविकृतैगात्रैस्तुदशग्रावेणसंयुगे॥ वसुधैसंवृतातत्रप्रकार्मेहरिभिर्हीते॥ मर्मथनमहाकायान्वानरान्॥

ध

त

७१

महलैः गदाभिर्महेशालेरपि शक्तिनिस्तीक्ष्णधाराभिर्महद्भिः कटमुजारेः रुष्टिनिर्विविधेश्वरैर्निशितैश्चप
 रस्त्राधैः भिन्दिमालैः शतशोभिरन्यैश्चापितथायुधैः ॥ आनयवबलाध्यक्षश्चतुरोरावणारुह्या ॥ कृतं सतसमायु
 क्तं युक्ताष्टरगं रथं ॥ आरुरोहाय तं दशसंदाप्यमानः स्वतेजसा रावणः सवर्गाभार्यान्नादयन्निवृत्ते दिना रा
 वणो नाभ्यनुशालो महापार्श्वमहोदरो ॥ विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो रथमारुरुह्य सदा तेन तृणनिनिर्द्धौतं मिदं तं
 वमेदिना ॥ नादानघोरान्निमुनं तो निर्वयुर्जयकांक्षिणः ॥ ततो युधाय ते ऊर्ध्वारक्षो गणसमावृतः ॥ आदाय निर्ययो
 वापं कालीतकयमोमैफे ॥ ततः प्रवृत्तिना येन निर्ययुर्जयकांक्षिणः ॥ रथेन समहारथः ॥ धारेण निर्ययो तेन यत्र
 तो रामलक्ष्मणो ॥ ततो नष्टप्रभः सूर्यो दिशश्चतिमिरावृतः ॥ भोमं विने दुर्मेधारश्च संनवाल वमेदिना ॥ ववर्ष
 रुधिरं द्यौश्च प्रोब्रूतैस्तथा जिनः ॥ धृजे स्यन्यपपंतत्तृणैः ॥ विने दुर्माशिवं शिवाः ॥ नयनं वास्फुरत्सर्वस्यो
 बाहुरकं पत ॥ विवर्णं वदनं आसात्किं विद्मः प्रमनोरथः ॥ तस्य निष्ठततो युधे दशग्रावस्परकसः ॥ एते नि
 र्वतो भामा उत्पाताश्चेति ऊहिरे ॥ अंतरिक्षात्पपातोक्ता निर्यातसमनिस्वनाः ॥ वावावावो निगर्धतः वायसिरनुमि
 त्रिताः ॥ अश्वा रानि पपातो ब्रिः प्रज्ज्वालनं नाभ ॥ विपपुः सहस्रवर्षस्य सर्वगो जे श्रुता यते ॥ सतान् नितयनघोरान्
 उत्पातान्ति दारुणान् ॥ रावणो निर्ययो मोहात् वधार्थं कालनोदितः ॥ तेषां उरथशष्टेन रक्षसो युधकांक्षिणः ॥ वा
 नराणां मपि नमू युधायैवाभ्यवृत्तैः ॥ तदा सुतमलं युधं बभूव कपिरक्षसां ॥ अन्योन्यमाक्रुयानानां क्रुधानां युधकां
 क्षिणां ॥ ततस्ते वानराश्चोरा राक्षसां रणां हिरे ॥ ऊहूः शोलैः क्रमेणैव रावणस्येव पश्यतः ॥ रावणस्तु ततः ऊर्ध्वताना
 हसनिशवरां ॥ रुष्टा भवंतो युध्यंते वानराणां त्रिधां सया ॥ ततस्ते राक्षसाः सर्वे न दंतो जयकांक्षिणः ॥ अभ्यवर्तंत
 तान् घोरान् वानरान् शरवृष्टिभिः ॥ मुजारेः शक्तिभिः ॥ मूलैः गदामुशलतोमरैः ॥ परिधेरं ऊरौ बाणे वानरान् ऊहू
 राहवे ॥ रावणश्चापिनारावैर्बसदंतैश्चोमुखैः ॥ विक्लिप्तिभिः कुराप्रैश्च वानरान् अभ्यवर्षत ॥ ते वध्यमाना समरे वा
 नराः पादपायुधैः ॥ अभ्यववन् विस्फुल्लिताः ॥ रावणं घोरदर्शनं ॥ रावणं ततो ऊर्ध्वो महाबलपराक्रमवानरा

सुग्रावंतं विरूपाक्षः शारे राश विधोपामेः बुद्धरास्ताडयामास सर्वं गेषरिस्तदनः सोतिविधः शारे धीरेः कपोत
 स्तेनरक्षसा बुद्धेधमहातेजा वधेनास्य मनोदधे ॥ ततः पादपमुत्पाद्य मृरुः संकंदनो हरिः उत्पद्यवज्रघाना
 स्य प्रमुखे तं महागर्जं सतं प्रहारानिहतः सुग्रावेण महात्मना अपस्यधनुर्मात्रं निपातोत्त्राणं नदन् गजा
 वपतिता तस्मादपाकमत्सवायवान् रक्षसा निमुखः क्रुद्धः प्रयगक्रवर्तकपि आकर्षत् न मे खड्गेन प्रगृ
 ह्यत्तु विरूपाक्षः मर्षयन्निवसुग्रावं आससादा निपातिनं सोपितस्याथ संक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलांशिलां विरूपा
 क्षाय विद्धे पसुग्रावो जलदोपमः सतां शिलाया पततां दृष्ट्वा रक्षसपुंगवः अपाकम्या मुविकांतः खड्गेन प्राहरत्तदा तेन मो
 ह्यता संक्रांतं सुग्रावंतं वमू मुखे विह्वलं पातयामास पदान्नेन मताडयत् पतितश्च समुक्ताय कपिस्तस्य व्यसर्जं विरूपा
 यत् तलप्रहारमशानि सदृशं ताम विरूपाक्षं तलप्रहारं तं रक्षः सुग्रावेण समुद्धतं ने पुण्यात् मोहयिवात्तमु
 ष्टिनोरस्यताडयत् ततः सुसंरश्मतरः सुग्रावो नवदाहवे आत्मानं मोहयिवात्तं दृष्ट्वा प्रहारात्तेन रक्षसा राक्ष
 स आपि तं मुक्ता प्रहारं धोरमुद्धतं असिनाभ्यवधी कुक्षोवा नरान् पार्श्वतः स्कितान् सउद्धृष्टं तं तस्य विरूपाक्षस्य
 वानरः तत्तं वपातयामास शंषदेरो महाबलः महेंद्राशानिकल्पेन तलेन निहतः कितो पपावरुधिरं वेगात् प्रोतो
 मिः सविनिर्वमन् विवृतनयनं मोहात् सकेन रुधिराकृतं दृष्ट्वा सुस्तं विरूपाक्षं वानरांश्च वधधिसुं स्फुरंतं परि
 वर्तंतं पार्श्वे पुरुधिरौहितं करुणं निष्टनेतं वददुर्हरयोर्नृशं तथा उत्तो संयति संवयुक्तौ तरस्विनौ वानररा
 क्षसानां बलात् सविनोः सस्वन उः सुनामं यथा सन्निविष्टा विवमिन्नवेलौ निपातितं त्रेक्ष्य विरूपनेत्रं तमापतंतं ह
 रिपुंगवेन बलं समस्तं कपिराक्षसानां उन्मत्तगंगा प्रतिमं बभूव ॥ इति युद्धे विरूपाक्षवधः ॥ घायमाने च वे
 दंशं अन्योन्येन पृथक् सरसा व महाधर्मे काणतो ये बभूव उः स्वबलस्याभिधा तेन विरूपाक्षवधेन उ बभू
 व विपुलां कुक्षोरावणे राक्षसाधिपः सतदा स्वबलं दृष्ट्वा वध्यमानं बला मुखेः बभूव वयथा विष्टो वाक्ष्यते व
 विपर्ययः स उवाच समायेत राक्षसे को महोदरं अस्मिन् काले महाबाहो उवाच मे वयि स्थिताः ऊहितरात्रुं वमू

विरूपा
क्षस्य

गत्वा
तां

८८

राक्षसेभ्यः युगांतवातः सहसा प्ररुधान् किति जानिवा रावणास्त्रमसह्यं तेशरसंपातमागतं दक्षिणशेकः संसोढुं प
 तंगाश्च पावकं तैर्दिताः सविषेर्बाणेः कोशतो विप्रदुःखुः पावकं त्रिसमाविष्टा दृष्ट्यमाना वने यथा स्रवगाणाम
 नाकानि महाआणवमारुतः उवाह समरे तस्मिन् विधुन्वन् निशितेः शारेः कदनं सहसा वके राक्षसे ज्ञेवानो क
 सां आसि सादयि पूरामं वरितो रावणो ययौ सुग्रावस्तान् कपान् दृष्ट्वा भ्रान् विप्रवतोरगात् ग्रस्ता ससेनामा
 लोक्य विकारुः कर्मदुःखरं गुल्मे सुखे तां निःक्रिय युद्धेन केततो मनः आत्मनः सद्यश्चारं सतं निःक्रि
 यवानरः सुग्रावो निमुखः शत्रुं प्रतस्के पादपायुधः पार्श्वतः दृष्टः आस्य सर्वे तैरुधपात्रवन् संप्रगृह्य महा
 शैलान् विवृष्टाश्च महाक्रमान् विनदन् युधि सुग्रावः स्वरेण महता महान् पातयन् पर्वताग्राणि ऊधानो त
 मराक्षसान् क्रोधसंरक्तनयनः कालांतकयमोपमः प्रममाप्य महाकायोरं राक्षसान् वानरेभ्यः राक्षसा
 नामनाकेषु शिलानर्षे ववर्ष ह प्रश्मवर्षे यथा मेघः पक्षि संघेषु कानने कपिराऊत्र मुक्तिस्तैः शिलानर्षैः प्र
 राक्षसाः विभिन्नशिरसः पेटुः विकाम्पितवपुर्वताः तेषु संहायमाणेषु राक्षसेषु समंततः सुग्रावेण प्रप्रयेषु प
 तसु विनदसु च विरूपाक्षः स्वर्कनामवारो विश्राव्य राक्षसः रथेनासाद्य सुग्रावं ववर्ष शरवृष्टिभिः तस्य ता
 नशनिप्रदान् शरान् दृष्ट्वा धनुःकुलान् अविंतयिवा सुग्रावः स सारात्रिमुखो यायौ आक्रमत् स्य दनं तस्य धु
 रिपादेन बाहूतः वानरं पदाक्रान्तां प्रप्रेत हतार्मुर्वि विनिःपतितनेत्रास्ते मग्नग्रावा सुरंगमाः आक्रम्य सर
 थवारो वृक्षखंडेन वानरः सारथिं निऊधानां यु विरूपाक्षश्च पाक्रमत् अपक्रान्ते विरूपाक्षे सुग्रावसविवारणं
 बभूवुस्तस्मात्वा राहुरयो वातरं हसः विरूपाक्षो हत रथो धन्यात् तणी तलेनैवान् बहुशस्ताऽयामास नाराविः प्र
 वर्गेभ्यः रावणेन प्रयुक्तं विरूपाक्षो महागजं आरुरो हरणे वारो बहुशस्रोपकल्पितं सतं धिरदमारुह्य विरू
 पाक्षो महाबलः निनदन् आमनिहा दो वानरां आभ्यधावत् सुग्रावेथ शरान् धोरान् विससर्ज महाबलः स्फापया
 मास वो विज्ञान् राक्षसान् संप्रहर्षयन्

सार्धं ननादमुदितो हरिः। नुकोधवदशग्रीवः बभूवुः शृष्टवाननराः॥ इति युद्धे महोदरवक्षेनामसर्गः॥
 महोदरे वनि। ह ते महापार्थः प्रतापवान्। अंगदस्परतं गमं ह्येवामास प्राणीणः। सवानराणां मुख्या
 नां तमांगानिराकृतः। पातयामास कार्यभ्यः फलानां वसदा गतिः। केषां निर्वसाय के बहूनि विवेका
 यमराकृतसः। वानराणां तु संरब्धः केषां निरादिपतनुं। ते हि तावता वप्रेण महापार्थेन वानराः। विषा
 दानि मुष्ठाः सर्वे बभूवुर्गुणतः तसः। निशम्य बलमुद्रिगं अंगदो राकृतसुदितं। वेगं वके महावेगः समुद्र
 इव पर्वणि॥ अगृह्या यस्मै यवारः सूर्यरश्मि समप्रभं। परिधं वानरश्रेष्ठ महापार्थेन पातयत्। स तु तेन
 प्रहारेण महापार्थो विवेतनः। संभूढः स्पंदनात् स्याद्वि संशोभ्य पतङ्गवि। तस्य दैराजसौ ज्ञानालंज
 नवयप्रभः। विनिश्चय महातेजास्वयं ध्यातुं वानरात्मजः। अगृह्य गिरि संवेरां क्रुधः सविलांशिला। अ
 ध्यातुं वानसहस्रासरां वव्यज्जगतः। मुहुर्त्तल्लक्ष संज्ञं सु महापार्थो महाबलः। अंगदं दशभिर्बाणे मुज्योः प्रय
 विधत्। जाम्बवंतं त्रिभिर्बाणेः। आजघान सनान्तरे। रुद्रराजं गवाक्षं वबिभेद दशभिः शिताः। जाम्बवंतं गवाक्षं
 वदष्टाशरनिपाडितो। ऊग्रह परिधं धोरं अंगदः कोधमूर्च्छितः। तस्यांगदः सुरुषितो युगांताग्निरिवोक्तः। हरस्त्रि
 तस्य परिधं वज्रसंकाशमायसं। धाभ्यां मुजाभ्यां संगृह्य कामयित्राववेगवान्। महापार्थस्य विद्धे पवधार्धवा
 जिनः सुतः॥ स तु किं नो बलवता परिधस्तस्य रक्तसः। शरस्त्राणां धनुः अपि पातयामास वेगतः। तं समासाधवे
 गेन वालिपुत्रः प्रतापवान्। तलेनाभ्यहनकुक्षः कर्णमूले स ऊडले। स ऊ उ क्रुद्धो महापार्थो महावेगो महो
 धमः। करेण केन ऊग्रासुहसुमहांतं पूरस्वधं। ततिलेधुर्तं विमलं शैलसारमयं महत्। शस्त्रं परमसंक्रु
 वालिपुत्रेन पातयत्॥ तस्य वामे सफलं केतुं शंकोधमोपातितः। अंगदं मोहयामास अहितं स पूरस्वधः। स
 वारो वज्रसंकाशमंगदमुद्रिमात्मनः। आवर्तय सुसंक्रुद्धो पितृ उज्य पराक्रमः। रक्तसस्तस्य सोभ्यसे म

वीरः दर्शयिष्ये न विरुद्धं । न तृपिं डस्य कालो यं निर्वैष्टुं साधु बुद्धिमान् । तथेककान ते उस्वराक्ष सेनं महोदरः ॥ अविवेश
 रिपोः सेनां प्रकरः सागरं यथा । ततः सकदर्शनं केवानराणां महाबलेन । न तृवाक्त्रि अतेरुस्वा ते उस्वान प्रनोदितः । प्रनया
 समरे दृष्ट्वा वानराणां महाबलम् । अनिद्रुशव सुग्रीवो महोदरमनेतरं । अगृह्य विपुलां घोरां महीधरं निर्माशिलं विनि
 कृपमहा ते जस्त्वक्षय महाकपिः । तामा पतंती सह सा शिलां दृष्ट्वा महोदरः । असंवाधां ततो बाणेः निर्विभेददुरास
 द्यो रक्षसानेन बाणेनैर्निष्ठवासा सहस्रम् । निपतंती तदा नृमि गृध्रवक्रतदा बभौ । तां वद दृशिलं मोघां सुग्रीवः
 क्रोधमूर्च्छितः । शालमुत्पाद्य विद्वेषमो क्रिनतमनेकम् । तं विनिवाध सुग्रीवं क्षरया मास पवित्रिः । ततो ददृश सुग्री
 वः परिधं पतितं भुवि । तं अगृह्य ततः शार्ङ्गवधमतस्य मार्गणान् । ऊधान नोग्रवे नगेन ततो स्फुरधवाङ्गिनः । तस्मा
 ब्रूह तहया त्वार समाक्रम्य महारथः । गदां उग्राह संक्रुधो राक्षसो य महोदरः । गदा परिग्रह्य तौ युधि वारो समा
 युतः । न दृष्ट्वा तौ वृषप्रारथो साशना इव तौ यदैः । आ ऊधान गदां तस्य परिश्रेण हरीश्वरः । पपात गदया जिह्वः परि
 वृक्षस्य भूतले । ततो उग्राह दुर्धर्षं कपोतौ व सुधतले । आयसं मुजुरं घोरं सर्वतः स्वर्णं चितं । सतमु धम्य विद्वे
 प सोपि निद्वेषतां गदां । जिह्वानान्योन्यं माह्वय पे ततः सौ महातले । ततो जग्न प्रहरणे मुष्टिभिस्तौ समा युतः । तेजो बल
 समाविष्टौ दौता विवृताशानौ । उद्धतु अत यान्योन्यं वेर उच्च पुनरु ॥ तलेनान्योन्यं माह्वय पे ततः उद्धरिण तले । उद्धतं
 नोत तस्तु स्रं उद्धतु अपरस्परं । मुष्टौ विद्वेषतु वीरौ अन्योन्यं वधकांक्षितौ । उग्राहवत तस्व कं अह्वर परिवर्तिनं ।
 राक्षस अर्मणा सार्धं महावेगो महोदरः । तथेव समहार स्वकं पतितं वर्मण सह । उग्राहवान रुध्रेष्टः सुग्रीवो वि
 ननादन । तौ उरोष परतां गो न दृष्ट्वा वध्यवतां । उद्यतासारणेष्टौ शूरो रास्त्र विशारदौ । दक्षिणं कूर्मं डलं वौ भोस रु' क
 र्णं सममा युतः । अन्योन्यं प्रति संरुद्धौ । उद्यं अणि हिता बुभौ । सव शूरो महावेगो वीर्य आघात महोदरः । महानर्मणितं शूलं
 स्वकं पातयामास दुर्मतिः । जग्न मुकं षे तस्व कं रवकेन कपि कं ऊरुः । उह्वार शूरे सैस्तस्य कंडलो पवितं पुनः । नि
 उद्धरकः ॥ उ व शिरसस्तस्य पतितस्य महातले । तद्वर्णं राक्षसे वस्य मे याने वव्य ति एत । तं ह वा बांधवैः

यं दृष्टवान्नराः सर्वे न यातो विप्रदुःकतुः एतस्मिन् किञ्च तां य मः कुञ्जे पुरुष पुङ्गवः पुरावानर सेन्या निरुधं
न येति सा याकेः विजाषण ववः क्रवारामो राजा वलौवनः इत्याह कामुके मे हं वाक्यं वेदमुवाच ह दिष्ट्या मे
दर्शनं त्रासो नेरु तेशः सुदुर्मतिः वधेनास्यन्त शंसस्य उ हि मे वा मि संयुगे इत्याक्रबाण मा कर्षति पूर
यि वास सज्जं ह तं राक्ष सेंद्रि विद्वेदस्त्रिभिर्न लो र मर्ष णः निरुधं सा य क दृष्ट्या सो मि त्रिः कृपितो न शो जास
या मा सर हं सि धा घो षे ण महा बलः पूरयन् समहारि लान् अ र्प नं न दि श स्त था सो मि त्रे र्धं गुणो यो रं क्रवा
प्रति जयं तदा विसि स्म ये महा ते जा रा क्ष सेंद्रो न शं बली सराव ण सु कृपितो दृष्ट्वा लक्ष्म ण मग्रतः आदा
य नि शि तं बा ह्वं इदं व व न म ब्रूवात् तिष्ठ आ णान् परि यज्य ग मिष्य सि य म क यं पश्य मे नि शि तान् वा
णान् अ रि पृक्ष नि ष्ट द नान् सित पा ना म ला स्ता क्को न् मु क्तार उ त भू ष णान् एष ते स र्व सं का शो बा ण
पा स्य ति शो णि तं मृ ग रा डि व सं कु क्षो ग ऊ रा ऊ स्य शो णि तं यै उ सर्वा त्म ना बा णान् त त स्य द्य सि जा वि लं
त तः सर द्धो व न र्त्त नि श म्प स ग र्जि तं रा ऊ व रे ण पु त्रः न वि व बु द्धो न ब ले स्कि रा भो प्रो वा व वे दं व व नं महा
त्मा क र्मा णा द र्श या आ नं न वि क कि उ म हं सि सर्वा यु ध स मा यु क्तो ध न्वा र ध व रे स्कि तः स श रे र्य दि वा प्य स्त्रे
दर्श य स्व प रा क र्म तः श रं सि ते बा णे पाल यि ष्या मि सं युगे मारु तः का ल प क्रानि फ लानां व व न स्य ते अ
घ ते मा म का बा णाः त स्र कां व न भू ष णाः पा स्यं ति रु धि रं दे हा त पु रा मृत मि ना म राः ल क्ष्म ण स्य व व क्रवा
हे ह सा ह स र्म यु तं रा व णः पर म क्रु द्धो बा ण मु त म मा द दे त मो प त तं सो मि त्रि स्त्रि धा वि द्धे द न्ना धु वा त रा
न णः पर मा म षी श र व र्षे ण सो भ्य या त त तः स श र व र्षे ण सं क्रु द्ध र धु नं द नं वि जा ष णं स सु ग्री वा ने रा वा
आ पि दु क्ते सं जा स्य वा न रा न कं श र वा र्से म हा ह्रु उः रा म् मे वा मि दु क्त व श रे र ग्नि शि षो प मे त त मा
प त तं स ह सा प्र य ग्ग ह्ना म हा मु उः रा मो पि रा द्धे स मे ह श रि र क्ता ग्नि सं नि निः त तः प्र व वृ ते यु द्धे

७३॥

महोदयं प्रति। इति शनि समप्रख्यं तदा मुष्टि मपातयत्। तस्य मुष्टि निपाते न राक्षसस्य महामृधे। पफाल
हृदयं त्रिन्तं स पपात हतो मुष्टि। तस्मिन् निपाते ते मृ मोत। सैन्यं विप्रकु कवे। आविवेश महाकोमः समरे वापि
रावणं॥ इति महापार्श्वे वक्षो नाम स गः॥ महापार्श्वे विनिहिते राक्षसेन महोदरे। निशानरे महाबाहो वि
रूपाक्षे निपातिते। विप्रकृतेषु योधेषु दिग्गतेषु न सर्वशः। रावणः शोक संतप्तः क्लम्य शेषमविंत्त यत्। वि
तयि त्रानाति विरं स्वासेन्यादि नि सयव। स्मृतं स नो दया मा स वाक्यं वेद मुवावह। निहताना ममाथान्या रुद्रस्य न
गरस्य न। अंतमद्य गमिष्यामि। हवा तो मरामल द्वाणे। कर्मणः अहि तो मृ लं आतरो राघवा बुभो। ययोः अशा
खाः सुग्रीवो हरयो नेव दूथ पां। फल पुष्पे ऊन कजा द्रष्टा से कान मारुतिः। मूले हते हतं सर्वं तो ह निष्पामि सं
युगे॥ सदि शो दश पद्मो षेण सुर येन महाबलः। नादय नूराक्ष स त्रेष्टे राघवा वभ्यवर्तते। पूरिता स्तेन राष्ट्रे न
नद्यः सगिरि गङ्गाः। संव वाल महा सर्वा स सिंह मृग मुद्रिजाः। स विस्फार्य महत्रापं कि राटी दीप्त कुंडलः। नाम
मं प्रावया मास कुगर्जन न नादव॥ तेन सिंह प्रणा देन नाम संका र्त्त नेन व। स्यं दन स्य नादे न पूरयामास मेदि
नां। त्रिविक्रमे यथा विष्णो सर्वदै यवराः पुरा। मया ज्ञान राः सर्वे विवि मुक्ते परस्परं। तं दृष्ट्वा राक्षसे जंतुं
वानरा नष्ट नेतमः। शरं ण्यं शरं ण्यं जगुः मनसा पुरुषोत्तमं॥ ततस्तं राघवो दृष्ट्वा रथं पर्वतोत्तमं विदुष्वान
धनुर्घोरं व्यावृत्ता स्य मिवांतकं। विरुपाक्षं महारो द्रं गजं तं काल मेघवत्। वानरान् सां च यामास विभाषण मुवाव
ह॥ कोयं पर्वत संका शो धनु आन्क ववा शरी। दिव्यं रथं समा स्थापय वानरान् प्रजिघांसति। आवक्ष्य मे महा
बाहो कोयं राक्षस पुंगव। यं दृष्ट्वा नानराः सर्वे जया ज्ञी विप्रकु कबुः। स पृष्ट्वा राजपुत्रेण रामेणामित तेजसा
आववक्षे महा तेज राघवा य विभाषणः। दशग्रीवो महा तेज राजा वि अव णानुजः। माम कर्म महो सा होश
व णो राक्षसाधिपः। पुत्रो विप्रवस सा के नृ कूर क मसि दारु णः। दारु णो चरु ण वारो देव दान वद पाल॥

समूह
न ५

यमातक निरुशयोः सततं विविधेर्बाणेर्बन्धुवगगनं शितेः । धनैरिव तपाभावे विधुन्मा लासमाकुलं । स मु
 द्विषमिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः । रामरावणमुक्ताभिः समतादवभासितं । महाभोगेः सुतोक्ताग्नेर्वज्राग्नि
 विसृताननेः । शरांधकारं तज्ज्वाभं वक्रं त्रुः समरेतदा । गतेस्तं तपने देवकालमेषा विवोक्तिता । तयोर्दुर्धमहा
 मम ममवत् युद्धकां किं लोः । अनासाद्यमर्षियं वृत्रवासवयोरिव ॥ उज्ज्वल परमेश्वासी उज्ज्वलश्च विचार
 दो । उज्ज्वलश्च विदां जेष्टः । उज्ज्वल युद्धेन वेलकः । उज्ज्वल येनैव जतो बभूव तेन शरोर्मयः । कर्मयश्च समाविद्धा
 त्रामाः सागरयोरिवः ॥ ततं सुदुष्टवक्रं सुदुरावणो लोक रावणः । नारावमाला रामस्य तलादे प्रयमुनत ॥
 शैवनापप्रमुक्तां अनलोत्पलवयानिव ॥ शिरसा धारयन् रामो नव्ययामध्यगच्छत । अयं मे जानमि ऊयन्
 रौद्रमस्त्रमुदरयन् ॥ रामो पिङ्गुहे बाणान् सतदा कोधमूर्च्छितः । संधाय शविषप्रख्या न वक्राकथ्य मे
 दधनुः । मुमोवन महातेजो नापमुद्यम्य वीर्यवान् । ते शरारादु सैन्यस्य ह्यव्य विकृन्त वेणितो निपेह रावण
 स्यां के वज्राशनिसमप्रभाः । ते महा मेघसंकाशे कवने पतिताः शराः । अमेघे रादु सैन्यस्य नव्ययानि किरेत
 दा । पुनरेवाप्य तं रामं रघुस्ते रादु सैन्यस्य । निरस्यत् परमास्त्रेण सर्वान् शरालोरणो । ते हि वा शररूपा किपि
 ताः । पुनराप्य शिवो रुगाः । स्वसंतो विविधुः । ममैरावणेन प्रणोदिताः । निहत्य राघवस्यास्त्रं रावणः कोध
 मूर्च्छितः । असुरास्त्रं महाघोरं अन्यदस्त्रं मुमो नत । व्याघ्रसिंहमुखान् बाणान् काककंकमुखान् स्तथा ।
 गृध्रदीप्तानां अपि मृगालवदनां स्तथा । इहामृगमुखान् आन्यान् व्यादितास्यो न नृव्यावहान् । पंवास्यान्
 तेलिहानां च ससर्ज विविधान् शरान् । रौरान् रवरमुखान् अपि वराहमुखान् स्थितान् । रुद्रकुटिल
 वक्रांश्च मकराशविषाननान् ॥ एतां आन्यांश्च मोयानिः ससर्ज विविधान् शरान् । रामं प्रति महातेजः क
 वः स पर्यवस्य सन् । आसुरेण समाविष्टः सोऽस्त्रेण युधिराघवः । ससर्ज स्त्रं महासाहः पावकं पावकं
 पमः । अग्निदीप्तमुखान् बाणान् वज्रसुर्वमुखान् स्तथा । वंशार्धं वंशं वक्रांश्च धूमकेतुनिजानपि । ग्रहण

ख

किपि
तः

११

रामरावणयोः महत् ॥ अवितातकरंघोरं परस्परबाधेचिणोः ॥ लाघवंशरमोहं शरज्यात्रातमेव ॥ आ
 म्रनः प्रतिघातं वदध्वानैव रकोन विव्यथे ॥ ततः शरीरशतिस्तार्क्ये रव्यवकेहपातिलेः ॥ राघवं परमं
 मर्षा विव्याधुमहाबलः ॥ बालश्चिवासर्वासखागरनगरकमाः ॥ ताम्रमवमहाघोरं मुमोवाभ्रं सुदारुणं
 निदंदाहकपास्तेन तेपेठर्करिणातले ॥ तान्यैकान्यनाकानि रावणस्य शरोकरैः ॥ प्रेक्ष्य त्रिभानिशतशोराधवः
 पर्यपतत ॥ ददर्श वत तोरामं रावणः पर्यवस्कृतं ॥ लक्षणेन सह आत्रा विष्णुना वासवं यथा ॥ अलिपंतमिवा
 काशं अवष्टम्भमहदनु ॥ पद्मपत्रविक्रशाकं दार्ध्वबहुमरिंदमं ॥ बानरांश्चरणेन गान् आपतंतं वरावणं ॥ स
 माक्षराधवोऽष्टौ मध्येऽग्राहतधनुः ॥ विस्फारयितुमांरेजे ततः सपुनराकयत् ॥ महोकार्यमहावेगं ॥ विमि
 दन्निव मेदिनी ॥ लक्षणास्य ववाणानां वापविस्फारितस्य व ॥ शष्टेन राक्षसास्त्रैः सुः पेठुं श्रैव सहस्रशः ॥ तयो
 रिषु पथं प्राप्य रामलक्ष्मणयोर्मध्ये ॥ सबभ्रव यथारादुः समापे शशि सूर्ययोः ॥ तमिह न प्रथमं योर्दुलक्ष
 णो निशितेः शिवरैः ॥ मुमोवाधनुरानम्य शरान्निशिषोपमान् ॥ तान् मुक्तमानानां काशे लक्षणेन धनुष्पा
 तावाणान्बाणेर्महातेजारावणः प्रथवारयत् ॥ एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रान् दशभिर्दश ॥ लक्षणास्य व
 विह्विददर्शयन् हस्तलाघवं ॥ अमृतिरुम्यमोमि त्रिरावणः समितिं ऊयः ॥ आससादरं तोरामं स्मितं शैल
 मवस्कृतं ॥ ससंख्ये राममासाधकोपसरत्तलोन्नतः ॥ व्यसृजत् शरवर्षाणि राघवे राक्षसेश्चरः ॥ क्षीरास्तनो
 रणे विवरावणा युधनिष्ठताः ॥ दृष्ट्वापतताः शार्ध्वं गच्छान् ऊर्ध्वं हराधवः ॥ तान् शरीरान् ततोऽत्र ल्लेस्ताकै
 र्त्रिकेदसं युगे ॥ दृप्यमानान् महाबोरान् ऊर्ध्वं आशविषोपमान् ॥ राघवो रावणं सख्ये रावणाय पिराधवं
 अन्योन्यं निशितेर्बाणेः कुक्कावमि न वषेठुः ॥ वेरुश्चरितं नित्रं भंडलेः सव्यदक्षिणेः ॥ बाणजाणेर्जि
 -घांसं ताव न्योन्यं अपराङ्गितो ॥ तयोर्हेतानि वित्रे सुयुगपत् संप्रवृत्तयोः ॥ शौद्रयोः सायकश्रोः

मग्निरिखामिव ॥ विभाषणाय विद्धे पराक्षसे ५ प्रतापवान् ॥ अथात्तामेव तां बाणेः त्रिधा विद्धे ॥ तां द
 ष्ठा विनिहतां शक्तिं राघवेण महात्मना ॥ उदति एतमहानां दौवानराणां रणे तदा ॥ सा पपात तदत्रिधा मेना शक्ति
 कनकमूषणा ॥ सविस्फुल्लिङ्गकालिता ॥ महोक्तेन नमस्कृता ॥ ततः संभाविततरां कालेनातिदुरासदा ॥ ज
 ग्राहविप्रलांशक्तिं दीप्यमानां स्वतेजसा ॥ सातो लिता बलवता रावणेन दुरात्मना ॥ उक्ता लक्ष्मणेनादिनि
 सौदामिना यथा ॥ एतस्मिन् तरे नीरोलक्ष्मणास्तं विभीषणं ॥ प्राणसंशयमापन्नो ह्यस्य मेवाभ्यधावत ॥ तं
 मोनयिषु वार आपमुद्गलक्ष्मणाः ॥ रावणं शक्तिहस्तं तं रावणं रवाकिरन् ॥ कार्यमाणां शरीरेण विसृ
 ष्टेन महात्मना ॥ प्रहर्तुं तं मनश्चक्रे विमुखा कृतविक्रमः ॥ मोदितं आतुरं दृष्ट्वा लक्ष्मणेन सरोवणे लक्ष्म
 णाभिमुखो मूवात तो वचनमब्रवीत् ॥ रक्षितस्ते बललाघिन् यस्मादेष विभाषणः ॥ विमुच्य राक्षसं तस्मा
 त्रयिशक्तिः पतिष्यति ॥ एषा ते हृदयं त्रिधा शक्तिर्बहिर्गालक्ष्मणो ॥ मद्बाहुबलं बगेन प्राणानादाय वास्यति ॥
 हृद्येव मुक्तांशक्तिं अष्टद्वयं महात्मना ॥ मयेन माया विहिता ममोष्ठांशुनाशना ॥ लक्ष्मणाय समुद्दिश्य
 कृतं तां मिव तेजसा ॥ रावणः परमकुक्षिं विद्धे पवननादवा ॥ साक्षिणा मम वेगेन वज्राशानि समस्वना ॥ श
 क्तिरभ्यापत धेगा तलक्ष्मणारणमूर्धनि ॥ तामनुब्याह र कृत्वा प्राप तं तं सराघवः ॥ स्वस्त्यस्तु लक्ष्मण येति
 मम प्राणवह तो धमो ॥ न्यपतन्न महावेगात् लक्ष्मणस्य महोरसि ॥ जिह्वं च रगराजस्य दीप्यमाना महाकृ
 तिः ॥ ततो सवणवेगेन मुद्गुरमवगाढया ॥ सरोत्था निन हृदयः पपात भ्रुवि लक्ष्मणः ॥ तदवस्थं समीपस्था
 लक्ष्मणं प्रेक्ष्य राघवः ॥ स्वस्त्यस्तु लक्ष्मण येति रामा वचनमब्रवीत् ॥ चतुस्त्रिंशेन मनसा विषमवदाना नव
 तं सप्तहृत्तमिव धात्रा वाणपर्याकुलकणः ॥ वनूवसंश्च वरायुगांता मिमिशिवाद्यितः ॥ न विषादस्य कालो यमिति संविद्य राघव
 ॥ ततश्च निजितेर्बाणे वीरादशरथात्मजः ॥ वाकमुत्र मधुद्वरावणस्य वाधरतः ॥ संकीर्यमाणः शरजालवृष्टिभिः महात्मना दीप्त

कृत्रवर्णमहोष्णमुरवसंस्कितान् ॥ किं विदुस्तथैवान्यान्ससर्जनिशितान्शरान् ॥ तेतदारावणशराः
 राघवास्त्रेणमोहिताः ॥ विलयंजुमुराकाशेनिनिर्हृताःसहस्रशः ॥ तदस्त्रंनिहितैश्चक्षुरामेणात्किं कर्मण
 कृष्टानेदुःततःसर्वेहरयःकामरूपिणः ॥ इतिआरामायणेयुद्धकांडेदिव्यास्त्रयुद्धनामसर्गः ॥ अस्त्रे
 णास्त्रं प्रतिहतं दृष्ट्वा रामेण रावणः ॥ क्रोधवद्विगुणं वक्रैः क्रोधवत्तदनंतरं ॥ मयेनमायाविहितं रौद्रमस्त्रं
 हाबलः ॥ उच्छृंखलं गोघोरं राघवाद्योपवक्रमे ॥ ततः प्रासाश्रनिःपेत्तः गदाश्चमुशलानिव ॥ कर्मुकाणि
 दाहानिवज्रहालानिसर्वशः ॥ मुजराः कटेलानि दाहाश्रानयस्तस्यथा ॥ निपेत्तुर्विविधस्तत्रावाताश्चम
 हाचये ॥ ततस्तत्राधवः श्रीमानशाध्वमस्त्रविदावरः ॥ ऊधानपरमास्त्रेणगोधर्वेणमहाधृतिः ॥ ततश्चका
 णिनिःपेत्तुर्भीसुराणिमहांतिव ॥ कर्मुकानमामवेगानिराधवस्यमहात्मनः ॥ तेरासात्तुगगनं व्याप्तं संप
 तन्निस्तमोर्भुदेः ॥ आसिताः सर्वलोकाश्च न शोदिशग्रहेरिव ॥ तेर्व्यवकेदितान्बाणान्मूलानिमुशलानि
 आयुधानिविनित्राणि रावणस्य नमसुखे ॥ तदस्त्रं निहितं दृष्ट्वा रावणो राक्षसैश्चरः ॥ विव्याधनिशितेर्बा
 णैः महाकर्मुकैस्तुते ॥ रावणेन महातेजान् शार्कषतराधवः ॥ ततो विव्याधगात्रेषु सर्वेषु समितिं
 यः ॥ रामः सुसंरक्षितो रावणनिशितैः शरैः ॥ विभाषणश्रसामायोसुग्रीवश्चमसेनिकः ॥ ब्रह्मकाः स
 मपद्यंत दशग्रीवस्यासेनिकाः ॥ एतस्मिन्नंतरे कुक्षोराधवस्यात्तुकोबली ॥ तुक्षणाः सायकानसुघज
 ग्राहपरवीरहा ॥ तेः सायकैर्महावेगे रावणस्य महाधृतिः ॥ ध्रुवं मनुष्यशार्पतत्तस्य विद्धेदवायवान्
 सारणेऽथैवजाणेनशिरोक्कलितं कुंडलं ॥ ऊहस्तुद्वजगाः श्रीमानरथादिषुबलाकृत ॥ कृष्यमाणं त्रिवि
 दमनुगुहकरोपमं ॥ तद्वज्रगोराक्षसैश्चस्य पर्वजैः पर्वजैः ॥ नालिमेघनिर्जाशस्य सदृशान् पर्वतोप
 मान् ॥ निरुज्ज्वलमहावेगान् रावणस्य विभाषणः ॥ तताश्चोवेगवानवेगात्तत्रवह्ममहोरगत्तकोधमा
 ॥ ॥ क्षरयतां त्रैमातरं रावणस्तदा ॥ आदोयसमहाशक्तिं दत्तं ॥ मग्निं

राः अंतरिक्षाद्यदीपायानिपेवर्द्धिणीतले। ततोऽप्यतलनिर्घोषैः रामरावणयोर्बुद्धिः। त्रामनः सर्वभूतानां संबन्धः। तदुवाच।
 भिः। सकीर्त्यमाणः शरज्जालवृष्टिसिर्महायज्ञादीमधुपुष्पतारणैः। तथाप्यदुःखावसामचरावणोयथा निलनातिहातावत्वा
 हकः। इतिरावणप्रदावणोनामसर्गः॥ ७॥ सद्यः। त्रुमहायुद्धराघवस्य निशावरः। दंदयुद्धपरिश्रान्तस्मात्तापक्रमविस्थित
 सन्निकर्षादपाकांतकिंचित्सिन्निशावरः। विश्रान्तं त्रुसमालक्ष्य सुरवेणोराघवो ब्रवीत्। एषरावणावगेनलक्ष्मणः पतितो
 नुवि। सर्पवत्तव श्रान्तवीरममाशाकमुदीरयन्। शोणितोऽमिमं बालं प्राणैरिष्टतरं मेम। यज्ञात्ताममकाशोतिर्यदीयया
 कुलात्मनः। अयं हि समारब्धधीनातामश्नुलक्ष्मणः। यदि यं ववमायत्रः किंमप्राणैर्जयन्व। लक्ष्मणीवहिमवीर्यं त्रुस्यती
 त्वकराद्वतुः। परिसीदंतिमप्राणादृष्टिर्बीष्यकालक्ष्मणा। वितामवर्द्धतवीरमुपूषीत्वापजायात। अजयं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मण
 णं रणमूर्धनि। तत्र युद्धनामकार्यं न प्राणैर्न वसीतया। लक्ष्मणं निहतं दृष्ट्वा त्रुतरं पांशुयुग्मितं। किंमशुद्धनकिंप्राणैर्बुद्ध
 कार्यं न विद्यात्। यत्रायं निहतः श्रान्तरणमूर्धनिलक्ष्मणः। विजयापि हिमासोम्यलक्ष्मणे निधने गत। अंधास्पावादितश्चंद्रः का
 प्रीतिं न विष्यति। राममेवं कृत्वा त्रुशोकविकलितद्वियं। आस्वा सयुक्त्वा वदं सुखेणः परं संववः। त्रुजिमां राज्ञादृष्ट
 लब्धुर्दिवेकं त्यकारिकां। शोकसंजनिनी वितोऽनुत्पन्नं बालं श्वसूमुखे। नेषयं ववमाप्राणलक्ष्मणो लक्ष्मिवर्द्धनः। न ह्यस्मिन्
 कृतं वक्तुं नेवशादवमागतं। सप्रसन्नं ववसन्नं वसुरवमस्य निरीक्ष्यत्। पश्य पत्रनिशो हाम्ने सुप्रसन्नं बालं वान। न दृशं दृश्यते
 रूपं गतासूनां विज्ञापयत्। विषादमाकृष्य वीरसप्राणो यमरिदम। पश्य ववस्य प्रसुप्तस्य सुसुप्ता त्रुस्य ताल। साक्षां संहृ
 द्यं वीरकंपमानं मुकुमुकुः। एवमुक्त्वा महाप्राज्ञः शरवणोराघवं ववः समीपस्त्वमुवा वदं हनूं मंतं च वंगमं। सोमशीघ्र

धनुष्मतारणे तातापमर्षदणसंनिकर्षतायथावितेनानिहाताबलाहकः॥ इति लक्ष्मणशक्तिनेदोनामसर्पः॥ तद्वत्
 तातारामः शक्त्या निर्विघ्नमाहावलिद्वारा रुधिरादि र्धसपन्नगमिवावलाहमिद्विनिहतां शक्तिं रावणेन बलीयसा यान्ननात हरिश्च
 श्चः नरोत्तरपकर्षिणः॥ आदिश्राव्येववाणो धेः क्षिप्रहासनेरक्षसा॥ सोमिद्विवेदसा सिवादिश्वराधरिणी तालां करार्षिणः॥
 अदिश्राव्येववाणो धेः क्षिप्रहासनेरक्षसा॥ सोमिद्विवेदसा सिवादिश्वराधरिणी तालां करार्षिणः॥
 सः निवस्वानन्दश्रीवः सर्वगात्र प्रवीर्यवान् अविनयिवातान्वाणान्समुच्चाप्यवलक्ष्णः॥ अथा ब्रवीच्चहू मंतं सुग्रीवं वेद
 वानरः॥ लक्ष्मणं संपरिष्यपनीचा विवस्वमा लोयः॥ कुरुध्वं सोककस्य वधमीतामघदर्शनं॥ अस्मिन् सुकृते न विरातस्य प्रतिष्ठ
 णोमिवः॥ अरावणमरामं वाङ्मदं कथय वानरः॥ रायनाशं दानवासं दंडाकपरिसर्पणं॥ विदहसाश्च परामर्शरक्षो सिच समा
 गमः॥ एतदुःखं महाघोरं के शंसन्ति रयोपमं॥ यस्यामि सर्वमवाहं हवमं राक्षसं॥ यदर्थं वानरसेन्यं समानीतमिदं मया॥ सु
 ग्रीविश्चक्रा ताराकावे निहत्य ववालिनां॥ यदर्थं सागरः कातः॥ सत्रुबंधश्च सागरः॥ सोयमदरणे पायो दृष्टिर्विषयगो वारः समा
 गम्य बालादीनां नायकी विडमर्हति॥ दृष्टिं दृष्टी विषये वसर्पे स्पममानदाः॥ सुखे पश्यत इदं शीघ्रं वानर पुंगवाः॥ आसीना
 ः पर्वतस्पाश्रमे देरावणस्पतः॥ अद्य रामस्परामवं संपन्नं वत्र संयुगे॥ वयालाकाः सर्गध्वोः समाहंताः सवारणाः॥ अद्य कर्म
 करिष्मामियलोकाः सवरावराः॥ यादृवाः कथयिष्यंति यावद्भूमिर्दृश्यति॥ एवमुक्ता शितेर्वाणे सप्तकां वनसूषणेः॥ आज
 घानरणेरामो दशग्रीवं समाहितः॥ तथा दीप्तिशून्यनाराविमुञ्चालेरिव रावणः॥ अस्थवर्षत्र दारामंधारा सिरिवातायदः॥ राम
 रावणमुक्ता नामान्या न्यमनिक्षवता॥ शराणां निशितानां वदन् वत्र मलः स्वनः॥ ते विशीर्णा विकीर्णा च रामरावणयोश्च

सु

हृदयमस्तु कर्मतस्तु ररिपिडकरं तां विमृश्य उहस्तेन सुरेण परामोषधौ लक्षणाया दादोनसंशुन्येव परमदक्तिः तां विना
लपामाघायलक्षणः परवीरहा विशलो विरुडः शीघ्रं नदति शुभहीतलात् समुचितं तं हराया नृतो मे लक्षणं साधुसाधिति
दृष्टा मे सुप्रेण प्रत्यष्टयन् एते हीयववीडामोलक्षणं शुभलक्षणं ससेहं सधजगाटं वाप्यपयि ऊलक्षणं अत्रवीवप
रिषडासो मित्रं धुनंदनः दिष्टा वां वीरय रपामिमरणा तु नरागतं नमेवीरकाय नार्थो न मे चित्पावनात्मना काहिम
की वितनार्थः वयिपववमागत इत्येवं वदतस्म्य प्रतिज्ञां परिपालयन् स्मृत्वा शिथिलया वा वालक्षणा वा कामव्रीत तां
प्रतिज्ञां प्रतिज्ञाय पुरामत्यपराक्रमः लघुः कश्चिद्विदो ते जानेवं वं वक्रमहसि नप्रतिज्ञां हि ऊर्ध्वति वितथा साधवो न धौलक्षणे
हिमह वस्य प्रतिज्ञा परिपालनं तदलं मकतानेव नेरा उपमुपगम्यत वाधनरावण स्याद्य प्रतिज्ञां परिपालय नहिजीविष्य
तरामतव वाणपथं गतः नर्दतस्त्री कृदे इत्यसिंह स्पेव महागजः अहं उवधमित्री धूमधडरात्मनः यावदस्तेन यात्यप
कृतकर्म दिवाकरः तम इव किरणैः सह अरः शिः शरकिरणैर्जी हिरावणं सुतीक्ष्णं राण शिरमिनिपातितस्य वक्रं मुदितम
नाः प्रसमी कि उवा रेहं कवा उरामो व वनं महात्मा प्रवक्रमेत स्पवव डार रुसः पृष्ट्वा वाप्यसमूहामनास्तदा राण यध्वी पु
नारववस्थितः इत्यार्षि श्री रामायणे दुदकांडं उषधपानयनं नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ अत्रा उव वनं तस्य लक्षणं स्पामितो ज
सः विनीषणं मिदं वाक्यं रामः प्रहमहायशः का सोलंकश्वरः कुहोरावणो दुदडर्मदः राणस्त्रिमिपरित्यज्य कास्ते कि दास
त्वस्थिते मयि मूढप्रनष्टो सो कृतो तबलना दितः बोधव्यः सचरा वीरशीघ्रमेव ममाज्ञया रामस्य तद्वचः कवाह उक्ता
त्वार्थं संमते उवाव वनं धामान् राममतद्विनीषणः शक्रानिर्निवा सोमि विंकर कर्मा सरावणः प्रविवाश पुरीलेका

साधोः

सा २

६

वामि

७४

मितागवाविनंतं सुमंजयं दक्षिणे शिखरे जाता मोषधीता मिहातया विना लपकरणीनाम विना लपकरणी शुलां संजीवना
 धीवीरस्पलक्ष्मणस्य त्रयमानया मत्रगंधर्वराजानो हाहा हृदितिविष्कतो गंधर्वो देवना गोश्व अपारातिः समावृता रक्तः
 पर्वतं नित्यं सर्वतः कूरकर्मणो अप्रमत्तो नावस्तत्र रवीरमहाबलः रक्तंति पर्वतं नित्यं वाक्कावलसमाश्रिताः उषधीनां उ
 च्छिन्नानि शृणुष्व च हितो मम पीतकानि त्रयुष्माणि फलानि वपय पत्रनिक्षिपः पात्रैः चाल्या विडुमसत्रिताः विष्कलनसंकाशा
 ः प्रदीप्ताश्वातजसा शतपुत्रास्तु कुरुमान् सुरवेणे नमो ह्युजसा रामप्रदक्षिणं कृत्वा मंदरादवसेवितं ततो निमेषमात्रेण वेगवा
 नमारुतात्मजः जगाम पर्वतं श्रेष्ठं उषधीनां तमंडितं स उगवा महाबाहुः पर्वतं हरिपुंगवः वितामस्य गमहीमान् अङ्गानं स्त्रा
 माहोषधीः विविधान् स्तनस्त्रगंधर्वैरुपहृष्यते नृत्याद्यशिरंतस्प पर्वतस्प महात्मनः अहनवसमारुक्कदोगंधर्वीनुका
 लनोदितान् प्रकृतंति रमात्रणदिवसस्प हनूमता तिस्रः कोट्यो हतास्तत्र गंधर्वाणां महात्मना हवा गंधर्वराजानो मारुतिः सत्य
 विक्रमः प्रववारनगो तस्मिन् मार्गमागो महोषधीः नजानी तयदा तत्र वितामस्य गमकपिः तस्प बुद्धिरियं जाता मारुतर्मरु
 तो जसः इदमवा सानिष्णामि दक्षिणं शिखरं गिरः अस्मिन् सुशिखरे जाता मोषधीतां सुरवा वहां वितकी दवमका मि विश
 ल्पकरणीयदि कालायाय च दाषः स्यादा देवकृत्यं वमहसावत् इति निश्चिद्य मनसानिः प्रकंपे गिरस्तटं पुह्ननानातरु
 लतहस्तास्मां समातालयत् हरिर्गृहीत्वा प्रायायो तच्छिल शिखरं महत् आनीय च महावगस्तच्छिल शिखरं हरिः विश्राम्य
 वा हृहनुमान् सुरवेण मिदमब्रवीत् उषधीनां वगवा मितामहं हरिपुंगवः तदिदं शिखरं रम्यं गिरस्तस्माद्वृतं मया एवं क
 थयमानं तं प्रहृष्य पवनात्मजं सुखेणोवा नरश्रेष्ठस्तामुदक्षिप्य दौषधीः निमित्ता सुखलूडस्तिसावरा रुसवानराह

सिः ते द्विचित्रसर्वगावानरासक्तजीविताः। पेउर्महीतलेखिनाकविद्विधिरसुदमन्। रक्षासिद्धयथापेउर्वीनारेनीमविक्रामः।
 वृत्तिनिशिलाशिलेः पादपेर्मुष्टिनिस्तथा। दारितानिनारवेष्टेवदेतरापेसुदारुणेतत्प्रवृत्तमहाबुद्धकबंधमणसंकुलेश्वर।
 राणाहर्षजननेनीरूपांसयवर्द्धने। बलपौरुषशिष्याणां निःकषीर्धउशीलतः। यशःपताकानिउणस्वर्गद्वारमुपाहृतं। हर्ष
 णस्वर्गनारीणांसर्वदुःखविमार्कण। रणेत्स्मिन्महाधारावरकोवानरसंकुलप्रवर्तनदीधाराशोणितोदकवाहिनी।
 नानापादपसंज्ञाद्विपादहशिलातला। विकोशासिमहामीनारक्षसांकेदकईमा। रथवक्रमहाग्राहाप्रासपट्टिशवाहिनी।
 शीर्षोत्तराणरत्नाद्याहृतश्वरास्यपंकजा। वर्मकक्षेपसंवाधवस्रफेनादहासिनी। शूरप्रामादजननीनीरूपांसयवर्द्धनी।
 कथादानंदजननीकाकटक्षकातामवा। डग्नीमावल्गसवानासय्यातडस्विनातथा। उवेरुम्भानदीसार्वभूययास्तेमहोरज
 सः नराविचित्रपाप्मानानदीवेतरणीमिव। राक्षसाहतचूयिष्टाविरथाहतवतसः। यत्कसंग्रामसंस्वामेनजि। रसर्वतादिश
 : हृष्टापिस्त्रबल्लेनमेहतवीरहतप्रले। राक्षसंडः। काधवाजातडडावमिसमाहितः। वानरेस्त्रबल्लेनमेहतहृष्टमानसः।
 गदप्रभुरवाः सार्वविविधुर्दिवतालद्य। आस्फोटयामोसबाहूसेमीतस्परक्षसः। हन्तमानुवाक्यमितवमाराधंप्राहरावणं। कि
 मास्मात्तलयगृह्यशूरस्त्रराक्षसेश्वरः। नहिसत्रवतामववरितं वियथातव। कृतमेतपसः। शक्तिः सिद्धिर्वाराक्षसेश्वर। नबंधमी
 प्राश्यामिराक्षसाधमानवाप्योशनसमंत्रं। वपिवराक्षसश्वर। रामवीर्यविषायनजरत्पागुतियुधा। नेवाततरदानानि
 नतापानचक्षितं। तवयर्थायलोकज्ञानतसिद्धिर्नशंतक। उत्रिष्टोत्रिशृङ्गध्वस्वनमडीवन्विमार्कसे। अगृहीतायुधं
 सीतिनहन्पातवद्विधरणे। एवंवाकशल्पतापिरथमिच्छन्नुजताज्ञानात्। ऊहावाकृतिमवाधनबुक्कायकथंवन। तातावा
 युमुतः श्रीमान्सर्वान्वानरसूयपान्। उवाचवाक्यकालज्ञा। शृण्वतस्त्वरक्षसः। दूयंमंदादरीशीघ्रं। नयध्वंजवंगमाः।

हृसीमवसः हावगः सोवतीर्ययात्रवधमिहंस्वानधविंतया मासकाकृष्टवरदानमथाहुते दत्तं वंशं लताध्वं सर्वशत्रुविनाशने ध
र्द्धिः पूडितसेनतदारामयशस्विता वित्रशीर्षः पूडितसुतदाशवीररंदादेः आऊयं सप्तसिलीकेः सादवासुरमानवेः रथं सर्वयु
ध्वापतं दिदित्यमहुतदर्शने युक्तमाश्वमहावागः कामागेः कामरूपिणिः अतिव्यंकवंचापिसवीस्त्ररपिसंगातोः धनुश्चापिस
हृदित्यमकृयाश्चशराः प्रणेः तस्य सर्वस्य ललायदवायतनमास्वितः ऊहायग्रिसमाधिस्त्रोरोद्रेर्मेर्मेहामनाः नयावद्यादित्ये
कर्ममिध्यातस्य डरातः तावक्काव्यानरव्याधविघ्नः कार्यावलीयसः वारेर्ममसमारण्यातयत्रसंप्रतिवर्त्तत दवतायतनेतत्र
कूहोसग्रिसमाहितः विनीषणस्यतद्वाक्यं धारंशत्रुसयावहं श्रुत्वा रामो महातडास्वबलं वासिदीक्य वः आजापयामास तदा वि
धेदशयुथपान् माल्यवतं सुरवणं वरावाकं गवयंतथा अंगदं सहस्रं संतसरत्नगंधमादनं रुद्रांसनायतिवेवनीलेतत्रमहाव
लं लष्ठाङ्गस्तेमहावीरादशवानरयुथपाः उन्नम्बुः स्वेर्बालेर्दुक्कागर्जंतश्वातायदाः तशिलापादपधरामहाकायामहाबलाः
गर्जंतारेजिरसार्वङ्गमाश्वपर्वताः रुणासंप्राप्येयनगरीलंकां रावणपालिता प्राकारमथवात्ययविविश्रुतेमहाबलाः
ददृशुर्देवतागारावाणं बलरकितं श्रुत्वा हसं समासीनं प्रादुरवरकवाससं रक्तोत्पीषधरं वीरं उराकलितपावकं विष्कडास्क
रसंश्रुतं संधायामिवातायदं तं वाङ्मयादपवनं किरीटात्रंगशृंगिणं हारनिर्करायादं महावदनकंदरं वासामनः शिला
पंकगिरिनीलमिव स्थितं यजंतमहुवाकाररुद्रं गोडपराक्रमं दृष्ट्वा तस्य व्रतकर्मवानराः क्रतुनिःश्रयाः हतमंतं प्रस्मृत्य स
र्वयुद्धाय तस्त्रिराः कसाश्वमहावीर्याः प्रासामिपरिधायुधैः दक्षिणाम्बुस्थिरसार्वयुद्धायामितविक्रमाः विबलेन
न्यमासाद्या धारितानररुद्रमावकुः कलकलाधारेतदहुतमिवान्वत पादापिः शिलशृंगो सुशिला सिर्दशानेस्रथा वान
गराकसानुजं पुमालेर्मुष्टिनिरवचराकसाक्राधरकाकास्रथावानरपुंगवान् नारावेर्विसिडुस्तीक्ष्णश्चिडुश्चमहासि

प्राविनाशाहनिमेऊम्वनांमृतो। अयशोयस्यलोकेस्मिन्धुंमश्चरतिशास्त्रे। तस्यलोकाहुलोनाष्टोमनेवास्यतऊत्रवित्। ऊहिराऊ
 सराऊंडराहृवृत्रिष्टमाविरं। श्रोयाहिमरणंमुंसाअपवान्म। नस्तिना। इतितस्याववःश्रवाकरुणंपरिदवित्। दृष्टावास्याः परामर्शगत
 णः। क्रोधमूर्च्छितः। सतिमासेर्वदासिस्त्रांसांययन्निदमब्रवीत्। निर्वोपयन्निवाकालददमानांवनस्त्वली। किरोदिविश्वातदीनामयि
 जीवतिनामिनि। नामकश्चिअमोयुद्धविष्णुलोकपुसुंदरिसंप्राःसुरगणाः। सर्वनिष्ठंतवशगामम। किमज्यसारेः। आकाहं। ऊडेसा
 नुषवानरेः। मयाघरुष्टितं। तेषां सर्वमब्रवशात्प्रिय। ननुआक्यामितधेगिरुमिउंवहमीदृशं। आनयिष्यामहंशत्रुकिवारामरणा।
 स्वयं। विरघमादमलिनोविद्यागुरुऊलादिव। तीव्रक्रोधस्पपइयावसंग्रामबुद्धतः। पारे। विषदृष्टिविषमेष्वममवीर्यंडरासदे। माने
 :। आहुशिरोस्पदानिऊत्रानियशस्विनि। मादादरिकरिष्यामितवाद्याश्रयमाईनं। इतिता। आकसंतमोशमयिवासरवाणः। स्थमा।
 मस्यावगेननिर्दुर्गामरणंप्रति॥ इतिश्रीरामायणबुद्धकांडरावणयज्ञविधिसनानामसप्तः॥ ७॥ सन्नहः। कववीखदीशरीध
 चीतायेवव। तस्यनिःकममाणस्पदगुहकामस्परादसी। रूपमासीन्महाधारं। कालस्पेवयुगकाय। निमिज्जानिवतवामनूकयजे
 सीनिसर्वतः। प्रतिला। मावावोवायुर्मंदरमिश्चलास्करः। सागरशुक्लालाचेवचकायववसुंधरा। ऊतुलिः। पत्ररश्वाश्चमुमुवुवीष
 मवच। ताउत्पातानविस्तेवरावणः। क्रोधमूर्च्छितः। सशरंधनुरादायरणनूमिंदिवावशस। अस्पइवतंकाऊस्त्वस्वलीवृत्तिनास्करं। ए
 तस्मिन्नंतरगामेलद्वरणोवाकरमब्रवीत्। सचरंगमरामतिसंज्रमादिनयवित्तः। ऊहिराऊन्पाष्मपानरावणराऊसंश्वरं। परमा
 दारासिमज्जीवेधर्मत्यागादितोऊसं। लक्ष्मणस्पउतदाकांश्रवातत्राधराधवः। रावणस्पवधधामानका। मात्मा। मतिमादाध। द
 शग्रीवस्त्वयकम्पमाययागकमर्षत॥ कल्पयामासरुविरंरथंयावकसन्निल। युक्तंमनुष्यवदानेः। हयिः। परमइतीप्रातो। म

नानाधात्राकृतकर्तृमन्तरस्यडरात्मनः इति तस्य वरः कृत्वा तालिप्रत्रोबवीर्दिदं आनायास्यहामावेकः सर्वतिष्ठं ब्रवातसः
सर्गमस्य प्रियां वयं यत्र तां वः जवंगमाः सवतास्मा प्रिकार्ये विविधसयतमा विरं इत्येका प्रविवाशाधरा वणस्पनिवश
नं घातयिवासरकां सिविदाव्यवसहस्रधा अंगदः जवगश्रेष्ठः सिंहा गिरिगुहामिव ततो तपुरमध्यास्थं केडावादायवी
यवान् निर्दगा मष्टहीवातां व्याघ्रो मृगवधूमिव तां विवर्त्त शिरोमाल्यां प्रचष्टो जववाससं आनीय रावणस्यांतमिदमाहो गदो
वव इमां मांदादरीया श्वीतमयामितवपश्यतः नहिष्ट हंतिरो श्रेया मयि ली वं यथा पुरा यातु किं ब्रवीत्यीत नतिष्ठ
मग्रतः कृत्वा शिरसि तपादेन यामानां प्रियां तव तच्छू चारावणः कुदो दृष्ट्वा दृष्ट्वा प्रियां तदा अंगदमुष्टिना डाघ्नमूर्च्छितः स
पपात ह तमादाय नुजास्यां उता डयिवा उरावणं लो गूलेनां जनी पुत्रः खं पुनः श्वोत्सपात ह अन्यक्रावादकं हव्यंदनीनपा
वकामभव बलिकर्माव विष्णुस्वरुमुते उमङ्गवाः अंगदश्चेतनां प्राप्य कृच्छ्राद्यपतिर्द्वितः आङ्गुस्त्रिरीताः सार्वयत्ररामो
व्यवस्थितः आवह्नास्तयथा वृत्तं युद्धं वानप्रंगवाः ततो मंदोदरीदीनारावणं वाक्यमब्रवीत् किं न पश्यसि मां राज नृप्रना
धो च यिज्ञीवति वानरेः परिक्रिश्यंती मितश्चेतश्च धमवती पतितां वनिराशा वनिरापका हिवानराः शोकसागरसमग्रासू
ढाना वमिवाकृतं विनांत बलसंमानेः पुरुषेर्लोकवर्त्तिलिः पुत्रदारसुरवार्थं हि पतितव्य मिति स्थितिः वं पुनः पुत्रदारस्य
सुहृद्धं पुजनस्पव कृत्वा विनाशं लक्ष्मिं किं मुखं तद्वीहिमनि श्रुतं धर्मशीलस्य च उवाक्यं तवानया नवतद्वचनं राज
न श्रुतं वसुदेवो वया अथवा सुविदां सम्पक्क श्रुतं न बहिषे पिणो गुरुणां शतशः साक्षात् कथमात्मा विनाशितः कथं लो
कापवादा तनयलज्जा यवा पुत अववादनया संतः स्मजंति सुखमागतं धर्ममूलं सुखं सर्वयशो धर्माः प्रवर्त्तन्ता तस्माद्व

वर्तयदणे। रामेण पुत्रा सुकारु कपुंरदाः शिलासिताः सुपर्णाः कांयनात्तु चाविवरुः सर्पशत्रुः। ततान् सर्वान् समजघ्नः सर्परूपा
न महाविषाना सुपर्णरूपारामस्य विविरवाः कामरूपिणः। अस्त्रे प्रतिहति कुक्षारावणो गडासश्वरः। अत्यवर्षत्रयारामाधारातिः शरवृ
ष्टिः। ततः शरमहाशरणराममक्षिष्टकारिणः। अर्देयिवागारो घेणमातलिप्रत्यविधता पातयिवारथोपस्तेराममक्षिष्टकारिणः। एडा
नश्चानन्यहनताधारातिः शरवृष्टिः विषेडादेवगोधवीश्वारणा पितरसुधारागममातृतदा दृष्टासिद्धाश्च परमर्षयः। व्यधितावानारं
इत्यथयितव्यविलीषणः। रामवदमसदृष्टा यस्मैरावणराजः। प्राजापत्यं वनकत्रासहिणी शशिनः प्रियः। ममाक्रम्य बुधस्ताम्बो प्रजा
नामहितेरतः। मधुमपरिवृत्तामिः प्रकलनिवसागरः। उत्पपाततदा कुक्षः सृष्टात्रिवदिवाकरः। अश्ववर्माः सप्ररुषो मंदरविमर्दिवाकरः। अ
श्वतरुबंधकः संसक्तो धुमाकउना। कोशालानां वनकत्राज्यश्यामिडाग्निदेवतः। आगम्योगारकस्ताम्बो विशारवामपि वावरा। द
जाग्रीवाविंशानुजः प्रहृतीतत्रासनुः। अदृश्यततदा कपोमिना कइवपर्वतः। निरस्पमानारामसुदशग्रीवणरहसा। नवावाकअंध
यिबुंसाकानुरणमूर्धनि। मरुवानुकेष्टिवाक्राक्रोधसरकालावनः। क्रोधवकारसुच्यं निदहनिवराहसं। सुरपतिधनुराकृति
ललाटस्य ऊननीलकण्ठविजयः। ऊजतवह इवमर्षिषावसिक्ता द्विगुणतरवलवड्डाकापदीरः। सातकुसाप्रकलितः परण
ः प्रवक्रमेदरायिबुं पराक्रमः। निराश्वामरामं परमार्विषं स्थितं परां प्रहर्षपरमर्षीयागताः। इत्यार्षे श्रीरामायणे पाद्वे रथयुद्धे ना
ममर्षः। तस्य कुक्षस्य वदनं दृष्ट्वा रामस्य धीमतः। सर्वतानि वितत्रमुः प्राकंपतमहीतदा। सिंहशाहलवानाबालः संववा
लवमडमः। वल्लववापिकुचितः स्फुट इव पर्वतः। खराश्च चरति धीरागगनं श्वापि दारुणान्। तस्मानि सर्वं ततानि रावणं
वा विजानये। विमानस्था स्नाता दवाः संगंधर्वमहोरगाः। तथा दानवा देवाश्च गते रुरुतश्च रेगताः ददृशुस्तता ताडुं दलंकासं वनं २७

वशस्वाद्युधोयेतं क्रवादसमदर्शना मनःसंकल्पदंस्वकं सुवक्रं सुवक्रं चिने प्राङ्मृत्युतं श्रीमत्सर्वाहमविकृष्टितं दशग्री
वारथस्वसुरामो वातापामेऽशरेः अत्यवर्षत पुनः श्रीमान्धारान्तिरिवातायदः गद्यवायव्यारान्विमसर्जङ्घानव॥
दशग्रीवारणः श्लाघी प्रमुखे हरि यूथयान् ततः पावकसंकाशः शरिरप्रिगिरेवोयामेः अत्यवर्षतरणे रामो दशग्रीवंस
माहितः नृमो स्थितस्परामस्परथस्वस्वचरुमः नममं युद्धमियाङ्गः दवगोधर्वदानकाः ततः कावनवित्रांगः किंकि
णीशतलूषितः तरुणादित्यसंकाशो विदूर्यमयकवरः सदाश्वः कावनापीडे युक्तः श्वेतप्रकीर्णके हरितः सूर्यसंका
शो ह्रममालविलूषितः रुक्मदंडध्वजः श्रीमान्दवराजराथातमः अत्यवर्षतका ऊस्वमवतीर्थविषयात अत्रवीवितदारा
संसप्रातादारास्थितः प्राजलिर्मातलिर्विकसदसाहस्यसारथिः महस्राहेणका ऊस्वराथायविजयायवे प्रतिहस्तमहोडा
णश्रीमान्शत्रुनिबर्हणः इदमेडं महोपकववापिसुप्रसं शराश्चादित्यसंकाशाः शरूपश्च विलाः शिताः आरुह्यमरथवीरसा
कमजहिरावणः मयासारथिना युक्तं महेंद्र इवदानवान् विलीषणमातानेवप्रेक्ष्यववयथाबलं इत्यक्तः सपरिक्रम्यजयायपर
मास्त्रविता आरुह्य हरथं रामालाकं लक्ष्म्यविराजयन् तद्वत्तुवाहुतं युद्धे धैर्यं लामहर्षणं गमस्वमहाबाहो हार्त्तलिनोराव
णस्ववर्णाधर्वणत्रुगांधर्वदेवोदावनराधवः अश्वं राक्षसराजस्यङ्घानपरमास्त्रविता अश्वं नौडंगमं धोरं रावणोराकासखरः
ससर्जपरमक्रुद्धः पुनः स्वमहाबलं तरावणधनुर्मुक्ता शराः कनकलूषणाः अत्यवर्षतका ऊस्वसर्पलूचमहाविषा
तमर्षवदनाधोरावसंताकलनमुख्ये समामवात्यवर्षतयादितास्यलयावहा तर्वासुकि समस्यर्षिदमनागेर्महा
दिव्यः दिशश्च विदिशाश्चैव समंतादाहवत्तु रामः संप्रततो दृष्ट्वा पन्नगं स्तानसहस्रशः सोपस्यमसंतद्वोरं पुनः प्रा

गतकृतिः निर्विलेखतस्तस्मिन्वाणेरश्चानमहावान्। तस्मिन्निहोर्वद्वस्पर्शसमेः शारे निर्विलेखदरधस्त्रं वरावणं निर्विलेखः॥
 शारेः राधवः परमायस्मोललाटवत्रिभिः शारेः सवारिः सिन्नसर्वीरोगात्रान्शुश्रावशोणितो राकासंडः समूहस्तः कृत्वा ग्राक
 वावलो सरामबाणोरतिविदगात्रातिशोवरंडः कितिडादगात्रः डगामेमारवदेवसमूहमध्ये काधेववाकद्विगुणं परंतपः॥
 ॥ ७ ॥ इति रावणाधर्षणो नाम सप्तमः ॥ ७ ॥ सञ्जितनतदाद्युद्धरावणेन प्रधर्षितः रावणः परमीमर्षी नृशंक्राधमुपागमत्। सद्य
 मनयन् कुदः श्वापुष्टमावीर्यवान् प्रयदयतमेकादाराधवंपरमाहव। बाणधरासहस्रे संसाताय इदं दृष्ट्वा वार रावणो ग
 धववीरस्तडागवदपूरयत्। वरितः वारडा लिनधनुर्भुक्तनसंयुगा महागिरिवाके प्योराधवो नयकं पत। शारे सुवारडाला
 निविधे संनममारुहितः डीमृतइवनदत्तसवारह। श्रीरवर्षता राधावरकसो श्रिष्टसर्वीसेनास्यपश्यतः। ततः वारसहस्रं स।
 क्षिप्रं प्रहारा निशा वरः निवरवानारसि कुादाराधवस्य महात्मनः सञ्जाणितसमादि श्चः समारलक्षणाग्रडः। वासा
 कृत्वा इयाराणे सु महान् किं कुकुमु। शरानिधाता तमे कुदः सोपि कुग्राहसायकात्। काकुम्भः सुमहावगान् युगांतात्ति
 समप्रलान्तातानं सुसराष्ट्रं। उलोराधवलक्षणा शराधकारमहतिनापलक्षयनातदा। ततः काधसमाविष्टो रामो दह
 शरधात्मजः उवाच रावणो वीरः प्रहस्य परुषवचः। मम नायी जनस्त्वानातमाययारा कसाधमः। आनीता विविशायमा
 ततस्माच्चैनलविषयि। मया विरहितां दीनो वर्त्तमाना महावान्। विदहां विविशो रुचा शूरो ह मम मन्यास। निन्नमर्याद निर्ल
 क्तवारिश्च नवस्थितः। दर्पात्तमृकमुपादाय शूरो ह मिति मन्यास। स्त्री शुश्रावा विनाथा सुपरदारप्रधर्षकः। कृत्वा कापुरुषक
 मेशूरो ह मिति मन्यास। शूररक्षेन दभ्रात्रा बालेः समुदितनव। आधनीयं वयं शस्यं वक्तव्यं कर्म हं महत्तवया। अनाथेऽश्वे

कंश्चित् नानाप्रहरणैरीमेः श्रुत्याः प्रबुधाः ॥ ऊचुः सुरासदासर्ववारेर्विग्रहमागताः प्रेक्षमाणामहातार्गवाक्यं नृणां प्रदृष्टवत् ॥
दराप्रीवाक्यवाङ्मुरसुराः समवस्थिताः ॥ द्वायाममाथो ब्रुमेऽयमेतिष्ठ ॥ पुनः ॥ एतस्मिन्नतारकुङ्कोराघवायसरावणः प्रहर्षकामो ॥
डुष्टात्मा स्पृशन् प्रहरणं महत् ॥ वज्रधारं महानादं सर्वशत्रुनिबर्हणं ॥ शूलस्य गनितः कोटिः शिवेष्टित्यथावहं ॥ सधूमसिक्तीकृत्यं प्रु
गांतामिवायायमं ॥ अतोऽप्यमनासां कालनाथमुडः सह ॥ त्रामनं सर्वरुतानां दारुणं मारणं महत् ॥ ध्रुवदीप्तद्वरोऽपणशूलं
कथाहरावणः ॥ तच्छूलं गच्छसः कुक्षः प्रहृष्टबुधिवीर्यवान् ॥ आनाकेः समारशूलैराकासेः परिवारितः ॥ समुद्यमहानादननादयु
धिनैरवांसरकनयनोरोषातस्वामेन्यमनिर्हर्षयन् ॥ दधिबीवांतरिकं वदिशोऽथ विदिशमथा ॥ प्राकंपवतशाह्ननराकसेन्द्रप्रतापवान् ॥ अ
तिनादनानास्यधारणायैकर्मणा ॥ सर्वरुतानिवात्रिभुः सारश्यापिबुद्धान् ॥ सगृहीत्वा महावीर्यशूलं तडावणो महत् ॥ तं विनद
द्यमहानादं पश्यन् वाक्यमब्रवीत् ॥ शूलमेव वज्रधारोऽयं रामरोषातमायायत ॥ घोराच्चाटसहायस्य सदाः प्राणानहरिष्यति ॥ राक्ष
सानां च शृणां निहतानां वष्टुमुखे ॥ निहत्यरण्यं क्षादिनकरिष्येऽप्येकप्रमादं न ॥ तिष्ठेदानीं निहमित्रां ॥ एष शूलजराघव ॥ एवमुक्त्वा
सर्विरूपतत् शूलं राक्षसाधिपः ॥ आपतन्तं गाराधिसंवारयामास राघः ॥ उत्पतन्तं युगातापिङ्गलोऽधेरिव सारंगर ॥ निर्दह्यतदा बाणान् रामका
मुकनिसृतान् ॥ रावणस्य महाशूलः पतंगनिवपावकः ॥ हिवाता बलसमाहृतान् शूलस्य शीविर्ब्रूयितान् ॥ सायकानंतरि कृष्णान् राघ
वः क्रोधमाविशत् ॥ सतां मातलिनादत्तां शक्तिं वासवसंमितां ॥ ऊग्रहणं मङ्गाद्वाराघावारधुनंदनः ॥ तोलयामास तां शक्तिं समारल
धुविक्रमः ॥ सातालिता बलवता शक्तिर्घटाद्वहासिनी ॥ नतः प्रक्षालयामास बुगां तां केवदीपिता ॥ तोलयिवात्र बलवान् शक्तिं घ
टाकृतम्यना ॥ विक्रेपसमारकुक्षः स्तरसारधुनंदनः ॥ साक्षिता राक्षसांसं द्रुप शूलैः शक्तिः पपात ह ॥ तत् लिखन् वज्रध्वंशशूलं निपपात

। इत्यार्षे श्रीरामायणे द्वेयं ब्रह्म आ केयवव नो नाम सर्मः ॥ वा ॥ स उ मो हा सु सं र द्यः क तां त व द्या ना दितः को ध सं र क्त न या ना रा वा ॥
 मृतमब्रवीत् । दीनवीर्यमिवाशक्रं पोरापणविवर्जिते लीरुल्लुपुमिवा सक्तविहीनमिवा तडसा ॥ विमुक्तमिव मायातिराग्रे रिव बहिः
 कृतं । मामतडा यडुहि म बुद्ध्या किं ॥ विवृणुसे कि मर्थं मामा वडा य म्वल्ले द म ना व द्य सः ॥ वा ॥ व या व द्या डु म ध्या न्ने रा था य म प
 वा हितः ॥ व या द्य हि म मा ना य वि र का ल स मा र्जितं ॥ य आ वी र्यं वा त ड अ प्र त य म्व नि पा तितः ॥ शत्रो वि वि वा त वी र्यं स्पर् ड नी य म्व वि क
 मि ॥ ० ॥ उ पा ता डु द ल डो हं कृतः का पु रु ष म्व य ॥ क स्मा ड्य मि मं डु द्या त न य म्प न्य डु र्मा त ॥ पा र णो प कृ ता वा कं त न व ध्मे सि मे म त
 न ही दं वि द्या त क र्मे सु द दः श्रे य इ द्य ता ॥ रि पू णा म दृ शं य त द्या ये त द नु ष्ठि तं ॥ नि व र्त्त य र षं शी घ्नं या व न्ना या ति म रि डुः ॥ य दि न क
 चि ता या सि स र्गं त य दि वा गु णाः ॥ ए व मु क्तः स प रु षं हि तं बु धि र बु धि ना ॥ अ ब्र वी ड्वा व णं मृ तं हि तं सा भु न यं व वः ॥ न ली ता स्मि न
 मृ ता मि ना प जा ता मि श डु णा ॥ न प्र मा त्रा मि न वि स्ना दा वि मृ ता न व मि गु णाः ॥ म या व हि त का म न य श अ प रि र क्त त वि ह
 प्र स्तु त्र म न सा हि त मि त्प वा त कृतं ॥ उ पा द आ हि मृ ता ना मा प च्च र थि नो व र ॥ र क्ति त वो र थि य स्मा त त स्मा दि द म नु ष्ठि तं ॥ त मि
 न्ना र्थ म हा रा ड वं मं प्रि य हि त र तं ॥ किं वि द्मं पु मि वा श कं दा ष ता गं डु म हं सि श्रू य ता म नि ध र्म स्मा मि य मि मि तं म या र षः ॥ न दी
 व ग इ वा ला धः मं डु गा हि नि व र्त्ति तः ॥ य मे त द्या प ग ष्ठा मि म ह तार ण क र्म णा ॥ न हि त वी र्यो मो षु र व्यं प्र ह र्षं वा प ल का य ॥ ५ ॥
 रा द ह न रि च्छा न्त त वा म र थ वा जि नः ॥ वि ना क र्म प रि त्तां ता कृ व र्षा नि ह ता इ वा ॥ द श का लो व वि डो यो ल क णं वा
 गि ता नि वा ॥ दि त्प द र्षं अ त्प द र्थं थि न श्र व लो व ल ॥ नि मि ता नि व स वि षं प्र ति क लो नि ल का य ॥ त न त द्य नि पा त्र पु ल क
 या म्प प्र द कि णं ॥ म्व ल नि श्र नि न्ना र्थ मि श्र स मा नि वि ष मा नि वा ॥ डु द्ध का ल अ वि ड यः प र स्मं व र द वि नि ॥ उ य या ना य ॥

नीतिश्च प्रत्यमानः स्वराक्षसैः उमेकाद्येव दया विमृशो ह मिति मन्त्रमो मा च या मृग मृगेण मर्यादा पद्धता च या सर्वथा दर्शितं वी
थे रुतं कर्म मुडुकरं धिक् कृतं स्वमदाना यो गदितं स्वैव कर्मणा ह्याद्येव कथं नीमय स्यात् मतिरीदृशं निशा सुनिवृत्तिपि सि
दिवा वारुणी वर नरावणशमं लिप्तेष्वं मनुष्यान्मूलतः इममासा स्वापाकांता स्वध्वपरिवितितं वेधा ह म्पवाधानमृकदार
मुपायतं उमेकादलिपन्मृगं हितं वापि मं वितं कर्मणा प्राप्नुहीदानीं तस्या शुभमहत्फलं ह्यारा ह मिति वात्मानमवराक्षसि डमते
नासिलज्जा वातसीतां चोरवद्वपक र्षतः यदि ममो ज्ञानिक्षे सीता धर्षिता स्मात्तदा बलात् चतरेव रं य उपतदा मसाय के हंत दि
ध्यासिमम डष्टात्मन वक्षे विषयमागतः अद्य त्रासाया के म्री ह्मैर्न ध्यामिय मसा दनं अद्य त मन्त्रे छिन्नं विराडलितं कुंडलं कव्या
दायक पक्षं उविकी र्णराणां शुभं निघात्पारमिता गृध्रा दिति हिस स्यात् वणः पिवेत् रुधिरं गात्रं वाणां वा व्यांतरं स्थितं अद्य मम
एतन्न सगता साः स्वयं त मया कर्षेत्त्राणि विहगा गरुवं त इवार गं इत्येवं सर्वदन्वी पारा मः शत्रुनिबर्हणः राक्षसं डं समूहं
शरवा र्षेत्वा किरनं तस्य क्रुद्धं स मारं मस्या किं कर्मणं बलिबद्धिगुणं वीर्यं बलं हर्षं संयुगं रामस्या सुबलं विवशात्रो निधनं
कांक्षिणं प्राडर्बन्धुरस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः प्रहरंश्च महातडाः शीघ्रं हस्ततारान्वतः सुनानितानि विद्वानि विज्ञायतामगा
तानि सः ह्यपवादयन् रामागवणं राक्षसांतकं हरितिः सोऽश्मविकिरेः शरैराघवानादितेः वध्यमाना दशग्रीवा विमूढहृद
या नवतः अथानेवास्त्रमारालनव्यकर्षेत् शरामनं तास्प प्रथकरो द्वा र्यं चिह्नं वनांतरात्मना किं वा ह्यपिशारास्तेन शस्त्राणि वि
विधानि व मरणार्थं कल्पं तमृत्क कालानि वर्त्तिनः सूतमुत्पाथितस्तस्य तदवस्थं निशाम्यतां तस्माद्गणादपोवाहरा वणं लोक
रावणं अद्य उत स्याथ डावनसारथि विवृत्यतीती मंडले दस्तेन तदा डगा मगी ध्वंस मरान्महामतिः पराक्रमाक्षौ सुखमध्यवस्यते

इग्राहसमरेरामः सपीतिवमहाविषात्तादपोढमहद्युद मनो न्यङ्गयकांकिणोः परम्परालिखितयोर्मन्त्रयोर्द्विपायारिवाततोद
 वाः सगंधर्वीसिद्धाश्चपरमर्षयः समीयुद्धिरयंडुरहसः कयकांकिणः तायाः समनवद्युदलद्युवित्रं वसुधुव विजयाकां
 किणोश्चरावान्यान्पतो नवकृतः अस्त्ररम्भाणिनिघ्नोतोदरां यतो वलाघवं शारेराशीविषाकारेतरि कंबबंधुः समुत्पेड
 यात्पातादारुणा रामहर्षणा रावणस्य विनाशाय राघवस्य जयाय च वक्थुं रुधिरादवोरावणस्य रथं प्रति वातामंडलिनश्च
 नमपसव्यं प्रवक्तुं महद्भुक्तलं वास्य नममाणं नमस्तल यनयनराथायातितनातनस्मधवति संध्ययाचाहृतालं काज
 पापुष्पनिकाशया दृष्टपतसंप्रदीप्तवदिवारात्रं प्रवृद्धया सनिधीतामाहात्म्याश्च संप्रापुं महात्मनाः विषादयंत्यारकांसि व
 रावणस्य रथोपरि रावणश्चानवे वस्त्रश्चालवमुधा तथा रक्तसावप्रहरतो गृहीता इव बाहवः ताप्रपीता सितश्चेताः पति
 ताः सूर्यरेवमयः दृष्ट्वा तिरावणस्यो कपर्वतस्येव धतवः ग्राधेत्यनुश्रुताश्चैव वमं यो कलनं मुखेः प्रणेडुर्मुखमीक्ष्य न्यः
 संरक्षमविवेशि वा गृध्रावडाश्च कंकाश्च ऊर्वतादृष्टिलोपनं अनिष्टदशीनं तडः संरंसादघ्नोसिनः प्रतिकालाववोवा
 द्रुक्किरेस्मराजामहता तस्य रावणस्येव स्प ऊर्वनदृष्टिनिवारणं निपुत्रिडावानयः सैन्यवास्प समंततः डविषसंतरा
 धारा विनाजलधारेस्तथा दिशश्च विदिश श्येव वसु कुसुमसावृताः पांशुवार्षिणमहता ड्दितं लो सोलवतः ऊर्वतः कलह
 धोरं पक्षिणोऽस्य रथाग्रतः निपुत्रुः शतशस्तत्रदारुणा दारुणस्यरा इधनाद्विस्फुलिंगाश्चानत्रा न्यावाक् संततं मुमुडस
 स्पुत्रगा सुल्यमग्निववारिव एवै बंधकं रावणवः समुत्पातानया वहा रावणस्य विनाशाय दारुणाः संप्रतिरा
 मस्यापि निमिषानि सोम्या निवृत्तिस्तैव इयं श्रीमिच्छति प्रोड्कृता निसर्कतः ततानि शम्पानेहिता यशराघवाः

इग्राहसमरेरामः सर्पनिवमहाविषातः सदपोढमहद्युद मनो न्यङ्गयकां किणोः परम्परासिमुखयोर्मन्त्रयोर्द्विपायारिवाततोद
 वाः सगंधर्वोऽसिद्धाश्च परमर्षयः समीयुद्धेरथं दृष्टुरक्षसः रुयकां किणः तायाः समनवद्युदं लघुवित्रं वसुधुव विजयाकां
 किणोश्चरावात्पान्तातो तत्रकुतः अस्त्ररस्त्राणि निद्रोतोदरां यतो वलाघवं शरैराशी विषाकां रेतारि कंबुबंधं समुत्पन्न
 यात्सातादारुणा रामहर्षणा रावणस्य विनाशाय राघवस्य कया यदा ववर्ष रुधिरादवोरावणस्य रथं प्रति वातामंडलिनश्च
 नमपसव्यं प्रवक्तु महदृष्टं कलं वास्यजममाणं नमस्ताल यनायनराथायातितनान्नमस्मधवति संध्यायाहृतालं काज
 पापुष्पनिकाशया दृष्टपानं संप्रदीप्तवदिवारात्रं प्रवृद्धया मनिधीतामाहात्काश्च संप्रापुर्महास्वनाः विषादयंत्यारकोसिद्ध
 रावणस्य रथोपरि रावणश्चानवेत्तस्मिन् बालवसुधातथा रक्षसावप्रहरतो गृहीता इव बाहवः ताप्रपीता सितश्वेताः पति
 ताः सूर्यरश्मयः दृष्टांति रावणस्यो कपर्वतस्येव धातव ग्राधेर्द्युश्च ताश्च ववमयो कलनं सुखेः प्रणेडुर्मुखमीक्ष्यन्तः
 संरक्षमविवेशिवा गृध्रावडाश्च कंकाश्च ऊर्वता दृष्टिलोपनं अनिष्टदर्शनं तडः संरक्षादधवांसिनः प्रतिकालावविवा
 युरुकिरम्भराजामहता तस्य रावणसेन्यस्य ऊर्वन दृष्टिनिवारणं निपत्रिडावानयः सेनावाप्य समततः डविषस्यंतरा
 धाराविनाजलधारेस्तथा दिशश्च विदिश श्वेव बभूवुस्तमसा वृताः पांशुवर्षणमहता डर्दिनं तोसोत्तवत् ऊर्वतः कलहं
 घोरं पक्षिणोऽपरथाग्रतः निपत्रुः शतशस्तत्रदारुणादारुणस्वरा ऊघनादिस्फुलिंगाश्चानत्राणां वाक् संततं मुमुडुस्त
 म्पुत्रगा मुल्यमपि ववारिव रवै वं प्रकारावहवः समुत्पातानयावहा रावणस्य विनाशाय दारुणाः संप्रतिराग
 मस्यापि निमिषानि मोक्षानि च हस्तानि व डयशोमी निश्चयेत प्राडर्क्षितानि संवतः ततानि शम्पान्महिता यशशो धवा च

यानवस्थानप्रकपसर्पणे सर्वमतइयस्तेनाह यंरथ ऊर्ध्वंविना तथा विश्रामहेताश्चरायांयंरथयाजिनो मेवंचर्चयता
देवलदेहतमिदंमया नमयावेक्याराजने ऊनरथोयमपवाहितः तर्धमेहपरीतममयेतक्कृत्तकृतं आजाप्य
स्वमावीरयचंवह्यतिमानव न करिष्याम्यहंमवेमतावृण्येनारुतसा उथास्तनववाकेनरावणस्तस्यसारथे विद्यास्पिनंत
ऊविद्वयुदलघोद्वीद्वः आधरथमिममूतरासाया निमुखकुरु नाहवासमाशुतुनिवर्त्तिव्यामिराधवं ततोदुतरावणवकुरु
तादितः सतादयामासहयानुससारथिः मराकसेइस्परथो महाधनः कणेनरामस्यरथायातातवह इत्यार्षीवीरामाय
णयुद्धकोडमुतापालनानातामसर्गः ॥ ७॥ तमापतंतसहसावगवतंमहास्वनं रथेराकसारजस्यनराजोद्वेदददश
ह रुस्रवाहमापुक्तदुकारोद्वेगवर्चसा ब्रह्मानमिवाकाशविमानंसडालेधोतेः तडिताकागहनंदार्शितिडाधुधमपम श
रधाराधिसुवंतंधारासारमिवांबुद तद्वद्वामेधसंकाशमापतंतंरथरिपो अत्रवीनातलिरामोमाहंदरथसारथि माक्षालपश्य
रथमापतंतंरथरिपो गारवकुविनिन्नस्पदीर्यतः सदृशः स्वनं यथापसृत्तापतिताविगानमहतापुनः समारहेउमात्मानकृता
ननमतिर्कृतं तदप्रमादमातिष्ठप्रत्फज्जठरथरिपाः विध्वंसयिउमिळामिवाधुर्मि यमिवायतं अविक्कवमसंच्रातमव्यग्रहद
यकाणः रक्षिसंवारनियतः प्रावादयरथंडुतां कामनवंसमाधयः पुरंदरराथावितः उयुस्तुस्वहामकाग्रः सारायचंनशि
काय परिउष्टसुरामस्यातनवाक्यनमातलि प्रावादयामासताताहयानुसारथिसन्नम अपसव्यततः ऊर्ध्वंनरावणस्यमहारथ
वाक्ताकिप्रनरडसारवणंमवधूनयत ततः ऊहोदराग्रीवसंप्रतिस्वारितकणः राथप्रतिमुखंरामंसायाकेरुवधूनयत धर्षा
णामर्षितोरामोधैर्याराषेणलंघयन् ऊग्राहसुमहावीर्योमंडंयुधिशरासनं शरांश्चसुमहावमान्मूर्यरिषिमिनानुसिता

स्ततोबाणानां वदुदयोदमः सुमुवसदवाग्रीवनिःसंगेनंतरात्मनो व्यायच्छमानं दृष्ट्वा ते तत्परं रावणं राणे प्रहसन्निवका ऊ।
 म्भः संदधिसायकानुशितान् सुमावताता बाणानुरणे वातसहस्रं सायकैरंतरिक्षं च वकारसन्तिरेतरं नतस्तस्य प्रभुकेन
 शरवर्षाणसां सुता तल्लूनमिवासाति द्वितीयं सास्त्रं वरं नानिमित्वा लवदाणेनानिलाननिःक्रियः तथा विमृडा तावा।
 एणानुराधवस्य महात्मनः प्रधादोवाव्यवच्छिन्नमस्य तोसव्यदक्रिणं वक्रउस्मोशरोधेण निरुद्धा संपरस्परं रावस्य हयानरा।
 माहयानुरामस्य रावणः ऊघ्रउस्मो तथा न्यानां कृता उक्तकारिणो नवाण्डालस्य सतिर्नवागतिप्रद्वयतदृश्यत एव
 शारे हता अदृश्यं तव तत्रावहताः शरालिसंछन्नतालमहीताल। ७॥ इत्याष्वश्वरापराक्साध्वप्रमथानानामसर्गः ॥ ७॥ ति
 तथा युद्धमानो नुसमारामरावणो ददृशुः सर्वलूतानि विस्मृतानंतरात्मना अस्य हयानो समारततस्मो स्पंदानां नामो पर
 स्परमलिङ्गादौ नैकस्त्रोपो वल्लव उमंडला निववीथी श्वगतप्रत्यागतानि वदशं यतो बद्धविधं स्तुतसामर्थ्यं जागति आर्द
 यत्र रावणरामो राधवंचापिरावणः तादृशसमापन्नो विवर्तननिवर्तनेः क्रियाताः शरजालानितायास्तो स्पंदानां नामो वरउः स
 युगमातो सामारोडलदाविव दशं यिवा तथा तो उगती वद्धविधारणे परस्परस्यासिमुखो प्रनारव्यवस्थितो धुर्यधुर्यारघ
 योदी के वक्राणि वाडिनां पताको श्वपताकासिः समीदुस्थितायास्तया रावणस्य तातारामो धनुर्मुक्तेः शितेः शारे वज्रनिश्चु
 रादीते हयानुप्रत्ययसर्पयत् सक्रोधं बलं वदं दवाग्रीवोऽप्यत्रा मापात्रा हयानामयसर्पणात् सुमावनिशितान् बाणानुराधवा
 यनिशवरः सातिविहो बलवनादवाग्रीवराधवः वकारनविकारं वनवापिव्याधिता नवत विक्षपाद्य पुनर्बाणानुवक्षपात
 समस्य नानुसारधिवज्रपाणे श्वसमुद्दिश्य निर्वीवरः मातालमु महावगाः शरीरपातिताः शराः नस्तु ह्यमपिसो माहव्यध्यावा

श्रुतानिवाङ्मयं मीनिदृष्टं तद्वाङ्मयं सर्वतः ततो निशामात्महिताय राधावारणे निमित्तानि निमित्तानि कां विदः। जगाम महा
सर्वपरां वनिर्दृष्टिं वकारश्चादिसाधिकं वविक्रमं। इत्यादि श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अन्त्यातिका नाम सर्गः। बा॥ ततः प्रवृद्धं मलयगमरा
वाणायाम् महाद्विरययुद्धं सर्वलाकतया वह। ततो रक्तसैन्यं वहरीणां वमहद्वलं। प्रवृद्धीता प्रहरणनिश्चेष्टमस्तवत्तदा। सा
प्रवृद्धा हितादृष्टा साराधो नराकासो। व्यादिसद्वदयाः सार्वपरं विस्मयमागताः। नाना प्रहरणव्याप्रेक्षुः के विस्मितबुद्धयः। तसु
स्त्रप्रेक्षकाः सार्वनातिदुःखः परस्परं। रक्तसाराकासं दृष्ट्वा नराणां वराधवं। उपना विस्मिताकाणां सैन्यं विव्रमिवाबालो नितः
स्त्रानि निमित्तानि दृष्ट्वा तोरा मारावाणो। कृतबुद्धी स्त्रिरामापी वक्रतुः। बुद्धयुतमं। केतव्य मितिका केम्बो मर्त्य मिति रावणधृतो
सर्वीर्यं सर्वस्य दर्शयान परस्परं। ततः काक्षदृष्टा ग्रीवः शरान संधाय वीर्यवान्। सुमावधजमा द्विजपराधवस्तराधस्थितः। तत्रास
समनमाद्य पुरंदररथध्वजं। रथशक्तिं पराश्रुतं निपुणं दृष्ट्वा रिणीतालं। ततो रामानि संक्रुद्धश्चापमानमा वीर्यवान्। कृतप्रतिकृतं क
र्तुं मनसा मप्रवाम। रावणध्वजमादिबप प्रमुमोच ततः वारं। महासर्पमिवा स ह्यंके लेतमिव तेजसा। दशग्रीवध्वजं द्विजजगाम सममही
वारः। सनिकात्रापतहामोरावणस्परथा ध्वजः। ध्वजस्य मथ नंदद्वारावणः समहावलः। को धाजनाग्निना संगव्य प्रदीप इव वानव
त। साराधवशमायत्रः शरवर्षमुमोच ह। रामस्य उरगो श्ववशारे विव्याध दारुणे। तदता हरयस्तस्य नास्वलात्रा पितृत्तमु। विवे
रुः स्वस्व रुदयाः। पद्मनाले रिवाहताः। तेषाम संमं दृष्ट्वा वाजिनारावणमतः। नृत्य एव सुसंरक्ष्यः। शस्त्रवर्षमिवा सृजता महा
श्वपरिधा श्ववशास्त्राणि विविधानि। निरिच्छगाणि दृष्ट्वा श्वतथा श्वलपरस्वध्वनं। माया विहितमलजुडास्त्रवर्षमपालयत।
विमुक्ता राधवरधन्य एतद्वानारबाला। ततः समस्तवयुद्धं निकृष्टास्त्रमयं महत्। उमलं त्रासजननं नीमं नीमप्रतिस्वनं महमश

सर्वममं युद्धं निरीक्ष्य ततः सस्य सुराधवायति दवाः सर्षिराणां गुः । लोकस्यैव सर्वस्य सदा संसेत सर्वतः । इहीमं पापकर्म
 एतदिति दवास्तमं कृत्वा विमानस्थामहात्मानं राममन्त्रिः शकारिणः । रामो विजयतां राजा धर्मोत्तरमिदं गतः । सवदिति महर्षिणा
 वावाश्रयं तमवतः । मुमुबुः पुष्पवर्षवगंधर्वाभरा । सामहत् । दित्यं मूर्धनिरामस्य पूजयंतां स्य कर्मतः । लक्ष्मणस्त्वब्रवीत् । इमं
 सुग्रीवश्च हरीश्वरः । हृषीकेशो सुवतो वं सवराजविनीषाणः । किमाहापद्मासरात्रुवीरदत्तमुपागतो निषत्राक्य इहान्यने
 उवाक सयंकरः । वमस्य हंतानान्यासि सर्वलाकेषु मानवः । तं कुरुष्व महोबा । हा कर्मोययिकमात्मनः । सवंबद्वनिशब्दा
 धः । सर्वालाका नारश्वरः । सुरात्रो निषति त्ररावणे लोक रावणे । लीलायसे किमद्य चं इहीमं पापामां कसा । प्रतिज्ञासा
 फलामद्य कुरुहं । हं द्वादशातनं । इयं केः सनरास्यष्टसर्वीस्तान् प्रत्यपूजयत् । बाढमित्यब्रवीत् । धितान् नाराणां नादाय घोषे
 । शारणो कनरामश्च रावणस्याथ नाधवात् । धनुषो ज्ञां द्वादशरात विक्रेदलघुवत् । दशग्रीवापिततय काञ्चिन्मयं विस्फ
 रद्धं नुः । सोम्य कर्षिकमादाय मज्जं वा कत्रराचितः । कोसाले इत्युत्तिश्वरियोस्तस्यासिधावत् । इधानं च त्रारावाहनात् तदतार
 कसानवत् । सषष्टेनाथवाणेन स्मृतमस्य मया तयत् । इदिति चार्द्धं वंद्य ततः संक्षयसप्तमं । तनास्परधशक्तिं वमुकृतं
 महर्द्धिमत् । विद्धिदपरमायसो राघवः । अत्र कर्मर्तुः । अथाष्टमनवाणेन रथात् तस्योत्पत्तिरप्यतः । इहाराष्ट्रधुधारणशि
 राहलितकंडलं । शिरस्य गृहातनस्मिन् तातानवशिराबलिः । ततो ह्यसिखिनिवीणोः शिरसि । त्रीणि राघवः । याया तया मास
 मं कुहः । सबत्तवाथषट्शिराः । तयाषमांशो स्त्रीक्षिः । पंचविक्रेदराघवः । रावणो हतयंता वहतश्च श्चित्रकाशुकः । रव
 शक्तिमहाधारा मादायावतरदयात् । मतामुक्तामिवाकाशनीमां सोदासिनीयथा । कालसं रात्रिनिवायक ग्रासुद

ऊनयकधि तया धर्षणया ऊहो माता लर्नथात्मनः । ककार शरवर्षणराघवो विभु र्वैरिपुं । विंशति विंशते वापि शतशो यमहस्र
जः । सुमास सायकानवीराराघवः स्पंदनिरिपाः । प्रहृष्टराघवस्तस्य विह्वलबले बहवः । कारणं हृष्टुकारणवकर्तवजरा
सनं । द्वितीयनाम्यवर्षे नहस्ताद्याप्यनयत । तानास्यकवववाणेः व्यधमत्सर्वतः शितेः सक्त्रिधवाजी । पौलस्त्योरा
यादादायकमुक्तं । ववर्षारवर्षेण सरथं राघवं पुनः । मायां वधिष्वमां वके प्रयत्राह नदाबुद्धः । सृजनशरसहस्राणि बहू
निकृतहस्तवतः । गदानां मुशालानां वपरिघाणो वनिः स्वनः । बलवतस्मिन् समारपततां राघवं प्रति । राघवश्चापि दुर्धर्षो
रशस्त्रमयमहतः । शरवर्षसामध्वीप्रत्यवारयदाशुगे । ततः ऊहो महाबाहुरक्षणां कीर्तिवर्द्धनः । संक्षयरा मोधुषि रश
रमात्रेऽपि विषोपमं । विह्वेदरावणशिरः श्रीमत्तुलितकुंडलं । तस्मिन् पतितं ह्यसौ हृष्टालके स्त्रिलिप्तदः । तायैव सहजो वान
तरावणस्य शिरः स्थितं । तस्मिन् प्रहसन् नरा मणालिष्टकर्मणा । द्वितीयरावणशिरः क्त्रिं ऊहो नमाया केः । विंशमात्र
ततस्तस्मिन् पुनरन्यददृशत् । तदप्यत्रानि संकाशो वा एणरा मणालिष्टदितं । एकामकवाते क्वं त्रिरसौ बुल्यवर्षसा मावेषजी ।
वितस्पातो दहशतस्परहसः । ततः सर्वास्त्रविद्रामः कोऽल्पानंदिवर्द्धनः । माग्रीणोर्बुद्धसिद्धिस्तयामास राघवः । मारीवा
निहाता ये सुरवराश्च वसुधैषणः । को वा वाटकवंधुश्च विराधी दडाकवने । तशमसायकाः सार्वभुद्धे प्रत्ययिता मम । किं त्र
तकारणं ये नरावणे मंदतिडसि । गदा मुशालवायेण रामं हृद्यदवतरणे । तत्प्रहृष्टं महाबुद्धं उमलं । महर्षणे । अतरिक्
तथा लामो पुनश्च गिरि मूर्धनि । दवदानवयक्षाणां पित्राक्षे रगरहसां । पश्यतां सुमहकदं सत्ररात्रमवर्तते । नेवरात्रन
दिवसं न भुङ्क्ते न वरुणः । रामरावणयोर्बुद्धे विद्याममगमत्तदा । ततादवाः संगंधवी सिद्धाश्च परमर्षयः । वितसापं दिरा

कितं विविधैर्वाक्यैश्च विविधैर्गुणैस्तु तत्र तत्र लोकां नृणां इच्छां कृत्यनाशनं हि पतां प्रीतिहरणं प्रहर्षकरमात्मनः अतिमं श्रुतं तो
 रामस्तु महाशुभं महाशुभं । दत्ताप्राक्तेन विधिना सदाधका मुकुवली सरावणायते विगात विह्वल रसुत्रमा महावगं महाघोषं गीरीणा
 मयिदारणं सशक्रधनुषा मुक्ताहं तं रामं गणरावणं । धूमपूर्वं प्रज्ज्वालन् प्राप्य वायुपथं महत् । स वक्र इव दुर्धर्षो वक्रयणि विसर्जितः
 । कृतान्त इव वा । रीत्यप्यवदत्तु सोरमि । स निमग्नो महाघोरः शरीरतकरः शरः । विलद हृदयं पूर्य रावस्य महास्य नः । रुधिराक्तः स
 विग्न नरावणातकरः राक्षसः स रावणस्य हरन् प्राणान् विवशधिराणीतलं । स शरारावणं हवार्धिरार्द्रः कृतहृविः । समुद्रसमु
 यस्पृशे श्रुविर्त्तु समाहितः । कृतकर्म निवृत्त सुखं तं पुनराविशता तस्य हस्ताद्वत्तस्याश्रुकार्मुकं तस्य सायकं । प्राप्तास्पतसा
 द्दृष्टारणेः । त्वाभ्यमाणस्य जीवितं । गता सुती मावराः सराहमां प्रागतकृतिः । पद्मा तस्य हस्तात् । मोहावावक्राहता यथा । तद्वद्वा
 यतितं नृमोहताशानिशावरः । हतनाथा नयत्रस्ताडुडुः । सर्वतादिशो नर्दतश्च । लाप्य दुश्चवानराः । दुमायाधिनः । दशग्रीवः ।
 धा कृष्टाराधस्य जायेषिणः । तर्दिता वानरेर्हृष्टो लंका मलियदुत्तयात् । महताश्रयवातकरुणं वाष्पप्रश्रवाणो मुग्धैः । ततो वि
 नेडः संहृष्टा वानराजितकाशिनः । वदन्ताराधवज्रयं रावणस्पवत्तवधं । अथांतरिक्षे व्यनदता सोम्य । छिदशङ्क निः । दिव्यराधवह
 । श्वेवमारुतः सुसुरवाववो । निपपातो विरिहावपुष्यवृष्टिस्तदाक्षु वि । किरंती राधवरथं डरवोपाल्यातडासा । राधवसुति संडुका
 गमानव विबुक्कः । साधुसाध्वि तिरुष्टानां दवतानां श्रुतागिरः । अविवशमहाहर्षी । दवानां सहवारणे । रावणनिहतघाघारे
 सर्वालाकलयावहे । प्रशाशं सवतामधोरान् उल्लासावावदानवः । अक्रुवानराभारा प्रह्वानराक्षसं वविलीयणं । सवतां वक्रवीर्य
 एविक्रमेण बालनव । हताराक्षराज्ञेयं रावणलोकां रावणः । अथ दुर्तमिदं कर्म सवतां कीर्तिवर्द्धना कथयिष्यति प्रकृषायात्

म्यान्नाइवद्वली तमाइवंसंलीमाकं रुधिराघपरिच्छुतं। शक्तिहस्तं कृतं तास्यं सोमि विः प्रयच्छत। शारिणी विष्णु।
 कारेरायेनं मन्त्रं लक्षणं। विरद ट्टुधारे श्वदशानि हर्मनूषणे। सतिग्रमं मरुधिरं वमनं वक्रेण रावणः। ततः कु
 ल्यदशग्रीवस्मां शक्तिं हर्मनूषणं। लक्षणाय प्रविद्धे प्रसिद्धां चैव स्वकीमिव। अप्राप्तां स्वतां शक्तिं विच्छेदरघुनंद।
 न तां शक्तिं विच्छेदयत्ततश्च कचालक्षणाः परवारहा। वक्रं सुत्रमलं युद्धवानारेः परिवारिताः निःसंशयं वणं रुद्रासन
 नादवदधितः। मुहूर्तं त्रिषं सुराघवः क्रोधपूर्वितः। राममत्पदवत्प्रेक्ष्य श्वनुगिरिवापरः। अथ संस्मर्यामा सराघ
 वं मातलिस्तदा। अज्ञानं त्रिविकीरं चामनमलिवत्री। कालपक्षे रातश्री कण्ठे तिष्ठति रावणः। पातयास्यतिरः किंप्रपक्वं
 तालफलं यथा। विमृज्यास्मे वधयच्च अस्वाप्तेनामहं विना। विनाशकालः प्रधिताय सुगोः सोमवर्त्तता ततः संस्मरिता राम
 स्तेनवाक्येन मातलिः। जग्राह सशरं दीप्तं निःश्वसंतमिवोरगं। यमस्मे प्रथमं प्रादात् अगस्त्यो लरावा वृषिः। ब्रह्मदत्तं महाबाणं
 जग्राह युधितद्वधं। ब्रह्मणानिर्मितं पूर्व इन्द्रार्थं ममि तो जसा। दत्तं सुरपातः पूर्वैवेत्येक्यजयकाक्षिणः। यस्य वाज्रं पु
 वनः फालपावकनाम्बरं। शरीरमाकाशमयं गोरात्रमरुमंदारं। पर्वस्वपिद्विष्यन्मालोकपालामहो जसः। धनं दावक
 रणायैव पाशहस्तस्तथा तं कः। जाह्नव्यमाने वपुषा सुपुंरवं हर्मनूषितं। तज्जसा सर्वलूतानां कृतं सास्करवर्त्तसा। सधूम
 मिव कालाग्निदीप्यमानं रवियथा। रथनागाश्च दानां सदनं हि प्रकारिणं दारुणं परिवाणं वगिरीणां वेदं सदनं ना।
 नारुधिरसिक्तं गामदोदिग्धं सुदारुणं। वक्रनादं महानादं नाना समितिदारुणं। सर्ववित्रासनं लीमं श्वसंतमिव पत्रगं।
 कोकटप्रवडानां वाणामाघुवृकरकं स। नित्यं लक्ष्मं प्रदं प्राद्वयमस्तु पंतयावहं। नंदनं वानरं दणोरं रं सवसादनं वा।

तायमः यनविषवणोरडा पुष्पाकनवियोजितः गंधर्वीणा मृषीणां वसुराणां मयिवाहाव नययेन महद्वत् सो यो शातरणेह
 तः अस्व रत्नः सुखान्वाप नगात्सापिवातथा नयया नालिजाना तितस्पदं मा बुवा इय अवध्या दवतानां वनथा दानवर
 रुसां हतः सो यो गणेशो तमात्रुषेण पदातिना सर्वदवा सुराणां वयकाणां मयि दामरुता नयया यन महद्वत् सो यो शातरणेह तः
 यो नशकोपरिहर्तुनया केनी सु रेस्तथा सो यो कश्चिद्विवासावा मृत्क मन्त्रि नलं नितः एव क्रवाता बजाडा रुडुस्त
 स्पताम्रियः नयवसुडः रवात्री विल पुस्तास्ततस्ततः अमृ एवता तिस्रुदो सततं हितवादिना ऐश्वर्यमदमात्रनवयमात्मा
 वधातिता बुवाणे पिहितं वाकं मिश्रेत्रा ता विलीषणः धृष्ट पुरुषिता मोहा चयात्मवधको रुया यदि नित्यीतिता तस्याशो
 ताराभायामेधिली तन्नस्या ह्यसने घोरसिदं मूलहरं महत् कृतकामानवडा तारा मोमित्र कुलनावत वयका विधवासा
 ममकामानवडात्रवः एवं वदयो बज्र धरु रुडुस्ततः स्त्रियः नयवसुडः रवात्री विले प्रः करुणतदा वयात्र नर्तुं शो सना
 सीतां संरुधता वलात रा रुसा वयमात्मा वत्रय एव नियातिता कामेन कामवारा स्तितवरा रुसडुंगव दवा वष्टया तसवी
 देव्यनहनात वानराणां विनाशो यं रुसानां वसं दुगो तवावेव महावाहा देवाया गाडुपस्थितः नाविक्रम एताना धीनन
 मानननवा इया शक्या देवग मिलीक विवारयिडा मरुहि विल पुारवदीना मारा रुसा धिपाया तितः कुर्य इवडुः रवा
 त्री वाष्यवा कलितरुणाः इत्या धी मयणे बुधको इ अंतः पुर विलापो नाम सर्गः ॥ ८ ॥ तसां विलपमानानां तथा
 रा रुसयोषिता निवाम्य करुणत बुडुः रवात्रीनां समंततः ज्यष्टा पत्नी प्रियादीनां सती रं समुदेहतः दडा ग्री वंदते दृष्टार
 मणा किष्टकर्मणा पतिमंदोदरीत क्रयणं पर्यदि दयत ननुनाम महावाहा तवावेव वरणा बुज कृदस्प प्रमुखे स्थातुं
 तस्येद पिशातकृता रुषयश्च हि दवा श्वगंधर्वी श्वयडा स्विन यहाश्वा पिबाला द्विग्रा श्वाराणां श्वदित्रा दृशः सवमा उपमा

हृमिर्दरिद्र्यति। एतच्चान्यत्रविविधंयुक्तमर्थवदुत्तमं। पुनः पुनरुवाचेतान्नामः संहर्षयन्गिरा। सरोतेष्टृथिवीपालः प्रउपमनैः स
मंततः सुहृदिमुमुक्षुलधामनादावेरयिमरुत्पतिः। ततः सरामः सुग्रीवमंगदं च महाबलं। सस्वेजलक्ष्मणं प्रीत्या हवाराकं स पुंगवान्
त्राङ्गगामप्रशमं वमारुतो दिशः प्रसेडविमालाननो लवतमहीवकापनतदा लया वहसुखप्रना चैव ततापना स्करः। ततस्तु
सुग्रीवविनीषणादाया सुहृदिशेषाः सह लक्ष्मणास्तदा। सामेयदृष्टा विजया यराघवंरणे तदने विधिना स्य प्रउयन्। स उतिह
तरिद्रुः स्थिरप्रतिरुः स्वजनरणवृत्तारणे स्यराङ्गन। रघुब्रलवृत्तनेदाना माहोडा। सिद्धशरणे रिवृजिता महेदः। इति समरजय
याका सांलाडा विजयमवापसातः प्रपूज्यमानः। रणशिरसि जानं इ इडकमीव्यपकृतशल्प इवासवीतशोकः। इत्यार्षे श्रीरामाय
णे०। धर्मनामसर्गः। सप्तनिमः। समाप्तः। पुद्गपदी। अतः परमात्फदधिकं। व। रावणतिहतं शुबाराघवण महात्मना। अतः पुरादि
निःपेक्षराकस्यः। शाकमुर्कितः। वक्राशावष्टमानाश्च प्रदिग्धः। कितिपंश्रुतिः। विमुक्ता कशाडः। स्वातीगावाहकृषा स्वाउत्त
रणविनिष्पद्यद्वारणमहाराक्षसः। प्रविशपायाधनं धोरव्यविचतहतपति। हाय पुत्रतिवादिनाप्राहानायातिवसर्वशपरियेडः।
कबधकां महीशोणितकईसां। हनाततातममताततातहईश। ईशममईश। ईश। पुत्रीवपुत्रारुदितावमाताप्राक्ष्मृतः पुत्रवि
हायसर्वतावाष्पपरिरुद्धा। कोनईशाकसमाहताः। कारणव इवत्रस्तारङ्गनं हृतयूथपाः। दृष्टुस्मं महाकायवीर्यवंतं।
महाबलं रावणं निहतं लामाना लंजनवाधापमाताः पतिसहसा दृष्ट्वा शयानं रणयोश्चुष्टा। निपडस्तस्मिन्ना वेष्टुकिं नो वनवता
इव। वक्रमानात्परिष्टुका विदनेरारादह। वरणका विदालिपका विकं वे ललेवव। तस्मिन् उपउत्सुकोका विदुमो स्मपरिवर्त
ता हतस्य वदनं दृष्ट्वा काविनो हमुपागमना का विदं कशिरः रुद्रा रुद्रोरा दनृशडः। खिताः। स्नापयंती सुखेवाश्रे सुषारिख
पकडं। एवमातीः पतिदृष्ट्वा रावणं निहतं रणे। वक्रवक्रविधं शाककैयस्ताः पयिदवयन्। वनविडावितः। शक्रावनविडा

ववियोरनप्रक्षिप्ताः शोकसागरानीलकीमृतसंकाशाः पीतांबरमुसंदृतः सर्वगात्राणि संक्षिप्तकिञ्चिद्वेरुधिरौहितः प्रसृतश्वाशा।
 काञ्चीकिंमोनप्रतिनाशास विरोवनस्पादोहित्रीमर्धयस्पतनयोविता। यनसूदयसत्रात्रनसमारस्यववस। वाङ्मावडाधरमे
 वसोयातसततोर्वितः। एणवाङ्प्रहरणोहमजालपरिस्तुत। परिघोथविकीर्णोघवाणोः खिन्नः समंततः। गोतप्रियसरवः श्रीमान्
 मात्यइवलालितः धिगमुममरोडायाः। हृदयेवज्रसंनिभे। वियपवचमापान्नरातधयन्नदीर्यात। इतिमंदोदरविलापोनामसग्रे।
 ॥ वा। एतस्मिन्नतरामोविनीषणमुयावह। संस्कारः क्रियतांन्रात्रः स्त्रीगणः परिसंघ्यतां। तमुवावततोधामानविनीषणइदं वचः
 विष्टपबुधमतवासाधर्मार्थसहितं हितं। लुप्तधर्मव्रतं नृवं संभाषनिश्चयं। नाहमर्हमिसंस्कृतं परदारानिमर्शनं। अस्माध्येनम
 तात्रानमामोकोडुमर्हति। दग्धं स्यवासा। लाकनेन धक्षति पावकः। चाटूरूपमुमेशतारससर्वाहितरतः। रावणोनाहंत
 पूजायुक्तः पूजायागोरवात। नृवंममपिमां कामं लुविवरुतिराहसा। इतरं सर्वलाकानां वक्ष्येति गुणवाति। कछेणपरमप्रो
 रामः प्राह विनीषणं। संस्पृशान्वाणिनायाणिवाक्यज्ञावाक्याकाविद। उच्छ्रितं हृदि दीनस्पृशतु श्वरणमूर्द्धनिः गुरुवरगुरुवीर
 वियहातविधायाता। गुणवाग्निगुणोवपिज्ञातिवसनमागतः पूज्यो नवतिमान्यश्वलोकेष्वेषागतिः पुरा। तदयं तिहताश्ववतवड्ड्या।
 विनीषणः विज्ञातयज्जपतांरोषोविजुयाताहिविग्रहः। अथवायः ममुं वितायथायथस्पनबुद्ध्यात। तथाहिनयाराक्ष्योतधर्मपत्र
 मिबुद्धितः ममवापिवचः कार्यवत्प्रसादादिमज्जय। एवंकुरुधधर्मइच्छियाश्वेताविसर्जय। इत्फक्तरामवचनात् विधिदृष्टेन
 कर्मणा प्रेतकार्याणि सर्वेषां ज्ञातीनां समकारयत। विनीषणः सविधादीन् ब्रह्मामान्यान् ब्रह्मश्रुतान्। आज्ञापयामासतदारस
 जाससूयतामिति। चाटुदारास्तथान्याश्वसांचयामासकालवित्। सचाक्रमलिलंन्रात्रः ज्ञातीनां वातुपूर्वज्ञः। रामवाक्येन विधिवत्सा।

वृत्तारामेण युधिपातितः कथं वे लोका माक्रम प्रिया वीर्येण वा चितः अविषयं कथं नाना मातुषो वानरा नुगः मातुषाणाम विषय
वरतः कामसूयतः विनाशस्त करामण संयुगो नापद्यतः ननचित कर्म रामस्य अदभुतमिव संयुगे सार्वः समुदितने हत वातना
तिमईने अथ वाराम रूपेण वासवः स्वयमागताः मायया तव नारायण प्रविश्यानुपलक्षितः यदि देवानां मे बद्धः सत्राधीरमहास
दा तद्विद्वद् दायना हं ब्रह्म केरामममातुषः यदि देवहि ज्ञानम्वानरा कोमे बद्धः सति हंतः खरस्तव हाता चाता तदारामो नमातुषः यदि देवन
गरी लोकाः प्राविश्यां सुरैरपि प्रविशेहनुमान वीरा तदारामो नमातुषः क्रियाताम विरोधश्चरा घावाणति यन्मया उद्यमानं
नष्टं ह्नीयत स्पेदं कर्मणः फलं अकस्मात्वातिकोसिमो सीता राहस्यं राव ऐश्वर्यं स्पविनाशाय शरीरस्य मेव वधं अरुंध
त्पावशिष्टायरोहिण्या म्वापिरावणः तां समानयता सीतां वयामृतकः प्राकाशितः न कालनन रूपेण नदादि रोपना मेयिली मयाधि
कातुना उत्प्लावेतामाहात्र बुद्धसे सतीया सर्वकृतानां नास्ति मृत्करलक्षणः तवता वदयं मृतकामि यिला कृतलक्षणः मेधि
ली सह रामेण विशोका विहरिष्यति अल्पप्रणवा बहवो रयातिताष्वाक सागरः केलोत्रा मंदारामरो तथा वित्राथि म्रले
ददोयाने प्रसारं विदुस्तसहिता वया विमानना नुरूपेण प्रयाता मे छयात्रा अवप्रलुतिकामेयः स्पृहयिष्यामि
ः खिताः सद्यतव महाबाहो दवरो मे यथा ब्रवीतः सर्वराहस्यं मुखाणां विनाशं समुपस्थितं कामक्रोधप्रवाह नव्यसनेना
प्रसंगिना वया कृतमिदं सर्वं अनाथं रक्तमां कृतं इदियाणि पुरा किंचा जितं विजुवनं च याम्भिरादिरिव तद्विरं इदियां
अनजितः गाविता व्यामयानं च आत्मादावे निपातितः श्रीस्वना वंशम बुद्धिः कारुण्यात्परिवर्तीतः सुकृतं डः कृतं
व आदायात्मगतिं गतः आत्मानं वाञ्छाशा वा मिवा उड कृतकारिणः अप्रहृष्टः प्रमुदिताः पद्मास्तरजनीचरा सवा

गत्वं मंगले विवर्तयन्ता यववीर्यवान् कृतकार्यं समृद्धां दृष्ट्वा रामो विलीषणं प्रतिज्ञाहृत सर्वतस्मै वप्रियका स्वया
 मदाशोलापमं वीरं प्राञ्जलिपाश्रितः स्मितः उवाच वेदवो रामो हनुमंतं जवगमे अत्र मान्ममहाराज मिमं मोम्य विलीषणं
 प्रविशन् गरीलं काकोशल्यं ब्रूहि मे धिर्माता दत्तामो कृशालिनं समुग्रीवं सलक्षणं आवक्तुं वदतां ये शृणुतां व
 हितं रणे प्रियमेतदिहा स्वाहि विद्यासे चंदरीश्वर प्रतिशुभं सौदशं उपावति तु मर्हसि इति विलीषणं सौकानामममर्षः
 त्वात्वा इति प्रविशमादिष्टा हनुमान्मारुतात्मकः प्रविशन् गरीलं काकोशल्यं मानानि वा वारेः प्रविश्य वपुरीलं काकोशमेव
 विलीषणं प्रविशन् अत्रुडाता हनुमान् वृक्षवाटिकां सप्रविश्य यथा न्यायेन ताया विदिता हरिः ददर्श मृजया ही
 नो रामपत्नीमनिदितं निनृतः प्रयतः प्रहः सोलिंगम्यानि वाद्यवारा मस्य वचनं कार्यं व्याख्यातुं वक्तुमिच्छामि विदहि कृशाली
 रामः समुग्रीवः सलक्षणः कृशाले बाहू सिद्धाश्चार्थी हतशत्रुरमित्रजिह्वा विलीषणं सहायनराम एण हरिः सह निह
 तारवणो दधिलक्षणं नववीर्यवान् प्रियमाख्यामितादविनूय स्वधोमना जाय दिष्ट्या जयसिध्दमी इज्जयान् रामस्य स
 युगम प्रधावकृशालं वीरामस्त्रारं नृपं अत्र वीर्यमप्रीतः समुग्रीवः सलक्षणः प्राप्तो मविज्जयः सीतस्वस्त्वा नव
 गतव्यथा रावणश्च हतः शत्रुर्लंकावयवशाकता मया सलक्षु निदया धातनवरिष्ठः प्रतिशुभं समुग्रीवः सीती सौम्य
 वरुणालयः सन्त्रमश्नन् कर्तव्यो वर्यत्पारावणालाय विलीषणं विधेयं हिलं के स्वयं कृतं मया वं वास्ये सिहि विप्रं स्वयं
 हपरिवर्ती म अहमप्यति सह प्रस्वदृशी न समुभक्त एवमुक्ता समुत्पद्य सीतावाशि निनानना प्रहर्षेणा वरुणं वव्या
 हर्षेन शशाकदा ताता अवीधरिवरः माताम प्रतिज्ञं ल्यति निवृत्तः मः ह सा हरिः कार मूचितः हर्षादवसमुत्त १०६

वशाधोपवृंहितः प्रियः प्रावश्यामासमाचयिष्याधुनः पुनः ॥ प्रविष्टासुवसर्वासुरकुसीधुविलीषणः ॥ रामपार्श्वमुपागम्यममति-
द्विनीतवत् ॥ समोपि महामोक्षतसुग्रीवः सहलक्ष्मणः ॥ हर्षललितरिपुहवावृत्रं वद्धधारायथा ॥ ततो विमुक्तासवारं वारासनं माहं
इदं कवचमहाहं ॥ विमुक्तो रं परिपुनिपुहं वृत्रं वारीशो वसो स्पृष्टुमागतः पुनः ॥ इति रावणसंक्रियानामसंश्रयः ॥ तं राक्षस-
वधे दृष्ट्वा देवगंधर्वदानवाः ॥ उमुः स्त्रिभिरविमानिस्ते कथयंतः कथाः श्रुत्वा ॥ रावणस्पवधेधे परामस्पवपराक्रमं ॥ सुब्रह्मवान-
राणां वसुग्रीवस्पमंत्राणां ॥ अत्र रागववीर्यं वल्लक्षणस्पवधामतः ॥ पतिव्रता वंसीताया हनूमतिपराक्रमं ॥ राघवसुरधंदिव्यं इंद-
ने इयं प्रदं ॥ अनुज्ञाय महाबाहुमतिं लिप्रपृजयत ॥ राधावणा ननु ज्ञाता मातलिः ॥ शक्रसारथिः ॥ दिव्यं तरय मास्त्राय दिवमे-
वादिता ॥ तस्मिं सुदिवमासु ॥ ढसराय यततो वरः ॥ राघवः परमप्रीता सुग्रीवं परिषष्टाज ॥ परिषष्टपुत्रसुग्रीवं लक्ष्मणेनासि-
वादिता ॥ प्रकृमाना हरिगणैराजगामस्वमालया ॥ अथोवाच सकाकृच्छसमीपपरिवर्तितं ॥ सोमित्रिसवसवसेपत्रेलक्ष्मणं सु-
जयस्तरां ॥ अथ विनाशेण मिमं सोमपलेकायामलिषेवय ॥ अत्ररक्तं सदा धर्मतथा ध्वं विपकारिणं ॥ यथा मपरमः कामाय दहे-
रावणाबुजं ॥ लेकाया सोमपाशययं विविक्तं विलीषणं ॥ एवमुक्तुः सोमित्रिराधावणमहात्मना ॥ ताथ्यक कासुसंहृष्टः सो-
वर्षघटमादाद ॥ घाटनातना सोमित्रिरत्यपि वदिलीषणं ॥ लेकायारक्षसामध्ये राजानं रामवत्समात् ॥ अतिविद्यमानो ॥
तदा सर्वानुराक्षसाः ॥ प्रहर्षमउलंगवा उडुवृराममेव हि ॥ उडु उडुस्त्रस्य मित्राणि न क्वायत वशरुसाः ॥ इह सिधिकं ले-
कायारक्षसि देविलीषणं ॥ सतडा इमनुप्राप्य रामदत्तं विलीषणः प्रकृतीः ॥ सोचयिष्यां उत तं राममुपागमता ॥ दध्यक्तानामा-
दकोश्वलाजामुमसस्तथा ॥ आरुक्षुस्त्रस्य संहृष्टाः ॥ यो राक्षस्य निशाचराः ॥ तदृहीचा उडुर्द्धीरावावाय न्यावयतामोस

वापि ऊर्वतः। हतानां वाक्कांतानां वादाः प्रकृत्यः। तमेव वदं महावाहादेव सौमतिपरा। अनाथा
नानिष्ठकानां वृत्तिः। ये पुनरविषया नां वदसां नैकाद्वयमिदं विदितानां प्राप्ते यदशावस्था पूर्ववदहकता
मया। दामीनां वदसां हं यादकां वदसां गताः। ३२। इति सारावली समाप्तः स्पष्टं यतिमा। हाततस्मिन् हमाह
न्याः कथं वदं हीरुता तज्ज। शिवायामसकां वदुः। ३३। पुराणेषु संहितो। कविगणितो ब्राह्मणो को तं त्रिविधं वदं
गानपरः पापमाधने पाषां पापकर्मणां। समायरति तस्मात्सु संन्यासि लकेण। पापनाशकानां वदं हं गामया।
पिवा। कार्यकल्याणमायेण न कश्चिन्नापराधात्। लोकहिंसा विहराणां। कुर्यात्पापकर्मणां। ऊर्वतामपि पापानि ते वदं
वमशानां। एवमुक्तं सुहृन्मानसीतया वाक्कां विदुः। प्रकृवावततः सीतासम्पत्नी यशस्विनी। युक्तारामस्य नवतर्धमा
यत्नी यशस्विनी। प्रतिसंदिग्धमासा। र्गमिषयत्र सधवः। एवमुक्ता हनुमाता वादही जनकात्मजा। अत्र वीर्यमिच्छामि
नीरसकवसली। तस्या सुकवचनं कृत्वा हनुमात्मा हं रुतात्मजः। हर्षयान्मेधिली वाक्कां वदं महाः। ३४। यत्र
पूष्पवदं मुरवंगमं द्रव्यं द्रव्यं। ये सलक्षणो। ३५। स्थिरमित्रं सुवीर्यं सुखं सुखं। तामेव मुक्तनाडं तीसीतां स्कीत
मिव श्रितः। आङ्गाममहातजा हनुमान् यत्र ३६। ३७। ३८। ३९। ४०। ४१। ४२। ४३। ४४। ४५। ४६। ४७। ४८। ४९। ५०।
वचनं जताकामः। ५१। ५२। ५३। ५४। ५५। ५६। ५७। ५८। ५९। ६०। ६१। ६२। ६३। ६४। ६५। ६६। ६७। ६८। ६९। ७०।
मायगद्यवायः। इत्यर्थः। अत्र दयैकसीताप्रसादान्। ७१। ७२। ७३। ७४। ७५। ७६। ७७। ७८। ७९। ८०। ८१। ८२। ८३। ८४। ८५। ८६। ८७। ८८। ८९। ९०।
प्रहमतिवाद्यं वंगमः। रामे वचनं मद्रुद्वरसर्वधनुषान्। यस्मिन्। त्रिमितायमात्रं कर्मणां सका

यमहसावृद्धितानना किं वं विनय सादति किं वं मांति र्नेषसे। एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मपथे स्थिता। अजयतीत्यरमप्रीता वाष्पगद्ग
यातिरा। प्रियामतडयक्रयननुविजयमुत्तम। प्रहर्षवशात्मापन्नानिवो क्पाहं वयाकृत। नहि यत्रयामिसङ्गो विनयती जवगम। यत्प्रिय
ग्यायकस्य हतवप्रयतिने देन। नहिरापेन वासांमिनरन्ना निजवंगम। यत्प्रियारव्यायकस्य हतवप्रत्यसि। आताहं हर्षमापन्ना।
उन्नाहं तनुपास्माह। नवपदयामितासो म्यष्टयिष्यामपि किं वन। सदृशवाप्रियाग्यानि दत्ततवलवशम। एवमुक्तं सुविदसा प्रक
वावधवगमप्रवृत्तीतां कलिदृष्टः सीताया प्रमुखे स्थितः। ननुः प्रियहितयुक्तमनुविजयकाकिणि। ननु र्वविधायारणवामवा
हं स्पनिं दित। तवितद्वचनं दविसारवत्तस्तिथामववा। रात्रो घधनदानमनदवराडो नवासम। अर्थतश्चमया प्राप्ता। दवराड्यादयो
प्रणा। हतवा उविजयिनं रामे वउपामित्तशिवे। अहं चिकं वरादवि चेतो हीमि प्रियमहता। तमेप्रीता प्रयच्छवरा मस्याप्यनुमं स्पते
इहकृता मया। दविसारु। स्पतिविकृतानने। असकृत्सकृद्वेदी केपदी दंत्योरावणा इया। तास्त्रापुरुषवादिन्या दारुणा मजीनर
ता नना। असकृत्सकृद्वेदी केपदी दंत्योरावणा इया। तास्त्रापुरुषवादिन्या दारुणा मजीनरता। विकृता विकृता वारामा मनुजा उ
महं सि। शोकात्तांच परिक्लिष्टा। आवितापुरुषे वव। हं उमिच्छामि हं दपि सर्वाः पादतलादिनि। केडायेतिसदादिवां अशो
कविनिकागता। धाराधारमला वारा करंतरुकरणा। इच्छामि विविधे र्याते हं उमताः सुदारुणाः। राकसे। दारुणा कारा
वरा मतप्रयत्नाम। मुष्टिनिःपार्श्वया या विष्टविशालि चैव बाहुनिः। धारे जीनु प्रहारे च वदनानां वपीडाने। वदनैः कसीनामा
नाकशानां वप्रवापलेः। स्रजं मुकुनदानां यतारणोर्लघान्मूषा। एवं प्रकारे च कलिसप्रहारे यशस्विनि। वाजस्य मनार्थिष्व
यानि स्वतर्जितापुरा। इच्छका साहउमता। दवी कपणवसल। हनुमत्मुवावदं वितयिवा विमृश्य च। राजसंश्रयवरणानां प्रेषण।

वृद्धाः प्रतिकर्मण्यधिष्ठिताः ततः सीताशिरः स्नाता संयुक्ता प्रतिकर्मणा महाहीनरणा येनामर्तुदशनिचालसा मणिको वनवि
 त्रीगी समेता दाम्बसेवृताः शविकांशुयमाना साराहसि वीहनादिते विलीषणस्य तदनानसीतापुरमुतापमा आरु
 ह सुसंवातागमनधृतमानसा वृद्धा मात्येः परिवृ तोदिनीतामा विलीषण आसायशिविकां सीतामागमद्वय
 राघवः ततो वनरमुख्याम् अकुरुहलसमन्विताः विदहं २ इमिच्छतस्त्रुच्छुः स तसहस्रशः विदितवान्
 वान्रधं रामशासननोदनात् सीतात्यागम नं लुः पुनर्जन्मममंतदा ये चान्ने वार्तिकास्तद्विद्वन्तः
 समागमताः तेषामप्यसवसर्वरामशासनजतदा निर्यात् स्पृश्याये विहीमा त्रयः संकला
 गता किञ्च वक्ष्यति विदही रामो राक्षसविजयनि विप्रोषितः प्रियां न र्या इति तान्पान्पमक्रवन्
 अलंकृतायाः सीतायान्नेषितायाश्च दर्शनं आकाहनुः किं मनिप्रतमिति तं विवक्षुः किताः तेषामवासे
 निप्राये विहाय रघुनंदनः सुवल्लभिरवराजमादवतीर्य स्थितान्नवता तं वानरसम्राणि अश्रुतानितयेव वाप
 रि वपुर्महात्मानं राघवं लक्ष्मणं तदा तं विनीषणो धीमान् अमात्यगणामंवृतः अत्र यातव्यपादातः स्थावकः
 शुचिरात्मवान् शिविकां तं पुरस्कृत्य रामान्वेवर्तत कथं विदवसंमर्द्दात् हरीणां २ इमिच्छतां मे
 निगम्य महात्मानं तं प्रामेधमनमुत्तमं प्रणतः शुभं दृष्ट्वा प्राप्तं सीतान्पददत्तां संप्राप्तां तां मुपमृच्छरासां हारु
 हविरापितां मां हर्षश्चादे न्यं वराघव वसमा विज्ञात तां ताया नगतां सीतां मविमर्शं विचारय ० द्युतविती
 षणामिदं वाक्यं विमनाराघवाव्रवीत् राक्षसाधियातो सोम्य नित्यमद्विज्जयितः विदही मन्त्रिकं पीमहि प्रेमम

लोदय ॥ तं मा धी शोक संतप्तं इडु मही स मे धिली ॥ सा हि शोक समा विष्टा ब्राह्मण्या काल कृणा ॥ मे धिली विष्टा य शुवा वां
इडु मलिका कृति ॥ मा मुवा व वा वा दहा व दर्शन ममु सका ॥ इडु मिष्ठा मिन तारि इति प र्थी काल कृणा ॥ एव मु को हनु म तारामो
धर्म लता वरः ॥ अगमत सह सा ध्या नमी षट्पा षट्परि भुतः ॥ सुदी र्घ मथ निस्व स्य ड गता मवा ला कयतः ॥ अकाम इव त कर्तु इय
वा कडना सुता गच्छ व वरी लका पुनर्बु दि विनी षण ॥ निवृत्त शोकः पात्र पथाः सीता मादाय मा मिति ॥ इडु मिष्ठा मिवा दहा य
थारूपा दहा पुरा ॥ इस्सु त्प स्वया वेना स वा निर्यी ड मही सि ॥ इत्फ का व ह नू मे त प्रस्था प्य व प्ररी प्रति गिरः सुवल स्य ता ता व
सतः शिवा र तदा ॥ वान रान सां व यि वा ड ड ल गो व दान ता ॥ कृ का विव म हा का वा न गो ला भू ला य सर्व शः ॥ कृ ता यो व स्त
ता धी मा न व र मा णो विनी षण ॥ कृ चो द्द दि दि कं सर्व कृत रुयः सुहृ दतः ॥ कृ वा ह नू म त वा क्य सी ता नि र्वा य च य
मिति त्रा ड रतः ॥ मु रा धा कृत व धा दी न था सा ब्र वी ता ॥ विन या व न ता लू वा शि र सा ॥ २ ॥ सि प्रा ण म्प व विज्ञा य ध
य ता वा द ही म ति वा य प्र सा व व ॥ इडु मिष्ठा तिल ती चो रा मो धर्म लता वरः ॥ सा व म ल कृ ता म व सु प्र का प्र ति क र्मा
णा ॥ इत्फ का त त था व ड ड अ धा कृ विन ता न ता ना ॥ सा क ल त्रु व च अ वा त्र स्र व वी ड ता न ना ॥ वि त या मा सा वे द
स किं ड स म श्वि की र्षे ता य न्मा म ल कृ ता मे व ड ड मिष्ठा ति रा घ व ॥ प्र ति क र्म क र्छ के र्थी वि ना त न म हा म ना ॥ य ज्ञे त
द ध न धा र वि स्ता र्म म सु र व म या ॥ किं ड ल र्थ व र वः का र्थ अ ल वा य दि वा यु तः ॥ मा य ति व न रू ड ड द या म ति रं त र ॥ इ
ति नि श्च या वा द ही म्मा धा कृ सा व व व ह ॥ य दा इ य ति स्व नी त का र्थ र्थ म वि श क या ॥ सु ध रू श्व त त म र्त्त त्रिा व य वि
नी षण ॥ वि नी षण इ या वा य त म्पे त ड प क लि प तः ॥ ल ष णा न्प थ व म्मा लि य वा न्प ड प क लि प तः ॥ मि थि य कृ श ला

क्वचाराधवववः सीतांतववनो कस विनीषण पुणगा श्वसर्वो अकृतयमया। वीकावकु स्रथान्पोत्तं किं उगमः करिष्य।
 ति। दृग्गतेतरीतास्य कादृष्ट्या विसागतः। इति तं किताः सार्वदृष्टारामस्य वेष्टितं अपूर्वाकारविग्रहाः सहस्रविवि
 मिरालक्षणेऽथ समुप्रीवः स्तेवसार्वप्रवंगमा। आसनसुखीडितासुत्रमृतकल्यास्त्वितयत् कलत्रनिरापादेऽष्टावष्टि
 तिरसादारुणः। अजीतमिव सीतायास्तर्कयंति स्मराधोवलङ्क्या च वलीयती सर्वगात्रपुञ्जानकी। विनीषणेनानुगता
 लतीरसात्तवर्तता। ततादृष्टरायां तां। श्रियादहवतीमिव। तादृष्टावरासाहं सार्ववानरपुंगवा। विस्मयं परमं डग्मुस
 स्मासुपाश्रयोऽसा। मावस्त्रसंवीतमुखीलङ्क्या जनसंसदितस्वावासायनतीरं विस्तु श्रीरिवरूपिणी। अश्रामेष्टस
 वदनासीतामाजनकात्मजा। रुरादासायनतीरं हायप्रवतिसाक्षरं। विस्मयाच्चप्रहृष्टास्तेहाधपतिदिवता। उदी
 तासुखं ननुः सोमोसोम्यतरानना। राधवश्चापितोदृष्टादिवरूपवपुर्दं रं। जातका। पनमसामवाषोनास्यसाधन
 । दिवसवदानारामः काधस्तेहविमध्यगः। वल्लवाधिकताग्रा। कावाषानिग्रहतापितः। तामग्रतः स्विताद्वीवडापह
 तावतसं। वक्रावितोमुडुग्वान्नीवितयंतीमनाधवत। रक्तसायकताबालासाराधचक्राकशिंतां। कथं विदवजीवती
 मृत्फलाकदिवागता। अन्पादपक्रतातन्वी। आश्रमात्यापावतसा। अवापानिर्वघांतं नास्यलाषतराधवः। इति तां बी
 षरुद्धाकाउपायकतराधवः। बाष्पपथीयाकुलताप्रादोमध्यातर्षा महात्मना। तस्याविलपनं श्रवासावीतहसिदृष्ट
 पाः। रुडुः। जतिसेतापाः सार्वव्याकुलावतसः। सुरवेदसंगसंक्रादासोमिविजतिसेत्रमः। बाष्पानिग्रहणेयन्नमकारा
 द्वियमगच्छतः। ततः सीतावरारोहासर्तुविकारिकं महत्। व्रीडासुसुद्धातं दृष्टातास्त्वोतस्यवदाग्रतः। वाक्यसुसुद्धाव

नुगच्छतु तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्य विनीषणः ब्रह्मभुम्भारणं तत्र कारयामास धर्मवित् कं बुकोत्त विष्णुसुत्रावत्र कुरु
पाण्यः उम्भारयंतस्मान्थाधनसमेतापरिवक्रमुः कुरुणां वानराणां वराहसो नो वसवो वाः वृदान् कर्मायमाणानि ह
तं ससृजुस्ततः तेषामुच्चार्यमाणानां निःस्वनः सुमहानुक्तः काद्यानां वेदतमानां सागराणां मिदस्वनः उच्चार्यमाण
न तान् दृष्ट्वा जननुसंजातसंभ्रमः दारिण्याच्चात्र रागादेव कारयामास राघवः वानराश्चापितान् दृष्ट्वा कोटूहलसमन्वितान्
प्रत्येक्षत रागापिडाया तेषामनागतः कथं नु रूपं बोद्धीस्त्रीरत्र कीदृशं वतत तस्या वानराणां कोयं कृतसंक्रयमागतः
यस्याहतो ही ताराजारावणो गच्छसाधिपः सेतुश्च योजनशतं डालिबाहो महोदाधः इति तेषामतडावावचनं वदतामपि
प्रथयामास बोद्धी प्रकाशमुपयाविति संश्रुत्वा ब्रवीजामश्च कृषानिर्देहन्निव विनीषणं महाप्राज्ञं सोपावृतं मिदं ववः
किमर्थं मामनादृत्य किं उपायं च योजनः विनिवर्तयेषां मुद्रां जानायेच्च जनो मम सीता वंता गीतिदाषंतदा विप्रकृता
मती क्षरयामास दुर्द्धी स नृवाक्य समाहिता ततो राघवमावाक्यं ब्रूहि ता जनकात्मजा हर्षमंतर्गतं कोणात् निद्रग्राहधरा
मजा ततः स्वारणं महता महाभाषो घनादिना उवाच राघवावाधामान् विनीषणमिदं ववः पुत्रपारुप्रजाराजस्तवापि विदितं
ध्रुवं पश्येत्मातरं तस्मादामाकोटूहलान्विता नृहृत्पि न वस्त्राणि न प्राकारातिस्फुर्या न वान्पाराजसंस्कारः शालमा
वरणं स्त्रियः व्यसनं पुनश्चाह पुनरुक्त्वा पुनश्च यवारानक्रान्ते वा विवाहे वा स्पर्शनं दुष्पतिस्त्रियः सेवा बुद्धगता विदुरुक्ते
महति वस्त्रिता दर्शननास्ति दाषश्च मस्मीपतिश्चापतः विसृज्य शिबिकां तस्मात्पद्मा मवोपसंपद्यु समीपं समावेद
हापय्यं वतां वानोकसः एवमुक्तं सुरा मणसं विमिश्रि विनीषणं रामस्योपानयत सीतां स त्रिकर्षं विनीतवत ततः

परिरुता निर्जितामिमयां सपितशुद्धादमर्षिता अगम्येनदुराध्यामुनिनादक्षिणेवदिक प्राप्तावारिवसादहाममप्रतिमुने
स्थिता परावृत्तलानवतातयापिदयितानामदीपोनत्रात्ररस्येवप्रतिकल्पासिमदृष्टं तद्वत्तुवाचुजानहयायष्टंजनकात्मजा
यतादशादिशोसाडकायमस्मिनामवया कः पुमानुशहिकलजातः स्त्रियपरमृहाधिता तदस्मीषुनरादयातुमुक्तस्त्रियेनवित
सारवणांगपरिकिष्टांडशुद्धाष्टनवतसा कथंवाचुनरादया ऊलवापदिवातस्यका यदर्थनिर्जिताम्येवयशःप्रत्याहृत
मया नास्मिन्वदतिथ्यागायायष्टंगम्यतां वया इत्यनित्याहृतनदेमायेतत्तुक्तबुद्धिना लक्षणेननरातवाचंऊरुबुद्धि
यथासुखं शत्रुघ्नेवायसुग्रीवराक्षसाविनीषणे निवशायमतः सीतयथावासुख्यमात्मनः नहिवाचवणोदहादकू
पामानारमा मर्षायतविरसीतास्वष्टाहपर्यवस्थिता ततः प्रियाहप्रवणात्रदप्रियप्रियाडुपक्रयविरस्पामिधिली सु
माववाष्यरुदतीतदानुगंजोइदतानिहातवसद्यकी इति आरुदयिकासीतापरियागोनाममर्गः ॥७॥ एवमुक्ता
त्रावाहोपोमघालामहर्षणं राघवस्तुतिरापणसुजाप्रच्यधितालवत सातदकृतपूर्वद्विजानमहतिमेधिली क्रवा
सुर्जुतीवाधोरलजयावनतालवत प्रविशतीवगमत्राणिस्वानिसाऊनकात्मजा वाकअल्पाम्नेमशास्त्वन्त्रामश्रुणव
तयताततीवाषपरिकिष्टं प्रमाऊंतीस्त्वमाननं वा नेस्त्रमयहीनार्थतर्तारमिदमब्रवीत् किमासमदृशंवाकं दृशंवात्रदा
रुणं रुक्मरावयामवीरप्राकृतः प्राकृतासिव नतथास्मिमहाबाहाययामामवराकसि प्रत्यंगलामस्येनवासिवाणि
वातशाप विवाक्यासुस्त्रियोनामस्थानउपरिशंकसे परिशङ्केनांवाकांवायवपीयंपाराषिता यद्यहंगात्रसंस्पृशः
त्रात्राहंमगताप्रानाकामकारोनामतत्रादेवंउवलवत्रं मदधीनंहियत्रान्महदयंपरिवर्त्तातापराधानुगात्रु

इहंहीसांनमालंकासामिनी। प्रगृह्यमनसासावंविष्टादनांतरात्मना। विस्मयाद्यप्रहर्षावलयातसेहाततायष्टत। ब्रजकृतं
वदद्यालननुर्विक्रमनेदिता। प्रविशमनुपममनः। लमसातदलिसमीक्ष्य पुनः प्रियस्ववक्त्रं। त्रीदितं कृपितविमितात्मवक्त्रा
विविधतनुर्जनकात्मजाबलव। इत्यार्षिरामायणे आत्फदयिकसीतादशीनानामसग्रेः॥४॥ तां उदवीतद्याद्वहारागमः
शोकासमवितः। हृदयांतरगतं सावेव्याहर्तुमुपवक्रमे। एषासि विजितालदेव्या उरुवामया रणे॥ पोरुषातयदनुष्टयमया तड
पदक्षितामातास्य तममर्षस्पापोरुषेणा स्फुर्पाङ्गिता। अवसानध्वजात्रुश्वयुगपन्निहतामया। अद्यामापोरुषे उष्टिरयाम
सफलः श्रमः। अलक्ष्मीप्रतिशोहं प्रलवामीववात्मनः। यतवेविरहितानीता कलच्छिद्रणरुसमा। देवादापतितादाषोम
पाउसमभीक्षितः। सप्राप्तमवमातवातडसाततप्रमाङ्गितो कस्मस्पापोरुषेणा। धीमहतापल्यावतस। लंघनेवसमुद्रस्य
लेकायाग्यालिमर्दनं। सफलतयशः। प्राप्तविक्रान्तेवहनुमंतः। द्वाद्विक्रमतायेवहितंमंत्रयतस्तथा। सुग्रीवस्यजातादयसा
फलश्रमः। विलीघास्यवतथासफलोद्यपरिश्रमः। विगुणोनातरंदृष्टायोमांसायमुपस्थितः। इत्यवेवदतः सीताश्रवणरामस्य
नहव। मृगीयाकुञ्चनयानावलूवाक्रपरिहृता। पश्यतस्मात्तरामस्यममीपहृदयप्रिया। जनवादसयाडाडाडाबलव
हृदयंक्षिप्त्वा। सतामसितयत्राहीनीलकुवितमूर्द्धङा। अपश्यदिवरा। राहामध्वेवानररुसा। पश्यतस्मात्तरामस्यनयः। काश्च
नवरुसा। यत्कर्तव्यमनुष्याणध्वेणंप्रतिलक्षितं। तत्कतराधवहवामायदमानकांक्षिणा। विदितश्चासुतलडायायंरण
परिश्रमः। लीसश्चसुमहद्वीयतिवदयतकृतंमया। रक्तसुमहद्वृत्तं अवादेवदमहं। प्राख्यातबलवीर्यणलंकायां

तस्यामग्निप्रविष्टायोहाहतिवमहास्वनः। रक्तमांवा नराणां वसं वनूवाहुतायमः। निशाम्यसीतां तु तदा विजं कां कृताशानं दीप्त
मनुप्रविष्टां। ससक्तमावा नरं मुवा मे सुडः। विता ध्यान परा वनू दुः। इति सीता अग्निप्रावणानाम सगीः॥३॥ सतदा हव्यक के
वाः संसृतः सा तया स्वयं वनूवाहुति सपात्रा कृयमानमिवा धारः। वनूवा स्पवतं हूपं स्वयमानस्य सीतया। गोमानदस्य शिशिरः
वाता हूतस्य शीतलं। ये च तस्य ससी प स्था तानरा दीप्यतस्तदा। तवा स्पत क्रीतल वं दृष्ट्वा विस्मयमागता। सुडा वारानिरसीता।
संप्रविष्टां कृताशानं। अरुंधती वसिष्ठस्य पार्वती मिव स्थलिनः। असव अर्वा मे न्पा तां दिदृक्षुः स मागम जमः। सामनसा कृवा
कृतवानमुपायता। सा विगाह्यततो दधी दिवा नूषण नूषिता। कृताशानं संप्रविष्टा सार्वधा मिव पश्यता। सारक्त नवाह मा
ना तमका वन नूषणा। विवशा मे थिला दीप्तं अग्नि अग्नि शिखा मिव। ददृशुस्ते विशाला क्रीपतती हव्यवाहनं। सीतां स
वीलित तानिरुक्ता दधी मिवा तमा। ताम पश्यन् विमानस्थाः प्रविशती कृताशानं। कषाया दवरं धर्वा यारु प्रसी कृती।
मिवा प्रचुकुशुः स्त्रियाः सर्वाः स्रा दृष्ट्वा हव्यवाहनं। पतती संसृतां मंत्रिर्वासा द्वारा मिवा धारः। वेला क्यवा सिनः सार्व सिद्धा
शानंदवारिणः। नता मस्ये च ददृशुः प्रविष्टां हव्यवाहनं। ददृशुस्ते विशाला का दवरं धर्वा दानवा। मे थिलो उविशाला
क्री प्रविशती कृताशानं। ददृशुः विधिना या इमं वृक्षमिवा कृति। ताता विश्ववारेण राजा यमस्य पित्रिः सह। सह अ
क्ष्वा दवेसा वरुण खड्ग लखरः। त्रिशूल पाणिर्दिव्याः महोदा वा दृषधुः। किर्ती च सर्वा लाकस्य द्रुह्या वनरा वान
प्रभुः स वराजा दवा राधा विमान नां तरि कृगः। अस्यां जगाम ता दवां देवराज समदक्षतिः। एत सार्व स माग स्य विमाने
॥ मूर्धमन्त्रिणः। अस्या पतका कृच्छं मधुरमायुगो व्रतः। सहस्र सरणं वा कृं प्रपृष्ट परिधा यमः। अत्र वीत विदवा अष्टो
रा दवं प्राजलि स्थिताः सत्रां च सर्वा लाकस्य अष्टो गुण विदधरः। उपरु से कथं सीतां पतती हव्यवाहनं कथा दिवगण

किंकरिष्याम्यनीश्वरा॥ सहस्रं शत्रुं ज्ञात्वा च संसर्गं एव मानद॥ यदि तह स वदता हता तेनास्मि सांप्रतं प्रेषितमेव ददातीत्या॥
हनुमानवलोककालंकायामसिबर्तनी किते दानविसर्जिता॥ प्रत्यहं वानरस्यास्पृष्टं धवः समनेतरं॥ ब्रया संयुक्तया वीर्य
कं स्याजी वितं मया॥ न त्वयानश्रामात्सत्तसंज्ञायानवजीवति॥ धृष्टकृन्परिकेशो न वा च यं विकलोलवेत॥ ब्रया उ
नरसाद्वेलाराधामवाचं॥ नुवर्तता॥ लघुनवमनुष्यामस्त्रीवनिवापधारित॥ अपादावान्जनकाडुत्यतिवसुधातलाता॥
ममशीलवनक्रिश्चसर्वीत न समर्थितं॥ न प्रमाणीकृतः पाणिः॥ बाल्यवाहनपीडितः॥ ममशालं वृत्तं वसवं सपृष्टः
कृतं॥ इति कृतं तीरुदतीत्वा ध्यायन् देवापिणी॥ उवाच गुरुददीनासीता ध्यानपरायण॥ वितो मऊरुसासिनेव सनस्या स्यात्तव
जामिथोपयातपि॥ तहिता नाहं जीविउमुमाह॥ अश्रीतीतिर्गुणैर्लज्जायक्ता हं जनसंसदि॥ यारुमा मेगतिस्तो उपतिष्ठेद्वयमाह
न॥ एवमुक्तमुवाच स्यालक्षणः परवारहा॥ विष्टुपवसमापाजाराधवे समुदिरुत॥ सविहायततश्चेंडरामस्याकारस्त्रवितं॥ वित
वकारासामि विमेतरा मस्य वीर्यवान्॥ नहिरामतदा कश्चित् कुदातरुषितं विष्टु॥ अत्रानुमायाव कुडुवाप्यवाक सुह
ता॥ अश्वमुखस्त्रिरे नरा मंरुचावालिप्रदकिणं॥ उपासयति वादही दीप्यमाने विना वसुं॥ प्रणस्यादवता स्पष्टब्राह्मणराय
मिथिली॥ ब्रह्माह लिष्टुटा चेदमुवावा प्रसमीपातः॥ यथा उक्तेर्मणा वा वाशरीरणवरा धवः मनसा वा तिवर्तयं प्रकाशं वरहा
पिवा॥ यथा मरुदया नित्यं नाप सधैर्येतिराधवः॥ यथा लाकस्य साक्षी मां सर्वतः पात्रपावकः॥ एवमुक्त्वा उवाच हीपरिक्रम्य कृता
ज्ञानं॥ प्रबुद्धकामाक्षलनवाको वदमुवावह॥ ब्रमा प्रसवीदवानां शरीरांतर्गतः सदा॥ वंसाक्षी ममाह हस्यपाहि मां दव सन्नमात
स्यान्तद्वनं कृत्वा सार्वतह रियूथपा॥ बाष्प रुद्धपुराश्वासनरुद्धुश्च शान्तं स्यात्॥ ततः साराधवसीतानमस्तु॥ त्यायति कणा
॥ विवराहलनद्वीनिः सागनांतरात्मना॥ जनय सुमहासन्नं बालवृद्धपुरस्सरः॥ दद श्रीमिथिली दात्री प्रदीशंती कृताज्ञाना

म्विस्तिः महेंद्रश्च कृतो राजा बलिबहासुरादाता रौद्रमंश्च वदनात्तु चापातालतलमाश्रितः संनृतं परमै हव्ये ददस्यंतः।
 पुनः पुनः यत्परं श्रुयात्तु ज्ञातिः यत्परं श्रुयात्तु तथैव यत्परं तांश्चैव परमात्मैतिकथ्यते परमोक्तः परं यत्पुनश्चामवनि
 गच्छामाहव्ये कथ्ये पवित्रं वप्राप्तिः स्तुतिं पवर्ग्यामास्ति सुप्रतिविनाशां नो वामाङ्गः प्रकृतिपरां यत्तु श्रुयमानं श्रुत्वा
 कध्वं रविवदाता यत्तु फलानां वत्तु मवपरिगीयासा मीतालक्ष्मीर्नवान् विस्तुर्दिवः क्रमः प्रजापति वक्ष्येतावणस्य
 हप्रविष्टो मातुषीतु तदिदं नवया कार्यं कृतं धर्मसूतावर निहाता गवाणारामप्रविष्टो दिवमाक्रम आमाघादववीर्यं
 नालामाघः परिष्म आमाघदशीने रामनवामाघस्तवस्तवः आमाघासे न विष्पतिनक्ति मतात्तु रात्रि विविधां दिववत्तु
 क्ताः पुराणं पुरुषोत्तमं इममार्घ्यं वेदिष्यमिति हामसमन्वितं यनराः कीर्त्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां परात्तवः कथमिह हि
 परात्तव ब्राह्मणः पुरुषवार पुरुषाश्चायवत्तु क्ता नहि जगति वत्तु लुङ्गा श्रयाणां विदुः इहास्ति वरप्रादा विशिष्टः
 त्रिपुङ्गवोऽमहापुरुषश्चावानामसंप्रगता नतः श्रोतमनारामः श्रुत्वा तो वत्तु लो गिरं दध्मै गृह्णैर्धर्मात्मा महर्षीऽ
 लावतन विधुया प्रिवितातां तुलगावा नाला कसावतः अस्त्रिता मूर्तिमाना शुगृही वाङ्मनवी क्ता त्मजा एव तु वा श्रुत्वा क
 पिता महेश्वरो हव्यं अंकनादाया विदही मुत्तपात विना वसुः अत्र वीर्यतदाराम साक्षी लोकस्य पावक एधातराम
 विदहा पापमन्या न विद्यात नैव वा वानमनमान बुध्वा न वत्तु क्ता मुष्टवत्तु त्रिोडीरवा सीता वत्तु लो रावरो
 तानातेषां वीर्यो सिक्कनरहसा वया विरहिता दाता विविधानि ऊना क्ता तुरुहा वीर्यः पुरादीना वत्तु चिता वत्तु राव
 णा रक्तिता ररुमी लिख्यो रालि धीर बुद्धिः प्रालासमाना विविधं लक्ष्मीना वामे थिली नवद्वितया तरा क्व

[illegible]

तं स्वयं नृपि तगवान् प्रहृष्टेर्न तरात्मना उक्त्वा राक्षसं महाबाहो कृतं कर्म महत्तु यथा दिद्यापय मृत्याया ३ ३ ३ सुग
 एतद्वदो हत दिद्या सर्वसात्वा कस्य प्रवृद्धं दारुणं तम वात्रजमा प्रतिहतं रामराजां जस्यं आद्यापनरतादीं स्त्राको
 मत्यामलिवाद्यव केकेयी वसुमित्रां वादवी तस्मै मातर प्राप्पराजं श्रियदीप्तानंदयित्रा सुहृदं न इक्ष्वाकूणां कालं
 शंभ्यापयित्रा महो वल इष्टा उरगामधेन प्राप्पराजं सुतम यत्रा ॥ ब्राह्मणेनो धनं दवा विदिवं गुं तुमहं सा एषराजामहातजा
 राजा दशरथस्तव का कृष्णमात्रं धावा केयुरुस्तं महायशाः इष्टा लोकगत श्रीमान् नृपया प्रात्रराजार्तिः तस्यो नमह
 न्नात्रावमेनमलिवादय महादव वयः कृष्णा का कृष्ण विमानस्तस्य महसा प्रणाममकरोत्पित्रः दीप्यमानं स्वया लक्ष्म
 दिवाकरमिदोदितं लक्ष्मणेन महसा प्रणाममकरोत्पित्रः दीप्यमानं स्वया लक्ष्म दिवाकरमिदोदितं लक्ष्मणेन सहज्रात्रा दद
 त्रीपितरं तदा आसीनमासीन दिव्ये दिव्या तराण लघितं हार्षणमहता विष्टो विमानस्तो महीपति प्राणोः प्रियतरो शत्रो दृष्ट्वा
 दशरथस्तथैवा मुखा वसीतां मे पश्यन् हर्षं परमुपागत नाकां च स्मित आकाश लमिमं मृदुपयार्थि व पुत्रं दशरथं प्राण
 ज्ञासा च यान्त्रं दम ब्रवीत् न मे स्वयं विदुमतः संगामावा सुषिनिः चयाराम विहीतस्य सद्यं प्रतिशृणो मिति परंपतस्तो व
 नगतं किंपतं वीरवासस स्वर्गीयं कृमातानां समं वं वसुरेति दं अद्य अनिहता मित्रं दृष्ट्वा संप्रर्षमानं निस्सी स्म वनवासं
 च प्रतिरिपि पराभम केकेया वा निवाक्का निवाक्या निवदतां वरं तदा प्रव्रज नार्थमस्मिता निहृदयं ममां वं वद दृष्ट्वा ऊच
 तिनपरिप प्रच्छराय वी अद्य उः रवा द्विमुक्ता हं नीहारमिव लास्कर तासिता हं यथा च यथा ब्रुवस सुत्राण महात्मना अष्टा
 वाक्का धर्मसंन पिता वितारितो यथा इदानीमवगच्छा मियथा सोम्य नरेश्वरं तथैव सर्वेणाम्य वं वनवासं यदी

ज्ञातानंतरात्मनो विभुर्वा विरजः स्कांतप्रतिपृष्ठाश्चामेधिली नवद्वितयवेरु विविदलिभतवम अमहमाडापयामित प्रक
चवावाप्रकज्ञां वा सर्वमभिरावृतात तस्मान्मेविदितामीताप्रत्यरुमनु एवयत एमुक्तामहातडा धृतिमानुरुविक्रमः उवाव
विदज्ञाश्रेष्ठेरा माधर्मन्ततांवरः नगवन्हवकवाशालोकपावनपावक शुभमेसाः परित्यागेकारणे वंवितावसो डाता
मपनोमहासाध्वी अत्रुं सुरकांजितद्वियो इह दुतममावारावाभन कर्मसंभुता यदुमाया समाश्रित्य जिह्मार्थ
एररुसा मया विरहिता बालाप्रमथ्या पृथ्वा वलाता तनशकालखाला कस्त्री वं प्रतिमामवत अवरणमपि ड ई तारिक
साध्विधमिणः अवतपवापिलोक शुमीतापावनमहेति दीर्घकालापिताहीयंगवगांतः प्रारुस्त्रिता बालिवा वतक
मात्मारामोदवारथा तजः इति वदपतिमौलकाः डानक्याश्च विप्रो धनामीतायाश्चाप्यपात्राश्चारित्रिप्रतिगहित आ
त्मनश्चायात्रालाक दुगप्यं प्रमाजितं अममहदयो नक्तोममविनाशुवर्तिनः अहमप्यवगच्छामिमिधिली जनकात्म
डां संप्रचयाथैलाकानां प्रयाणां यनाहउनां ज्ञेताज्ञानं मया मीताप्रविज्ञातीनवारिता मामपि विज्ञालाक्षीरहितो
मनुनातजसा रावणेनातिवर्तेतावला मिवमाहादधिः नवप्रक्तः सङ्घाताम तसामपिमिधिली पुह पयिउमप्राणादी
मामपिशिखामिव नित्यमहतिवे श्रयं रावणांतः प्रारुस्तुत अत्याङ्गा हिमया मीतानां स्फुरस्प प्रलायथा अवतपवमया
कायं सार्वेषां लवताववः स्निग्धनो लोकनाथानां एव वदतां हितां शायवमुक्ता विदयामः महाबलः प्रज्ञां स्पमानः सु
कृतेन कर्मणा समेत्य रामः प्रियया महायज्ञाः सुधीः सुरवार्हः सबलवराधवः श्रयार्थे अविहर्षिना नाममर्षः ॥ वा यम
शुचा शुलवाकोराधस्प महात्मनः ततो रामं प्रियं वाक्यं व्याजहार माहवरा मम तं मधुरं श्रवणं अर्थवदमीमं हि

परमर्षयः। अर्वयंति महात्मानं शाश्वतं पुरुषोत्तमं। एतदुक्तं मया सर्वं अक्षरं ब्रह्म निर्मितं। देवानां हृदयं तात गुरुसंगमः सना-
तनं। आवाप्तं धर्मविरणं यत्राश्वविपुलं च यः। रामं शुश्रूषतां नक्त्या द्वादशमहसीतया। सोमत्रामवलोकं पुकथयिष्या-
तिमानवाः। इच्छकालक्षणां गडां सुषां वद्धाडलिस्थितां। पुत्रीया राष्यदीर्घाणाम्भारणेदमुवावर। पुत्रिविदहिमन्फ-
मेन कार्यस्मागकारितं। विशुद्धिरमविहिता सर्वान्नाकपुत्रदेवातेः। सुडकरमिदं पुत्रिचयावारिचलरुणं। नृतेयतेन
नारी वंयत्रासावसिचिष्यति। कामामवेचया कार्यसंसर्गं शुश्रूषणप्रति। अवत्रयहिमया वाव्यं एषाता देवतपरं। इति प्र-
तिसमादित्रा पुत्रोसीतांतया सुषा। इडांलाक विमाननयायोदत्रारायाद्वहं लेनावेमानमा स्त्रोयमहाबुसावः श्रिया-
वसदीपतउन्नीपा तमः। आमं अश्रुतो महसीतया तोस्वर्गं जगाम प्रचराया लाकान्। सगतिमनुसरन्सुरातिज्जहामसुर-
निहा सुरवर्धराजमानः। इति तत्त्वमवलाकयन् प्रयातः सुतवदानेः स गिर्वनिरीक्ष्यमाणः। इति द्वाय द्वातिनाम स-
ग्रः॥ व॥ प्रतिप्रयातका क्काम्बमहिदः पाकत्रासनः। अज्वीत्यमप्रीतारा घवंप्राडलिस्थिता कोशत्या सुप्रजारा म-
चया पुत्राणधामता। प्रीतास्मियदिकि कार्यकरोमि चसिये स्थितं। पुसरुधराह मदावाहा शृणुमिरघुनदनं॥ अमाघे द-
शेन रामनवास्माकनरर्षेण। प्रीतियुक्ताश्चात सर्वं वदयत्तमनामपितं। एवमुक्तः सकात्र स्त्रः प्रकवाच परंतपः। ल-
क्षणेन सदृशं त्रारामः सर्वहितरतः। यदि प्रीतासि मादवसर्वा मरजगत्या त। वक्ष्यामि हि परं किं वित्तं ताम चंदात्रम-
हसि ममाहाताः पराक्रांता रावाययममादनीत सर्वं विडाविता प्राप्य समुत्तिष्ठन्नुवानराः। विक्तांता ये वक्षराश्च ग-
यनगाणयंतिये। नृतरुत्पातिपत्राश्च जाव दुस्त्रेमराधिपाम कृतनिहताश्च समस्त्रिायमततच्छिता। कृष्णवानर

कितं सिद्धार्थी खलु कोशल्या याचो राम गृहागतो ब्रतादिभुक्तं संहृष्टा इह ते शत्रुकर्त्तुना सिद्धार्थीः खलु तस्य मनसा वेचो
प्ररीमते ऊलाडमलिक्कितं वप्रे कृतवसुधधियो धनो यत्नकरणे ज्ञाता तव धर्मपरायणः अस्पृकात्तिर्दिवं वेचमहा वा वृ
त्यतिष्ठता अपापा पुत्रा बोदही धर्मज्ञा धर्मदर्शना देवाः सर्वे वमत्प्राप्तिवोदहाः ऊत्रा संविड अहं वत्रा ववीम्येव वित्तद
शरयः स्वयं निःकोकगतमिह चरवः प्रतिहृष्टी धृष्टानकी अत्रा कन विडया शुविना ब्रह्मवाणिना नरातनय ध्यान्पायं स
माला स्वस्त्युताला ऊमा गाला लनीयस्त्रे शत्रुघोदयिता मग यथा पिता तथा ज्ञाता अपा सवति धर्मतः वउद्देश समान सोमस
यानियीतताः स्वयं वसता मत्राया गनातना ह प्रजाता स्वमि निवृत्तवनवास न प्रतिज्ञा सफला कृता रावणं वरणे ह वा द
वताः परितापिताः सत्यवादी च हं पुत्रमनुव्रण कृतम्वया मय सादा यवाः प्राप्य दधीमायु रवा पुहि स्वच्छंदतस्ते दाहन
वियोगो न विता पुन रुतं कर्म वया ह्या ध्यमनु रक्त गुणैर्वयं लाहृतिः महाराय्यस्यो दीर्घमायु रवा पुहि इति कृवाणे नृपा
तिराम प्रां ऊलिरब्रवीत् सोस्मातानुगृहीता मिथत प्रीता न गवान्गुरुः इदमकं ववां क्ता मितवस्यीया वरहितं दीयमान
मनिप्रेतं ममा नुग्रहकारणात् ऊरु प्रसाद धर्मज्ञा कोक घ्यानस्तस्य व मपुत्रा चाग्रजामीति यडक्ता के कवी तदा तत्रस्थाः
ऊरु धर्मज्ञ प्रसादं न रतस्य व मता य के के घोरा मपुत्रा न स्पृष्टादिति तथा न्यवंपिता पुत्रं रामं दशरथो ब्रवीत् किमन्य
करवाणाति प्रीतिमांश्च दम ब्रवीत् रुतमिच ब्रवीदामः शिवात्तु कस्वमा मिति ततो लक्ष्मण मामं प्रपिता दयराया ब्रवीत्
नानु शुश्रूषया युक्त एवामवमदानव अप्रसादादि पुलां कीर्त्तिवममवाप्समि सामा प्रसात्र म्वग्रं वा बलं वा स
मवाप्समि गमे शुश्रूषतडातमु मित्रानं दिवदने रा सो हि सर्वलोकस्य प्रियश्च न वतः सदा एतमिडा सुया लाका सिद्धाप्ति

ससर्जितवानराभा। मेयिली सा वयवनामपुरका। यत्रास्तिनी। ज्ञातरसरतप्रादुवाडुघ्नवयवास्तिन। समेयपि
बहालं वहालयित्रमहमि। कृतकमीपरिआतः सु सुखमाप्रोडुलक्षणः। ममासवनकासंव आत्मातमसि। वय
एवमुक्ता तमामंत्ररासा। मित्रिणा सह विमानेः मूर्यसंकाशोर्दग्धुर्दृष्टः सुखदिव। असिदायवकाऊस्य
सर्वोमास्त्रिदशोत्तमानुलक्षणो नमहन्नात्रावासमासाययत्तदा। ततमुसाराघवला कृपा लिता वमूला दाहृष्टम
नायवास्तिनी प्रिया कलंती विराडसर्वतो निशेवयातामहशीतरश्मिन। इति मृतवानाग जायाना नामसर्गः ७
तोरात्रिमुखि स्थितं रासंतयववतमास्त्रितं अत्रवीत्यंजलिर्नवा प्रियदृष्टा विनीषणः स्नानानि वानराणां वतस्त्राणा
सराणा निवा वंदना गुरुपुण्या निमात्या निविधिधनिव अलंकारविधोयुक्ता स्नात्पादाय वरस्त्रियः। उपस्थितो सु
दः कांश्चोदहीलक्षणं तथा प्रतिष्ठुली शत अवं मदुग्रह का मया। मुनि वषे समुज्ज्वल सङ्घि मउत्तयाता ए
वमुक्तः सकाऊस्यः प्रफवावविनीषणः धर्म विद्याका न्यायाज्ञानायाका विदं। उपपन्नमिदं राङ्गं चिक ल्याणां वे
तमि। मोहादवर्तमानस्य आद्यं ववनेतव। समानवृक्षवारी वलरतः केकयी सितः राडुघ्नसहिता वीरः समागम
नलालम। राडुघ्नियं परिषद्गमुनि वषधरः किञ्च तपस्यपतिमन्नाता मदिग्रामे कृतालय। मुञ्जमोरो महावा
ङ्कः रगतः सत्यमंगारः राडुघ्नसहिता धमानुसपमनः प्रतीक्ष्यत। तं विना केकयी पुत्रं सरतं वृक्षवारिणं नाम खड्ग
वमते माल्यवस्त्राणा सरणा नि। तव्यतस्व महासागदिप्रगच्छासतापुरी। आयाध्यामायाता हि वषपंथा परमडुर्गमः।
यमुक्तः सकाऊस्य प्रफवावविनीषणः अज्ञायप्रययिष्यामि त्रां प्रीयार्थिवात्मनः। प्रण कं नाम न दंत विमानं।

गा प्रह्लादावयुः सारथः म प्रियेधनुः काहिर्योदीरेष्वानराः वससादाहिनी वधुर्वरमेतदहं वृणो निसृजानिर्वृणोऽश्वेवसंपन्नः
बलापोरुषाणां गोलागूलान्तायेवहीनदडुमिच्छेसुप्रश्वरः अकालवापि पुष्पाणि मूलानि वफलानि न तद्यश्वविमलाम्भ्रजतिः
पुर्येववानराः बद्धमूलफलाः स्वाद्याः प्रहत्या विमलादकाः लावप्रसेवनादिशान्तिः प्रदुर्ध्ववानराः शुचावदनं तस्य राघवस्य
महात्मनः सहस्रप्रत्यवाचदं वनं प्रीतमानसः । वदन्तमनुभूय वक्तुं शक्यं नन्दवर्धनः । यत्र कृताप्रकाराणां मुहुदाहितमिच्छ
सि । यस्माद्विक्रान्तुः सगवालाणां लोकरावणः हतं हस्त्यामसं चिवः सस्माद्वयो वरसूचः समारघपिलोकेऽनुनितदत्तः करिष्य
ति । कृतव्यामहाबाहो मृतानां दर्शनं पुनः । महानयं वरसा तवायाक्ता विनारथरः हिर्मयाना कपूर्ववत्तस्माद्वलविधतिः वा
सियार्थमिदं सद्यः कृतं कर्म महादुतं हतान्सेजीवाताघाहकत्री स्मितवकारणात् । समुच्चास्पतिहरायागता । ययमसादनं ।
हा श्वसहागोप्राक्तः सार्वभुतोऽचिताऽव । मप्रर्णबलवीर्यं च मूढब्रह्मचारी रिणः । समुच्चास्पतिहरयो । यहता विरणाजिरा । मुह
दिर्वाधावेः साकं जतिः स्वडानेः समः । सर्वैव सामर्थ्येति समग्रबलापोरुषाः । अकालपुष्पवन्तश्च फलवन्तश्च पादपा
तसविष्णुतिजलं चैव यथावां कृतवानराः । एवमुक्ताततः शक्रादवराजामहायथाः । वर्षणा मृतयुक्तं नववर्षायाधनं
प्रतिताता मृतरसस्पर्शीः सार्वतलश्च जीविताः । कुरुवानरगोपुष्ठाः समुत्तमः सहस्रशः । तवीरज्ञायनादीराः समुच्चा
यसहस्रशः । शान्पानं संपरिषदपराधवावत्पनदयन् । सत्राणेः पतितागात्रे निर्वृणोः पुनरुचिताः । वनं वृवनि
राः सार्वविमयोत्पुच्छलोचनाः । काकुम्भे परिघृष्णीये सार्वदेष्टासुरात्रमाः । स्वयं यत्तु वं पुरस्त्रः । यसादशाध्यापवत्
पुः पितामहसुतगवान्सहितः । श्वसवाणिना । राघवसर्वोत्तिष्ठार्थं । देववनमज्रवीतागच्छायाध्यामितावीरसि

नाः नादनक्षरयामासलंकोसवनकानना। अलिपिः सधर्मात्मा सर्वराहुसपाथिवः। शुभालयाधिके लक्ष्म्याकावरऽवराङ्गर
सोसिपिकोवचः ऊर्वनरामस्यविदितमनः। अयेयामाससुग्रीवेअर्घीदिसिरनुतामः। वस्त्राणवमहात्मानविधिदृष्टेनकर्मणा
राधेश्वविविधिदीव्यमाहदुवनाहातः। त्रिलोक्यमनिनिर्मैयरावाणोयाशुपाहरतः। तः सार्वरव्यामसवानारं डैविलीषा
ततः सुबलशृंगस्त्रामप्रहरतावरः। असगच्छदिनीतमासासिपिकोविनीषणः। महद्भिमानमादायमहात्रिशिरवारापम
वामत्कुडुताकारमतः कामतः कामगमव्ययः। मणिकोवनवित्रांगतमकावनावदिहं। कटागारपरिक्रिप्तमवीतामधुरस्त्र
रं। पांडुरासिः पताकालिः समतादवलासितः। शोतितं डलजाकारेः पुंडरीकेऽध्वकावनिः। कंठविरेः। किं केलीजालेः शुक्रमणि
गदाक्रोः घंटाज्ञानप्राणादेनानीतमिक्मवतः। दातम्फाटिकवित्रागोर्वेदूयैध्वसमाहितः। महाहोसरणेपेतं सुखयानम
हाधाने। तन्मरुविश्वराकारं निर्मितं विश्वकर्मणा। कामगंरुविरदिव्यमानासिपेतमव्ययः। उपस्थितमनाधृष्यंतदिमानेमा
नाजवं निवदयिचारागमायतः। स्तोत्रविनीषणः। तस्युष्णकं कामगमत्फयस्थितंतदावमंप्रेक्षसदिव्यरूपं। रामः प्रहृष्टः
महलक्षणेनपुरायथावृत्रदाधमहदः। इतिपुष्पाकाश्रयनं नाममर्थः। ॥ उपस्थितंतुतदृष्टाविमानं प्रथकंततः। अ
विहारस्तिवरा। मप्रत्यवावविनीषणः। मउबद्धाङ्गलित्राटाविनीता। रुसाधियः। उवाचवरायापतः। किं काममिति। शघवं
। तपुवाचमहातजालस्मरणस्यापश्यत्। विमृश्यपराधाविवाकाइदमेवाहापदं हितं। कृतप्रत्ययकर्मणाणेविनीषणवाने
कसः सर्वथापूजनीयास्तेकहाश्वसुतवन्नदा। माहेनिर्नवतालकाजिह्वाममनिवदितः। यकोप्राणानपरंशक्ताताहि
तास्मिन्विनीषणः। रानः समसिपूड्यंतोअपिप्रत्यवराश्वाय। योयदिच्छतितावद्वतत्राद्वयंविनीष। एतिः संपूजितेवरीरे
पूजिताहंचयाकृतं। ममयीयपराकोताश्विरवानरपुंगवाः। यागितं संपूहीतारं सात्रकोशमनस्मिन् यतश्चाभवगच्छामि

सूर्यमंनिरं पुराविश्वदणस्यासीत् रावणेनाहृतं बलात् तदिदं सूर्यसेकां विमानमधिष्ठितं तनयास्पंसि यानेन वोढुं
वत्तदहंति यदि तदमनुग्राह्याधरणीयाम्भितयदिनवतावदिह्या सोयथावमलिप्रकृतः सदा रात्राटसहितः सह
तेहंरियुथापेः अविर्तः सर्वाकामश्चतारागमगमिष्यसि प्रतियुक्तस्य मेरा मसोसेन्यः ससुहृङ्गनः सकारं विधिवत्तानप्र
तिगृह्णीष्ववोक्तं प्रणयाद्वदमानादा सोहादैनवरायव प्रसीदवाचुरकेमानखल्वाडापयामित एवमुक्तस्मात्तमा
मः प्रकृत्वावविनीयाणं कृत्वा नराणां वसवेषामवष्टु एवता नखाल्वतन्न ऊर्वहं वदने र्कताधिपतंतामन्नातरं दृष्टुं न
रतं चरातमनः मानिवर्तयिउंमो सोतित्रकटमुपागतः शिरसायाचमानस्पन कृतं वदतं महता को बाल्यो वसुमित्रां च के क
यो वामाता गुरुश्च सुहृदाश्च वददुमिच्छति मेधमनः अचुडानीदिमा सोम्यप्रजिताहं विनीयण मनः रत्ननुकर्तव्यः सु
रितं वाचमानया उपस्था मात्पस प्ररस्मरं प्रजिह्वानारादप्रमिन् प्रजितावित्वा महे यामवदित्वसंतीरवमस्मानुसु
एष्वितः तमिन्नहं निलंकायामया वमलिषवितः अवश्यं प्रकृतिसिः मदारारुद्रो नरकसा अलिषेकव्यमात्मानं तथा
वमनिषावया मुग्रीवप्रभारवेवीरः सहिताहरियुथापेः लक्षणेन सह ब्रात्रा लंकां प्रतिशमाविरा तत्र वामलिषिवेउ सर्व
ः प्रकृतयोमुदा ततो मामतिगच्छेत् प्रस्थापय तमामित विद्वत्साश्च सखी तत्र विडुटानामराकसी अस्याश्च प्रियता होता
स्त्वमामनुडा उमहीसि अविंधोनामामधसवी स्रग्धरुः स्रवसां प्रतमस्त्रियार्थं तमप्यादो पूजायथायायेवम विद्वत्सा
कथिता वातो प्रीयमाणामया लुङ्गं ततः कृतोपकारो तो पूजनीयो वया सदा प्रतिगृह्य वरामस्पववतं तद्विनीयणः सप्र
तस्तेतदारुहो येन लंका महापुरी प्रविश्य वपुरी लंकां मुग्रीवः सह लङ्काणा अलिषवनक सर्वस्वमादापय मदा ताता लि
षिवन् विधिवत् सर्वाः प्रकृतयस्तदा तावलक्षणा मुग्रीवो सहितारु चवाहया ताताडया जालिकायां रावणं विमिच्छि

विद्वानव्ययं निश्चयतवविनः किप्रमाणे हउलवानुमासायः सपुरस्सरः। पुरप्रतिविधिं कृत्वा कर्त्तव्यमिति वतिता ताता विनीषणो
राजा विधायनगारविधिः। आमंत्रमातरंधीमानसदिउपवसुहज्जनः। विमानं पुष्पकं श्रीमान् चतुर्भिः सवित्रैः सह। धर्माष्टकं ज्ञालेः श्र
तेः आकारादयथाविधि। तश्चाष्टपुसावैषु सुखासीनं पुसर्वज्ञः। वनास्पृशु ज्ञानं विमाने दिवसु रततः। खेवारणं विमानेन का
मपानं विराडता। प्रतीतश्च प्रहृष्टश्च यो यो रामः। ऊावरवतः सउपवनपथं गतविमाने दशरथवंशविभूषणः प्रतीतः। कितितल
मंतलोकयनप्रदं शो नगरं तातेरुपशो सितं प्रह्लादः। इत्यार्षे बुद्धकाडपुष्पकागदणो नाम मयः। त्वा। राधावणा न्यबुद्धातेत
दिमानं मनाज्जवं। उत्पपातमहा। मधः सुसानना दतयथा। दशानु बद्धविधमनुपपे नलकां वबद्धज्या। अब्रवीन्मेधिलो साता
रामश्च डानिलानेमा। केलाद्या शिखराकारां त्रिकूटशिखरं स्थितं। अवदपत्यं कोविदही निर्मिता विश्वकर्मणा। एतदायाध
नां धारमांसां पौत्रोऽणितकं दैमं। हरीणो राक्षसानां वसीत यत्र विनाशनं। अत्रा। सोरावणो दग्धः पूर्वदग्धः शरे मेमांजनकं सौत्रि
निहाता महाकाया महाबलः। अत्रा। इजिन्महाबीर्यो लक्षणेन दातारणे। तवाहता विशालाहि विरूपाक्षश्चराक्षसः धूम्राक्षो नि
हाता विवनिऊनश्च ब्रह्माननः। विद्वर्जिद्धश्च सपातिर्दवांतकनरांतको महाया र्धश्च इदं वीरायै ववमहोदरः। अकंपनश्च
निहाता बहावान्पवाने कं ताः। याडाकापप्रतताया अत्रैव विनिपतिताः। तवाहता विशालाहि राक्षसाः कूटबुद्धयः अ
त्रमादादरीनाम कुरुणे पर्यादवयतु। सपत्री मांसहरेण साग्रेण परितो वृता। सुवालायं महालोचः सुखं यात्रा विताव
यं लंकाप्रत्यंगं संस्तता दृष्टातकालपर्वतः। एषमंदुष्याताद्वि सखुडः सरिता पतिः पोर्वीकाज्ञातिरम्माकां यनसा संकृता।
मम। एतच्च दृष्टपाताद्वितीरं नदनद्यापातः। यत्र सारंगरमुत्तीर्य रजनी सुषिता वयं। एषमेतमया बद्धः सागा। शरसलिलासवे
। तवाहता विशालाहि नलसत्ररिति क्रतः। वावत्स्थाप्यंति गिरायाया वतम्बु। स्यंति सागराः नलसत्रयं स्वातायाव ११०

तत्तुवां प्रवृत्ती म्पहं । धर्मा धर्मसहितं दीरमसिद्धतारमार्जं वा । या धर्मलजं तिराजानमेतद्दमित्तु म्पितेर्वलं । एवमुक्तं सुरामणवानरां
स्मान्विलीषण । ववधरे नवार्षणवर्षणमथवा निव । तस्मान्नृजितानुद्वहाराः सधर्ममानसः । सां चयिचायथान्पाय इदं तदन
मब्रवीत् । परिउष्टो म्पितइवः कृतं साहाय्यामवाम । लघ्वासीताहवः । अत्रुः कलमस्तु धृतं वाम । अस्तन्यामदिशुः सती तव जिदेव
विक्रमे । नास्मादयं हिा मकिं वितादवरायामपि कृतं । अत्रुः नामि वः सती न्याय्यष्टंगम्यतामिति । तनेवसेउनातीवाम करालय
मथय । सुग्रीवसुमया साहं विमितनगमिष्यति । सामात्यो युवराजश्च यथाश्रयाश्रयानराः । इत्येकस्मिन्महीकायावानराः ।
कामरूपिणः प्रदक्षिणमवर्ततद्वहारां सलक्षणे । सुग्रीवसंगदेवेवराजानं वविलीषण । प्रणप्रप्यवशिारालिस्तानुप्रययु
हं रिदयथा । यथोक्तं हयथा प्रीतियथा गतमहिमाः । कंठरावानुविमुवेतः सिंहनादोश्च पुष्कलान् । आरुरोहतदारामो विमानम
सिद्धयता । अकनादाय विदहं । श्रियं नारायणो यथा । अथरुराहतडाजा सुग्रीवः सहमंत्रिनिः । नैलक्षणेश्च महात्राडुवराजा
गदस्तथा । सुग्रीवानुगताय वविहं सोहरोययणः । कुरु राजा गवाक्षश्च सुगवणश्च हरिश्चरः । अत्रुवीवविमानस्योराधवोराक्ष
श्चरः । विलीषणममित्रघ्नमिदं ववतनमहत् । मित्रकार्यममित्तु खलवता उष्कलं कृतं । सपदं दृष्टतः कृत्वा धर्ममालेख्यके वले । न कामा
विशानंदां तमयादतां विलीषणं नवांधर्षयि उंशक्यासेडा । अपिदिवोकसः । आयाध्याप्रतियास्यामिराजधानीपि उर्मिमा । अत्युक्त
उमिच्छामि सर्वाश्चामंजया मिदः । एवमुक्तं सुरामेण सराजारावणा उजः । उवाच रामे मुदितः । प्रसृतं हउमद्वतः । आयाध्यानगरीं
उमिच्छामि सहितं च यः । तवालिपकमिच्छामि इडुं हृदयकाक्षितः । कोशल्यामलिवायाहं सुमित्रां के कयी तथा । दृष्ट्वा चरत उज
ज्ञानविष्णाम्पानानां नृणः । आयाध्यानगरीं दृष्ट्वा रम्पोद्यानवतां तरा । पुनः प्रावत्युज्जातां तवतायदिमन्यात । एवमुक्तं सुधर्मा
त्मारामस्तेन महात्मना । वस्तुवशीतिमान् सत्यस्य ते कृतानि जातया । उवाचैव नैवका कस्तुः । प्रियं सराक्षासु हरः । यद्यमवंगत

अत्र सूर्येण खारोदारा रुसी समुपागता तस्याः कर्मा वनासां वविहो दसु। लुविलः सूर्यः वत्रुहः सहा सूर्याणि रूसां
 रवरश्च निहतः सूर्येद्रय एव महाबलः त्रिजाराव महावीर्या यत्र बाणैरक्षिणोः एषा गोदावरीरस्या नदी पंचवटी प्र
 तिपथप्रवणाः शोलावक्रकंदरनिर्जरः अगस्त्यस्याश्मश्वेव दृष्टात कदलीवृत्तः अगस्त्यचात्रपरः आयसः प्रति
 दृष्टाता विदहि दृष्टातवासो शरलंगाश्मो महान् उपामतः सहस्राक्षो यत्राद्वः प्ररंदरः पाताततापसा वासाहः श
 ततनुमध्यामः अत्रिः कूलपातयत्र सूर्यवेद्या नरपुनः अनुसूया वयादृष्टी पत्री तस्य महात्मनः वयस्याः सकाशा
 त्पामादेते दिव्या अत्रिः नृषणः अस्मिन्नादवा महाकाया विराधो निहाता मया आसेन नृमुखा लंडः विरक्तः प्रकाशते
 यत्र मां के कथी पुत्रः प्रसादयि उमागतः एषा मेधा किनी प्राणानदी सुविमला दत्ता पिउर्निर्वपणं यत्र मया मू
 लफालेः कृतं दृष्टात ह्येषा वादहि वाल्मीकराश्मामहन् नरदाजा श्रमाश्वेव प्रयागमलितः शिवः दृष्टाता दैव
 गागेषा नदी त्रिपथगा शुला यमुना वमहावगा संगमावतंडना शृंगावरधुरं विवगुहस्य नवनं नृनं द्वितीयां यत्र वै
 शत्रिं नृमत्रिणसहा वसः एषा सा दृष्टात सौत सरस्वतु मालिनी नाना तुरुलता कोल्मी संघप्रुषितपा
 द्या एषा सा दृष्टात सोतरा जाधनी पिउर्ममा आयाध्या ऊरुविदहि प्रणा मंडनरागता ततस्मिन्
 रुसाः सार्वदानराश्च विनीषणः उत्पात्या मय दृष्टात सूर्या प्ररी श्रुतका नना तत सुतयां डुरहर्म्यमा
 लिना विजाल पण्य पणागा पुरावितो वुरीमायाध्या दृष्टातः श्रुतका नना प्ररीमाह दस्ययथा मह
 रावती ॥ ७ ॥ इति पुनरायाया कानां मसर्गः ॥ ७ ॥ इति विशाखशुक्ल पंचम्यां समागतः ॥ ७ ॥

चुष्टिर्वीधवं मलेन विहितः सेतुं संसृद्धं वेसमाहितः एषादवमनुष्येषु कथास्तोय विष्मतिः पश्य सागरमहोत्सवं धर्षितं
तलासुतना दधौ देवमनुष्येषु अनेत दनः करिष्यति लकांडु सेरोटां कुर्वन् रामो धर्मस्तदावरः त्रिनिबीणेर्महातजानलासुत
मवधयत् पश्य विद्वद्दिगाडं तं यादागणसमाकुलं सुरसावगमवात्र दत्तस्य तवामथिलि विघ्नहनुमतश्चक्रे क्रमातामारुत कि
लातामवहरिशार्दूलसंक्षिप्तात्मानमात्मना वंदयामासामधावीकामरुथीमताडवः श्रवैववसुरत्राद्यः सुनात्मानामशिलरा
टविश्रामार्थं हनुमतः समुद्राडुच्छितासवत् एतादृशं वनं रम्यं तमालवनाशालितं हिमतालतालगहनं न कमाललताकुलं ए
षतीरममुद्रस्य निवासो मम जानकि यत्र रक्षकसराजो यत्र राजगामविलीषणः यत्र हस्तपिताद विक्रशास्त्री सैव हीतव
दुर्जो नार्थं समुद्रस्य विरात्रं नररूपिणं इदं राशेवाशे लायं महाकुलदसत्रिंशः मलयसंगिरायादायातिः क्रोता हनुमता
एष विष्णो महाशालः नदीनदशतचितः एषासादवपातसाते किं किं धवित्रकानना सुग्रीव नगरी रम्या बाला यत्र हातामया
तं मालवतः शृंगे किं किं क्षेपमसास्त्रं ववारा वार्षिकामासा यत्रादविधुतामया यया विना विना लाहिडं नव्यत्रधुतं मया तिर
त्यवातिनं वीरं सुग्रीवमतिपिठवामया उज्ज्वलितयन किं सुः कालो वया विना एषो हि दृष्टोपताद्विभविष्य दिवातायदः क्रां रू
मूकाकिरिवरः सुग्रीवसवनं तिकः यत्राह वानारं देण सुग्रीवणमहात्मना सखि वं वास्फयगाता वधार्थं तालिनः क ये
एकाशमदवपातपपानलिनी वित्रकानना यया विहोना यत्राह उन्मादनप्रवृद्धितः अस्यास्तीरमस्यादृष्टाश्वरी
धर्मवारिणी कवोधादारुणश्चात्र निहतादारुणो मया दृष्टोपतामो जनस्वानमोत श्रीमानुवनस्पतिः ययुधाध
राकासां दृगवदव्ययक्रुधराट् पश्य तालातय विषादवपातव रुदरीत यत्र चंचराकासिदेताप्रमथ्या पदतापुरा

मार्गे नगवन् अयोध्यां प्रतिगच्छतः निःकलाः संतु सफलाः ह्यपुष्पापुष्पशालिनः शुक्लाश्वेषु पञ्चाश्वश्च
वंतु मधुवोत्तमं ॥ इति भरद्वाजः अमेगमनो नाम सर्गः ॥ ॥ अथ रात्र्यां व्यतीतायां स्वर्गस्योदयः प्रतिनिधिः
अयोध्यां तां पुरं दृष्ट्वा वित्तं यामास राघवः कालं तत्र विभावरो आत्तरं भरतं प्रति वित्तं यि त्रात तौ दृष्ट्वा
नरे श्वेव पातयन् प्रियकामं प्रियं रामः तत्स्वरितं विक्रमं प्रतिमं तं हनुमंतं ददं वनं मुब्रवीत् अयो
ध्यां वरितं गच्छ वरितं वनं गोवरः जानीष्वकुशलं कश्चिदिदं कुरु कुलमंदिरं मृगं केरपुरं प्राप्य गच्छ गह
नगोवरं श्रुत्वा लिषादाधिपतिं कुरुलं ववनान्मम कुरुतां कुरुशालिनं स्वस्तिमंतं गतं करं न विष्यति
गुहः प्रीतः सममात्मस्वः सरवा पंथानं नाप्ययोध्यायाः प्रवृत्तिं भरतस्य च ॥ वदन् व्यतेते श्रोतोवाच्यश्च ॥
रतस्त्रया ॥ केशल्यं सर्वसिद्धार्थः सन्नार्यः सहलक्ष्मणः हरणं वापि विदेह्याः रावणेन बलाय सा सुग्रीवस
मवायं वनालिनश्चरन् गोवधं शोताद्यान्वेषणं वापि यथाधाधिगतायां लंघयित्वा महावेगं शोपगोपतिम
व्ययं ॥ तपयानं ससैन्यस्य सागरस्य च भीमतो यथावकारितः सेतुः रावणं यथाहतः वरदानं महेशस्य
ब्रह्मणा वरुणेन च ॥ विवस्वतः प्रसादं च पित्रा सह समागमं ॥ एतत्तु श्राव्यं नारं वरितं भरतो मयि तद्वावे
दयितव्यं स्यात् समागम्य महाकपे ॥ जित्राशु युगलं रामः संग्राह्यं यश उन्नमं ॥ उपयात्सि मृद्वार्यो सहभूयै
र्महाबालः ॥ हे याः सर्वे वृत्तांताः भरतस्यैव जितानि च ॥ सत्त्वेन मुखं वरुणं न द्रष्टव्यं भाषितेन च ॥ सर्वकाम ॥
समृद्धिं हि हस्तेन संप्रदाय संकुलं ॥ पित्रापि तामहं राज्यं कल्पनावर्तयेन्मम ॥ संग्रह्या भरतः श्रीमान् राज्येन

हमेव उद्देशे वर्षे पंचम्यां नरताग्रजः नरदाज्ञां मंत्राप्पववंदे नियतो मुनिः ॥ शृणोषि कश्चिद्गवन् सुनिदं वि
षये मम कश्चिन्नरतो युक्तो जायं यथाह मातरः ॥ एवमुक्तो नरदाज्ञो राघवं प्रयत्नापतः ॥ शृणु वस यथा तत्र
नरतस्य विवेचितं ॥ स्मृत्वा तं यत्कतं राज्याददमिषे काञ्च केवलात् ॥ मलपंकजं टाक्षरी नरतस्य मवेकते पा
दुके ते पुरस्कृत्य सर्वे उक्तं शलंगहे ॥ वां पुरा वीरवसनं महारण्ये निवासिनं ॥ पदातिनमपेता र्थं पित्रुर्वच
नकारिणं ॥ स्पर्शनागेः परित्यक्तं स्वर्ग्युतमिवामरं ॥ बभूव कारणं पूर्वमिह वसमिति ज्ञया केके व्यावा
सितं वीक्ष्य वन्यमूलफलाशिनं ॥ तं संप्रतिसमिधार्थं समिधमिव पावकं ॥ समीक्ष्य निहितारतिं वां मम प्रा
तिसत्तमा ॥ सर्वं वसुखदुःस्वतेऽविदितं मम राघव ॥ यशस्ते विदिं पुलं प्राहं जनस्काने वधकृतं ॥ ब्राह्मणा
र्थं नियुक्तं सनिधतः सर्वे राक्षसा ॥ रावणेन कृता सा ता बभूवे यमनिदिता ॥ मारुत्वधर्षणे विसातार्थं तद
विसादा ॥ कबंधे दर्शनं विवप पाया दर्शनं तथा ॥ सुग्रावेण वते संस्थं कृतो वालिवधस्तथा ॥ मार्गं वापि वे
देत्याः कर्मवातामजस्य व ॥ विदितायां तु विदेह्यां नलसे नुर्यथा कृतं ॥ यथावदापि तालं काप्रकाशे हरि
रुपापे ॥ यथावनिहिते तस्मिन् रावणे देवकंठके ॥ समागमश्चिदिदोः सार्वदेति श्रुते वारे ॥ ददामि
तेहमप्यध्वरं सय पराक्रम ॥ अध्वप्रतिगृहीध ततो यो ध्यं गमिष्यसि ॥ तस्य तस्मिन् रावाक्यं प्रतिगृ
ह्य वराघवः ॥ बाढमिथे वसं हृष्टं मंवरं मया वत ॥ अकालफलितं दासर्वे वापि मधुप्रवाः नवजु

वाहुर्वर्णस्य सर्वस्य आतरं सर्वतो नयात् । उपस्थितममाथैश्च बहुमिसपुरेहितेः । बलमुख्येऽयुक्तेष्व
 कथायां वरधरिभिः । न हिते राजपुत्रं तं वीरं कृष्णाङ्गनाम्बरं । परिच्यं कं विवस्वन्ति पौरावैः पौरवसन्तं
 तं धर्ममिव धर्मं देहवन्तमिवापरं । न हिते नगरे पौराः सुखानि परिभुञ्जते । शमवितापराधूनं पित्र्यस्य
 न कश्चिन् । उवाच प्रोक्तं लिख्यं हनुमान्यवनात्मजः । वसन्तदं दुःकारं यतः नारुणं दधरं । अनुशोच
 सिकाकुसुमं सत्रां कोशल्पमब्रवीत् । प्रियमाख्यामि ते देवजहि शोकं सुदारुणं । अस्मिन्महर्षेण रामेण आ
 ताताथेन संगमः । निहत्य रावणं रामः प्रतिलम्पनामेपित्वं । उपयातः समुद्ययः सह मित्रैर्महाबलः ।
 लक्ष्मणश्च महातेजावेदेहावयशस्विनः । सातासमेतारामेण महर्षेण यथाशक्ती । सत्रमुत्तिष्ठन्तं
 पश्यन्नातरमागतं । निहत्य लंकां श्रीविष्णुं सहस्राक्षमुपागतं । एवमुक्ते हनुमतामरतः किंकर्षुः सुतः
 उत्पपाता सनातुर्लक्ष्मणं मोहजगाम व । ततो मुहूर्तो दुःकायप्रयस्वस्य वराधवः । उवाच तं हनूमन्तं
 मरतः प्रियवादिनं । अशोकैः प्रियकरैः प्रियं प्राप्य स संश्रमं । सिधेव कपिमुख्यस्य गात्रं वेवाश्रु
 बिंदुभिः । देवो वायुदिवायुदो हनुकोशादिहागतः । प्रियाख्याना ब्रूते वीरददामिव दत्ते प्रियं । गवा
 वरात साहस्रं ग्रामाणां वरातं वरं । सुकं द्युश्च शुभानाराः पन्याश्चैव हिषोऽशः । हिरण्यकोट्योर
 नानि वस्त्राणि विविधानि च । निशम्य कामं वचनं हनूमन्तः तदा सरोकापनुदं सुखावहं । उवाच उ
 षो मरतः कपिप्रियं विरस्य प्रक्ष्याम्य हमायते क्षणं ॥ इति मरतानन्दनो नाम सर्गः ॥ ॥ श्रीराम ॥ १२०

पुत्रवेद्यदि। प्रशास्तुष्टिबीमेनाप्रशास्तुरधुनंदनः। संगयाभरतः श्रीमानराज्येनाथी तस्य बुद्धि
वकिज्ञायव्यवसायंववानरः। यावद्वह्रमायामस्तावह संप्रपात्रजेः॥ अथ अतिप्रमादिष्टो हनुमान्मा
रतात्मजः॥ अथोत्पत्तयेगेन बलवानकपि कुंजरः। गरुडो वेग संपन्नो हि धृष्टुरिव पन्नगं। लंघयिवा
त्रियथ गां मुकुटगेशालयं मुनें। गंजाय मुनयो भीमं सनिपातं महासर्वं। मृगवेरपुरं प्राप्य गृहमासाधवा
र्यवान्। वानाथ युं मुन्यावरोहनुमानिदमब्रवीत्। सखावितवका कुस्मै राम सद्यः पराक्रमः। सत्
सातः सप्तो मित्रिः सवां क्रोशत्यमब्रुत्॥ एवमुक्तस्तु संप्रातः संपरिभ्रज्य तं कपिं॥ हर्षेण महाताविष्टः सज
रं पत्येष्टुतेः॥ ततः सह नूमानस्तस्य यथा तथ्यान्पवेदतु॥ १५ क्वै रामः क्व वै देही क्व त्वानु क्व वलद्वम
गाः। हादि तौ स्मिन् यथाशर्थं जालोत्वेनेव पर्वतं। मरुद्वाजा अमेरामः सससीत सह लक्ष्मणः। सवेमाप्रधर
कुनी मुषितो ववनान्मुनेः। मरुद्वाजा म्पनुजा तश्च गंतान् संशयः॥ एवमुक्ते प्रहृतं जाहनुमान्मारुता
अथोत्पत्तयेगेन बलवानवधरयत्। पश्यन् रामस्य तं वीरं नदीशालात्पिंकिना प्रति। ऊरुषां को
प्रतीवे वनीमशालवनं तथा। सगवांदीर्घमध्वनं महाला कपि कुंजरः। आससा क्रमा ब्रु फुल्लानां दि
ग्राम समीपगतं। कोशमात्रे वयोध्याः रुक्मविराजिनांबरं। ददर्श हनुमानदीनं रुशमां प्रमवासिनं
ऊटिलं मलदिग्धं गंजा उर्व्यसनकर्षितं। फलमृत्तारिणं दांतं तापसं ब्रह्मचोरिणं। समुन्नद्धजयभारं
वीरवल्कलवाससं। नियतं प्रावितात्मानं देवब्रह्मर्षि संमतं। पादुके तं पुरस्कृत्य पठं तं स्तवमुत्तमं।

पुरस्कृत्य नृनस्कृत्य नमुपागमत् । वडुर्दृश सहस्राणि जनस्कृत्य निवासिनां । राममासाधुनष्टानिरकराद्ये
वाग्रतोहतः ॥ ततोरावणमारीवौ विमानमिव तं रथं । आरुह्य तं शीघ्रं रामाग्रमपदमहतं । ददर्श स
हमारीवोरावणोरादुसेधरः । अनतीर्य रथात् स्मात्तक्षकां वनमृषणात् । हस्ते गृहीतवामारीवोरावणो वक्तुं
मञ्जवीत् ॥ एतत्पुत्रमाग्रमपदं दृश्यते कदलीवृत्तं । क्रियते तस्मिन् शेषं यदर्थं वयमागतः ॥ स रावणवचः
ऋत्वा मारीवोरादुसेधरः । मृगो मृत्वाग्रमपदं मारीवो विनवारह । रोषः खुरमयः शिवप्रवालमणिभू
षणः । मुक्तजालपरिक्लिन्नः सर्वभूतमनोहरः । तं विदुर्मयायेः शृंगेः वडुर्निर्हमन्मृषाणे । स रामं प
र्षशात्वा यां उपनिहं महारथं । मृगो जगाम सोवर्षः सर्वगात्राणि दर्शयन् ॥ मृगं वकां वनं दृष्ट्वा दिव्यं
मृगमिवांबरे ॥ उवाच राघवं सा तास्मिन् पूर्वमिज्जाषिणी । इमं मणिं विनिज्जोगं परपहे मम वयं मृगं स्म
तावकः ऋत्वा रामः सद्यः पराक्रमः । उवाच संप्रहृमनः सोमि विमथराघवः । परपलक्षणां विदेही मृगव
विगतस्मृता । अममतेन ते भ्रातृराज पुत्र्यान्तपात्मज । यावत्पृथक् तमे केन सायकेन निहन्म्यहं । तेन
मर्मणि निन्नेन शरेणाप्रतिमेन सः । हतलक्षणेति विक्रय ऊहोरूपं मृगस्य तत् ॥ आर्तस्वरं उतं मर्तुं
निज्ञाय सदृशं वने । उवाच लक्ष्मणं सा ता गच्छ जानाहि राघवं ॥ स सीतां प्रकृत्वा वायुकेनाप्येतद्दुदाहृतं
लक्ष्मणेनेव मुक्ता उवाच सा ता नटपरायणा । परिदेव्यं तीव्राणां रुद्धाण्य आचयत दा ॥ एवमुक्तस्तु सो ॥ १२१
मित्रिः सा तस्मात्पुरुषं वचः । पिधायकसौ दुःखात्तो मेष्यती पुनरब्रवीत् ॥ यास्यामि यत्र कोऊकं रुच्य

यो बहूनि ववर्षाणि सुखं हि त्रागतो वनं । तस्याद्यत्रातिष्ठ ननं श्रुतं रामस्य कीर्तनं । पोरान्णवतगाथे च
 लोकिकी प्रतिज्ञाति मे । एतिष्ठानंतिमानं दोनरं वर्षं तादृषि ॥ एवमुक्त्वा महातेजा भरतः समहा चर
 पप्रच्छ तं हन्त मं तं महात्मानि यतः स्मयत् । रामस्य वहराणो वकथमासा समागमः । कस्मिन् देशे कमात्र
 अतन्ममावह्व तव तः । यच्च संश्रुतवानस्मि विग्रहं रावणं प्रति । वारेण संश्रुयुक्ते न हतो द्योगैरणं प्रति ॥
 त्रयि मे प्रययः स्येभ्य यस्त्वं रामो दुपागतः । कथं कृतार्थः स आभान राघवः पुनरागतः । स पृष्टो राजपुत्रेण
 हनुमानकपिसत्तमः । आववहे ततः सर्वं रामस्य वरितं वने । यथो प्रब्रूहि तो राम मात्रे दातो वारो वते । य
 थावपुत्रेण केन राजा दशरथो मृतः । यथा हतिस्त्रमाना तस्मै रराज गृहादिभ्यो । अयोध्यायां प्रविष्टेन य
 थाराज्यं यथेष्टितं । विवकुटं गिरिं गच्छा राज्ञेना मित्रक र्शेन । निमंत्रितस्त्रयात्रात धर्ममावरितं यथास्ति
 वने तेन राजो ववनं यथारा मं यथेष्टितं । तत्पादुके वमादाय यथेह पुनरागतः । सर्वमेतन्महाबाहो यथावदि
 दितं तव ॥ त्रयि प्रयाते उत दाय निवृत्तं तन्निबोध मे ॥ अययाते त्रयि तदा समुदिग्नमगदिजं । परिधूतम
 रणपंत सर्वं समुपपद्यते । तत हस्तिवरितं वरि सिंह व्याघ्रमणेर्युतं । निर्जनं व्यालसंकाशं प्राविश जह न
 वनं ॥ तेषां पुरस्ताद्वलवान् गोकुलांगहने वने । नर्दमानो महानादान विराधः प्रयपद्यत । तं निशमहा
 कायं ऊर्ध्वकायं महाबलं । सत्रादिपत्तमवटे नर्दतमिव ऊं ऊं । तत्ते हे बाहुः करं कर्म अजरौ राम त
 दागो । सायाङ्गे सरभंगस्य रम्यमात्रममागतो । शरभंगे दिवं याते रामः सद्य पराक्रमः तापसां सु

निदधेरावणः सातां मयोमायामिवासुरी। राक्षसं गच्छेत्तं कामरूपिणं निहं च रामो मासुर्व
निवर्तत पुनर्बली। स विसेंवरमाणा हि दृष्टुं कामो यामेविली। एकः प्रोवाच गोमायोः स्वरं एपरि
शंकितः स्वस्ति स्यादत्र से देह्यारक्षो न्योलक्ष्म तां विना। मारीवेन समाकुलं स्वरमात्तं व्यममहं॥ इति
वर्तितवान् रामः ऊवा गोमायुनोरवं। निवर्तमानस्त्वरितो वने आश्रममागतः। प्राङ्गामवनस्कानं रा
घवः परिशंकितः। सातामेव जनस्काने उङ्गाम मनसा प्रियां॥ ततो लक्ष्मणमायातं ददर्श विगतप्रभं। त
मुवाच किमर्थं त्वं यका सातामिहागतः। नूनं सा नहि तासां ता राक्षसेषु यशस्विना। धत्तु बोलक्ष्मण विदे
हां यो हि त्रावमिहागतः। राज्यं च हृस्य दानस्य दंडकान् परिध्रुवतः। कस्यादुःस्वसहा यामे विदेहा तनु
मध्यमा। यां विना नो सह सौम्य मुहुर्तेमपि जाविजुं। कस्या आणसहा यामे साता सुरसुतोपमा। यद्वच
प्रमरवं वा पृथिवीनापि लक्ष्मणा। तां विना न वहे मा मां नेह्यं जनकात्मजा। यदि स्मरामितां तन्वां जावि
तां शकुतो मम। अथ विस्मयं जावामि जावितव्यसनेन किं। क्वि जावति विदेहा प्राणेः प्रियतरामम॥
क्व विप्रवाजिनं सोम्य न मे मिथ्या न विष्यति। ब्रूहि लक्ष्मणा विदेहा यदि जावति वानवा। वयि प्रमते रक्षो
निर्नहिता वा तपस्विना। सुसु कुमारान् बालान् नियं वा दुःस्वभाविना॥ इति साता वरारोहां वितयन्नेव
राघवः। प्राङ्गामजनस्कानं सून्यं संहृष्टं राघवः। रावणे न हतां सातां विदेहा रहितां वने॥ तो मार्ग
माणिका कक्षौ हतं गृध्रमपर्यतां गृध्रशजं हतं दृष्ट्वा पित्रुः प्रियसखं हितं। प्रंदा किनां विवरतां व १२
नो देशां यपुषितान्। आसेदुर्मेहारूपे कबंधरो महर्षणं॥ ततः कबंधवचनां वामसथ पराक्रमः।

निर

स्तितेस्त्रुवरानने। रकुंठ विशाखादि समग्रावनदेवताः। एतदंतरमासाद्य दशग्रीवः प्रतापवान्। परित्रा
रुक्मरूपेणावेदेहोत्तमपुत्राय तत्तामासादायैव तत्। आट्म्यारहितां वने। रोहिणी शशिनाहानां दिविधौ
रश्मिग्रहः सपापः साधु रूपेणाट्म्यः कृपया वारं तः। अंकमादाय विदेहो रथमारोपयत्तदा। ततः पर्व
तसंकाशस्ताकुरुतः स्वरोत्तमः। वनस्यतिगतिः आमान् व्याजहार शुभं गिरिं। ऊयुर्नामनाम्ना हं पक्वि
राजो महाबलः। इत्येवमुक्त्वा दुःखावपतन्गे द्रोदशाननं। ससंप्रहारस्तुमलस्तयोस्तस्मिन् महावने। व
नववातोद्धतयोर्मथ्यो जगेने यथा। सङ्क्रिन्त पक्षः सहसारावरणेन दुरात्मना। निपपात तदा श्वेदयु
क्ता गजवितः। गृधराजं त्वं ह वा दशग्रीवो महाबलः। ऊगामाकाशमादाय विदेहो राक्षसेश्वरः। साहे
मवर्ष्ममलिनानां तां गेनाथरक्षसाः। इयमाणा न परंपती कं विनाथं सुमध्यमा। ददर्श गिरिं शृंगका
नपं ववानरपुंगवान्। तेषां मध्ये विशालाकिं कोशे यंकन कप्रनं। उत्तरीयं वरा रोहा मुना प्पात्र
णो निव। साता विसृज्य नुकोशं रामं वप्रशरं सह। नेत्राभ्यां वारिमुं वंती पश्यंती वस्सुंधरा। पिंताका
स्तविशाता। क्षीने त्रे निमि विरपि। विक्रोशं तीतदा सीतां दृष्टुर्वीनरर्षभाः। सत्रं पंपा मति कम्प
लं कामजिमुखः पुरां ऊगाम रुदतां गह्वामेधिली राक्षसेश्वरः। तां ऊहार सुसंहरौ रोत्रो मय्यमा
त्मनः। विदेह्यां रुयमाणायां बुद्धुमेव रणालयः। अंतरि दृगता वावः ससृजुर्दरिणास्ततः। एतदंतो
दशग्रीव इति सिद्धा महर्षयः। सत्रं सीतां विवेष्टी मंके मादाय रावणः। अविवेश पुरी लंकां रूपिणं
मय्यमात्मनः। सोजिगम्य पुरी लंकां सुविभक्त महापथां। तां सुवर्षपरिकां ते मुने महति वरमनि॥

[illegible]

रुष्यमृकं गिरिं गवास्तु ग्रावे रास्यमागतं तयोः सहस्रमागम्य प्रीयाहर्दमज्जयत ॥ इतरेतरमञ्जुषां
किं तेहं करवाणि व ॥ तं रामो बाहुवीर्येण राज्यं संप्रयपादयत ॥ बालिनं समरे हवामहाकायं महाबलं
ततो निषिक्तः सुग्रावो वानरेंद्रो महाबलः ॥ रामस्य प्रयोजनं स सातायामार्गं तां प्रति ॥ आदिष्टवानरेंद्रेण
सुग्रावेण महात्मना ॥ दशकोट्यः पूवंगानां सर्वाः संप्रसिद्धादिशः ॥ तेषां समुपविष्टानां विंधे पर्वतसतमे
महात्मा बालिस्तनुर्विपर्यवेदयदंगदः ॥ आताडुगृध्रराजस्य संप्रतिर्नामवीर्यवान् ॥ सातामारख्या तवां स्तेषां
वसंती रावहाह्वये ॥ सोहंदुः स्वपरीतानां हातानां दुःखरांतये ॥ आत्मवीर्यं विक्रवीणः सतीर्य रातयो जने
तत्राह मे कामप्रादं अशोकवनि कांतरे ॥ कोशे यवस्त्रां मलिनां निरानंदां धृतव्रतं महं ॥ यासमेव संजल्प
एष्ट्वा सर्वमनिंदितं ॥ रक्षिताराक्षसाग्निः सा सातासुरसुतोपमा ॥ सुहृः सुकेश सुश्रीण सुष्ठु नासादिजा
नना ॥ अग्निज्ञानं मीमांसां प्राप्य वरितार्थो हमागतः ॥ अहं वयुनरागम्य रामस्य क्लिष्टकर्मणः ॥ अग्निज्ञानं
अग्निज्ञानं मुमं प्रादामर्बिष्टं तं महामणिं ॥ क्व वा उमीयतीं दृष्ट्वा मया संदृष्टमानसः ॥ जीवतस्तं मीमांस
प्रापा बामृतमिवात्ररः ॥ अयोजय ह्रतो धोगं दधेलं कावधे मनः ॥ डिघां सुरिवलोकास्त्रान् अंतकाले वि
भावसुः ॥ ततः समुद्रमासाधनतः सेतुमकरवत् ॥ सामुहर्तेन संतापी वाहिनी नलसेतुना ॥ ब्रह्ममवधाना
लः कंजकलं उराधवः ॥ लक्ष्मणः शक्रं यिनं स्वयं रामसुरावणं ॥ इंद्रेण वसमागम्य यमेन वरुणेन च ॥
महर्षिभिश्च काकुत्स्थो वरं लेभे परंतपः ॥ स उदत्तवरः पित्रामुनिभिस्तु समागतः ॥ पुष्यकेन विमानेन किं चि
क्षमन्कपागमत् ॥ जरक्षजाग्रमं प्रातः स सातः सहस्रतमणः ॥ इह स्वं पुष्ययोगेन रामस्वं द्रष्टुमर्हसि ॥ ततः

मंकमारोप्यराधकः वः। यावो तेन विमानेन सासेन्यो नरताग्रमं। नरताग्रममासाधराधवः सद्य विक्रमः। अवत
 ये विमाना ग्रात् अवतारो महोतले। अवतारवतदरामस्तद्विमानमनुत्तमं। वह विभव एतदेवं अनुजानामि गम्य
 तां। ततो रामाभ्ये नुज्ञातं तद्विमानं मनोजवं। तत्रांदिशि मास्वयज्जगाम धनदा त्वयं। पुरोहित आत्मसमश्चराध
 र्वो बृहस्पतेः शक्रवामराधियः संपीड्य पादौ कृतनाक्षसं निभो साहेनातेः संप्रविवेश राधवः। इति रा
 यं रामं नरतममागमो नाम सर्गः॥३॥ सुखे तां जांबुवंतं व कपिकेसरि एतथा। अभिगम्य वसुग्रावं विन
 येन परंपेतं। अभ्यवादयत श्रीमान् नरतमवगर्षमान्। परिश्रज्जवसुग्रीवश्चिराद्भ्रातृ समागमे। अंके नरतमा
 रोप्य परिश्रज्जवपाडितं। ततो ब्रवीतं नरतः सुग्रीतेनांतरात्मना। परिश्रज्जवमहातेजः सुग्रीवं वगेश्वरं
 वां अहं स्मिन्माकं न्नाता सुग्रीवं वमः। सोऽहं दाह्याय ते मित्रमुपकारो प्लुतदृष्टो। ततो लक्ष्मणमासाध विद्वत्
 वपरंतपः। अभ्यवादयत श्रीमान् नरतो राममववात्। ततः के कथा पुत्रो जांबुवंतं तद्योगदो। ~~पदे~~ विदना
 लो अस्मिन्नेव सखजे। ते कृत्वा मोनुषं रूपं वानराः कामरूपिणः। कुशले परिष्टकंतः प्रहृष्टं नरतं तदा सु
 ग्रीवं वपुनः प्राह सां वपूर्वं महाकृतिः। दिष्ट्या वया सहायेन कृतं कर्म सुदुःकरं। शत्रुघ्नश्च तदाराममभिवाद्या
 वलक्ष्मणं। सातायाः परमः प्रीतश्च के पादाभिवंदनं। रामो मातरमासाध विवस्यो शोककरितं। जग्राहामि
 मुखः पादौ मनोमातुः प्रसादयन्। अभिवाद्य सुमित्रांश्च के केयां न तपस्विनी। माहं श्रेव तथाः सर्वो पुरोहित
 भुपागमत। तिष्ठंश्च पुरतो रामः सर्वान्निः प्रतिनंदितः। स्वागतं ते महाबाहो। कोशल्या नं दिवर्धनेः। इति प्रोक्तं ॥३॥
 ततः सर्वे नागरा राममब्रुवन्। तान्यंजलि सह आपि प्रगृहीतानि नागारेः। आकाशवपुः प्रा निददर्श नर
 ताग्रतः॥

रुक्मं कुंजरं तनुं दिशाममुपागतं समीक्ष्य भरतो वक्तुं उवाच हरिपुंगवं किं उवाच नरकापेयासे वते नल नितत
नहि परामिका कुरुक्षेत्रं राममायं परंतपं ॥ अथैव मुक्ते वने हनुमान्निदम ब्रवीत् ॥ अथ विज्ञापयेत् नर
तंस अविक्रमं ॥ अथ स्तरु न कुरुमितान परपन् वदन् मधुश्रवान् मुनेः प्रसादात् सिद्धस्य भरद्वाजस्य
श्रीमतः ॥ सासेन्यस्य तवातिथ्यं कृतं सर्वगुणोन्वितं ॥ निखनः श्रुयते शश्वः प्रहृष्टानां दिवो कसौ ॥ मन्येवान
रसेनास्मान् दंतैरतिगोमतां ॥ रजश्चेतसमुद्धृतं पश्य शालू किं न प्रति ॥ मन्ये शालवने सर्वं लोडयति पूवंगमा
यदेतद्भरताकाशे विमानं वंद्य संनिभं ॥ विमलं पुष्पकं नाम मनसा ब्रह्मनिर्मितं ॥ रावतां बाधवेः सार्धं हवाल
वृमिदं नु न ॥ धनदस्य प्रसादेन रामस्य मनसा गतं ॥ एतो दौराधवा वीरो वै देह्यासं ह आतरो ॥ सुग्रीवश्च महा
तेजोरुद्रवानरसंगतः ॥ स्वावालपुरवद्धानां रामो यमिति कीर्त्यते ॥ हर्षेण महतो हृष्टे निखनो दिव मसृशत् ॥ अ
प्रवतार्यत तः किं प्ररथ हस्तिपुरं गमात् ॥ तं विमानगतं दृष्ट्वा जनोरिपुनिष्ठद्वनं ॥ प्रांजलिर्भरतो दृष्ट्वा हरे राम
मुपस्थितं ॥ स्वागतं ते महाबाहो कोशल्य नंदि वद्धने ॥ ददुर्मुव्रीह्यणाथेनं विमाने पुष्पके तदा ॥ आसीनं पद्म
दधीदं वक्रपाणि मिवामराः ॥ ततो विमानाग्रगतं आतरं भरतस्तथा ॥ नवं दे प्रांजलिर्भवा मेरु रूक्मिव नास्करं ॥
ततो विमानमारुह्य भरतः स अविक्रमः ॥ राममासाद्य मुदितो हर्षादश्रुत्पवर्तयत् ॥ अब्रवीच्च तत्तारामं भर
तः संहितां जलिः ॥ एतत्ते सकलं राज्यं न्यासो निर्याति तो मया ॥ अथ मे सकलं तं न संवृत्ताश्च मनोरथाः ॥ यत्तं प
रामिका कुरुक्षेत्रं अयोध्या पुनरागतं ॥ अवेक्ष्य मेवान् कोशकोशगारं बलं पुरं ॥ नवतस्ते कसा सर्वं कृतं बहु
गुणं मया ॥ इति कुरुनागं भरतं दृष्ट्वा तत्रावसत् ॥ मुमुक्षुर्वा नरावाप्यं नगरस्य कुरुनस्तथा ॥ ततः प्रहर्षाद्भरत

वसवोऽस्य मरुमुखानाम् नरपतीनां सुवर्णसामेव शोभनाः अर्तं कृत्वा आकाराण्य कोशत्वापुत्रगधिनः सु
हृदः सौम्यसंयत्नां सर्वतः सुमंलं कृतं सुग्रीवपत्नीसातां वदुःशुनार्थः सुसमुसक्तः अयोध्यायां न स
विवाः शत्रोदशरथस्य ये शत्रुधुं पुरमः कृतं त्रामं त्रयनं मंजकोविताः मतिमंतो महामाना वशोकविजायो
तथा हिंसास्य वृद्धं कथं नगरस्य न सर्व एवामिषेकोर्धेत दहस्य महात्मनः कर्तुं महेश्वरामस्य सर्वमं
गलपूर्वकं इत्येवं मंविताः स्वर्गैरामदहनं संकिंताः ततः शत्रुहानिर्दिष्टः सुमंजो नाम सारथिः योऽयिवाभ्यु
पागच्छत् रथं सुमंजो शोभितः अर्कं मंडलं संकाशं दिवं दृष्ट्वा महारथं आरुरोह महाबाहुरामः सद्यपराक्रमः
हरिबुक्तं सहस्रं देहस्य मंजुमिवानयं प्रययौ रथमास्मयराध्वोद्धति तत्र याऽङ्ग्राह्यरतोरश्मीन् शत्रुधुः
कृतमाददे गृहीत्वा व्यजनं मूर्ध्नि लेह्य गोधरथकुनः ये तं नवात व्यजनं सुग्रीवो वानरे श्वरः अपरं वं प्रसंकाशं
राक्षसं विजोषताः स पिसंघे स्वदाकशेदे विश्वसमं रुजाणेः कृत्यमानस्य रामस्य मुक्त्रवे मधुरधनिः ततः
शत्रुं ऊयोनाम कुंडलं पर्वतोत्तमं आरुरोह महातेजा सुग्रीवो वानरे श्वरः तेन नागसहस्राणि ययुरारुह्य बानरा
मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वांश्चरणाभूषिताः शंखध्वजैर्निनादे अर्कं ऊराणां निखिले संत्रयातो नरव्याघ्र
खां पुरां पुरुषोत्तमः अशोकविजयवैवधर्मफलश्रुबुद्धिमान् ददुःश्लेसमायातं राक्षसं पुरस्सरं वि
रजमानं वेपुषारथेनादित्यवर्वसा तेवर्द्धयि कानं रामं रामेण प्रणिनंदिताः अमायैर्ब्रह्मणि विवतथाप्र
कृतिनिर्हृतः प्रियाविरुहविरामो नक्षत्रैरिव चंद्रमा मधुराभाषितः पारिः तथा स्वस्तिकपाणिनिः
पद्मादरादिमुदिते मंगलार्थमभिपुतः अस्तताज्ञानरूपं च गावः कन्यास्तथा द्विजाः नरा मोदकहस्ताश्च

१२५

ततो रामस्य नराणां गृहावा नरतः स्वयं । ते पादुके सधर्मात्मा योऽजयामास पादयोः । शिरस्यं कलिमाधय केके
य्यानं दिवर्धनः । वनावे आतरं जेष्टं रामे सद्य पराक्रमं । पूजिता मेधिकं माता दत्तं राज्यमिदं ब्रूया । न ह्यदा मिपु
न सुभ्यं यथा मे ब्रमदाः पुरः । धुरमेतां समुद्रोऽमृ बभूव न बलीयसा । ऊगोर वगुरुं नारं नवोदु महमुस हे
नारिवेगे न महता जिन्न सेतुमिवा दूर न । दुर्बुद्धिरिव वान्येन राज्यं किं मसीदते । खरो वा गतिमश्नस्य स्पस
पेवाशक्तेर्गतिं । नान्वेषु सुसहे नारत न मा भिमिरिदं म । यथावे पुष्यि वृद्धो न कलानि यय कृति । तस्य ना
नुमने दधे यस्प हे । शरोषितः । एषो यममहाबाहो तवार्थे रघु नंदन । यदा सो वषभो मृत्रा मती मत्तया नून
पुष्यति । अधवा मभिपश्यं तु ह्यं निषिक्तमरिंदमं । प्रतपंतमिवादि यं मध्यान्ने दीक्षतेऽसं । हव्यं संघातनिधौ
षेः कां नान् पुरनिस्वानेः । मधुरैः गीतशैले अथ बुध्यस्व पश्य न । यावत्प्रवर्तते वक्तुं यावच्च ये वसुंधरा ।
तान् देशस्य सर्वस्य स्वाभिन्नमन्त्रिचर्तय । नरतस्य ववः क्रवारामः परपुरं ऊय । तथेति संपरि क्रय समुपाविश
दासने । इत्यर्थे समा योऽवम रतवाक्यं नाम सगीतम् । ततः शत्रुक्षनिर्दिष्टानि पुणाः शतक्रवर्जकाः सुखहस्ता
यः शत्राश्च शत्रुचंपयुः पादिकृताः । पूर्ववन्नरते स्ताते लक्ष्मणेन महाबले । सुग्रीवेवानरग्रेष्ठे राक्षसे वनिषाणे ।
प्ररोजत महाभासं विजयमात्मकं पतनः । महाहवसनो रामस्तस्मात् तत्राग्रावतः । सुग्रीवो हनुमानविवमहे
क्षोपेन्द्रमन्त्रिने । स्तातो विजयं स्वधारे । रे ऊतुः सुमकुंडलौ । नंदिग्रामे ऊटां हिवा आरुमिः सह राधवः । स्तातो वि
मो बलवान् इत्याहुः ऊतुः वनं द्रुमः । अतिरुग्मवरा मायकारयामास वीर्यवान् । लक्ष्मणा यव लक्ष्मणान्नरतः
सद्य निजकर्मः । अतिरुग्मवरा मायकारयामास वीर्यवान् । आत्मानेव ततश्च कर्मनस्विन्या महाव्रताः । ततो वा

द्रोतवासावदयवाशास्त्रदृष्टेनविधिनामहर्षिविदितनव। राघवस्यासिषेकाधीकृतिः। अथैवैवदयत। ततः प्रा
 हिताष्टाद्वैवसिष्टेव्राह्मणेः सह। रामंरत्नमायपीठससीतमुपावशायत। वसिष्ठावामादवश्वडावातिरघकश्च
 पः। कात्यायनासरदाज्ञाविजयश्चमहायज्ञाः। अथपिवन्नरवरंप्रसान्नमसुगाधिना। सज्जितनमहसाकृतसर्वो
 दासवयथा। कृद्विप्रिधीक्षितेः पूर्वकन्यासिमीत्रिसिद्धा। बलसुरावेष्टदृष्टेष्टसासिषिकः सनीगारः। सर्वोषधि
 रासाश्वदावेष्टनसिम्बितः। वउत्तिलीकपातेष्टसर्वेष्टनृततावानेः छत्रतस्यवज्राहशत्रुघ्नः पांडुरंसदत
 । श्वेतं ववालयजनं सुग्रीवावानारश्चरः। अपरंवद्रासिकाशवालव्यजनमुत्तमं। इष्टो रामस्यजयाहरा। कामाद्रावि
 लीषणः। विज्राजमानिव प्रणामा लोकावनलषणो। राघवायदादोद्यायुवीसावनप्रानादित। रात्राधकः समुद्रस्य
 मणिरूपरिक्तं। मुक्तादावंत्रा। मायदादोष्ट्रक्रानादित। तातावेकणोराज्ञा। बाहो सुकटाकश्रुतिधनदश्चापि
 मुक्ताकप्रारधमराटप्रलेः। आनवायिसुराश्रष्टाशृष्टगारानुदडुरुत्तमाने। कृषिसंधेकदाकाशदावश्वस
 मरुज्जणेः। मृत्युमानस्यरामस्य दूतातमधुरस्वरः प्रगाताश्चापिगंधर्वाः प्रवृत्ताश्चाप्रासगराः। अतिषाकत
 दहंसातदारामस्यधीमत। महासस्पवतीवापिफलवतश्चापादपा। राघवंतिवसाल्यानिर्तदारामासिषिषवति। म
 हस्रवतमश्नाताधनूनावजतशतं। दादोदत्रावृषप्रवीक्षितस्योमनुजधनः। काटीनांविंशतिविवहिरापस्पद
 दादोतदा। यास्यासरणवस्त्राणामहाहीतिवराघवः। अर्चरश्मिप्रतीकाशकावनीमलिनसिता। सुग्रीवाय
 स्रजदिव्या प्रायच्छतमहारथः। विदूषमणिविब्रजवदरन्नपरिस्फुट। प्रायच्छदालिपुत्रा अयग्रगदायोगद्वेष्ट
 ने।

राजवंपर्युषस्तिताः रामसुग्रीवयोः सख्यं प्रजावं वदन्मनःवानरेषु च न कर्म वा वच ऊच मविणः कनिम
मानेन ८ दारकाय रामो वानर संवृतः दृष्टुष्टना कीर्त्तौ त्रयोधमन्वपद्यतः अविद्वान्पुत्ररीत्याणि नारेस्त
पुरवासिभिः निहयरावणं शत्रुमयोध्यापुनरागतः इत्येवं वदतां तत्र नारीणां मुक्कवेधनिः इत्याकुक्षुपितो रमा
प्रविष्टो मनुजर्षेभः पितुर्भवनमासाद्य प्रविष्टो सुमहायशाः कोशिल्या न सुमित्रां वा केकेयां वा भ्यवादयत् मद्गो
पाध्यायमावानतावु गौ राम तद्भाणे अकसीतां समासाद्य बाष्पमानंदहर्षं दुष्प्रावपमप्रीता प्रहृष्टेनां तात्मना अत्र
वीडादप्राजायन्तरतश्चर्मिणां वरः अस्मिं यदितया वा वाक्वनं हितमर्थवत् अदत्तद्वमस्त्रिष्टं सुग्रीवं तमो वधा मुक्तावेद
वसंकीर्त्तं सुग्रीवं स्रजामादतां तस्य तद्वनं कृत्वा नरतः सत्यति क्रमः यारो गृहीत्वा सुग्रीवं प्राविशाय ततश्च ह ततस्ते
तप्रदीपाश्वयर्थकास्तरणानि च गृहीत्वा प्राविशं स्रजियो नरतानादिताः तावपि विष्टं प्रावीव सुग्रीवं राघवाच्चुजः अ
लिषेकाय रामसहृता नाशययन्त्यं ततश्चुवा वानारं द्रुमुः सौवर्माश्च उराधरा नः वज्रसौ कपिमुखानां दादोरत्न
विलसितान् यथा प्रचूषममायवत्सो सागरां तसोः प्रार्सेर्घोटर बुद्धितशो द्रुमाः गंतुमर्हथ एवमुक्ता न होतस्ते
वीनराज ररूपिणः उत्पन्नगिनेत्री द्रुगरुडा इवावगिनः जाववाश्च सुस्तरणश्चावरादशी कवा नरः नदी जालस्यथ
वान्पाजलज्जं सिरुपास्तिताः कृषालादह्निता वृक्षे ममुद्राज्जलमानयन् रक्तवदनशारवासिः संवृतिः कोकाने घटै
ः नलमुपाश्रितः स्रजिद्वारसमागतान् रत्नज्जं नमहता त्रिवंमारुतविक्रमः हनुमां सुततः पूर्वान् स मुद्राज्जल
मानयत् समुद्रा इतरा तुषं अगादाजलमानयन् तत्रानिष कारामप्यत्रा तुषं सविविहृतः प्ररोहितो नो अशायम

वेधर्मपाराङ्मनः। राममवानुपश्योतानहिसंतिपरस्परं दशवर्षसहस्रणि तराः पुत्रसहाध्या
 राजप्रजासति। वृद्धा पुष्पफलातिचरा मराज्यप्रजासति। फलवयस्योषधः सर्वाश्चरससम्पत्ताः। कालेवर्षतिपज
 न्यः सुरम्पडाश्चमारुतः। स्वकर्मसु प्रवर्ततवर्षाश्चवारणवहि। सर्वलक्षणसंपन्नाधर्मकर्मरतः सदा। दशवर्षसहस्रा।
 णिदशवर्षातानिद। निरामयोवीतत्रोकोरामोराज्यमकारयत्। आर्षः पुत्रसमवरितं कायेवाल्मीकिनाकृतं। यः शृणो
 तिसतोमधोनरः पापासुमुखात्। इदं पुराणमापुष्पराज्ञं वविदयापहं। नियतो नियात निववाल्मीकनमहात्मना। प
 वामतसुरावृत्तं आख्यानेनद्रमद्रमसुवः। सर्वार्थसिद्धौ नवति यद्मो शृणुयात्कथा। पुत्रार्थी ललातपुत्रानुधनाधी
 ललातधनाधुषोल्ललातरामं पतिकन्याविवंदति। वियोगी वापिसंयागोललातवपिबोधवेः। यथापुत्राणकोशि
 ल्यामुमित्रालक्षणो नव। नरातनवके कथी सामताप्रियवादिनी। समागता महानागासीता वापियज्ञास्त्रिनी।
 । तथा रामायणं श्रुत्वा प्राप्तातिप्रियसंमं शृण्वतः पठताश्च सर्वपापं व्याधाहति। महीविदयातराज्ञाज्ञानव्या
 प्पावतश्रुति। श्रुत्वा रामायणं पुष्पेदोर्धमापुष्पविंदति। रामायणात्तथा श्लोकपादं वाद्वं वयः पाठतु। पापान्यपि सदा क्र
 र्वनरुनसपापनलिप्यात्। लोकत्रयस्य कर्त्री रामं ये शरणं गताः। नैतद्यज्ञं पतिपापनिनदन्मनिदरिद्रतां। नतत्रदान
 वाः संतिनपिजावानराशसाः। यत्रादतवाराविहृत्तः कर्त्री हितकरः सदा। रामस्य वरितं सर्वइदमन्तिष्टकर्मणः। शृ
 ण्वेति। व्याक। यावमं आर्षं वाल्मीकिनाकृतं। अइधानादिताक्राधरड्याण्यतितरंति। प्रार्थिता नहिवरात्सर्वनि
 प्राप्नुवतीहमानवाः। श्रवणेन सुराः। सार्वप्रायतां व प्रपुतातां। क्वचारा मायणं पूजायत्यसुवावकं। ननवह्ना
 ननिष्ठमरुद्रश्चवसवमहा। प्रजितारुधयः सार्वपितरश्चसहासिनि। तनावदाश्चलाकाश्चवसुधवससागराः

प्राप्तमणिरावद्धं कौवर्नंदयिवनिर्मितं। विलीषणायप्रदादो कदूरं युगमुत्तमं। विलीषणसहायानां वामां स्यात्तरणानिव।
वरुमाणोविदहो प्रदादोराऊसूनव। अवमुव्यात्मनः कंवात्रंदारऊमकनंदिनी। वानरानुवीक्यतानयवीनस्तारिवपुनः।
पुनीतामिगितरुः साप्रस्यबला। ऊनकात्मजो। ददस्वमुतागहारयस्यत्र शसिलमिनि। पौरुषे विक्रमो बुद्धियमिचता
निमुंदरि। एवमुक्ताउविदहीराद्यावणमहात्मना। प्रदादोवायुपुत्रायतदारमसितरुणा। हनुमाप्तेनहारेणमुमुनेवा
नारात्तमः वरुसाहारावाहनयेता। ज्ञापयथावतः। तातादिरदनीलास्यामिंदायवपरंतपः। सर्वानकाममुणानुवीरप्रदादोव
मुधाधिपः। सर्ववानरवृद्धास्या। यवान्त्ववानारश्चराः। सर्वस्यः प्रदादोरामो नृषणा निवथाहते। वासोतिर्नृपणोत्येवयधा
हमतिपुष्पलेः प्रदुष्टमनमः प्रीताऊमुशिवयथागतं उष्टाः। सर्वमहात्मनस्ततस्तवानरर्षताः। विसृष्टाः पार्थिवं डाणकि
धिः धांपुनरागताः। ततस्मेशुप्रयातश्रवानारश्चरश्चतमः। कृतकृत्यस्तुदारासशरासमृष्टिर्विमिसां। नित्यानुरक्तं मेधावील
रुणवाक्यमब्रवीत्। आतिश्रधर्मइमासाहमामासन्नप्रवंशुस्वितोऊलेन। उल्लोप्रस्तात्पिष्टसिः प्रवृत्तांवायोराजीधुरमुद
हस्त। सर्वात्मयपुननो धमा नायदानसौ मित्रिरुपैतियोगं निमुज्जमा। तावृषायोचरा। इतस्तुपश्चात्तरातासि विक्रः। इत्या
र्षश्यामायणेयुद्धकांडरा मानिषेको मामसर्पः। ३॥ स्वराज्यमखिलं प्राप्यनिहतारिर्महावरा। रामाबद्धविधेवीर
यजत्पार्थिवोत्तमः। उषिवावमहाबा। ऊयउर्दशममावने। दशाश्वमेधीनाऊ। ऊजासूय्याऊ। ऊदकि। णान। औजानवाऊः सु
मुखः। मिहस्क। क्षारिमर्दतः। तद्वनणा नुवारारामपृथिवीमनुपालयत। तातारामः सधमात्मा प्राणराज्ये मनुत्तमं। ईजय
रावर्जविधेः सहज्राष्टनिरव्यक्त। नापन्नयनविधवानव्याधिरुतं सय। निदस्फरलेव ह्या। कानानवर्कश्चिदाव
यात। नवव्यालरुतकिंविदामराज्यप्रशासति। नववृद्धाश्च बालाना। प्रतकार्याणिउ

पवतस्तथा॥ प्रीयातनरात्र... नातिवाह्यं जिता...
मोतनमवमिदं रुतं एवमेव यथावत् अत्र विष्टं न समाहितं...
सकनकनचित्तददन्दिनदिनकांस्यसादाहिनीनां॥ तदा पुन्यादिगतताया वद्व्यक्तः पाठतायाद्व्यक्तः सक्तः॥
इत्यादि श्रीगामायणे वद्विद्वत्तिसाहस्रं संहितायां वाल्मीकीयपुद्गकांडे समासमिति॥ ग्रंथसंख्या महप्र० ५०५०
॥ अतः परं उक्तकोडं विष्पति॥ ७॥ यस्यायमादिश्लोकः॥ प्रातराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधेरुत॥ आरुमुष्टुन
यः सार्वराघवं प्रतिनंदितुं॥ ८॥ इदं वदन् अत्र रामस्याक्तिशुक्रमणः॥ वदविद्यतावधिप्रः कृत्रिया राज्यापुया
तावेत्तयो धनसमृद्धिं स्यात् शूद्रः सुखमवाप्नुयात्॥ आयुष्यमा राप करं यत्रास्यं सो नृत्क बुद्धि विवर्द्धनं॥ श्रोत
व्यामतत्रियात्रैव सन्निराख्या नमो ह्यबलवद्विकामिः॥ ९॥ स्वस्ति श्री संवत् १५५४ वर्षे विष्टं शुद्धि १५ बुधे अ
द्योह उपहराया सवास्तव

१५५५ अत्र १५ बुधे अ

120

117

114

इति युष्कांडशमायणं समाप्तं

विष्णुसंवात् १५९५ ज्येष्ठ शुद्ध पौर्णिमा

स-D. 1538 -

बुधवासराः